ALGEMEEN VERSLAG

VAN DEN

STAAT VAN HET SCHOOLWEZEN

IN

NEDERLANDSCH-INDIË.

A.

VOOR EUROPEANEN EN INLANDSCHE CHRISTENEN,

OPGEMAAKT DOOR DE HOOFDCOMMISSIE VAN ONDERWIJS.

B.

VOOR INLANDERS,

OPGEMAAKT TER ALGEMEENE SECRETARIE.

C.

GYMNASIUM WILLEM III,

OPGEMAAKT DOOR HET COLLEGIE VAN CURATOREN.

Afgesloten onder ultimo 1862.

BATAVIA,

TER LANDS-DRUKKERIJ.

1863.

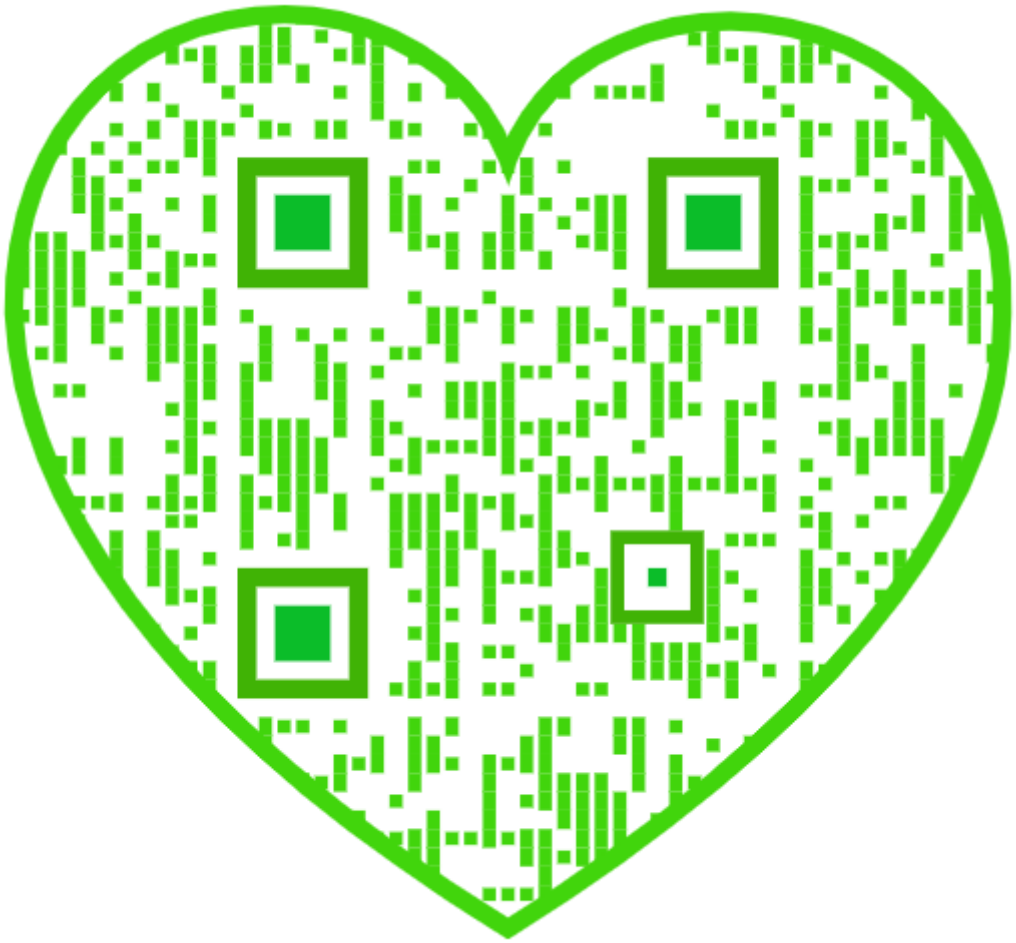

INDEX

OP HET ALGEMEEN VERSLAG VAN DEN STAAT VAN HET SCHOOLWEZEN IN NEDERLANDSCH-INDIE, ONDER ULTIMO DECEMBER 1862.

VOOR EUROPEANEN EN INLANDSCHE CHRISTENEN.

HOOFDSTUK I.

ALGEMEEN OVERZIGT.

BLZ.

A. *Bestuur over het onderwijs* 1
Op verzoek eervol ontslag verleend aan het lid der Hoofdcommissie van onderwijs mr. *W. Rappard* . . . . —
Benoemd tot lid der Hoofdcommissie van onderwijs de heer *J. C. de Lannoij* . . . . . —
B. *Gouvernements onderwijzers* 2
Recapitulatie van het personeel van het Schoolwezen over 1862 3
Toegekende onderwijzers-rangen en verleende admissiën . —
C. *Uitbreiding van het onderwijs* 4
Teekenschool te *Batavia* . . . . . —
Particuliere school te *Batavia* van den heer *J. P. Freyss* 7
Reorganisatie van de school te *Pekalongan* 8
Oprigting eener Gouvernements lagere school te *Salatiga* (residentie *Samarang*) 10
Oprigting eener Gouvernements lagere school te *Toeban* (residentie *Rembang*) 11
Oprigting eener *vijfde* Gouvern. lagere school te *Soerabaija* —
Voorstellen om te *Modjokerto* en *Sidaijoe* (residentie *Soerabaija*) Gouvernements lagere scholen op te rigten . 12
Idem te *Keboemen* (residentie *Bagelen*) 13
Idem te *Ambal* 14
Oprigting eener Gouvernements *twcede* lagere school te *Soerakarta* . . . . . —
Opening der school te *Kedirie* . . . . . —

BLZ.

Voorstel om de *twee* Gouvernements lagere scholen te *Makasser* weder te vereenigen tot *één* school 15
Oprigting van eene Gouvernements lagere school te *Muntok* (eiland *Banka*) 17
Aanstelling van meerder hulppersoneel 18
Onderwijzers voor de Oost-Indische dienst . . . . . —

D. *Mededeelingen van onderscheiden aard* 19
Schoolkaart van den Nederlandsch-Indischen archipel en van het eiland *Java* . . . . . —
Thieme's schoolschriften 20
Handleiding voor het onderwijs in het regtlijnig teekenen. 21
Beantwoording der vraag of de tijd op wachtgeld doorgebragt, mederekent op de traktementsverhooging van een onderwijzer . . . . . —
Voorstel om de onderwijzers na terugkomst van verlof uit *Nederland* dadelijk in het genot te stellen van aktiviteits-traktement 22
Voorstellen om te *Salatiga* en *Ambarawa* afzonderlijke Subcommissiën van onderwijs opterigten 23
Omschrijving van den werkkring der ondermeesters en kweekelingen, benevens eenige opmerkingen over het onderwijs in de schrijfkunst 24
Kontrakt met de firma *G. Kolff en Co.* te *Batavia* voor de levering van leerboeken en andere leermiddelen ten behoeve van de Gouvernements lagere scholen in *Nederlandsch-Indie* 25
Benoeming van onderwijzers in een anderen tak van 's lands dienst 26
Belooningen aan eenige onderwijzers toegekend 27
Vermeerdering der indemniteit van huur voor schoollocalen en onderwijzerswoningen . . . . . —
Opheffing van het schoolfonds te *Riouw* 28
Vergelijking van eenige cijfers in het verslag over het onderwijs in *Nederland* en *Nederlandsch-Indie* over het jaar 1859 29
Specificatie der kosten 34

BLZ.

HOOFDSTUK II.

Overzigt omtrent den staat van het Gouvernements en particulier onderwijs. (Algemeene Opmerkingen) 38
Bantam 46
Batavia (Gouvernements scholen) . . . . . —
Idem (*a.* Particuliere inrigtingen 50
Idem (*b.* Parapattan Weeshuis) 53
Idem (*c.* Djatti-Gesticht 57
Idem (*d.* Christelijke Ambachtschool) 59
Buitenzorg 62
Krawang . . . . . —
Cheribon . . . . . —
Tagal 63
Pekalongan 64
Samarang (Gouvernements scholen) 65
Idem (Particuliere scholen) 68
Idem (Normaal school) 69
Salatiga . . . . . —
Ambarawa 71
Japara (Pattie) . . . . . —
Idem (Gouvernements school) 72
Idem (Particuliere school) . . . . . —
Rembang (Gouvernements school). . . . . —
Idem (Particuliere school) 73
Soerabaija (Gouvernements scholen) 74
Grissee 77
Soerabaija (Particuliere scholen) 78
Bangkallang (Madura) 79
Sumanap 80
Pasoeroean . . . . . —
Malang 81
Probolingo (Gouvernements school) . . . . . —
Idem (Particuliere school) 82
Bezoekie . . . . . —
Banjoewangie (Gouvernements school) 83
Idem (Particuliere school). . . . . —

BLZ.

Banjoemaas 84
Tjilatjap . . . . . —
Poerbolingo . . . . . —
Poerworedjo (Bagelen) 85
Wonosobo (idem) 86
Magelang (Kadoe) . . . . . —
Djokjokarta (Gouvernements school) . . . . . —
Idem (Particuliere school) 87
Soerakarta (Gouvernements school) . . . . . —
Idem (Particuliere school) 88
Madioen en Ngawie . . . . . —
Padang (Gouvernements scholen) 89
Idem (Particuliere scholen) 90
Fort de Kock . . . . . —
Padang-Pandjang . . . . . —
Benkoelen 91
Palembang . . . . . —
Muntok (Banka) 92
Rionw 93
Bandjermasin . . . . . —
Makassar . . . . . —
Maros 95
Bonthain . . . . . —
Bima 96
Amboina . . . . . —
Banda 97
Ternate 98
Menado 99
Timor . . . . . —

HOOFDSTUK III.

Staat van het schoolwezen onder de Inlandsche Christenen
Depok 101
Amboina 102
Instituut van het Nederlandsch Zendeling-genootschap . —
Drukpers van het Nederlandsch Zendeling-genootschap . 103
Staat van het onderwijs op de onderscheidene Gouvernements-negorij en Genootschaps-scholen, tot *Amboina* behoorende —

BLZ.
Idem op de eilanden *Saparoea* en *Noussa laut* . . . 114
Idem op de Zuidkust van het eiland *Ceram* . . . . —
Idem te *Boano*, *Manipa*, *Boeroe* en op de *Aroe-eilanden* 115
Menado (Minahassa) 119
Sangir-eilanden 122
Gorontalo . . . . . —
Banda 123
Ternate 125
Timor . . . . . —

STATISTIEK.

A. Staat der Gouvernements scholen en het getal leerlingen onder ultimo December 1862 . . . . . —
B. Staat vermeldende den toestand 131
a. van de schoollokalen en onderwijzerswoningen,
b. de schoolmeubelen en leermiddelen.
der gezamenlijke Gouvernements lagere scholen in *Nederlandsch-Indie.*
B¹. Staat vermeldende den toestand van 139
a. van de schoollocalen met schoolmeesterswoningen.
b. de schoolmeubelen en leermiddelen,
der Inlandsche Christenscholen.
B². Aantooning der fondsen ten laste van het dienstjaar 1862 beschikbaar gesteld voor gebouwen in het belang van het schoolwezen in *Nederlandsch-Indie* 142
C. Nominative staat der op ultimo December 1862 in Gouvernements dienst zijnde onderwijzers, ondermeesters en kweekelingen 144
D. Aantooning der veranderingen, welke onder het personeel bij de Gouvernements scholen zijn voorgevallen gedurende het jaar 1862 149
E. Staat der aanwezige particuliere schoolinrigtingen en het getal leerlingen, onder ultimo December 1862 . . . 152
F. Staat aantoonende de zamenstelling der Hoofdcommissie en Subcommissiën van onderwijs in *Nederlandsch-Indie* op ultimo December 1862 155

BLZ.

G. Kosten van het lager onderwijs aan Europeanen en Inlandsche Christenen in *Nederlandsch-Indie* 163

H. Staat houdende aantooning van de verbruikte fondsen ten laste van het jaar 1861, beschikbaar gesteld voor gebouwen in het belang van het schoolwezen in *Nederlandsch-Indië* . 180a

I. Staat der onder ultimo November 1862 in dienst zijnde Inlandsche onderwijzers in de residentie *Amboina* en onderhoorigheden 181

K. Staat der Gouvernements Inlandsche Christen-scholen in de *Minahassa*, onder ultimo 1862 184

L. Staat der Christelijke Inlandsche scholen van het Nederlandsch Zendeling-genootschap in de *Minahassa* onder ultimo 1862. 185

M. Staat der Inlandsche Christen-Negorij-scholen in de *Minahassa* onder ultimo 1862 188

VOOR INLANDERS.

JAVA.

I. Kweekschool te Soerakarta 191

Kweekschool te Bandong 193

II. Provinciale scholen . . . . . —

Bantam . . . . . —

Batavia . . . . . —

Buitenzorg . . . . . —

Krawang 194

Preanger Regentschappen . . . . . —

Cheribon 196

Tagal . . . . . —

Pekalongan 197

Samarang . . . . . —

Salatiga 198

Japara, school te Pattie 199

» » » Japara . . . . . —

» » » Koedoes 200

Rembang, scholen te Rembang, Toeban, Blora en Bodjonegoro . . . . . —

Soerabaija 201

Madura, school te Pamakassan 202

BLZ.
Pasoeroean, scholen te Pasoeroean, Bangil en Malang 202
Bezoeki 203
Bagelen, school te Poerworedjo . . . . . —
» » » Ambal 204
» » » Keboemen . . . . . —
» » » Wonosobo 205
Banjoemaas, school te Banjoemaas . . . . . —
» » » Poerbolingo . . . . . —
» » » Poerwokerto . . . . . —
Banjoewangi 206
Kadoe, scholen te Magelang en Temanggoeng . . —
Soerakarta 207
Madioen, scholen te Madioen, Magetan, Ponorogo, Ngawi en Poerwodadi 208
Patjitan . . . . . —
Kediri, scholen te Kediri, Toeloeng-Agoeng, Berbek en Blitar 209

BUITENBEZITTINGEN.

Gouvernement Sumatra's Westkust 210
Normaalschool voor Inlandsche onderwijzers te Fort de Kock . . . . . —
Inlandsche scholen in het Gouvernement Sumatra's Westkust . . . . . —
Benkoelen, school ter hoofdplaats 211
Idem, scholen te Moko Moko, Tallo, Manna en Kroe —
Lampongsche districten . . . . . —
Banka, school te Muntok 212
Celebes, school te Makassar . . . . . —
» » » Maros 213
III. Schoolboeken . . . . . —
Verzamelings-staat van verstrekte en verkochte schoolboeken aan den Inlander over het jaar 1862
Staat der Inlandsche scholen over 1861 en 1862 .

GYMNASIUM WILLEM III

Verslag van het Collegie van Curatoren van het Gymnasium *Willem III*, tot ultimo December 1862 217

HOOFDSTUK I.

ALGEMEEN OVERZIGT.

A. Bestuur over het Onderwijs.

Slechts éene mutatie had dit jaar onder de leden der Hoofdcommissie van onderwijs plaats.

Het Lid *Mr. W. Rappard* verzocht zijn eervol ontslag uit die betrekking, uithoofde door zijne benoeming tot Procureur-Generaal bij het Hoog-Geregtshof in *Nederlandsch Indië*, zijne steeds in omvang toenemende werkzaamheden hem geen voldoenden tijd meer overlieten, om zich nog verder met het Lidmaatschap der Hoofdcommissie en de daaraan verbonden verpligtingen te belasten.

Onder dankbetuiging voor de door hem als zoodanig bewezen diensten werd daarop het Lid *Mr. W. Rappard* op zijn verzoek eervol ontslagen, (1) en in zijne plaats benoemd de heer *J. C. de Lannoij*, oud-Resident.

De zamenstelling der Hoofdcommissie van onderwijs in *Nederlandsch Indië* onder ultimo December 1862 was mitsdien als volgt:

Jhr. Mr. H. C. van der Wijck, Lid van den Raad van *Nederlandsch Indië*, President.

D. F. Schaap, Resident van *Batavia*, *Vice President*.

J. W. C. Diepenheim,
G. W. Fredzess,
H. P. Barkmeijer,
H. van der Grinten,
Ds. A. van Davelaar,
J. van Lennep,
Mr. F. M. C. Pels Rijcken,
J. C. de Lannoij,
} *Leden.*

J. A. Pattijn, Secretaris.

H. Perrison, Kommies.

(1) Gouvernements besluit dd. 29 Mei 1862 no. 9.

B. Gouvernements onderwijzers.

Op ultimo 1861 bestond het in Gouvernements dienst zijnde personeel uit:

87 onderwijzers,
39 ondermeesters,
18 kweekelingen,

Totaal 144 personen.

Blijkens den hier achter gevoegden staat *Lett. D.* zijn overleden, eervol ontslagen, uit de dienst getreden of met verlof naar *Nederland* vertrokken:

2 onderwijzers overleden.
1 onderwijzer eervol ontslagen.
1 » op verzoek eervol ontslagen.
2 onderwijzers met verlof naar *Nederland*.
5 » in andere betrekkingen overgeplaatst.
3 ondermeesters op verzoek eervol ontslagen.
1 ondermeester in eene andere betrekking overgeplaatst.
4 kweekelingen op verzoek eervol ontslagen.

Totaal 19 personen,

zoodat nog in dienst bleven 125 personen.

Daarbij nu moeten worden geteld de hier te lande aangestelde:

5 onderwijzers,
9 » uit *Nederland* aangekomen.
2 » op wachtgeld.
2 ondermeesters.
17 kweekelingen.

Totaal 35 personen.

Een ondermeester werd tot onderwijzer bevorderd en *drie* kweekelingen tot ondermeesters, zoodat het in Gouvernements dienst zijnde personeel op ultimo December 1862 bestond uit:

93 onderwijzers,
40 ondermeesters,
31 kweekelingen,

Totaal 164 personen.

RECAPITULATIE.

1861,	144	1862,	125
af:		*bij:*	
onderwijzers . . 11		onderwijzers . . 17	
ondermeesters . 4		ondermeesters . 5	
kweekelingen . 4	19	kweekelingen . 17	39
Totaal	125	Totaal	164

Voorts nog *zes* onderwijzers met verlof in *Nederland*, *een* onderwijzer voor de Oost-Indische dienst en *een* ondermeester op wachtgeld, die eerlang eene plaatsing zullen erlangen.

Na behoorlijk afgelegd examen is hier te lande toegekend:

de 3e onderwijzersrang,

Aan *H. Vanger*, (1)

de 4e onderwijzersrang,

Aan *B. J. Lans*, (2)
» *A. H. van Gent*, (3)
» *B. Soumokil*, (4)
» *J. F. Muller*, (5)
» *C. Valkenburg*, (6)

terwijl verder acten van toelating zijn uitgereikt tot het geven van openbaar onderwijs,

te *Batavia:*

Aan Mejufvrouw *C. M. C. Begemann*, (7)
» Mevrouw *W. A. Benier*, geboren *van Vliet Harsvelt*, (8)
» Mevrouw *P. Roelofs*, geboren *de Weijer*, (9)
» Mevrouw *M. C. van der Meijden*, geboren *Frank*, (10)

te *Tjandjoer*, (*Preanger Regentschappen*)*:*

Aan *H. C. Klinkert*, (11)

te *Indramaijoe:*

Aan *A. B. Dupper*, (12)

(1) Besluit H. C. V. O. dd. 13 September 1862 no. 26/151.
(2, 3 en 4) » » » 7 Junij 1862 no. 26/148.
(5 en 6) » » » 6 September 1862 no. 33/151.
(7) » » » 18 September 1862 no. 6/152.
(8) » » » 6 September 1862 no. 76/141.
(9) » » » 29 November 1862 no. 22/154.
(10) » » » 27 December 1862 no. 77/155.
(11) » » » 6 Augustus 1862 no. 70/150.
(12) » » » 27 September 1862 no. 50/152.

Te *Cheribon:*

Aan Mevrouw *M. M. J. A. van der Meulen*, geboren *Meijners*, (1)

te *Samarang:*

Aan Mevrouw de Weduwe *J. M. C. Tormijn*, geboren *Vermaasen*, (2)

Aan Mejufvrouw *B. Everts*, (3)

Aan Mejufvrouw *M. C. Barlage*, (4)

te *Salatiga:*

Aan *J. C. Voorneman*, (5)

te *Soerakarta:*

Aan Mevrouw de Weduwe *A. E. Sesseler*, geboren *Oorthuijs*, (6)

te *Djokjokarta:*

Aan Mejufvrouw *J. H. Hekmeijer*, (7)

te *Soerabaij :*

Aan *W. P. Cranen*, (8)

te *Banjoewangie:*

Aan *K. N. Heijligers.* (9)

C. Uitbreiding van het Onderwijs.

Teekenschool te Batavia.

Ten vervolge van het voorkomende in het verslag van het vorige jaar kan thans worden aangeteekend, dat eene som van *f 100* (*honderd gulden*) 's maands ter beschikking werd gesteld van de Hoofdcommissie van onderwijs, ter gedeeltelijke bezoldiging van eenen teekenmeester bij de gezamenlijke Gouvernements scholen te *Batavia.* (10)

---

(1) Besluit der H. C. V. O. dd. 30 Augustus 1862 no. 13/151.
(2) » » » » 18 Februarij 1862 no. 9/145.
(3) » » » » 2 Augustus 1862 no. 46/150.
(4) » » » » 27 December 1862 no. 87/155.
(5) » » » » 19 April 1862 no. 46/147.
(6) » » » » 2 Augustus 1862 no. 69/150.
(7) » » » » 6 Mei 1862 no. 59/147.
(8) » » » » 10 September 1862 no. 58/151.
(9) » » » » 23 April 1862 no. 49/146.
(10) Gouvernements besluit dd. 24 September 1862 no. 47.

Bij eene advertentie geplaatst in de Javasche Courant werden alstoen opgeroepen degenen, die naar de betrekking van teekenmeester wenschten te dingen, en bepaalde de keuze der Hoofdcommissie zich op den teekenaar en lithograaf bij de Directie der Genie *M. L. Huart.* (1)

Tevens werden gearresteerd de volgende

BEPALINGEN voor de Teekenschool ten dienste der Leerlingen bij de gezamenlijke Gouvernements lagere scholen te *Batavia.*

Artikel 1.

De teekenlessen worden in het lokaal der Gouvernements eerste lagere school op de schooldagen gegeven, des morgens van kwart voor zeven tot kwart voor acht ure; voor de meer gevorderde leerlingen des Maandags, Woensdags en Vrijdags, voor de eerstbeginnende leerlingen des Dingsdags, Donderdags en Zaturdags.

Artikel 2.

De leerlingen worden naarmate van hunne vorderingen verdeeld in *twee* klassen.

Voor de leerlingen der eerste klasse of de verstgevorderden wordt voor het onderwijs en tot bestrijding der teekenbehoeften betaald *vier gulden* 's maands, en voor die der tweede klasse *drie gulden* 's maands, met dien verstande evenwel, dat het gezamenlijk bedrag dier gelden moet strekken om de gezamenlijke leerlingen, onder welke ook de gratis toegelatenen behooren, van alle benoodigde teekenbehoeften te voorzien.

Artikel 3.

Aan gratis leerlingen van de Gouvernements lagere scholen te *Batavia*, die door vlijt en goed gedrag uitmunten en aanleg hebben tot teekenen, wordt het onderwijs gratis gegeven, terwijl ook de verstrekking van teekenbehoeften kosteloos ge-

(1) Besluit H. C. V. O. dd. 16 November 1862 no. 8/153.

schiedt, mits het getal gratis leerlingen niet meer dan een derde van het aantal der betalende leerlingen van de Gouvernementsscholen bedrage.

Artikel 4.

De admissiën worden verleend door de Hoofdcommissie van onderwijs; voor zooveel de gratis leerlingen betreft op voordragt van den hoofd- en de eerste onderwijzers bij de lagere scholen te *Batavia*, en wat aangaat de betalende leerlingen op verzoek der ouders of van de voogden door tusschenkomst van gemelde onderwijzers.

De betaling bedoeld in de artikelen 2 en 5 geschiedt buiten bemoeijenis der Hoofdcommissie aan den teekenmeester, die voor zijne rekening in de levering der teekenbehoeften voorziet, ten genoegen van het Lid der Hoofdcommissie bedoeld in artikel 6.

Artikel 5.

Wanneer zulks kan geschieden zonder benadeeling der leerlingen van de Gouvernementsscholen, kunnen ook op voorschreven wijze leerlingen die de Gouvernementsschool niet bezoeken aan de teekenlessen deelnemen, echter tegen betaling van *zes gulden* 's maands in de *eerste* en van *vijf gulden* in de *tweede* klasse.

Artikel 6.

Aan een Lid der Hoofdcommissie van onderwijs is het speciaal toezigt over de teekenschool opgedragen.

Bij ziekte of verhindering is de teekenmeester verpligt daarvan dadelijk kennis te geven aan gemeld Lid en aan den onderwijzer der school, waar de teekenlessen gegeven worden.

Ingeval van pligtverzuim kan de teekenmeester door de Hoofdcommissie met inhouding zijner in artikel 3 bedoelde bezoldiging, ten hoogste voor den tijd van een maand, dan wel met ontslag bestraft worden.

Artikel 7.

De teekenmeester zal zich beijveren niet alleen praktisch, maar ook theoretisch onderwijs te geven in het handteeke-

nen, perspektief en regtlijnig of bouwkundig teekenen. Hij zal de leerlingen zooveel mogelijk aansporen de lessen behoorlijk bijtewonen en daarvan met ijver en lust gebruik te maken, en degenen die hierin achterlijk of wel geheel nalatig zijn, met name opgeven aan het Lid der Hoofdcommissie van onderwijs belast met het toezigt over de teekenschool, ten einde zoo noodig die leerlingen van de teekenschool te verwijderen.

Artikel 8.

Leerlingen die langer dan eene maand in gebreke blijven de bij de artikelen *2* en *5* voor de teekenlessen bepaalde betaling te voldoen, mogen de teekenschool niet bezoeken zoolang de achterstand niet is aangezuiverd.

Artikel 9.

Eens in het jaar worden aan de verstgevorderde leerlingen van de beide afdeelingen na gehouden examen door de Hoofdcommissie van onderwijs prijzen of getuigschriften uitgereikt.

Artikel 10.

Alvorens in functie te treden legt de teekenmeester schriftelijk de verklaring af, zich aan deze bepalingen te onderwerpen.

Ook deze bepalingen werden kortelijk bij advertentie in de Javasche Courant publiek gemaakt, en de teekenschool geopend met een getal van dertig leerlingen.

Bij eene latere Gouvernements beschikking werd tevens nog bepaald, dat de teekenmeester zal mogen contribueren aan het Weduwen- en weezenfonds van Burgerlijke ambtenaren. (1)

Partikuliere school te Batavia van den heer J. P. Freijss.

Zooals uit het vorige verslag blijkt, was bij Gouvernements besluit van den 25sten December 1861 no. 10, aan *J. P. Freijss*, partikulier onderwijzer van den *derden* rang in de stad *Batavia*, eene ondersteuning verleend van *f 150 (een honderdvijftiggulden)*'smaands, aanvankelijk voor den tijd van een

(1) Missive eerste Gouvernements Secretaris dd. 3 December 1862 no. 2884.

jaar bij wijze van proef, ten einde zijne leermethode in de maleische taal te kunnen toepassen.

In den beginne nam die school goed op. Zes maanden ruim na hare oprigting werd door eene daartoe benoemde commissie schriftelijk rapport uitgebragt en bevonden, dat er *twintig* leerlingen van het onderwijs gebruik maakten, en dat door den onderwijzer met veel lust en ijver werd gearbeid. De vraag evenwel of de maleische methode zou voldoen aan de verwachting kon nog moeijelijk beantwoord worden, daar het tijdsverloop van zes maanden te gering was om over eenige voldoende uitkomst of verwachting voor de toekomst een oordeel te vellen.

Een nieuw onderzoek op het laatst der maand October ingesteld, deed zien, dat niettegenstaande de voortdurende ijverige pogingen van den onderwijzer, de school instede van toe te nemen, zeer verminderde. Slechts *acht* kinderen bezochten de school, en tijdens het bezoek der Commissie waren er van die acht leerlingen nog drie afwezig.

Deze aanzienlijke vermindering werd door den onderwijzer geweten aan ziekte der kinderen tengevolge der ongezondheid van de stad *Batavia*, aan verhuizing naar hooger gelegen wijken, en hoofdzakelijk aan armoede.

Hoe dit ook zij, het verloopen der school is oorzaak geweest, dat de gelegenheid heeft ontbroken om voldoend over de uitkomsten der leermethode van den heer *Freijss* te oordeelen, waarom de Hoofdcommissie het niet raadzaam achtte, de proefneming nog verder voorttezetten. In dien zin werd ook door het Gouvernement beslist. (1)

Reorganisatie van de school te Pekalongan.

Bij herhaling was door de Subcommissie van onderwijs aangedrongen om vermeerdering van het onderwijzend personeel aan de Gouvernements lagere school aldaar.

De Hoofdcommissie trachtte in die behoefte te voorzien door het aanstellen van geschikte ondermeesters.

Deze maatregel bleek echter onvoldoende, te meer daar

(1) Gouvernements besluit dd. 29 December 1862 no. 30.

het getal kinderen steeds stijgende was en op het einde van *1861* reeds *87* bedroeg.

Hoezeer op het door de Hoofdcommissie van onderwijs dd. 19 September 1857 no. 37/98 gedaan voorstel om als algemeenen maatregel aantenemen:

»de bezoldiging der onderwijzers aan het hoofd staande van »scholen, bezocht door *vijftig* leerlingen, met *f 50* (*vijftig* »*gulden*) 's maands te verhoogen en alzoo te brengen op *f 150* »(*een honderd vijftig gulden*) 's maands," eene afwijzende beschikking was ontvangen, vermeende zij echter dat het op zich zelf staande voorstel voor *Pekalongan*, uithoofde der dringende noodzakelijkheid van meerdere en betere hulp, voor eene gunstige beschikking vatbaar was, daar het toch geen breed betoog behoefde, dat een onderwijzer met een ondermeester onmogelijk *87* kinderen onderrigt konden geven.

Eene gunstige beschikking werd op dit voorstel alsnu ontvangen bij Gouvernements besluit (1) waarbij krachtens magtiging des Konings werd bepaald:

a. dat aan den onderwijzer bij de Gouvernements lagere school te *Pekalongan* zal worden toegekend de titel van *eersten* onderwijzer;

dat zijn tractement zal worden verhoogd met *f 25* (*vijf en twintig gulden*) 's maands en alzoo gebragt op *f 125* (*een honderd vijf en twintig gulden*) 's maands, en dat hij verder zal genieten eene indemniteit voor huishuur, ten bedrage van *f 30* (*dertig gulden*) 's maands benevens *een tiende* aandeel in de schoolgelden;

b. dat zal worden aangesteld nog een *twee de* onderwijzer op een tractement van *f 100* (*een honderd gulden*) 's maands, benevens eene indemniteit voor huishuur ad *f 30* (*dertig gulden*) 's maands en *een tiende* aandeel in de schoolgelden.

Zooals verder blijkt uit het medegedeelde bij het Hoofdstuk »*Plaatselijk overzigt*" werd bij besluit der Hoofdcommissie (2) in de benoeming der onderwijzers voorzien.

---

(1) dd. 22 Augustus 1862 no. 24.

(2) dd. 29 November 1862 no. 14/155.

Oprigting eener Gouvernements lagere school te Salatiga
(*Residentie Samarang.*)

Aan den partikulieren onderwijzer te *Salatiga C. F. Behr* werd sedert *1850* eene toelage uit 's lands kas verleend van *f 100* (*honderd gulden*) 's maands voor het geven van onderwijs aan de behoeftige kinderen in de afdeeling *Salatiga*, voor wie door de plaatselijke autoriteit toelating op de school werd verlangd. Na het vertrek van dien onderwijzer in 1861 werd die toelage verleend aan zijn vervanger den partikulieren onderwijzer *H. Hildering* onder dezelfde voorwaarden. Daar nu op het bestaan van partikuliere inrigtingen niet onvoorwaardelijk kon gerekend worden, en het onderwijs te *Salatiga* van zoodanige inrigting toch geheel afhankelijk was, zoo rees bij de Hoofdcommissie van onderwijs de vraag, of het niet wenschelijker ware om tot de oprigting eener Gouvernements lagere school over te gaan; daardoor alleen toch zou een waarborg verkregen worden tegen onverhoopte staking van het onderwijs in die afdeeling. De Subcommissie van onderwijs te *Samarang* ter zake gehoord zijnde, kon zich met het aangegeven denkbeeld geheel vereenigen. Volgens de aangenomen beginselen toch werd het voorstel tot oprigting eener Gouvernementsschool gewettigd wanneer *twintig* kinderen aanwezig zijn, en vermits te *Salatiga 56* kinderen onderwijs ontvingen, waarvan de helft gratis, zoo kon dit cijfer als maatstaf worden aangenomen.

De noodige voorstellen in dien zin aan de Regering gedaan zijnde, werd na verkregen magtiging des Konings bepaald, (1) dat te *Salatiga* eene Gouvernementsschool zal opgerigt en een onderwijzer aangesteld worden.

Aangezien de opbouw van het schoollocaal met de onderwijzerswoning, waarvan het indienen van een project met daarbij passende begrooting van kosten aan den Directeur der Burgerlijke openbare werken is opgedragen bij het vorenvermeld Gouvernements besluit, nog wel eenigen tijd zal aanhouden, zoo is de dadelijke inwerkingbrenging der Gouvernements lagere school te *Salatiga* afhankelijk van de gele-

(1) Gouvernements besluit dd. 22 November 1862 no. 7.

genheid, of aldaar een geschikt lokaal zal kunnen worden aangewezen om er de school in te houden, tot het opsporen van welk locaal de Subcommissie van onderwijs is uitgenoodigd. (1)

TOEBAN.

(Residentie Rembang.)

Reeds in het jaar 1860 was van den Resident van *Rembang* het voorstel ontvangen om te *Toeban* eene Gouvernements lagere school opterigten, doch naar het oordeel der Hoofdcommissie van onderwijs was het aantal kinderen destijds nog te gering. In November 1862 (2) werd ter zake een nader voorstel door den Resident gedaan, waarop de Hoofdcommissie almede dezelfde vraag deed als voor *Modjokerto* en *Sidajoe* is medegedeeld, met verzoek voorts om onderwerpelijk de plaatselijke Subcommissie van onderwijs te hooren, daar dat Collegie niet buiten raadpleging mogt gelaten worden.

Oprigting eener 5de Gouvernements lagere school te Soerabaïja.

Van de Hoofdcommissie der jongens weezen inrigting te *Soerabaija* was een voorstel ontvangen om voor de dertig jongelingen, die thans in die inrigting verpleegd worden, een Gouvernements onderwijzer af te staan.

De Hoofdcommissie van onderwijs overwegende, dat thans acht tot tien jongens weezen de Gouvernements scholen te *Soerabaija* bezoeken, dat wanneer ook voor de overigen admissie werd gevraagd hun de toegang moest verleend worden, op grond van het Gouvernements besluit van den 28 Mei 1846 no. 11, houdende bepaling dat aan alle Christenkinderen, die na voorafgaand naauwgezet onderzoek zullen worden bevonden daarvoor in aanmerking te komen, *kosteloos* onderwijs zal worden verleend, kon zich met het denkbeeld wel vereenigen om van Gouvernementswege afzonderlijk in het onderwijs der weezen te voorzien, omdat de Gouvernements scholen te *Soerabaija* reeds sterk bevolkt zijn, en bij vermeerdering van

(1) Missive der H. C. V. O. dd. 27 December 1862 no. 17/155.

(2) Missive dd. 18 November 1862 no. 4014.

het getal leerlingen, ook noodzakelijk nog een onderwijzer zou moeten aangesteld worden.

De voorgestelde wijze van voorziening was evenwel bij de Hoofdcommissie van onderwijs aan bedenking onderhevig, vermits het stellen van een Gouvernements onderwijzer onder de bevelen van de commissie voor de jongens weezen inrigting tot moeijelijkheden kon leiden, terwijl het toch buiten den regel was, dat zoodanig onderwijzer onder eene partikuliere commissie werd werkzaam gesteld.

Ook van eene andere zijde zoude het verwacht kunnen worden wanneer aan de bedoelde wijze van voorziening gevolg wierd gegeven, dat elders gevestigde liefdadige gestichten almede op het afstaan van een Gouvernements onderwijzer aanspraak maakten.

De Hoofdcommissie van onderwijs wenschte daarom liever overtegaan tot het oprigten van eene *vijfde* Gouvernements lagere school te *Soerabaija*, alwaar behalve de kinderen der weezen-inrigting, ook nog leerlingen uit de nabij gelegen wijken zouden kunnen worden opgenomen, op den voet zooals zulks plaats had te *Batavia* in het Diakoniehuis op *Molenvliet*. Indien alzoo door de commissie voor de jongens weezen-inrigting een behoorlijk schoollocaal in het gesticht werd aangewezen, dan werd door zoodanige regeling, èn in de behoefte aan onderwijs der weezen behoorlijk voorzien, èn tevens de weg afgesneden voor mogelijke botsingen.

In dien geest werd dan ook door de Regering beschikt (1) en 's Konings magtiging gevraagd tot het doen dezer meerdere uitgaven.

Voorstellen om te Modjokerto en Sidaïjoe (residentie Soerabaija) Gouvernements scholen op te rigten.

Door de Subcommissie van onderwijs te *Soerabaija* was het voorstel gedaan, om te *Modjokerto* voor de aldaar aanwezige 27 kinderen, eene Gouvernements lagere school op te rigten. (2) Alvorens op dat voorstel te beschikken werd

---

(1) Gouvernements besluit dd. 23 December 1862 no. 23.

(2) Missive dd. 29 October 1862 no. 91.

door de Hoofdcommissie een staat gevraagd bevattende de namen en den ouderdom der kinderen, en tevens toelichting op de bedenking, of er wel eenige zekerheid bestond dat op den duur een getal van twintig leerlingen daar ter plaatse zou aanwezig zijn.

Gelijke staat en toelichting werd ook gevraagd naar aanleiding van het door eenige ingezetenen te *Sidaïjoe* (in dezelfde residentie) ingediend rekest houdende verzoek om voor de aldaar opgegeven *26* leerlingen eene Gouvernements school op te rigten.

KEBOEMEN.

(*Residentie Bagelen.*)

Door eenige ingezetenen van *Keboemen* werd bij rekest het verzoek gedaan om te dier plaatse eene Gouvernements lagere school op te rigten. Aangezien reeds twee Gouvernements scholen in de residentie *Bagelen* bestonden, en de school te *Wonosobo* in die residentie, door slechts zeventien leerlingen werd bezocht, terwijl ook de nieuw opgerigte school te *Poerbolingo* in de naburige residentie *Banjoemaas* zeer weinig leerlingen telde, zoo was bij de Hoofdcommissie van onderwijs twijfel gerezen of te *Keboemen* wel altijd een voldoend getal schoolpligtige kinderen zou gevonden worden, om een voorstel te billijken tot daarstelling van eene Gouvernements school, waarvoor vrij belangrijke uitgaven ook voor den bouw van een schoollocaal met onderwijzerswoning gevorderd werden. Volgens de meening toch der Hoofdcommissie waren de meeste ouders der kinderen waarvoor de school gevraagd werd, opzieners bij de Indigo-kultuur, die zeer verspreid woonden, zoodat het eenigen onder hen welligt niet veel moeijelijker zou vallen die kinderen ter hoofdplaats *Poerworedjo* ter school te zenden, als te *Keboemen* zelf, want juist door die verspreide woonplaatsen zouden slechts enkelen van de dagschool gebruik kunnen maken, en zou het meerendeel der kinderen in den kost moeten besteed worden. Het vorenstaande werd daarom der plaatselijke Subcommissie van onderwijs ter overweging gegeven.

AMBAL.

Door eenige ingezetenen van Ambal in dezelfde hiervoren genoemde residentie gelegen, was almede het verzoek gedaan om aldaar eene Gouvernements school op te rigten. Daar de zoo even vermelde opmerkingen ook grootendeels voor *Ambal* van toepassing waren, zoo werd de Subcommissie van onderwijs om nadere toelichting verzocht.

Oprigting eener Gouvernements 2de lagere school te Soerakarta.

De bestaande Gouvernements lagere school werd in den laatsten tijd door *160* leerlingen bezocht. Dit groot getal gaf de Hoofdcommissie van onderwijs aanleiding om met de Subcommissie in gedachtewisseling te treden nopens het plan om de bestaande school te splitsen in eene *eerste* en *tweede* school.

Bepaalde voorstellen werden ter zake alsnu door de Subcommissie van onderwijs ingediend (1) en door de Hoofdcommissie van onderwijs bij de Regering ondersteund. (2)

Bij Gouvernements besluit (3) is daarop de mededeeling ontvangen, dat de voorstellen tot splitsing der school en de daaruit voortvloeijende meerdere geldelijke uitgaven aan de goedkeuring van het Opperbestuur in *Nederland* zijn onderworpen.

Om al dadelijk eenigzins te voorzien in de behoefte aan onderwijzend personeel werd een onderwijzer voor de Oost-Indische dienst ter beschikking gesteld van de Subcommissie van onderwijs.

Opening der school te Kedirie.

Bij de Hoofdcommissie was ter behandeling en verdere voortschikking ontvangen een aan het Gouvernement gerigt voorstel om eene som van *f 16,111* (*zestien duizend een honderd en elf gulden*) toetestaan voor de daarstelling van een schoolgebouw met onderwijzers woning te *Kedirie*. Door den Resident was een onderzoek ingesteld naar het getal

(1) Missive dd. 7 Julij 1862 no. 2552.
(2) Missive dd. 20 Augustus 1862 no. 48/150.
(3) dd. 16 October 1862 no. 19.

kinderen hetwelk ter school zoude kunnen gaan, en was de uitslag geweest dat er *achtien* kinderen aanwezig waren.

De Hoofdcommissie van onderwijs overwegende, dat er in 1858 slechts *vier* leerlingen aanwezig waren, en mitsdien bij Gouvernements besluit van den 9 Junij 1858 no. 17 de school tijdelijk werd gesloten, met magtiging om haar weder te openen wanneer het getal leerlingen weder zou gestegen zijn tot *twintig;*

dat voorts de school nimmer door een groot getal kinderen werd bezocht,

gaf daarop aan de Regering te kennen dat, haar de noodzakelijkheid niet was gebleken om in die Residentie een schoollocaal met onderwijzerswoning te bouwen.

Toen in den verderen loop des jaars het getal kinderen gestegen was tot *zes en twintig* werd door den Resident voorgesteld om alsnu overtegaan tot de benoeming van een onderwijzer, terwijl tevens werd medegedeeld dat een doelmatig schoolgebouw met onderwijzerswoning daar ter plaatse kon worden ingehuurd voor eene som van *f 100* (*honderd gulden*) 'smaands.

Tot den inhuur van dit locaal werd de magtiging van het Gouvernement gevraagd (1) en wanneer die ontvangen is zal de onderwijzer worden benoemd.

Voorstel om de twee Gouvernements lagere scholen te Makassar weder te vereenigen tot ééne school.

Door de Subcommissie van onderwijs te *Makassar* werd het voorstel gedaan om de bestaande twee Gouvernements lagere scholen te *Makassar* te vereenigen tot ééne school. Wel had de Subcommissie in 1850 zelve een voorstel gedaan om de school te splitsen in eene eerste en tweede school, aan welk voorstel gevolg werd gegeven bij Gouvernements besluit van den 10 April 1851 no. 15, maar de redenen destijds aangevoerd kwamen haar *heden* minder juist voor, of wel, de omstandigheden waren sedert dien tijd geheel veranderd. Op

(1) Missive der H. C. V. O. dd. 12 Julij 1862 no. 51/149.

dit voorstel gaf de Hoofdcommissie van onderwijs te kennen: (1)

»dat volgens den door het Gouvernement aangenomen regel »nopens de splitsing der voormalige school te *Makassar*, zij »niet bevoegd was van de deswege bestaande voorschriften »af te wijken."

In het algemeen toch volgde de Hoofdcommissie een tegenovergesteld beginsel op *Java* en elders door de bestaande scholen, wanneer die te sterk bevolkt en door kinderen van verschillende standen bezocht werden, te splitsen. De ondervinding toch had geleerd, dat wanneer zoodanige scheiding geen plaats vond, de scholen al minder en minder bezocht werden door de kinderen van gegoede ingezetenen, die ongaarne eene vermenging zien met geheel verwaarloosde kinderen van militairen, en andere personen behoorende tot de mindere standen der maatschappij. Vele ambtenaren en officieren zagen zich alsdan genoopt om met geldelijke opofferingen boven hunne krachten hunne kinderen bij particulieren te doen onderwijzen.

De ruime bedoelingen toch van het Gouvernementaal onderwijs konden zich niet beperken tot de geringste klassen der maatschappij alléén, maar strekken zich wel degelijk uit ook tot de meer gegoede standen.

Het gold hier dus minder een toegeven aan een bepaald voorstel van eene Subcommissie van onderwijs, dan wel het handhaven van een hoofdbeginsel bij het onderwijs, welk hoofdbeginsel ook behouden is bij het ontwerp van het nieuwe Reglement op het lager onderwijs in *Nederlandsch Indië*, weshalve de Hoofdcommissie niet kon medewerken tot het nemen van een met dat beginsel strijdige beschikking.

Daar intusschen met aandrang op het voorstel werd teruggekomen, werd die aangelegenheid aan de beslissing der Regering onderworpen, die overeenkomstig het gevoelen der Hoofdcommissie van onderwijs beschikte. (2)

---

(1) Besluit dd. 5 October 1861 no. 48/140.

(2) Missive eerste Gouvernements Secretaris dd. 25 Mei 1862 no. 1312.

MUNTOK. (*Banka.*)

In het verslag van het vorige jaar werd medegedeeld, dat de school te *Muntok* in het begin van *1862* in werking zou treden, en dat de onderwijzer van den derden rang *L. F. Buflo* van *Padang* als besturend onderwijzer was aangewezen. Deze benoeming (1) werd evenwel eenige weken later op verzoek ingetrokken, en alstoen tot onderwijzer aangesteld *H. Goedhart* tweede onderwijzer aan de Gouvernements *eerste* lagere school te *Padang*. (2)

Ook deze onderwijzer heeft zijne betrekking niet aanvaard. Eerst werd hem om gewigtige redenen een binnenlandsch verlof verleend voor den tijd van eene maand, (3) en nadat dit verlof verstreken was, zag hij zich door ziekte genoodzaakt een tweejarig verlof naar *Nederland* tot herstel van gezondheid aantevragen, hetwelk werd verleend. (4)

Eenige dagen daarna werd door de Hoofdcommissie in de daardoor ontstane vacature voorzien door de benoeming van den uit *Nederland* voor de Oost-Indische dienst aangekomen onderwijzer *N. Laseur*. (5)

Die onderwijzer kwam den 2 September te *Muntok* aan, voorzien van de noodige schoolboeken en leermiddelen, zoodat thans niets meer aan de opening der school in den weg stond, daar in afwachting van de voltooijing van het schoolgebouw door den Kerkeraad der Protestantsche gemeente het kerkgebouw ten gebruike voor de school was afgestaan.

Hoewel dus alles was gedaan om aan de kinderen der te *Muntok* gevestigde Europeanen spoedig de gelegenheid te verschaffen tot het ontvangen van een doelmatig ingerigt lager onderwijs, waren sommige ouders niettemin door het langdurig wachten op een onderwijzer, en het herhaaldelijk veranderen van den daartoe aangewezen persoon, ongeduldig geworden, en hadden op eene andere wijze in de behoefte aan

---

(1) Besluit der H. C. V. O. dd. 25 Januarij 1862 no. 6/145.
(2) » » » » 2 April 1862 no. 43/146.
(3) Gouvernements besluit dd. 16 April 1862 no. 10.
(4) » » » 8 Augustus 1862 no. 4.
(5) Besluit H. C. V. O. dd. 12 Augustus 1862 no. 24/151.

onderwijs voor hunne kinderen voorzien. Weder andere ouders, die kinderen hadden welke in de jaren waren om van het onderwijs gebruik te kunnen maken, waren inmiddels naar elders vertrokken, en vervangen door dezulken wier kinderen nog te jong waren om op de school te kunnen worden toegelaten.

Dit alles was oorzaak, dat toen de school op den 1 October werd geopend, niet ingeschreven was het volle getal kinderen voor de oprigting eener Gouvernementsschool als minimum cijfer vastgesteld.

Hoewel nu slechts een tiental kinderen de school bezocht, bestaat er reden om voor het volgend jaar op eene toename der leerlingen te rekenen.

Aanstelling van meerder hulppersoneel.

Voor de Gouvernements lagere scholen te *Pasoeroean* en *Banda* werden toegestaan voor ieder een *tweede* onderwijzer op een traktement van *f 100* (*honderd gulden*) 's maands benevens *f 50* (*vijftig gulden*) als indemniteit voor huishuur, (1 en 2) en *een tiende* aandeel in de schoolgelden.

Evenzoo voor de school te *Pekalongan* op een traktement van *f 100* (*honderd gulden*) 's maands, *f 30* (*dertig gulden*) als indemniteit voor huishuur en *een tiende* aandeel in de schoolgelden. (3)

Onderwijzers voor de Oost Indische dienst.

Op voorstel der Hoofdcommissie van onderwijs werden tot onderwijzers voor de Oost Indische dienst benoemd *J. C. de Wit*, *H. E. van der Woerd*, partikuliere onderwijzers van den *derden* rang te *Batavia*, en *L. W. van Buel* bezittende den *derden* onderwijzersrang, ondermeester aan de *derde* Gouvernements lagere school te *Weltevreden*. (4)

Van de in *Nederland* benoemde *twaalf* onderwijzers voor de Oost Indische dienst (5) kwamen er *negen* in den loop

---

(1) Gouvernements besluit dd. 23 Februarij 1862 no. 7.
(2) » » » 10 Junij 1862 no. 3.
(3) » » » 22 Augustus 1862 no. 24.
(4) » » » 27 Junij 1862 no. 9.
(5) » » 20 Februarij 1862 no. 9.
» » » 31 Julij 1862 no. 4.

des jaars te *Batavia* aan. Zij ontvingen de navolgende standplaatsen:

J. de Quant,	tijd. onderwijzer aan de Gouv. *eerste* lagere school te *Weltevreden*. (1)
H. P. Julsing,	tijd. onderwijzer aan de Gouv. *eerste* lagere school te *Weltevreden*. (2)
J. A. Broos,	tijd. onderwijzer aan de Gouv. *tweede* lagere school te *Weltevreden*. (3)
L. W. van Buel,	tijd. onderwijzer aan de Gouv. *derde* lagere school te *Weltevreden*. (4)
G. H. B. Hofman,	tijd. onderwijzer aan de Gouv. *derde* lagere school te *Weltevreden*. (5)
H. T. Aukes,	tijd. onderwijzer aan de Gouv. *derde* lagere school te *Weltevreden*. (6)
F. L. H. Goossens,	*tweede* onderwijzer aan de Gouv. lagere school te *Pekalongan*. (7)
F. J. Bosch,	tijd. onderwijzer aan de R. Katholijke Weeshuisschool te *Samarang*. (8)
H. E. van der Woerd,	besturend onderwijzer aan de Gouv. lagere school te *Banjoewangie*. (9)
N. Laseur,	besturend onderw. aan de Gouv. lagere school te *Muntok* (eiland *Banka*). (10)
D. Visser,	*tweede* onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Banda*. (11)
J. C. de Wit,	onderwijzer voor de Oost-Indische dienst zou almede spoedig eene plaatsing ontvangen.

D. Mededeelingen van onderscheiden aard.

Schoolkaart van den Nederlandsch Indischen Archipel en het eiland Java.

Ten vervolge van het voorkomende in het verslag over het jaar 1861 nopens bovenvermelde kaart, kan thans worden medegedeeld, dat aan den heer *C. A. Oehler* teekenaar en litho-

(1, 2, 3, 5, 6, 11) Besluit H. C. V. O. dd. 29 November 1862 no. 63/154.
(4) » » » » 7 Augustus 1862 no. 17/151.
(7 en 8) » » » » 29 November 1862 no. 63/154.
(9) » » » » 7 Augustus 1862 no. 17/151.
(10) » » » » 12 Augustus 1862 no. 24/151

graaf bij het Marine Departement is verleend geworden (1) eene som van *f 3000* (*drie duizend gulden*) om in een jaar tijds aftewerken de schoolkaart van *Nederlandsch Oost Indië* in *XIV* bladen, bevattende den geheelen Archipel in *X* en het eiland *Java* in *IV* bladen volgens het door hem aangeboden proefblad, en van die kaart *150* (*een honderd vijftig*) exemplaren aan het Gouvernement te leveren in effenstelling van genoemd voorschot.

Voorts de bladen der kaart aftewerken onder toezigt van een of meer door de Hoofdcommissie van onderwijs aantewijzen personen, zullende geen blad mogen worden afgedrukt alvorens het namens de Hoofdcommissie nagezien en des noodig verbeterd is geworden.

Op het einde des jaars was de kaart evenwel nog niet gereed. Blad *V*, *X*, *XI*, *XIII* en *XIV* waren geheel afgewerkt en blad *III*, *IV*, *VIII* en *IX* waren gedeeltelijk op steen gebragt.

De kaart van *Java* zou evenwel spoedig worden afgeleverd. Veel tegenspoed had de lithograaf met zijne steenen gehad, doch in de vier laatste maanden des jaars was het werk met kracht doorgezet.

Eene nieuwe uitgave (elfde druk) van de *Aardrijkskunde van den Indischen Archipel* door den heer *D. C. de Bruijn* zou met de bovenbedoelde kaart in overeenstemming worden gebragt, en tegelijk gereed zijn.

Thieme's schoolschriften.

Naar aanleiding van een ontvangen Gouvernements renvooi (2) nam de Hoofdcommissie van onderwijs in overweging in hoeverre het wenschelijk ware het gebruik van bovengenoemde schriften als handleiding voor het schoonschrijven op de Gouvernementsscholen intevoeren, en werd daarop bepaald dat de volledige cursus van *Thieme's* schoolschriften zal worden opgenomen op den catalogus van schoolboeken en leermiddelen ten dienste der Gouvernements lagere scholen in *Nederlandsch Indië*, terwijl de boekhandelaren *G. Kolff & Co.* te

(1) Gouvernements besluit dd. 7 Januarij 1862 no. 13.

(2) dd. 19 Maart 1862 no. 4883.

Batavia werden uitgenoodigd de bedoelde artikelen zoo spoedig mogelijk uit *Nederland* te ontbieden.

Op den zoo even genoemden catalogus werden almede opgenomen onderscheidene schoolboeken vervaardigd door *Indische* onderwijzers.

Handleiding voor het onderwijs in het regtlijnig teekenen.

Met veel belangstelling ontving de Hoofdcommissie van onderwijs een schrijven van den heer *Mr. J. de Witte van Citters* te *'sGravenhage* met de daarbij aangeboden *eerste aflevering* van eene handleiding voor het aanvankelijk onderwijs in het regtlijnig teekenen. Onder dankzegging voor de toezending (1) vermeende de Hoofdcommissie evenwel een oordeel over de bruikbaarheid dier handleiding voor de Indische scholen eerst dan te kunnen uitbrengen, wanneer het werk zal kompleet zijn.

Beantwoording der vraag of de tijd op wachtgeld doorgebragt, mederekent op de traktementsverhooging van een onderwijzer.

Door een onderwijzer, die geruimen tijd na terugkomst van verlof uit *Nederland* op wachtgeld had doorgebragt, uithoofde geen gelegenheid bestond om hem eene plaatsing te geven gelijkstaande aan zijne vroegere betrekking, was het verzoek gedaan, om dien tijd op wachtgeld doorgebragt ook te berekenen tot het bekomen der *tweede* vijfjarige traktementsverhooging.

De Regering heeft op dit verzoek afwijzend beschikt (2) en zulks uit overweging:

dat in beginsel is aangenomen dat traktementsverhoogingen gerekend worden integaan den *eersten* der maand, volgende op die, waarin die verhoogingen zijn verdiend door volbrenging van dienst *met gelijktijdige bezoldiging* gedurende een zeker aantal jaren; met andere woorden, dat verhoogingen worden toegelegd, nadat gedurende een zeker tijdvak *traktement* met of zonder verhooging *is ontvangen*, en

(1) Missive dd. 12 April 1862 no. 7/146.

(2) Gouvernements besluit dd. 7 December 1862 no. 5.

niet nadat gedurende een zeker tijdvak *gediend* is, zoo niet tegelijk het traktement met of zonder verhooging is genoten; — dat het criterium voor de erlanging eener traktementsverhooging alzoo is: de vervulling eener bepaalde betrekking *met traktement*, en niet de diensttijd, of de tijd, die als dienst bijvoorbeeld voor de pensionering geldt.

Voorstel om de onderwijzers na terugkomst van verlof uit Nederland dadelijk in het genot te stellen van aktiviteitstraktement.

De benarde omstandigheden in welke de van verlof uit *Nederland* terugkeerende onderwijzers verkeeren, wanneer hun niet spoedig eene plaatsing overeenkomstig hunne vorige betrekking kan worden aangewezen, hebben de Hoofdcommissie van onderwijs aanleiding gegeven om de middelen te overwegen, die tot verbetering van dien toestand zouden kunnen leiden.

In den regel kan worden aangenomen, dat de onderwijzers, die in werkelijke dienst eene matige bezoldiging genieten, wanneer zij door ziekte genoopt worden een verlof naar *Nederland* aantevragen, en later hersteld de terugreis aanvaarden, bij hunne aankomst in *Indië* zich in geldelijke ongelegenheid bevinden.

Tot de onverwijlde weder indienststelling der onderwijzers van de lagere rangen bestaat nu doorgaans wel gelegenheid, maar met de hoofd- en eerste onderwijzers op de scholen is dit geenszins het geval, omdat eenmaal die betrekkingen vervuld zijnde, er geen waarschijnlijkheid bestaat op eene spoedige vacature, zoodat alsdan voor die onderwijzers het weinig bemoedigend vooruitzigt bestaat om geruimen tijd op wachtgeld te moeten blijven.

Treffende gevallen hadden zich tot bevestiging van deze bewering voorgedaan.

Sommige personen waren twee jaar op wachtgeld geweest; andere hadden eene veel mindere betrekking dan hunne vroegere moeten aannemen, en dat alles omdat zich de gelegenheid tot eene gelijkstandige plaatsing niet opdeed.

Het kan niet anders of zulke toestanden moeten ontmoe-

digend op het onderwijzend personeel inwerken. Vele onderwijzers worden door de vrees van een langdurig wachtgeld teruggehouden een verlof wegens ziekte naar *Nederland* aan te vragen, hoezeer hunne gezondheid dit dringend vordert, waardoor ook voor hen weder verloren gaan de voordeelen van een der milde bepalingen voor de Gouvernements dienaren.

Die moeijelijkheid zoude naar de meening der Hoofdcommissie uit den weg worden geruimd, wanneer bepaald werd:

dat de van verlof uit *Nederland* terugkeerende onderwijzers, wanneer geene betrekking gelijk aan de laatstelijk door hen bekleede vakant is, tijdelijk op eene mindere bezoldiging en in eene mindere betrekking zullen kunnen worden geplaatst, döch alsdan het ontbrekende aan hunne laatste bezoldiging uit 's lands kas zal worden bijgepast.

Het Gouvernement zich met de zienswijze der Hoofdcommissie vereenigende, vroeg de magtiging des Konings om in dien zin eene beschikking te nemen. (1)

Voorstellen om te Salatiga en Ambarawa afzonderlijke Subcommissiën van onderwijs op te rigten.

Hoezeer de redenen, die tot ondersteuning van bovenstaande voorstellen werden aangegeven, niet van belang ontbloot waren, zoo had de Hoofdcommissie van onderwijs gewigtige bedenkingen om zoodanigen maatregel aan de Regering voortestellen. Vooreerst bleek uit de artikelen *4* en *5* van het besluit van Kommissarissen Generaal dd. 22 Junij 1827 (staatsblad no. 62), de bepaalde bedoeling der Regering, om in iedere residentie slechts ééne Subcommissie van onderwijs te hebben, en ten andere zoude het aannemen van die voorstellen ten gevolge hebben, dat ook voor andere residentiën zooals: *Soerabaija*, *Pasoeroean*, *Japara*, *Madioen*, *Banjoemaas* en nog meerdere plaatsen op de *Buitenbezittingen* gelijke maatregel werd voorgesteld, waarvan de noodzakelijkheid niet werd ingezien, maar wel het nadeel verwacht, dat de eenheid en de kracht van het bestuur op het onderwijs thans bij de Subcommissiën berustende zou verbroken worden.

---

(1) Gouvernements besluit dd. 6 November 1862 no. 27.

Omschrijving van den werkkring der ondermeesters en kweekelingen, benevens eenige opmerkingen over het onderwijs in de schrijfkunst.

Het was der Hoofdcommissie opgevallen, dat door sommige Gouvernements onderwijzers eene verkeerde verdeeling aan den schoolarbeid werd gegeven.

Het onderwijs in de talrijke laagste klassen der scholen werd dikwijls geheel overgelaten aan den ondermeester of kweekeling, en bepaalde de besturend onderwijzer zich tot de meer gevorderde leerlingen.

Voor den ondermeester of kweekeling was die arbeid niet alleen te zwaar, maar ook nadeelig voor zijne verdere ontwikkeling, want hij miste daardoor de gelegenheid om zich in het geven van onderwijs in alle klassen te oefenen. De regel toch behoorde te zijn dat de besturend onderwijzer afwisselend alle klassen zelf onderwees, de ondermeester of kweekeling alleen tot hulp diende, en niet uitsluitend in eene en dezelfde klasse van leerlingen werd werkzaam gesteld.

Eene circulaire is mitsdien ontworpen om na afdruk in de eerste dagen der maand Januarij 1863 te worden verzonden, waarbij de Subcommissiën van onderwijs zijn uitgenoodigd om van het bovenstaande mededeeling te doen aan die onderwijzers, op welke zij zal vermeenen dat de gedane bemerking van toepassing is.

Tegelijkertijd is ook eene circulaire ontworpen, waarbij de bevinding wordt medegedeeld, dat over het algemeen op de scholen niet meer zooveel werk gemaakt wordt van de schrijfkunst als vroeger.

Een niet gering gedeelte der Indische jongelingschap zoekt in de betrekking van klerk of copiïst een middel van bestaan, en de beste aanbeveling daarvoor is een fraai handschrift.

De Hoofdcommissie achtte het noodig dat de onderwijzers werden aangespoord voortaan meer werk te maken van dezen belangrijken tak van het lager onderwijs, zonder evenwel de algemeene verstandsontwikkeling en wetenschappelijke vorming dezer jongelingen in het minst uit het oog te verliezen.

Kontrakt met de firma G. Kolff & Co. te Batavia voor de levering van schoolboeken en andere leermiddelen ten behoeve der Gouvernements lagere scholen in Nederlandsch-Indie.

Bij Gouvernements besluit van den 13 October 1857 no. 19 was magtiging verleend om overeenkomstig de uitkomsten, en op de voorwaarden van de, door den Resident van *Batavia* op den 15 Augustus 1857 gehouden openbare uitbesteding met de boekhandelaren *van Haren Noman en Kolff*, een kontrakt aan te gaan voor de levering tot ultimo Oktober 1862 van leerboeken en leermiddelen ten dienste der Gouvernements lagere scholen in *Nederlandsch-Indië*.

Bij het eindigen van die overeenkomst was het twaalf jaar geleden dat bovengenoemde firma, welke inmiddels door het uittreden van een der vennooten was gewijzigd, de levering had op zich genomen, en ten uitvoer gebragt op eene wijze, die over het algemeen de goedkeuring der Hoofd- en Subcommissiën alsmede der betrokken onderwijzers had weggedragen, door dat zij hare verpligtingen steeds was nagekomen.

In de helft des jaars 1862 werd door bedoelde firma het verzoek gedaan om haar de levering te laten op den voet als bij kontrakt van 1857 was vastgesteld bij voorkeur voor een onbepaalden tijd of althans voor den tijd van *tien* jaren.

De aangevoerde redenen kwamen der Hoofdcommissie allezins gegrond en aannemelijk voor.

In 1855 gaf zij bereids om dezelfde motieven aan het Gouvernement in overweging het in 1850 gesloten, en toen expirerend kontrakt voor *vijf* jaar te verlengen, doch werd die overeenkomst slechts voor *twee* jaren verlengd met aanschrijving als dan tot eene „openbare uitbesteding" overtegaan. Die uitbesteding vond dan ook plaats, doch met het voor 's lands kas zoo nadeelig gevolg dat *vijftien* percent méér moest worden betaald, dan door de Hoofdcommissie van onderwijs bij onderhandsche verlenging was bedongen, de verhooging namelijk van *vijf en twintig* tot *veertig* percent boven de faktuurswaarde in *Nederland* als kommissie loon.

Het stelsel van uitbesteding dat op vele andere zaken zijne

nuttige werking moge hebben, werd, toegepast op een wetenschappelijk artikel, door de Hoofdcommissie nadeelig geacht èn voor de belangen van het onderwijs, èn voor die van 's lands kas.

Evenwel kwam haar de bepaling *van den duur* der overeenkomst noodig voor; de termijn van *tien* jaren daarentegen te lang, waarom zij voorstelde zich liever aan de vorige overeenkomsten, die steeds voor *vijf* jaren werden gesloten, ook ditmaal te houden.

Nadat de Regering ter zake nog nadere inlichting had gevraagd, en voorgesteld om, bij het sluiten van het nieuwe kontrakt terug te keeren tot de voorwaarden vóór 1857 bedongen, om namelijk *vijf en twintig* percent instede van *veertig* boven de faktuurswaarde van boekwerken in *Nederland* door partikulieren betaald wordende, als winst aan de leveranciers toetekennen, en met die voorwaarde genoegen was genomen, werd magtiging verleend tot het sluiten eener nieuwe overeenkomst met de firma *G. Kolff en Co.* te *Batavia* voor den tijd van *vijf* jaren. (1)

Bij deze gelegenheid werd tevens de *catalogus* geheel omgewerkt, vele verouderde artikelen afgevoerd, en nieuwe opgenomen.

Benoeming van onderwijzers in een anderen tak van 's lands dienst.

De onderwijzer der Gouvernements lagere school te *Magelang* (residentie *Kadoe*) *J. H. Teddigs* werd bij Gouvernements besluit (2) benoemd tot docent in de Nederlandsche taal aan het gijmnasium *Willem III.*

Op verzoek en om redenen van gezondheid werd de onderwijzer der Gouvernements lagere school te *Pattie* (residentie *Japara*) *J. van der Meijden* benoemd tot *tweeden* kommies bij de Direktie der Burgerlijke Openbare werken. (3)

---

(1) Gouvernements besluit dd. 18 September 1862 no. 18.
(2) » » » 8 Februarij 1862 no. 16.
(3) » » » 26 Augustus 1862 no. 2.

De ondermeester *A. Klasing* wegens ziekte op wachtgeld, werd aangesteld als opziener bij het zouthoofddepôt te *Tratee* residentie *Bantam*). (1)

Voorts werd de onderwijzer op wachtgeld *H. Veuger Kuiper* benoemd tot Boekhouder bij de Wees- en Boedelkamer te *Soerabaija*. (2)

Belooningen aan eenige onderwijzers toegekend.

Aan den kweekeling *H. G. A. Hennevelt* van de Gouvernements lagere school te *Bandjermassin* werd voor het besturen van die school van Mei tot en met Oktober 1861, bij ontstentenis van den onderwijzer, toegekend eene belooning van *f* 75 (*vijf en zeventig gulden.*) (3)

Aan den ondermeester bij de Gouvernements lagere school te *Probolingo C. F. Rabé* werd voor de waarneming der funktiën van onderwijzer aan die school gedurende den tijd van *twee* maanden toegekend eene belooning van *f* 150 (*een honderd en vijftig gulden.*) (4)

Aan den *tweeden* onderwijzer bij de Gouvernements lagere school te *Soerakarta C. H. Reijgers* werd voor het besturen dier school gedurende *drie* maanden toegekend eene belooning van *f* 150 (*een honderd en vijftig gulden.*) (5)

Vermeerdering der indemniteit van huur voor schoollokalen en onderwijzers woningen.

De huishuur indemniteit van de *derde* onderwijzers bij de Gouvernements *eerste* lagere school en de beide weeshuisscholen te *Samarang* werd verhoogd van *f* 30 (*dertig gulden*) tot *f* 50 (*vijftig gulden*) smaands. (6)

Aan den *eersten* onderwijzer bij de Gouvernements lagere school te *Soerakarta* werd in afwachting eener beschikking op de aanhangig zijnde voorstellen nopens de splitsing van

---

(1) Gouvernements besluit dd. 27 Mei 1862 no. 12.
(2) Javasche Courant dd. 8 November 1862 no. 90.
(3) Gouvernements besluit dd. 6 April 1862 no. 10.
(4) » » » 12 Julij 1862 no. 20.
(5) » » » 23 October 1862 no. 51.
(6) » » » 8 Mei 1862 no. 45.

die school, toegekend eene huishuur indemniteit van *f* 80 (*tachtig gulden*) smaands. (1)

Aan den *eersten* onderwijzer bij de *tweede* Gouvernements lagere school te *Padang* werd toegekend eene indemniteit van huishuur ad *f* 70 (*zeventig gulden*) smaands, (2) in te gaan met de maand waarin hij zijne woning moet ontruimen.

Almede werd magtiging ontvangen om den huur voor eene partikuliere woning te *Tagal* gebezigd tot schoollokaal met onderwijzers woning te verhoogen van *f* 40 (*veertig gulden*) tot *f* 50 (*vijftig gulden*) smaands. (3)

Over de toegestane vermeerdering van huur voor eene partikuliere woning te *Meester Cornelis* (*Batavia*) bestemd tot schoollokaal met onderwijzers woning van *f* 125 (*een honderd vijf en twintig gulden*) tot *f* 175 (*een honderd vijf en zeventig gulden*) 'smaands (4) is *niet* beschikt geworden, uithoofde de in gebruik zijnde woning voor *f* 125 (*een honderd vijf en twintig gulden*) smaands kon blijven ingehuurd, wanneer eenige reparatiën werden gedaan, waartoe is overgegaan en daarvoor uitgegeven eene som van *f* 200 (*twee honderd gulden*).

Opheffing van het schoolfonds te Riouw.

In het jaar 1861 was bij Gouvernements besluit (5) bepaald, dat werd afgezien van het denkbeeld om het saldo van het schoolfonds te *Riouw* zamengesteld uit de opbrengst van een gebouw, hetwelk bij authentieke akte aan de Christengemeente aldaar was afgestaan, in 's lands kas te storten, terwijl den Resident van *Riouw* werd opgedragen om de beheerders van gemeld fonds aan te schrijven om de opbrengsten in den geest der oorspronkelijke voorwaarden des donateurs te besteden tot bevordering van het geregeld schoolgaan, »door arme scholieren van kleeding te voorzien."

De Hoofdcommissie van onderwijs deelde daarop der Regering mede:

(1) Gouvernements besluit dd. 21 November 1862 no. 41.
(2) » » » 26 Augustus 1362 no. 24.
(3) » » » 2 Junij 1362 no 23.
(4) » » » 18 Maart 1862 no. 10.
(5) » » » 21 April 1362 no. 17.

dat het zoogenaamde schoolfonds thans reeds was aangegroeid tot een bedrag van *f* 5481.75 (*vijf duizend vier honderd een en tachtig gulden vijf en zeventig cents*);

dat er onder de ingezetenen van *Riouw geen* was die zijne schoolgaande kinderen niet van behoorlijke kleeding kon voorzien, en dat, mogt zulks al eens in den vervolge plaats hebben, eene eenvoudige kennisgave aan de Diakonie voldoende zoude zijn om in de behoefte voor langen tijd te voorzien;

dat het mitsdien niet noodig was dat tot dat einde een snel aangroeijend kapitaal bleef bestaan, en dat de Subcommissie van onderwijs te *Riouw* door welke het beheer over het fonds gevoerd werd, dan ook van die administratie, haar bovendien niet eens wettig opgedragen, wenschte te worden ontslagen.

Op die mededeeling werd door het Gouvernement bepaald, (1) dat het provenu van het bovenbedoelde fonds *in deposito* zal worden gestort in 's lands kas.

Vergelijking van eenige cijfers in het verslag over het onderwijs in Nederland en Nederlandsch-Indie over het jaar 1859.

Bij missive van den Gouvernements Sekretaris dd. 15 November 1862 no. 2747 mogt de Hoofdcommissie van onderwijs ontvangen een exemplaar van het door den Minister van Koloniën toegezonden »verslag van den staat der hooge, middelbare en lagere scholen in *Nederland* over het jaar 1859."

De Hoofdcommissie heeft uit dit verslag aanleiding genomen om eene vergelijking te maken wat het lager onderwijs betreft, tusschen *Nederland* en *Nederlandsch-Indie*, nopens:

a. de openbare scholen,
b. de bijzondere scholen,
c. het gemiddeld getal leerlingen,
d. de kosten van het onderwijs,
e. het aantal inwoners en het aantal schoolpligtige kinderen.

Met de opname dezer vergelijking sluit de Hoofdcommissie het *eerste hoofdstuk* van dit jaarverslag.

---

(1) Gouvernements besluit dd. 26 Mei 1862 no. 2.

1859.

NEDERLAND.

OPENBARE SCHOLEN.

Getal	Hoofdonderwijzers	2403
	Hulponderwijzers	1309
	Kweekelingen	916
	Totaal	4628
Getal	Hoofdonderwijzeressen	48
	Hulponderwijzeressen	72
	Kweekelingen	10
	Totaal	130

BIJZONDERE SCHOLEN.

(*gesubsidieerde en niet gesubsidieerde.*)

Getal	Hoofdonderwijzers	723
	Hulponderwijzers	772
	Kweekelingen	583
	Totaal	2078
Getal	Hoofdonderwijzeressen	345
	Hulponderwijzeressen	563
	Kweekelingen	154
	Totaal	1062

OPENBARE SCHOLEN.

Gemiddeld getal leerlingen.

(*dag en avondschool.*)

Bij het algemeen verslag wordt het gemiddeld getal leerlingen op de *openbare* scholen opgegeven in Januarij 316.552 en in Julij 258.000.

Dit aanmerkelijk verschil wordt veroorzaakt doordien een groot aantal leerlingen van iedere dorpsschool gedurende eenige maanden zich met den veldarbeid bezig houdt.

Dit verschil moet uit den aard der zaak voor de *bijzondere* scholen minder zijn.

1859.

INDIE.

GOUVERNEMENTS LAGERE SCHOLEN.

Getal *hoofd* en *eerste* onderwijzers.	58
tweede, *derde* en *vierde* onderwijzers. . .	30
ondermeesters	28
kweekelingen.	30
Totaal	146

PARTIKULIERE SCHOLEN.

Getal Hoofdonderwijzers.	16
Hulponderwijzers.	7
Totaal	23

Getal Hoofdonderwijzeressen.	22
Hulponderwijzeressen	32
Totaal	54

GOUVERNEMENTS LAGERE SCHOLEN.

Gemiddeld getal leerlingen.	3245
Transportere	3245

Om naauwkeurig te wezen, dient alzoo het gemiddeld getal van beide opgaven genomen te worden en verkrijgt men mitsdien. 287.776

BIJZONDERE SCHOLEN.

(*Gesubsidieerde en niet gesubsidieerde*)

gesubsidieerde	1820	
niet gesubsidieerde.	85325	
		87.145
gemiddeld getal leerlingen op *alle* lagere scholen.		374.921
getal gratis leerlingen op de *openbare* scholen. .		106.392
» » » *alle bijzondere* scholen.		32.588
Totaal		138.980

287.776 kinderen worden op de *openbare* scholen in *Nederland* onderwezen door *4758* onderwijzers en onderwijzeressen of gemiddeld *één* onderwijzend persoon op *60* leerlingen.

87145 kinderen worden op de *bijzondere* scholen in *Nederland* onderwezen door *3140* onderwijzers en onderwijzeressen of gemiddeld *één* onderwijzend persoon op *28* leerlingen.

	Voor	287.776 kinderen
op de *openbare* scholen en voor . . .	1.820	id.
op de *gesubsidieerde bijzondere* scholen.		
		289.596 kinderen
Wordt uitgegeven	*f*	2.661.045
waarvan moet afgetrokken worden wegens ontvangen schoolgelden.		878.514
Rest alzoo	*f*	1.782.531

of gemiddeld voor *ieder* kind bijna *f* 6.

De kosten van het *bestuur* op het onderwijs bedragen . . . . . *f* 84.123

Totale kosten van het *openbaar* onderwijs. . *f* 2.661.045

Per Transport . . . 3215

PARTIKULIERE SCHOLEN.

Gemiddeld getal leerlingen. 1378

Gemiddeld getal leerlingen op de *Gouvernements* en *Partikuliere* scholen. 4623

Getal gratis leerlingen op de *Gouvernements* lagere scholen 1760

3215 kinderen worden op de *Gouvernements* lagere scholen in *Indië* onderwezen door *146* onderwijzers of gemiddeld *één* onderwijzend persoon op *22* leerlingen.

1378 kinderen worden op de *Partikuliere* scholen in *Indië* onderwezen door 77 onderwijzers en onderwijzeressen of gemiddeld *één* onderwijzend persoon op 18 leerlingen.

Voor 3215 kinderen op de *Gouvernements* lagere scholen wordt uitgegeven . . . . . *f* 308.067.52⁵

waarvan moet afgetrokken worden wegens ontvangen schoolgelden . . . . . » 55.468.44⁵

Rest alzoo *f* 252.599.08

of gemiddeld voor *ieder* kind *f* 77.

Bestreden als volgt:

Bijdragen van het Rijk . . .	264.631	
De Provinciën	40.698	
Van de gemeenten	1.405.772	
Van bijzondere fondsen. . . .	71.430	
De ontvangen schoolgelden. . .	878.514	
		f 2.661.045

Specifikatie der kosten.

Inkomsten onderwijzers	*f*	1.698.051
Onderhoud schoolgebouwen	»	231.985
Nieuwe schoollokalen	»	403.527
Huur van woningen of schoollokalen . .	»	34.279
Meubelen en schrijfbehoeften	»	107.873
Plaatselijke schoolkommissiën	»	12.680
Jaarwedden Inspekteurs	»	25.200
Reis en verblijfkosten idem	»	4.387
Reis en verblijfkosten opzieners	»	41.856
Pensioenen onderwijzers	»	34.118
Subsidiën bijzondere scholen	»	7.765
Kweekscholen en Normaallessen	»	24.562
Onderwijzersgezelschappen	»	5.060
Beurzen aan onderwijzeressen	»	2.175
Diverse uitgaven	»	54.202
	f	2.687.720

Hiervan af:

Bijdragen der onderwijzers voor hun pensioen	*f*	25.909	
Batig slot van de examengelden .	»	766	
			f 26.675
			f 2.661.045

REKAPITULATIE

der totale kosten van het Gouvernements onderwijs.

Voor onderwijs aan Europeanen en hunne afstammelingen. . . . . *f* 308.067.52⁵ (1)

Hiervan af aan ontvangen schoolgelden. » 55.468.44⁵

Blijft *f* 252.599.08

waaronder begrepen is *f* 39.938.32⁵ voor gewoon onderhoud, reparatie *en daarstelling* van schoolgebouwen.

Het werkelijk cijfer van uitgaven van *f* 39.938.32⁵ »voor »onderhoud, reparatiën en daarstelling van schoolgebouwen" waaronder dus ook verstaan moet worden de bouw van nieuwe lokalen komt wel gering voor.

Bij de raming over 1859 was gerekend op *f* 50.626, die gelden zijn dus niet eens gebruikt. Intusschen is geen nader officieel cijfer bekend.

Voor 1860 was geraamd
voor uitgaven voor aanbouwen, reparatiën aan schoollokalen en onderwijzers woningen . . . . . *f* 53.443
en is werkelijk slechts uitgegeven . . . . » 26·859.80⁵

Voor 1861 is geen cijfer geraamd doch de post alleen uitgetrokken voor *memorie.*

(1) Voor de specifikatie dezer uitgaven wordt verwezen naar het schoolverslag over 1860.

De bevolking in *Nederland* bedroeg op 1 Januarij 1859
3.348.747 . . zielen

---

daaronder waren . . . . . 419.492 kinderen
tusschen de *zes* en *twaalf* jaren oud dus
$\frac{1}{7}$ der bevolking.

374.921 kinderen

bezochten de scholen

---

zoodat nog . . . . . 74.571 kinderen
of $\frac{1}{6}$ van onderwijs verstoken zijn.

Van welke 74.571 kinderen evenwel nog behooren afgetrokken te worden de leerlingen die *huis-onderwijs* genieten.

De Europesche bevolking in *Indie* bedoeg onder ultimo 1859, *27330* zielen, het getal kinderen beneden de *zestien* jaren bedroeg 12072

Aannemende dat de helft hiervan schoolpligtig zijn of 6036

terwijl 4623

kinderen de *Gouvernements* en *Partikuliere* scholen bezoeken. ——— 10659

zouden er naar dien maatstaf . . . . . 1413 kinderen in *Nederlandsch-Indië* van onderwijs verstoken zijn; van welke *343* kinderen evenwel nog behooren afgetrokken te worden de leerlingen die *huisonderwijs* ontvangen.

Uit vorenstaande cijfers mag dus worden afgeleid dat het getal kinderen van Europesche afkomst welke *geen* onderwijs genieten betrekkelijk grooter is dan in *Nederland.*

HOOFDSTUK II.

OVERZIGT van den Staat van het Gouvernements- en Partikulier onderwijs onder de Europeanen en hunne afstammelingen, getrokken uit de verslagen der onderscheidene Subcommissiën.

Het is der Hoofdcommissie voorgekomen dat het Hoofdstuk »*Overzigt*" in haar jaarlijksch schoolverslag voor eenige verkorting vatbaar is.

In vroegere jaren mogt bij het beperkt getal schoolinrigtingen, zijn nut hebben,

te treden tot in geringe bijzonderheden nopens de gemaakte vorderingen der leerlingen, zelfs in iedere klasse der school;

te vermelden de geringste kleinigheden omtrent onderwijzers en leerlingen;

zoomede den meer of minder gunstigen toestand der schoollokalen, onderwijzerswoningen, schoolmeubelen, boeken en leermiddelen;

de gedurige verwisseling van Leden bij de Subcommissiën van onderwijs;

het juiste getal leerlingen op iedere school met aanhaling van de nieuw aangekomen en vertrokken leerlingen van iedere school, afzonderlijk uitvoerig te vermelden;

bij de tegenwoordige uitbreiding van het onderwijs, vermeent de Hoofdcommissie hierin eenige wijziging te moeten brengen.

Een algemeen verslag van den staat van het lager onderwijs zóó te bewerken dat het onder de uitspanningslektuur worde opgenomen is niet mogelijk, want redeneringen, be-

schouwingen en gevolgtrekkingen zijn dáár misplaatst, waar het de taak van den verslaggever is om alleen *feiten* te vermelden, die op het gebied der school regtstreeks betrekking hebben.

Nu heeft er in één jaar tijds op iedere school niet altijd de eene of andere ingrijpende gebeurtenis plaats; dit zou ook niet in het belang der inrigting zijn; integendeel hoe stiller en regelmatiger het op de school is, zooveel te meer grond bestaat er om te verwachten, dat de onderwijzer met vrucht heeft gearbeid, de leerlingen voordeel gehad hebben van het onderwijs. Maar daaruit volgt nu ook noodwendig dat, wanneer alle omhaal van woorden wordt vermeden, het berigt over iedere schoolinrigting al zeer beknopt en eenvoudig kan wezen.

Het algemeen schoolverslag zal daardoor in omvang eenigzins verliezen, maar de zoowel voor den verslaggever als voor den lezer vermoeijende herhalingen van een en hetzelfde onderwerp, zij het ook op onderscheidene plaatsen, worden alsdan vermeden, en hetgeen aan uitgebreidheid is verloren, wordt aan duidelijkheid en beknoptheid gewonnen.

Het is deze overweging die de Hoofdcommissie dit jaar er toe deed overgaan:

Ten Eerste: Op een afzonderlijken staat zamentetrekken, het getal leerlingen op iedere school; hunne verdeeling in betalende en gratis onderwijs ontvangende; het getal onderwijzers, ondermeesters en kweekelingen; de ontvangen schoolgelden; de gedane uitgaven; het verschil tusschen ontvangsten en uitgaven, en eindelijk het kostende van ieder leerling 's jaars.

Ten tweede: Almede op afzonderlijken staat te vermelden, den toestand der schoollocalen, onderwijzerswoningen, schoolmeubelen en leermiddelen;

Ten derde: Achterwege te laten de vermelding der gedurige veranderingen bij de Subcommissiën van onderwijs, en de zamenstelling van het onderwijzend personeel bij iedere school, als zijnde overbodig daar dit uit de bijgevoegde staten genoegzaam kan worden nagegaan.

In vroegere verslagen vond men bovenstaande opgaven door

het geheele verslag verspreid, en vergelijkingen waren mitsdien niet gemakkelijk te maken.

Dit is veranderd; de zamentrekkende staten maken de beoordeeling eenvoudiger.

Zoo blijkt uit den staat Lett. *A.* dat op scholen waar zich slechts *een* onderwijzer bevindt, zooals op de *tweede* school te *Ambarawa* het hoogste getal leerlingen is *59.*

Een zoodanig hoog aantal leerlingen niet geregeld door één persoon kunnende onderwezen worden, is vermeerdering van personeel hier dringend noodig, waaromtrent dan ook kan worden berigt, dat de *tweede* onderwijzer der *eerste* school te *Ambarawa* naar de *tweede* school zal worden overgeplaatst;

dat op *Ambarawa Tjilatjap* volgt met . . 32 leerlingen
terwijl het laagste cijfer wordt aangegeven
voor *Muntok* (eiland *Banka*) met . . . . 10 leerlingen;

dat eindelijk het gemiddeld getal leerlingen op *één* onderwijzer *21* bedraagt.

De scholen waar één onderwijzer met één kweekeling werkzaam is, zijn door het grootste getal leerlingen bezocht geworden:

te *Rembang* met . , ... 37 leerlingen
het kleinste getal te *Fort de Kock* met . 14 idem
een gemiddeld getal alzoo van. . . . . 26 leerlingen

op *één onderwijzer* en *één kweekeling.*

Voor scholen met *één onderwijzer* en *één ondermeester* vindt men het grootste getal te *Menado* met . 66 leerlingen
het kleinste getal te *Poerworedjo* met . . 31 idem
of gemiddeld . . . . . 48 leerlingen.

Voor scholen met *twee onderwijzers* vindt men het kleinste getal, *20* leerlingen, aan de *eerste* school te *Ambarawa.*

Het is duidelijk dat hier een onderwijzer kan gemist worden; zooals hiervoren werd gemeld, zal die onderwijzer dan ook worden verplaatst.

Het daarop volgende geringste cijfer van leerlingen voor *twee onderwijzers* met één of méér *ondermeesters* toont aan:

Pekalongan met . . . . . 76 leerlingen,
het hoogste cijfer
Soerakarta met . . . . . 163 idem.

Het trekt de aandacht dat te *Soerakarta* het getal leerlingen dus niet meer in verhouding staat tot het onderwijzend personeel. Er zijn dan ook reeds maatregelen ter voorziening genomen door de Regering voor te stellen om de school te splitsen in eene *eerste* en *tweede* Gouvernements lagere school. Op die voorstellen is 's Konings magtiging gevraagd. (1)

Soerakarta dus buiten de vergelijking latende, volgt met het hoogste getal leerlingen, *120*, de school te *Banda* of gemiddeld voor *twee onderwijzers* met één of méér *ondermeesters 93* leerlingen.

Voor scholen met *drie* onderwijzers vindt men het hoogste getal van *154* leerlingen aan de Hervormde weeshuisschool te *Samarang;*

het kleinste getal aan de *eerste* school te *Weltevreden* met *75* leerlingen, of gemiddeld *115*.

Scholen met *vier* onderwijzers zijn er slechts *drie*, te weten:

de *tweede* school te *Weltevreden*, de *tweede* school te *Soerabaija* en de Roomsch-Katholieke weeshuisschool te *Samarang*.

Voor de scholen te *Batavia* zijn méér onderwijzers op den staat gebragt, doch is dit daaraan te wijten, dat aldaar in afwachting eener vaste standplaats, en ter beoordeeling hunner geschiktheid tijdelijk werkzaam worden gesteld de uit *Nederland* aankomende onderwijzers voor de Oost Indische dienst. Die meerdere onderwijzers behooren dus *niet* tot het vast personeel der school.

Uit dit beknopt overzigt van het onderwijzend personeel blijkt nu, dat de werkkrachten tamelijk gelijkmatig voor al de scholen in *Nederlandsch Indië* zijn aangewezen, en de verdeeling van den arbeid vrij geregeld is.

Wordt nu de vergelijking voortgezet over een tijdvak van *negen* jaren bijvoorbeeld, omdat in dien tijd de meeste re-

---

(1) Gouvernements besluit dd. 16 October 1862 no. 19.

gelmatigheid in de cijfers voorkomt over het *getal leerlingen*, dan worden de volgende uitkomsten verkregen:

	Gratis.	Betalend.	Totaal.
1854	**1328**	**1374**	**2702**
1855	**1409**	**1504**	**2913**
1856	**1351**	**1358**	**3109**
1857	**1735**	**1558**	**3293**
1858	**1777**	**1485**	**3263**
1859	**1760**	**1483**	**3245**
1860	**1897**	**1461**	**3358**
1861	**1914**	**1602**	**3516**
1862	**1967**	**1696**	**3663**

In het jaar *1854* bezochten *2702* leerlingen de school tegen *3663* in het jaar *1862*.

Eene vermeerdering alzoo van *961* leerlingen in *negen* jaren.

In het jaar *1854* waren de aanwezige *2702* leerlingen verdeeld in *1328* gratis en *1374* betalende, dus nagenoeg gelijk.

In het jaar *1862* waren de aanwezige *3663* leerlingen verdeeld in *1967 gratis* en *1696 betalende*.

In verhouding waren dus de *gratis* leerlingen niet onaanzienlijk toegenomen.

Die vermeerdering heeft dan ook de aandacht getrokken, zoodat bij Gouvernements besluit van den 24 September 1862 no. 16 bepaald werd, vooreerst dat geen gratis leerlingen op de Gouvernementsscholen te *Batavia* zullen worden toegelaten dan op vertoon van een getuigschrift van het hoofd van gewestelijk bestuur, dat de ouders of voogden *onvermogend* zijn schoolgeld te voldoen, terwijl vervolgens de hoofden van gewestelijk bestuur op en buiten *Java* en *Madura*, met uitzondering van den Resident van *Batavia*, werden aangeschreven, om met naauwgezetheid toetezien dat geen kinderen *gratis* tot het onderwijs op de Gouvernementsscholen worden toegelaten, dan wier ouders of voogden *onvermogend* zijn schoolgeld te betalen.

Het is te verwachten dat door deze beschikking eene be-

tere toepassing zal plaats vinden van het tarief van schoolgelden opgenomen in het staatsblad van 1847 no. 29.

Voor sommige ouders wier kinderen thans *gratis* de school bezoeken zal het geen bezwaar geven om opgenomen te worden in de laagste klasse van het tarief van betaling, waarbij voor één kind slechts *f 2* (*twee gulden*) en voor ieder volgend kind uit hetzelfde gezin *f 1* (*een gulden*) 's maands gevorderd wordt.

Daarbij is het een daadzaak, dat wanneer voor het onderwijs betaald moet worden, hoe weinig dan ook, er meer prijs op wordt gesteld.

Werkelijk *behoeftige* kinderen daarentegen blijven even als vroeger onbeperkt toegelaten.

Staat Lett. G.

Vergelijkt men nu de *Uitgaven* voor het onderwijs van *1854* tot *1860*, dan worden verkregen:

	Inkomsten.	Uitgaven.	Werkelijke kosten.
1854	*f* 54,814	*f* 238,417	*f* 183,603
1855	» 58,988	» 244,994	» 186,005
1856	» 59,702	» 274,963	» 215,260
1857	» 58,209	» 273,514	» 215,305
1858	» 56,069	» 312,487	» 256,418
1859	» 55,468	» 319,311	» 263,843
1860	» 54,473	» 345,127	» 290,653
(1) 1861	» 62,872	» »	» »

Hieruit blijkt dat in *1854* voor *2702* leerlingen werd uitgegeven *f 183,603* of gemiddeld voor ieder leerling 's jaars bijna *f 68*, terwijl in *1860* voor *3358* leerlingen werd uitgegeven *f 290,653* of gemiddeld voor ieder leerling 's jaars ruim *f 86*.

Bij eene oppervlakkige beschouwing komt het vreemd voor, dat de uitgave voor ieder kind 's jaars zulk een groot ver-

(1) Over 1861 kunnen de cijfers der werkelijke uitgaven nog niet afgesloten worden, omdat de betrekkelijke opgaven nog worden ingewacht.

schil daarstelt. Er dient echter in aanmerking genomen te worpen, dat bij het toenemen van het getal leerlingen, vele nieuwe inrigtingen van onderwijs zijn geopend geworden, dat bij iedere kleine school de kosten van het onderwijs voor ieder leerling hoog zijn, welke kosten dalen, naarmate de school door een grooter getal leerlingen bezocht wordt.

Staat Lett. A.

Zoo worden bijvoorbeeld hooge cijfers aangetroffen voor de scholen te

Fort de Kock. Uitgaven *f 3261* voor *14* leerlingen of gemiddeld voor ieder 'sjaars *f 232.*

Padang Pandjang. Uitgaven *f 3310* voor *32* leerlingen of gemiddeld voor ieder 'sjaars *f 103.*

Pattie (residentie *Japara*). Uitgaven *f 2463* voor *20* leerlingen of gemiddeld voor ieder 'sjaars *f 123.*

Wonosobo (residentie *Pagelen*). Uitgaven *f 1440* voor *13* leerlingen of gemiddeld voor ieder 'sjaars *f 110.*

Maros. Uitgaven *f 1645* voor *17* leerlingen of gemiddeld voor ieder 'sjaars *f 96.*

Nu zoude volgens het beginsel om een minimum van *twintig* kinderen te stellen voor de oprigting en instandhouding eener Gouvernementsschool, de inrigtingen te *Fort de Kock*, *Wonosobo* en *Maros* moeten opgeheven worden, en daardoor zou het gemiddeld cijfer van kosten voor ieder leerling veel verminderen.

De ondervinding heeft evenwel geleerd dat tot de opheffing eener school eerst dán behoort besloten te worden, wanneer dat geringe cijfer van leerlingen zich bestendigt.

Vaak gebeurt het dat eene school, door het vertrek van de plaats van een of meer familiën, geruimen tijd een cijfer beneden de *twintig* leerlingen aantoont, doch onverwacht door aankomst van groote huisgezinnen in eens stijgt.

Het voorbeeld van *Kedirie* en *Bankallan* kan hier worden aangehaald. In Junij 1858 moest ter eerstgemelde plaats de school worden gesloten, als tellende maar *vier* leerlingen. In Junij 1862 waren er *26* kinderen aanwezig die in de termen van schoolgaan vielen. Te *Bankallan* was in Maart

1862 nog slechts *één* kind op de school aanwezig, waarom zij gesloten werd. In Februarij 1863 werd onder overlegging van een nominatieven staat aangetoond dat er weder 25 kinderen tusschen de *zes* en *veertien* jaren van het onderwijs konden gebruik maken.

Op beide plaatsen zal de school dan ook weder geopend worden.

Bij de gedurige wisselingen van personen en familiën in deze gewesten, moet dus in dergelijke gevallen naar omstandigheden gehandeld worden, en zullen bij voortduring wel hier en daar eenige scholen moeten blijven bestaan in weerwil van het hooge cijfer van kosten voor ieder kind, en in weerwil dat de school eenigen tijd door minder dan *twintig* leerlingen wordt bezocht.

Anders is het gelegen met de scholen op de hoofdplaatsen *Batavia* en *Samarang*.

Aldaar wordt per leerling 's jaars betaald:

voor de *eerste* school te	*Weltevreden*	*f* 159
» » *tweede* » »	*idem*	» 138
» » *derde* » »	*idem*	» 90
» » *stadsschool* »	*Batavia*	» 93
» » *eerste* school »	*Samarang*	» 156

De oorzaak van dit hooge cijfer is dáárin gelegen, dat het hulppersoneel op die scholen bestaat uit onderwijzers van hoogeren rang, die vele dienstjaren tellen en eene hoogere bezoldiging genieten.

Bij het ontwerp van het Nieuwe Reglement op het lager onderwijs, in Maart 1861 door de Hoofdcommissie aan de Regering ingediend, is op die aangelegenheid bijzonder gelet.

Bij datzelfde ontwerp zijn ook bepalingen opgenomen die de gedurige en voor de schooldienst zoo schadelijke verplaatsingen van het onderwijzend personeel, tot zeer enkele gevallen zullen beperken.

In het jaar 1862 toch, hadden bij vergelijking van den staat Lett. *D* met den staat van het personeel opgenomen als bijlaag in het verslag Lett. *B* van het jaar 1861, niet minder dan *54* veranderingen plaats. Op een getal van *363* perso-

nen, de ondermeesters en kweekelingen mede gerekend, is dit van gewigt.

Bestaat er dus weinig duurzaamheid bij het onderwijzend personeel, de mutatiën bij de Subcommissiën van onderwijs werken een goed toezigt op het onderwijs ook niet in de hand.

De gezamenlijke Subcommissiën bestaan uit *215* personen, zooals blijkt uit den als bijlaag achter het verslag gevoegden staat Lett *F*. Hiervan ontvangen er *135* eene persoonlijke benoeming, terwijl *80* betrekkingen van Voorzitter, Lid en Sekretaris, verbonden zijn aan bepaalde ambten. Gedurig hebben er onder deze laatsten mutatiën plaats, terwijl onder de *135* Leden in het jaar 1862 alléén *37* veranderingen plaats grepen.

Die bewegelijkheid èn bij de onderwijzers, èn bij de bestuurders van het onderwijs, verdient vermelding.

Uit den thans volgenden staat Lett. *B*. blijkt dat over het algemeen de Gouvernements schoollokalen, de onderwijzerswoningen, de schoolmeubelen en leermiddelen goed onderhouden zijn en zich in voldoenden toestand bevinden.

BANTAM.

De toestand van het onderwijs te dezer plaatse mag goed genoemd worden, hoezeer de school wat het aantal leerlingen betreft zich niet uitbreidt.

De beide jaarlijksche examens werden gehouden en gaven stof tot tevredenheid, terwijl de Subcommissie daarbij de overtuiging erlangde dat de onderwijzer lust en ijver voor zijne betrekking blijft aan den dag leggen.

BATAVIA.

Gouvernements eerste lagere school.

In den loop van het jaar werd het onderwijs onafgebroken gegeven door *drie* vast aan deze school geplaatste onderwijzers.

In de maand Augustus werd aan dit personeel toegevoegd de onderwijzer voor de Oost-Indische dienst *H. E. van der Woerd*, die echter nog in diezelfde maand naar zijne nieuwe bestemming te *Banjoewangie* vertrok.

In December werden tijdelijk bij de school werkzaam ge-

steld de uit *Nederland* aangekomen onderwijzers *P. H. Julsing* en *J. de Quant.*

De onderwijzer *R. Sleeswijk Veenstra* werd in het laatst des jaars geplaatst aan het hoofd van de *derde* school, terwijl hij bij de *eerste* vervangen werd door den onderwijzer *C. Pieck.* (1)

Bij de gehouden examens bleek het, dat de leerlingen goede vorderingen hadden gemaakt.

Hun getal vermeerderde in den loop des jaars met *acht.*

Gouvernements tweede lagere school.

De in het vorige jaar benoemde *derde* onderwijzer *O. E. Hansen* kon eerst in de maand April zijne betrekking aanvaarden, gedurende welken tijd de *eerste* onderwijzer tevens de klasse van den *derden* waarnam. In December werd de onderwijzer voor de Oost-Indische dienst *J. A. Broos* aan deze school tijdelijk werkzaam gesteld.

De *eerste* onderwijzer *W. Retgers* werd benoemd tot *eersten* onderwijzer aan de Gouvernements *eerste* lagere school te *Soerabaija* (2) en in zijne plaats aangesteld de *eerste* onderwijzer aan de Gouvernements *derde* lagere school te *Weltevreden D. C. de Bruin.* (3)

Het getal leerlingen, dat in het laatste halfjaar 1861 met *16* vermeerderd was, nam ook dit jaar weder toe met *negen* leerlingen en bedroeg laatstelijk *306.*

Het openbaar examen had plaats den 1sten Julij. De uitslag hiervan was bevredigend met het oog op den maatschappelijken toestand der leerlingen aan deze school, vooral daar in het laatste halfjaar de opkomst der kinderen zeer gebrekkig was geweest door vele en aanhoudende ziekte gevallen.

De werkzaamheden gingen op den voet, in het vorige jaarverslag gemeld, geregeld haren gang, behalve in de laagste klasse, die onderscheiden malen haren onderwijzer door ziekte

---

(1) Gouvernements besluit dd. 11 December 1862 no. 7.

(2 en 3) Gouvernements besluit dd. 11 December 1862 no, 7.

moest missen, zoodat de *tweede* onderwijzer alsdan ook die klasse onder zijne leiding had.

Gouvernements derde lagere school.

In het onderwijzend personeel hadden de volgende veranderingen plaats:

In de maand Junij werd de ondermeester *L. W. van Buel*, bevorderd tot onderwijzer voor de Oost-Indische dienst (1) en als zoodanig bij deze school voorloopig werkzaam gesteld. (2)

In de maand November werden almede voorloopig werkzaam gesteld de onderwijzers voor de Oost-Indische dienst *G. H. B. Hofman* en *H. F. Aukes*, (3) terwijl in de daarop volgende maand December, de *eerste* onderwijzer *D. C. de Bruin* tot *eersten* onderwijzer bij de Gouvernements *tweede* lagere school te *Weltevreden* bevorderd, (4) zijne betrekking overgaf aan den nieuw benoemden onderwijzer *R. Sleeswijk Veenstra*. (5)

Het openbaar examen, gehouden op den 2den Julij, gaf over het algemeen voldoende redenen tot tevredenheid over de vorderingen der leerlingen.

Gebrek aan onderwijzend personeel werd, vooral in de laagste klasse dezer school die *54* leerlingen telt, gevoeld.

Slechts een onderwijzer kon voor al die kinderen worden aangewezen. Daar de school dit jaar met *37* leerlingen vooruit ging is meerdere hulp dus zeer noodig, waarom dan ook aan de Regering de magtiging werd verzocht om nog een derden onderwijzer aan te stellen. (6)

Stadsschool te Batavia.

Het openbaar examen aan deze school gehouden op den 3den Julij 1862 heeft de tevredenheid der Hoofdcommissie van onderwijs weggedragen. Het bleek, dat de verschillende vakken van het onderwijs goed waren behandeld.

---

(1) Gouvernements besluit dd. 27 Junij 1862 no. 9.

(2) Besluit der H. C. V. O. dd. 7 Augustus 1862 no. 17/151.

(3) » » » » » » 29 November 1862 no. 63/154.

(4&5) Gouv. besluit dd. 11 December 1862 no. 7.

(6) Missive H. C. V. O. dd. 9 April 1862 no. 16/146.

Het getal leerlingen verminderde dit jaar met *zeven*, hetwelk voornamelijk moet toegeschreven worden aan de oprigting in het begin des jaars eener particuliere school van den heer *J. P. Freijss* in de stad *Batavia*.

Daar die inrigting evenwel weder te niet is gegaan, zoo mag voor het volgende jaar weder toename van leerlingen verwacht worden.

Bij het onderwijzend personeel hadden nog al veranderingen plaats.

De onderwijzer voor de Oost-Indische dienst *J. van Maaswinkel* bij deze school tijdelijk werkzaam, werd overgeplaatst naar de Gouvernements lagere school te *Soerakarta*. 1)

Tot ondermeester aan deze school werd benoemd *W. C. Brans* (2) laatstelijk particulier onderwijzer te *Cheribon*, en zulks in de plaats van den ondermeester *G. van Mill*.

De *tweede* onderwijzer *J. Kunst Jr.*, die met veel ijver een vijftal jaren aan deze school werkzaam was, werd bevorderd tot *eersten* onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Soerakarta* (3) en in zijne plaats aangesteld *G. ter Marsch*, onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Banjoemaas*. (4)

Gouvernements lagere school te Meester-Cornelis.

Gedurende het jaar 1862 hield het onderwijs aan deze school eenen geregelden gang.

Het gehouden openbaar examen droeg de tevredenheid weg der commissie daartoe afgevaardigd door de Hoofdcommissie van onderwijs, alsmede van de aanwezige ouders en voogden, welke dan ook met leedwezen den besturend onderwijzer *C. Pieck* vroeger ook *eerste* onderwijzer aan de stadsschool te *Batavia* deze school zagen verlaten.

Over het geheel bezaten de kinderen eene gepaste vrijmoedigheid, gedeeltelijk dáaruit voortspruitende, dat hier meestal kinderen van meer gegoede ingezetenen worden aangetroffen,

(1) Besluit der H. C. V. O. dd. 8 Maart 1862 no. 11/146.
(2) » » » » 27 » » » 42/145.
(3) » » » » 24 Mei » » 80/147.
(4) » » » » 16 Junij » » 35/149.

die dus vrij goed de Nederlandsche taal spreken en verstaan.
De school ging met vijf leerlingen vooruit.

BATAVIA.

Besloten examens werden aan de *vijf* Gouvernements lagere scholen te *Batavia* niet gehouden. Daarentegen werd door de kommissarissen dezer scholen onverwacht een gewone schooltijd geheel bijgewoond, om nopens den dagelijkschen gang van het onderwijs een goed overzigt te nemen. Algemeen waren die kommissarissen tevreden over dit onderzoek.

PARTIKULIERE INRIGTINGEN TE BATAVIA.

De partikuliere school van G. Verhulp.

Deze inrigting, van welker bloeijenden toestand in vori verslagen steeds is gewag gemaakt, telde bij den aanvang van het jaar 1862 alsnog *65* leerlingen; doch het voornemen om, na eene toewijding aan het onderwijs gedurende meer dan *twintig* jaren, weldra rust te nemen, deed den onderwijzer *G. Verhulp* in den loop van het jaar het aantal zijner leerlingen tot *24* beperken, terwijl volgens voorloopige kennisgave met 1 April 1863 de school zal ophouden te bestaan.

De partikuliere dag- en kostschool van R. J. L. Weijhenke.

Deze school werd in 1862 gemiddeld door *80* leerlingen bezocht. In het geven van onderrigt in verschillende vakken van lager en middelbaar onderwijs werd de heer *Weijhenke* bijgestaan door zijne echtgenoot, door de heeren *Clarier* en *Gezelschap* als docenten voor de Fransche en Engelsche taal, door *twee* jufvrouwen sekondanten, door den heer *S. la Lau*, onderwijzer van den *derden* rang, geexamineerd in de Fransche taal en de Gijmnastie, en gedurende de middag- en avonduren door den heer *J. M. Rosskopf*, Gouvernements onderwijzer.

De dag- en kostschool van G. Warnar en W. H. Snethlage.

Deze inrigting werd den 2den Januarij *1862* geopend met *22* leerlingen van welke *twee* internen en *twintig* externen. In den loop van het jaar nam dit getal voortdurend toe en klom in de maand December tot *49* leerlingen, van welke *vijftien* internen. Het onderwijs strekt zich uit tot de Nederlandsche, de Fransche, de Engelsche en de Hoogduitsche taal, de theorie der rekenkunde, algebra, meetkunst, natuurkunde, geschiedenis, aardrijkskunde, het lezen, schrijven en rekenen, terwijl tevens de gelegenheid wordt gegeven tot het ontvangen van onderrigt in het teekenen, de muzijk, het dansen en de kamer-gymnastie. De onderwijzers worden bijgestaan door *F. J. Grashuis* als hulponderwijzer.

De partikuliere meisjes dag- en kostschool van Mevrouw Klusman geb. Wendt en Mejufvrouw Scharp.

Deze school bevatte gedurende den loop van het jaar gemiddeld een getal van *80* leerlingen, doch heeft met het einde van het jaar opgehouden te bestaan.

De partikuliere dag- en kostschool voor meisjes van mejufvrouwen Verhuijght en J. A. G. F. van Gemert.

De beide afdeelingen van deze inrigting, de eene op *Noordwijk*, de andere op *We tevreden* gevestigd, bleven gedurende den loop van het jaar steeds in bloei toenemen.

In de afdeeling op *Noordwijk* werd door de onderwijzeresse, bijgestaan door *zeven* secondanten, aan *69* leerlingen, van welke *57* internen en *12* externen, onderwijs gegeven in de Hollandsche, Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen, het lezen, schrijven, rekenen, de aardrijkskunde, geschiedenis, het boekhouden, de brievenstijl, muziek en zang, het teekenen en schilderen en alle vrouwelijke handwerken.

In de afdeeling op *Weltevreden* waren op ultimo December *40* internen en *90* externen en bevatte daarenboven de armenschool *60* leerlingen. Door de onderwijzeresse, bijgestaan door *zes* secondanten, werd met uitzondering van de Engelsche en Hoogduitsche talen onderwijs gegeven in de vakken reeds bij de vorige afdeeling opgenoemd.

De school van Mejufvrouwen A. C. H. Gaaijmans en C. M. C. Begemann.

Ook op deze inrigting is het aantal leerlingen toegenomen. Het onderwijs wordt gegeven in de Hollandsche, Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen, de aardrijkskunde, geschiedenis, rekenkunde en vrouwelijke handwerken, terwijl aan de kostleerlingen gelegenheid tot onderrigt in het teekenen en de muzijk wordt gegeven. De onderwijzeressen worden bijgestaan door *twee* secondanten.

Partikuliere school van Mejufvrouw Brusse.

Tegen het einde van het jaar *1862* bevatte deze school *30* leerlingen van welke *15* in de kost.

Het onderwijs bepaalt zich tot de Nederlandsche, Fransche en Engelsche talen, de geschiedenis en aardrijkskunde, het rekenen en het schoonschrijven, alle soorten van vrouwelijke handwerken, de muzijk en het teekenen.

De school van Mevrouw E. A. d'Arnaud Gerkens, geboren Groebel.

Op deze school wordt aan *9* leerlingen, van welke *7* meisjes en *2* jongens onderrigt gegeven.

Het strekt zich uit tot de Hollandsche, Fransche en Engelsche talen, geschiedenis, aardrijkskunde en andere vakken van lager onderwijs, alsmede tot vrouwelijke handwerken.

Ten slotte verdient vermelding, dat aan Mevrouw *W. A. Benier*, geboren *van Vliet Harsveldt*, den 6den September 1862, en aan Mevrouw *M. C. van der Meijden*, geboren *Frank*, den 27sten December 1862 de vereischte toelating tot het geven van onderwijs is verleend; doch dat eerst in Januarij 1863 door beide de schoolinrigtingen zijn geopend, weshalve daarvan in het verslag over het jaar *1862* geene verdere vermelding behoeft te worden gemaakt.

Bij missive van den eersten Gouvernements Secretaris dd. 24 September 1862 no. 2307, werd der Hoofdcommissie van onderwijs onder anderen medegedeeld, dat de Regering van

gevoelen was dat in het algemeen verslag van den Staat van het Schoolwezen in *Nederlandsch Indië*, eenig berigt omtrent de school van het *Parapattan Weeshuis*, het *Djattiegesticht* en de *Christelijke Ambachtschool* te *Batavia* niet misplaatst zoude zijn.

De Direktiën dier inrigtingen, door de Hoofdcommissie van onderwijs daartoe uitgenoodigd, hebben aan haar ingediend de volgende verslagen.

A. PARAPATTAN WEESHUIS.

Bij den aanvang van dit jaar bedroeg het aantal onderwijs genietende kinderen *78* waarvan *41* jongens en *37* meisjes.

In den loop van het jaar verlieten *zeven* meisjes het gesticht, terwijl *elf* jongelingen op ambachten werden geplaatst en hoewel het gesticht niet verlatende, echter geen deel konden nemen aan het onderwijs op de dagschool.

De school was verdeeld in *drie* klassen, elke klasse was in *twee* afdeelingen gesplitst.

Het onderwijs omvatte alle vakken van het lager onderwijs. Ook werden de kinderen onderwezen in de Bijbelsche geschiedenis en in de muziek. De jongens werden geoefend in de gijmnastie en wapenhandel door een daartoe geëngageerden korporaal.

Het onderwijs werd gegeven in de morgen-, middag- en avondschool.

De morgenschool nam ten *acht* ure een aanvang en eindigde ten *elf* ure. Alle leerlingen woonden dezen schooltijd bij.

De middagschool duurde van *een* tot *vier* ure. Alle kinderen, behalve de grootste meisjes, (die ter beschikking gesteld waren van de Regentes om haar in de huishouding te helpen) namen deel aan het onderwijs.

De avondschool was vooral bestemd voor de leerlingen der hoogste klasse en voor de jongelingen op een ambacht geplaatst, echter namen de kinderen der *tweede* klasse van tijd tot tijd deel aan het onderwijs.

Deze schooltijd nam ten *zes* ure een aanvang en duurde tot *half acht*.

De *derde* klasse bevatte veertien leerlingen en werd bezig gehouden op de letterkast met leesboekjes voor deze klasse geschikt, alsmede met het vormen van woorden op de letterplankjes.

Vervolgens leerden de kinderen der *eerste* afdeeling dezer klasse de lees- en toonteekens, en werden geoefend in het schrijven op de lei.

Het *rekenen* bepaalde zich tot het schrijven en uitspreken van kleine getallen en vervolgens tot de *drie* eerste regels der rekenkunde.

Om zooveel mogelijk het verstand te ontwikkelen werden in deze klasse de platen van het aanschouwelijk onderwijs gebruikt.

De *tweede* klasse telde *38* leerlingen. Deze leerlingen ontvingen onderwijs in het lezen, schrijven, rekenen, de taal en aardrijkskunde.

Bij het lezen werd vooral gelet op de uitspraak, den klemtoon en of het gelezene goed was begrepen geworden; hiermede werd de Nederlandsche taal in verband gebragt. De middag van *een* tot *half drie* werd gebruikt tot schrijfles, bestaande in groot-, middelsoort en klein schrift. Sommige schriften dienden om op de examens te vertoonen.

Het *rekenen* in deze klasse werd onderwezen door oefeningen in de vijf hoofdregels met benoemde en onbenoemde getallen. Ook werden de leerlingen met de leer der gewone en tientallige breuken met onbenoemde getallen bekend gemaakt, en werd met deze kinderen het rekenen uit het hoofd beoefend. De zoogenaamde regel van drieën met tientallige breuken werd alleen aan de leerlingen der eerste afdeeling dezer klasse onderwezen.

De *aardrijkskunde* strekte zich uit tot hare beginselen. De aardrijkskunde van *Nederland* bepaalde zich tot het wijzen van de Provinciën, de voornaamste steden, rivieren, enz. en die van den *Oost-Indischen Archipel* tot zijne verdeeling, de eilanden die tot elken groep behooren, de zeeën en zeestraten. Van het eiland *Java* werden de Residentiën met

hare hoofdsteden geleerd, en vervolgens de voornaamste bergen, rivieren, kapen, enz. op de kaart aangewezen.

De *eerste* klasse telde *28* kinderen, die onderwezen werden in het lezen, schrijven, rekenen, de taal- en aardrijkskunde en geschiedenis. Dit onderwijs was eene uitbreiding van hetgene in de *tweede* klasse werd onderwezen.

Het *lezen* is naar de kunst en ter ontwikkeling geschied; hierbij werd inzonderheid gelet om de leerlingen eene goede en zuivere uitspraak te doen verkrijgen, terwijl het gelezene of door vragen of door natevertellen of door het opgeven van schriftelijke vragen werd behandeld. De Nederlandsche taal werd gewoonlijk met het lezen in verband gebragt.

Ter beoefening van het zuiver schrijven der Nederlandsche taal werden verschillende oefeningen gehouden:

a. het leeren van taalregels;

b. het verbeteren van cacographische opstellen, die voor de beide afdeelingen verschillend waren, en voor de leerlingen der tweede afdeeling vooral zich bepaalden tot het in praktijk brengen der verbuigingen van zelfstandige naamwoorden met de daaraan ondergeschikte lidwoorden en voornaamwoorden en de verschillende nuances van vervoeging goed taalkundig te gebruiken;

c. het stellen van brieven naar eenige opgegeven woorden of een opgegeven onderwerp door de leerlingen der eerste klasse, welke brieven somtijds ook door den onderwijzer zelven werden gedikteerd, ten einde die leerlingen eene zekere leiddraad voor dat moeijelijke werk te geven; door de tweede afdeeling werd de stijl geoefend door het maken van enkelvoudige en zamengestelde volzinnen;

d. werden diktés gegeven, die voor de geheele klasse veelal uit een vers bestonden, welk gedikteerd vers in de recreatie van Zaturdag tot Maandag moest van buiten geleerd worden;

e. in beide afdeelingen werd van het rede- en taalkundig ontleden veel werk gemaakt.

Het schrijven werd 'smiddags onderwezen. Sommige schriften (groot, middelsoort en klein), dienden even als in

de *tweede* klasse, om op de examens te vertoonen. De vakken van geschiedenis en aardrijkskunde werden elk afzonderlijk en ook gezamenlijk onderwezen.

De geschiedenis bepaalde zich tot de Nederlandsche, Nederlandsch-Indische en algemeene geschiedenis voor zoover die met de Nederlandsche in verband staat. De aardrijkskunde strekte zich uit over al de werelddeelen, inzonderheid werd die van *Nederland* en zijne Oost- en West-Indische bezittingen beoefend.

De leerlingen der *eerste* afdeeling dezer klasse werden bovendien bezig gehouden met de wis-, natuur- en staatkundige aardrijksbeschrijving.

Het *rekenen* werd theoretisch en praktisch beoefend. De kinderen der eerste afdeeling dezer klasse werden bijzonderlijk geoefend door vraagstukken uit het dagelijksch leven, hetzij op de lei of op het bord, dan wel uit het hoofd optelossen. Ook werden verscheidene koopmansrekeningen onderwezen.

De *tweede* afdeeling hield zich meer bezig met het oplossen van sommen met benoemde tiendeelige en gewone breuken, waarbij de rekenboekjes van *Boeser* werden gebruikt.

Elke morgenschooltijd wordt met een gebed geopend; nadat morgengebed zijn er zangoefeningen geweest, waarna er een stuk uit den Bijbel voor de jeugd van *van der Palm* wordt voorgelezen.

De avondschooltijd wordt met eene dankzegging gesloten.

De muziek wordt theoretisch en praktisch onderwezen. Het praktische gedeelte bestond in het oefenen van uitgezochte liederen en kooren.

Van het onderwijzend personeel kan het volgende medegedeeld worden.

Het onderwijs wordt gegeven door een eersten en tweeden onderwijzer.

Met primo Januarij werd de heer *G. Warnar*, na zestien jaren de betrekking van eersten onderwijzer vervuld te hebben, op zijn verzoek als zoodanig eervol ontslagen. De daardoor ontstane vakature werd eerst op den 1 April door

de optreding van den nieuw benoemden eersten onderwijzer *G. du Pré* vervuld.

Gedurende de drie maanden, die tusschen de aftreding des heeren *G. Warnar* en de optreding des heeren *G. du Pré* verloopen zijn, was de tweede onderwijzer de heer *H. Vanger* door de Direktie van het Gesticht tot waarnemend eersten onderwijzer benoemd, zoodat het onderwijs gedurende deze drie maanden geheel op zijne schouderen rustte.

In December werd op zijn verzoek de eerste onderwijzer *G. du Pré*, die tevens de betrekking van Regent had waargenomen ontslagen, en in de opengevallene betrekking van Regent aangesteld de heer *Schot*, terwijl de tweede onderwijzer de heer *H. Vanger* tot fungerend *eersten* onderwijzer werd benoemd en de heer *Schot* tijdelijk als *tweede* onderwijzer optrad.

De Direktie van het Parapattan Weezen-Gesticht,

(w. get.) T. H. DER KINDEREN,

President.

(w. get.) C. P. LOHR, Jr.,

Sekretaris.

B. DJATTIE-GESTICHT.

Ter voldoening aan het verzoek der Hoofdcommissie van onderwijs in *Nederlandsch Indië* om een verslag te hebben omtrent den staat van het onderwijs in het Djattie-gesticht heeft de Direktie van genoemde inrigting de eer het volgende medetedeelen.

Het onderwijs in het Djattie-gesticht werd in het afgeloopen jaar tot 1 Augustus geregeld gegeven door den onderwijzer des gestichts *J. C. de Wit*.

Het onderzoek door de Direktie naar de vorderingen der leerlingen in 'twerk gesteld, gaf een zeer bevredigend resultaat, vooral wat de ontwikkeling der kinderen in algemeenen zin betreft, terwijl met zeer veel genoegen werd opgemerkt, hoe de gewone bedeesdheid, zoo eigen aan de kin-

deren hier, plaats had gemaakt voor opene vrijmoedigheid en onbeschroomdheid, een bewijs voorzeker dat de onderwijzer den regten toon wist aanteslaan om het onderwijs inderdaad goede vruchten te doen dragen.

Na het vertrek des onderwijzers, die in Gouvernements dienst overging, wijl de Direktie buiten magte was, hem goede vooruitzigten voor de toekomst te openen, werd door de Regentes, Mevrouw *Intveld*, naar beste vermogen in het onderwijs voorzien, hoewel dit niet geschiedde zonder eene zekere stagnatie te doen ontstaan. In het laatst des jaars echter deed zich iemand op als onderwijzer de heer *Winia*, met wien de Direktie eene voorloopige overeenkomst voor drie maanden aanging om eene definitive overeenkomst met hem te sluiten, als hij na ommekomst van dien tijd aan de van hem gekoesterde verwachtingen beantwoordde. Deze termijn was op ultimo *1862* nog niet verstreken.

Uithoofde van het vertrek van den heer *de Wit* en het daarop gevolgde gemis van een onderwijzer, valt het de Direktie moeijelijk, ditmaal in bijzonderheden te treden omtrent den staat van het onderwijs in hare inrigting.

Het behoeft toch geen betoog, dat bovenvermelde omstandigheid een nadeeligen invloed op den gang van het onderwijs moest hebben, evenmin als dat het ondoenlijk is om na eenige dagen werkens van een nieuwen onderwijzer een grondig oordeel te vellen omtrent diens geschiktheid en de mate van vorderingen der kinderen.

Om deze reden verzoekt de Direktie Uwe commissie haar ditmaal te verschoonen om een gedetailleerd verslag uittebrengen, verklarende zij zich ten volle bereid, om in het begin van het volgend jaar, wanneer, gelijk zij hoopt, het onderwijs in haar gesticht het geheele jaar door geregeld is gegeven, een verslag medetedeelen, gelijk Uwe Commissie het wenscht en voor haar doel wenschen moet.

De Direktie voornoemd,
(w. get.) E. FRANCIS,
President.
(w. get.) H. PRANGE,
Secretaris.

C. CHRISTELIJKE AMBACHTSCHOOL.

In antwoord op de missive van de Hoofdcommissie van onderwijs van 4 Maart no. 7a/153, houdende verzoek om beantwoording van haar schrijven van 8 October j. l. no. 7/153, hebben wij de eer te berigten.

Gedurende het jaar 1862 waren in deze inrigting opgenomen *37* kinderen, *18* jongens en *19* meisjes. Hun leeftijd was voor de jongens tusschen *veertien* en *zeven* jaren, voor de meisjes tusschen *vijftien* en *zes*.

Wegens vertrek hunner ouders naar *Europa* werden aan het einde des jaars *drie* meisjes van de school genomen ten einde hen te vergezellen.

De gezondheidstoestand der kinderen laat niets te wenschen over. Bijna zonder uitzondering zijn zij voortdurend welvarend geweest, de weinige ongesteldheden waren van zeer onbeduidenden aard.

Het beheer van het gesticht is onder toezigt der Direktie opgedragen aan den regent, den heer *G. D. W. te Niet*, in het bezit van den derden onderwijzers rang, welke met het onderwijs, en aan de Regentes, zijne echtgenoote, die belast is met de huishouding, en daarenboven onderwijs geeft aan de meisjes in vrouwelijke handwerken, en in het bestier van het huishouden.

Bij een en ander wordt mevrouw *te Niet* waardiglijk ter zijde gestaan door mejufvrouw *F. van Driel*.

De gebouwen, der inrigting toebehoorende, zijn gelegen te *Weltevreden* en bieden eene gezonde woning aan met ruime slaapvertrekken en luchtige schoolkamer.

Het onderwijs aan de kinderen gegeven strekt zich uit over lezen, schrijven en rekenen, de beginselen der Nederduitsche en Engelsche talen, der Bijbelsche, algemeene en Nederlandsche en Indische geschiedenis en aardrijkskunde, alsmede de beginselen der wiskunde en van het regtlijnig en handteekenen.

De meisjes genieten daarenboven onderwijs in de vrouwelijke handwerken, het bestier van het huishouden, aanmaken en verstellen van kleedingstukken.

Het onderwijs in de beginselen der wiskunde en der Engelsche taal wordt gegeven door den heer *Hauser* korporaal der Infanterie alhier in garnizoen, en in het teekenen door den heer *Wiemans*, teekenaar der genie op het topografisch bureau.

Eenige toestellen voor gijmnastische oefeningen zijn op de ruime speelplaats opgerigt, de kinderen worden echter niet sijstematisch in de gijmnastie onderwezen.

Drie der oudste jongens zijn over dag buiten het gesticht werkzaam. De *twee* gebroeders *Townsend* zijn als leerlingen geplaatst bij den heer *van Arcken*, horologemaker en juwelier alhier ter stede, en *John Leofinus*, als leerling litografist op het topografisch bureau, onder leiding van den kapitein der Genie *W. F. Versteeg*. Van beide heeren mogten wij meermalen blijken hunner tevredenheid over onze pupillen vernemen.

Het doel dezer inrigting, die geheel gesteund wordt door vrijwillige bijdragen van belangstellenden, is om die kinderen welke anders buiten de mogelijkheid zijn eenige opvoeding te krijgen in de gelegenheid te stellen die kundigheden optedoen, die hen in staat stellen, later zelve in hun onderhoud te voorzien. Tot dat einde worden ze zoo eenvoudig mogelijk opgevoed, en wordt getracht ze aan orde en werkzaamheid te gewennen, en worden hun zoo min mogelijk behoeften gegeven die ze, in de maatschappij komende, niet zouden kunnen bevredigen.

Door het dagelijks, maar naar de bevattelijkheid der kinderen ingerigt, gebruik van den Bijbel, streeft de Direktie er naar, hen reeds vroeg bekend te maken met den besten kindervriend en met den verlosser van zondaren, opdat zij door die kennis er toe gebragt worden God boven alles lief te hebben, en hunne naasten als zich zelven, en reeds vroegtijdig in hunne harten worde weggelegd een schat van geluk en vertroosting, die hen later in staat stelle in de maatschappij eerlijk en vlijtig te wandelen, en onder beproeving en kommer zich lijdzaam te betoonen.

Met erkentelijkheid wordt het hier vermeld dat op zulk onderwijs de Zegen des Allerhoogsten niet is achtergebleven.

Moge ook elders bijbelsch en godsdienstig onderwijs van de scholen worden geweerd, de Direktie verheugt zich er over, dat zij aan de kinderen, die haar zijn toevertrouwd niet heeft behoeven te onthouden wat tot hun tijdelijk en eeuwig welzijn onmisbaar is en den grondslag van alle volksopvoeding behoort uittemaken.

De kinderen, in deze inrigting opgenomen, ofschoon behoorende tot de laagste klassen der Europeesch Indische Maatschappij, onderscheiden zich over het algemeen door gehoorzaamheid, bescheidenheid en orde. De gebreken, welke aan de in *Indië* geborene kinderen, vooral bij die van hunnen stand veelal eigen zijn, worden slechts in geringe mate bij hen opgemerkt, en voortdurend met goed gevolg en zonder aanwending van gestrenge straffen bestreden.

Waar met ernst en opregtheid het kinderoog gevestigd wordt op Hem, die de waarheid, de weg en het leven is, moet ook de behoefte om zich aan dezen toe te vertrouwen en Hem in zijn vlekkeloos leven van ootmoed en zelfverloochening na te volgen in het kinderhart opgewekt en eene heilzame vrucht voor de maatschappij in het algemeen, en voor die van *Indië* in het bijzonder worden te weeg gebragt.

Wij stellen ons voor bij voorkomende gelegenheid gebruik te maken van de gunstige beschikking der Regering, bij haar besluit van 22 September 1861 no. 5, algemeen bekend gemaakt, om namelijk de jongelingen bij de militaire korpsen, die ambachten te doen aanleeren welke voor de dienst te lande gevergd wordt. De jeugdige leeftijd van het grootste gedeelte onzer pupillen is oorzaak dat wij daaraan nog geen gevolg hebben gegeven.

Met bovenstaande vleijen wij ons aan het verlangen uwer Hoofdcommissie te hebben voldaan en verklaren ons gaarne bereid, zoo zij zulks mogt wenschen, alle die verdere inlichtingen te geven, die zij mogt verlangen.

De Direktie der Christelijke Ambachtschool,

(w. g.) L. W. C. KEUCHENIUS.

President.

(w. g.) G. F. DE BRUIJN KOPS.

Sekretaris.

BUITENZORG.

De gezondheidstoestand der leerlingen was over het algemeen gunstig, behalve in de laatste dagen van de maand December toen de meeste der scholieren door koortsen verhinderd werden het onderwijs bij te wonen.

Het besloten examen heeft om deze reden geen plaats gehad.

Het openbaar examen, dat op den 23 Junij gehouden is, heeft zeer bevredigende uitkomsten opgeleverd.

Het bleek bij die gelegenheid der Subcommissie dat de onderwijzer en de kweekeling steeds met denzelfden ijver werkzaam bleven en het onderwijs allezins doelmatig was.

De maandelijksche schoolbezoeken hadden geregeld plaats en er werd steeds orde en netheid in het schoolgebouw en bij de scholieren aangetroffen. Het getal leerlingen was echter met *vijf* verminderd.

Door eene gift van zijne Excellentie den Gouverneur Generaal en een bijdrage van de Subcommissie, is de gelegenheid gegeven geworden om de schooljeugd den Sint-Nikolaas avond feestelijk te doen vieren.

KRAWANG.

De opkomst der leerlingen ter school liet gedurende het afgeloopen jaar veel te wenschen, als een gevolg van de onverschilligheid der ouders.

Door deze omstandigheid als ook door de groote mutatie onder de leerlingen konden de uitkomsten van het op den 23 Junij gehouden openbaar examen niet in alle opzigten bevredigend worden genoemd.

De school verminderde met *vijf* leerlingen.

De onderwijzer voldoet overigens aan zijne roeping, en betoont voldoenden ijver.

CHERIBON.

Bij het schoolverslag over het jaar 1861 werd gezegd, dat zonder de toen plaats gehad hebbende oprigting eener particuliere school de Gouvernements school waarschijnlijk zou zijn toegenomen.

Die partikuliere inrigting ging echter weder te niet, doch het getal leerlingen op de Gouvernements school vermeerderde daardoor niet bijzonder.

Immers zijn in 1862, in vergelijk tot 1861, slechts *zes* leerlingen bijgekomen, terwijl de partikuliere school *dertig* leerlingen telde.

Vele kinderen erlangen nu huisonderwijs.

De leerlingen kwamen nog al geregeld ter school, even als vroeger waren daarop wel een paar uitzonderingen, maar bijzondere reden tot klagen gaf dit niet.

De examens zijn als naar gewoonte gehouden. Het bleek daarbij, dat de verstandsontwikkeling der kinderen veel te wenschen liet.

Met het oog op de meer bevredigende berigten bij de verslagen van vroegere jaren, en de uitkomsten van het laatste onderzoek, wordt de gevolgtrekking gemaakt, dat de school is teruggegaan.

Hetgeen nopens het minder goed schrijven in vroegere verslagen gezegd werd, schijnt evenwel gunstigen invloed te hebben gehad daar de schriften der leerlingen veel beter werden bevonden. De ondermeester *J. Claeijs* werd naar *Tagal* overgeplaatst. Ter zijner vervanging is nog niemand gevonden.

Om den onderwijzer in zijn werk te gemoet te komen zijn als tijdelijke kweekelingen in dienst genomen *J. Simon* en *H. A. F. Budach.*

TAGAL.

De opkomst der kinderen was vrij goed, de meeste absentiën zijn veroorzaakt door ziekte.

Het openbaar examen heeft plaats gehad op den 18 Julij en het besloten op den 19 December.

De uitkomsten waren niet zoo bevredigend als die van het vorig examen, hetwelk grootendeels moet worden toegeschreven aan de omstandigheid dat de onderwijzer *C. F. Julius Jr.* gedurende ongeveer *acht* maanden alleen onderwijs heeft moeten geven aan gemiddeld 43 leerlingen, daar de ondermeester *J. Claeijs* ter vervanging van den wegens ziekte

eervol ontslagen ondermeester *A. Klasing* (1) van *Cheribon* naar de school te *Tagal* overgeplaatst zijnde, (2) eerst op den 28 Mei 1862 zijne funktien heeft aanvaard.

De school ging met *zes* leerlingen vooruit.

PEKALONGAN.

De oorzaak der vermindering der school met *negen* leerlingen ligt eensdeels in mutatiën die onder de ouders hebben plaats gehad, en anderdeels in de omstandigheid, dat de vroegere onderwijzer in het laatst van *1862* met behulp van eene geëxamineerde sekondante eene dagschool voor meisjes had opgerigt, tengevolge waarvan verscheidene leerlingen de Gouvernementsschool verlaten en aan die dagschool deel genomen hadden.

Over het algemeen werd de school goed en geregeld bezocht; slechts enkelen kwamen wegens ziekte, zeer weinigen uithoofde van onverschilligheid der ouders, minder geregeld op.

In het jaar *1862* heeft geen openbaar examen plaats gehad.

De Subcommissie begreep dat bij de ontstentenis van een voldoend onderwijzerspersoneel geen merkbare vorderingen onder de leerlingen konden worden verwacht, en de onderwijzer bij een aantal van gemiddeld *tachtig* leerlingen, bijgestaan door slechts één ondermeester, zich alleen heeft kunnen bepalen, het onderwijs op dezelfde hoogte te blijven houden, hetgeen bij het besloten examen, hetwelk in de maand Augustus werd gehouden der Commissie ook voldoende gebleken is.

Dringend noodig was het dus dat meerder onderwijzend personeel aan de school werd werkzaam gesteld.

De vereischte voorstellen, breeder omschreven bij het hoofdstuk »*Uitbreiding van het Onderwijs*," waren daartoe dan ook door de Hoofdcommissie van onderwijs reeds aan de Regering gedaan, zoodat in de maand Augustus ontvangen werd het Gouvernements besluit, (3) waarbij voor de school te *Pekalongan* werd toegestaan:

(1) Gouvernements besluit dd. 6 Maart 1861 no. 15.

(2) Besluit H. C. V. O dd. 29 Januarij 1862 no. 54/144.

(3) dd, 22 Augustus 1862 no, 24.

een *eerste* onderwijzer op eene bezoldiging van *f 125* (*een honderd vijf en twintig gulden*) 's maands;

een *tweede* onderwijzer op eene bezoldiging van *f 100* (*honderd gulden*) 's maands, beiden met *f 30* (*dertig gulden*) indemniteit voor huishuur 's maands en *een tiende* aandeel in de schoolgelden.

Bij besluit der Hoofdcommissie (1) is alstoen de onderwijzer *J. van der Veer* naar de residentie *Banjoemaas* overgeplaatst, en zijn aangesteld tot *eersten* onderwijzer *J. E. van der Wijk* en tot *tweeden* onderwijzer *F. L. H. Goossens* (2) onlangs uit *Nederland* aangekomen en beiden bezittende den *tweeden* onderwijzersrang.

Deze onderwijzers hadden met het einde van December reeds hunne betrekkingen aanvaard.

Daar nu ook de ondermeester *J. Strijkers* werkzaam is gebleven wordt het getal dezer drie onderwijs gevende personen voor de school allezins voldoende geacht.

SAMARANG.

Gouvernements eerste lagere school.

Bij het onderwijzend personeel dezer school hebben gedurende den loop van dit jaar geene andere veranderingen plaats gehad dan dat bij besluit der Hoofdcommissie van onderwijs (3) benoemd is tot kweekeling de leerling *H. E. Böck.*

De ondermeester *C. E. Doelitsch* is nog altijd tijdelijk werkzaam bij de Gouvernements *tweede* lagere school.

De opkomst der kinderen ter school laat over het algemeen weinig te wenschen. Hun getal verminderde niet.

De toestand van het onderwijs blijft gunstig en kan hieromtrent hetzelfde als ten vorigen jare gezegd worden, hoewel er betrekkelijk niet zooveel vergevorderde leerlingen meer aanwezig zijn als voorheen, toen de jeugd tot meer gevorderden leeftijd de scholen bleef bezoeken.

De vakken van het onderwijs zijn in *1863* met de *eerste* gronden der natuurkunde vermeerderd.

(1) dd. 29 November 1862 no. 14/155.
(2) » 29 November 1862 no. 63/154.
(3) » 18 September 1862 no. 19/152.

Het gewoon openbaar examen heeft op den 21 Julij plaats gehad.

De uitkomst van het onderzoek naar de gemaakte vorderingen der kinderen was zeer bevredigend.

Gouvernements tweede lagere school.

Bij Gouvernements besluit (1) werd de *eerste* onderwijzer *J. W. Sloot* benoemd tot *eersten* onderwijzer bij de Gouvernements *derde* lagere school te *Soerabaïja* en bij hetzelfde besluit in zijne plaats aangesteld de *eerste* onderwijzer *C. F. Sloot*, die zijne betrekking op den 10 Oktober daaraanvolgende heeft aanvaard.

Bij besluit der Hoofdcommissie van onderwijs (2) werd de ondermeester *J. F. E. Jorissen* op verzoek wegens ziekte eervol uit zijne betrekking ontslagen.

Bij besluit dierzelfde Commissie (3) werd goedgekeurd het besluit der Subcommissie van onderwijs te *Samarang* dd. 14 October 1862 no. 154 waarbij de *derde* onderwijzer aan de Protestantsche weeshuisschool *J. Bekbergen* bij deze school werd overgeplaatst.

Bij Gouvernements besluit (4) verkreeg de ondermeester *W. H. Doeve* een binnenlandsch verlof voor den tijd van *drie* maanden; den 18 November aanvaardde hij weder zijne betrekking.

De opkomst der leerlingen ter school was over het algemeen goed, de school verminderde evenwel met *elf* leerlingen.

Het jaarlijksch openbaar examen heeft plaats gehad op den 21 Julij.

Het onderzoek heeft geleid tot de bevinding dat de leerlingen goede vorderingen gemaakt hebben.

Ten gevolge van de aangevangen verbouwing van het schoollokaal werd sedert 21 November school gehouden in de zijlokalen der vrijmetselaarsloge.

Gouvernements derde lagere school.

De *tweede* onderwijzer *W. Wilmes* werd benoemd tot *eersten*

(1) dd. 17 Augustus 1862 no. 2.
(2) » 14 October 1862 no. 21/153.
(3) » 5 November 1862 no. 47/153.
(4) » 7 Augustus 1862 no. 5.

onderwijzer aan de Roomsch-Katholieke weeshuisschool en als zoodanig vervangen door *C. OverdeLinden*, onderwijzer te *Madioen*, (1) waardoor de tijdelijke *tweede* onderwijzer *J. L. A. Mierop* weder naar de Roomsch-Katholieke weeshuisschool terugging.

De ondermeester *H. W. A. Harbrink* werd in November overgeplaatst naar *Poerworedjo* en vervangen door den aldaar werkzaam zijnde ondermeester *G. H. Piekhaar*. (2)

De opkomst der leerlingen was even als in het vorige jaar over het algemeen getrouw. Hun getal was met *zes* toegenomen.

De plaats gehad hebbende schoolbezoeken zoowel als het gehouden openbaar examen leverden bevredigende uitkomsten.

Protestantsche Weeshuisschool.

De vakante betrekking van ondermeester aan deze school werd aangevuld door de benoeming van den gewezen adjudant-onderofficier *W. K. Enserinck*, die op den 27 April zijn dienst aanvaardde. (3)

Nog werd bij besluit van de Subcommissie van onderwijs (4) de *derde* onderwijzer *J. Bekbergen* werkzaam gesteld aan de Gouvernements *tweede* lagere school.

De opkomst van de kinderen ter school is uit den aard der omstandigheden, waarin de kinderen verkeeren, steeds geregeld. Het getal leerlingen bleef nagenoeg onveranderd.

Het openbaar examen heeft op den 22 Julij plaats gehad.

Bij dit onderzoek is gebleken dat het onderwijs geheel en en al is ingerigt overeenkomstig de behoefte van de kinderen. In het gebruik van de Nederlandsche taal zijn de vorderingen zeer merkbaar.

Roomsch-Katholieke weeshuisschool.

De onderwijzer *W. Wilmes* die na het vertrek van den *eersten* onderwijzer *W. Beerekamp* tijdelijk met de leiding

(1) Besluit der H. C. V. O. dd. 25 Januarij 1862 no. 6/145.
(2) » » » » » » 5 November 1862 no. 13/154.
(3) » » » » » » 2 April 1862 no. 23/146.
(4) dd. 14 October 1862 no. 154.

der school belast was, werd bij besluit der Hoofdcommissie van onderwijs (1) tot *eersten* onderwijzer aangesteld.

De *tweede* onderwijzer *J. L. A. Mierop*, die eenige maanden bij de derde school was gedetacheerd, aanvaardde in Februarij zijne betrekking weder, terwijl de onderwijzer voor de Oost-Indische dienst *F. J. Bosch* bij besluit der Hoofdcommissie van onderwijs (2) voorloopig aan deze school werkzaam werd gesteld.

De gezondheidstoestand der kinderen was in dit jaar zeer gunstig en de opkomst ter school uit den aard der zaak geregeld. De school ging met *zes* leerlingen vooruit.

Het openbaar examen heeft op den 24 Julij plaats gehad.

Het onderzoek heeft geleid tot de bevinding, dat de vorderingen der leerlingen over het algemeen bevredigend waren.

PARTIKULIERE SCHOLEN.

Ter hoofdplaats *Samarang* bevonden zich de volgende partikuliere scholen:

1e. de school van Mevrouw *Mendes da Costa* geboren *Roesing van Iterson*, telde *26* meisjes. Zij werd geadsisteerd door *twee* sekondanten.

2e. de school van den Gouvernements onderwijzer *A. G. van Velthuijzen*, die ten zijnen huize in de middaguren bijzonder onderwijs geeft aan een *vijftiental* jongens en *twee* meisjes.

3e. de school van *A. Collings*, die onder ultimo December *34* leerlingen telde, waarvan *twintig* jongens en *veertien* meisjes. Hij werd bijgestaan door zijne twee dochters in het geven van onderwijs aan de meisjes.

4e. de school van Mevrouw *Mierop* geboren *Mühlenfeld*, alwaar op ultimo December *46* kinderen waren, waarvan *elf* jongens en *vijf en dertig* meisjes. Zij werd bijgestaan door haren echtgenoot *J. A. Mierop* onderwijzer bij de Roomsch-Katholieke weeshuisschool.

5e. de school van Mejufvrouw *Evers* welke in dit jaar

---

(1) » 25 Januarij 1862 no. 6/154.

(2) dd. 29 November 1862 no. 63/154.

1862 opgerigt is, (1) telde onder ultimo December *drie* meisjes.

De school van Mevrouw *Sloot* geboren *Brouwer* is in dit jaar naar *Salatiga* verplaatst; terwijl Mevrouw de weduwe *Tormijn* die in het begin van dit jaar vergunning kreeg tot het oprigten van eene partikuliere school, in de maand Julij naar *Soerabaija* verhuisd is.

NORMAALSCHOOL.

Deze school werd daargesteld met het doel, om de ondermeesters en kweekelingen gelegenheid te geven zich verder zoodanig te vormen, dat zij te eeniger tijd volkomen aan hunne bestemming als besturend onderwijzer konden beantwoorden.

In het jaar *1862* werd zij slechts door één ondermeester getrouw bezocht, terwijl de overigen, — ondanks vele aansporingen en zelfs afwijzingen van hunne verzoeken om verhooging van traktement of bevordering, op grond dat zij de normaalschool niet bezochten, weigerachtig bleven om de lessen aan die school bijtewonen. — De reden hiervan bleek na onderzoek aan onwil te moeten worden toegeschreven, zijnde de ondermeesters, die het examen van onderwijzer van den *derden* rang afgelegd hebben, van meening, dat het bezoeken van de normaalschool voor hen niet meer als verpligtend kon worden beschouwd.

SALATIGA.

Gedurende het jaar *1862* bestonden alhier *vier* partikuliere scholen:

1. de school van den heer *J. Valette.*
2. de school van den heer *Hildering.*
3. de school van den heer *J. C. Voorneman*, en
4. de school van Mevrouw *Sloot.*

Reeds den 22 Februarij werd de school van den heer *J. Valette* opgeheven door zijne benoeming tot opvoeder aan het Gijmnasium *Willem III* te *Batavia.*

Deze meisjesschool welke den eersten April 1858 werd opgerigt, voldeed in ruime mate aan de bestaande behoefte om

(1 Besluit H. C. V. O. dd. 2 Augustus 1862 no. 46/150.

aan fatsoenlijke burgermeisjes eene goede opvoeding te geven, want niet alleen dat de heer *Valette* zich met ijver toelegde op het geven van onderwijs in het Nederlandsch, Fransch, de geschiedenis, aardrijkskunde, het rekenen en teekenen, maar ook werden de meisjes door zijne echtgenoot onderrigt in verschillende handwerken en in de muzijk, zoodat de opheffing van de school die *negen* leerlingen telde als een werkelijk verlies voor deze plaats is aan te merken.

Op de school van den heer *Hildering* worden zoowel jongens als meisjes onderwezen, die nog allen van zeer jeugdigen leeftijd zijn.

De heer *Hildering*, die bij Gouvernements besluit (1) in het genot is gesteld geworden van eene toelage van *f 100* (*honderd gulden*) 's maands onder verpligting om aan minvermogenden *gratis* onderwijs te geven, heeft *51* leerlingen op zijne school, onder welke een aanzienlijk getal minvermogende kinderen.

Nadat de heer *J. C. Voorneman* bij besluit der Hoofdcommissie van onderwijs (2) de toelating verkregen had, om zich te dezer plaatse als partikulier onderwijzer te vestigen, opende hij met 1 Mei zijne school, alwaar onderwijs wordt gegeven zoowel aan jongens als aan meisjes in lezen en schrijven, taalkunde, rekenkunde, vaderlandsche, algemeene en Nederlandsch-Indische geschiedenis, zingen en teekenen. Het getal leerlingen bedroeg *44*.

Nog kortelings werd ook het meisjes-instituut van Mevrouw *Sloot* van *Samarang* hierheen verplaatst en op 1 November geopend met *vier* leerlingen.

De vakken, waarin onderwijs wordt gegeven, zijn behalve die van het lager onderwijs, ook de Engelsche en Hoogduitsche talen; daarin wordt Mevrouw *Sloot* bijgestaan door hare dochter, geëxamineerde onderwijzeresse.

De schoolbezoeken hebben, voor zooveel de werkzaamheden der verschillende leden zulks toelieten, bij beurten plaats gehad.

Omtrent het gedrag der kinderen waren geene klagten.

(1) dd. 11 Mei 1862 no. 10.
(2) » 19 April 1862 no. 46/147.

AMBARAWA.

Gouvernements eerste lagere school.

De toestand van het onderwijs is redelijk zooals de uitkomst van het laatst gehouden examen aantoonde.

De school was van *veertien* tot *twintig* leerlingen gestegen.

Gouvernements tweede lagere school.

De uitkomst van het laatst gehouden examen mag over het algemeen voor deze school bevredigend genoemd worden. Het getal leerlingen vermeerderde met *twaalf*.

Overwegingen zijn aanhangig om den *tweeden* onderwijzer van de eerste school *S. G. van der Geugten* naar de tweede school overteplaatsen, daar het geven van onderwijs aan *59* kinderen voor den besturend onderwijzer *H. C. A. Cornelius*, hoe ijverig ook, te zwaar is.

JAPARA (PATTIE.)

De opkomst van de leerlingen op de school is bevredigend geweest, hoezeer het getal niet toenam.

Het openbaar examen heeft op den 10 Julij en het besloten examen op den 21 December plaats gehad.

Door sommige leerlingen zijn bewijzen gegeven van gemaakte vorderingen.

Vermits de meeste kinderen te huis de maleische taal spreken, en het onderwijs te huis door de ouders der leerlingen niet wordt voortgezet, maken velen niet die vorderingen, die men zou kunnen verwachten.

De onderwijzer *J. van der Meijden* is benoemd geworden tot *tweeden* kommies bij de Direktie der Burgerlijke openbare werken (1). Hij is naar *Batavia* vertrokken in de maand September.

De nieuw benoemde onderwijzer *H. Obertop* (2) is den 27 October aangekomen.

---

(1) Gouvernements besluit dd. 26 Augustus 1862 no. 2.

(2) Besluit der H. C. V. O. dd. 8 October 1862 no. 9/153.

JAPARA.

De opkomst der kinderen ter school was bevredigend, alleen wegens ziekte zijn sommige afwezend geweest. Het getal leerlingen nam niet toe.

Het openbaar en besloten examen heeft op den 26 Julij en den 17 December plaats gehad.

De kinderen hebben blijken gegeven van gemaakte goede vorderingen.

Het onderwijs is gedurende het afgeloopen jaar geregeld gegeven.

Partikuliere school van Mevrouw van der Meijden geboren Frank te Pattie.

Vermits Mevrouw *van der Meijden* naar *Batavia* vertrokken is, is de partikuliere school opgeheven.

REMBANG.

De opkomst der kinderen ter school vond over het algemeen geregeld plaats. Hun getal onderging geen verandering.

Het bleek der subcommissie bij de vele verzoeken om toelating tot gratis onderwijs dat het aantal niet betalende leerlingen verre de meerderheid op de school bleef uitmaken.

Zij vond daarin aanleiding om, in verband met de bekende inkomsten en het maatschappelijk standpunt van ouders en voogden het bij staatsblad 1847 no. 29 vastgestelde tarief van schoolgelden zoo billijk mogelijk en met naauwgezetheid te kunnen toepassen, de daarbij vermelde klassen van betaling naar eenen vasten maatstaf te regelen en heeft zij bij besluit (1) bepaald dat ingaande met 1 Januarij 1863 de kinderen van ouders en voogden wier inkomsten geacht kunnen worden te bedragen *f* 750 (*zeven honderd vijftig gulden*) of meer 's maands zullen worden gerangschikt in de *eerste* klasse, van *f* 500 (*vijf honderd gulden*) tot *f* 749 (*zeven honderd negen en veertig gulden*) in de *tweede* klasse; van *f* 300 (*drie honderd gulden*) tot *f* 499 (*vier honderd negen en negentig gulden*) in de *derde* klasse; van *f* 150 (*een honderd vijftig gulden*) tot *f* 299 (*twee honderd negen en*

(1) dd. 20 December 1862 Lett. M.

negentig gulden) in de *vierde* klasse, van *f* 75 (*vijf en zeventig gulden*) tot *f* 149 (*een honderd negen en veertig gulden*) in de *vijfde* klasse, minder dan *f* 75 (*vijf en zeventig gulden*) in de *zesde* klasse.

Tengevolge eener ongesteldheid van den onderwijzer is in Junij 1862 geen openbaar examen gehouden, doch heeft het openbaar examen en de prijs uitdeeling plaats gehad op den 23 December, waardoor een besloten examen in die maand kwam te vervallen.

Over het algemeen gaf de uitkomst van het gehouden examen redenen tot tevredenheid. Het is niet onopgemerkt gebleven dat in het gegeven onderwijs duidelijk uitkomt het beginsel, om te werken op verstandsontwikkeling en juist begrip van het onderwezene.

Partikuliere school van Mevrouw de weduwe Catenius geboren Frank.

Op primo Januarij telde deze school 25 leerlingen, welk aantal met *vijf* scholieren is verminderd wegens vertrek naar elders.

Er wordt onderwijs gegeven in het lezen, schrijven, rekenen, de aardrijkskunde, de geschiedenis en in de Nederlandsche en Fransche talen.

Aangezien door genoemde onderwijzeresse geen examen is aangevraagd, heeft dit niet plaats gehad, zoodat over de vorderingen der leerlingen geen uitspraak kan worden gedaan.

Het is echter volgens de Subcommissie van algemeene bekendheid, dat Mevrouw *Catenius* geschiktheid voor hare taak bezit.

Partikuliere dagschool van Mevrouw C. J. P. Maurenbrecher geboren Stolze.

Deze school is geopend in October 1861 ingevolge daartoe door de Hoofdcommissie van onderwijs (1) verleende magtiging.

Zij telt *zes* leerlingen.

(1) Besluit dd. 5 October 1861 no. 16/144.

SOERABAIJA.

Algemeen overzigt.

De scholen voor kinderen van Europeanen en daarmede gelijkgestelden treft men alleen aan ter hoofdplaatsen *Soerabaija* en *Grissee*.

Behalve verscheidene partikuliere inrigtingen van onderwijs en opvoeding, zijn te *Soerabaija* gevestigd *vier* gouvernements lagere scholen, waarvan drie in het middenpunt der stad en een op het Marine Etablissement.

Te *Grissee* bestaat eene Gouvernements lagere school, terwijl gedurende den loop van het jaar 1862 door de gemeenten te *Modjokerto* en *Sidaijoe* aanzoeken werden gedaan, om ook dáár ter plaatsen zoodanige scholen op te rigten.

Het aantal kinderen op de Gouvernementsscholen te *Soerabaija* onderwijs genietende, bedroeg *402*.

De vermindering van het getal leerlingen met *twintig*, in vergelijk met het cijfer in 1861 aanwezig, is voornamelijk toe te schrijven aan het openen der ambachtschool (1) en de partikuliere school van *W. P. Cranen* meer bekend onder den naam van *School van de geestelijke broeders*, waardoor velen der verstgevorderden naar deze inrigtingen zijn overgegaan.

Gedurende dit verslagjaar werd op de school te *Grissee* geene noemenswaardige verandering waargenomen met betrekking tot het aantal scholieren, in vergelijk met het cijfer in 1861 aanwezig.

Gouvernements eerste lagere school.

Deze school verminderde dit jaar met *39* leerlingen.

De oorzaak daarvan is reeds vermeld onder het hoofd »*Algemeen overzigt*".

De opkomst der leerlingen ter school liet weinig te wenschen.

De uitkomst van het op den 23 December gehouden openbaar examen kon over het algemeen bevredigend genoemd worden.

De ondermeester *G. W. van Ligten* werd in de maand

(1) Opgerigt krachtens Gouv. besluit dd. 20 November 1860 no. 3 en
» » » » 22 September 1861 no. 5.

Januarij benoemd tot onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Banjoewangie* (1), doch later weder in zijne vorige betrekking van ondermeester teruggeplaatst. (2)

De kweekeling *F. J. Muller* legde in de maand Augustus met goed gevolg ten overstaan van de Subcommissie van onderwijs een examen voor den *vierden* onderwijzersrang af en werd hem de vereischte akte uitgereikt. (3)

Ofschoon, nopens het gedrag van den eersten onderwijzer *J. van der Tang*, niets nadeeligs kon worden aangevoerd, zoo deden gedurende het verslagjaar de invloed zijner hooge jaren zich zoo duidelijk gevoelen, dat het der Subcommissie in het belang van het onderwijs geraden voorkwam, hem voor eene welverdiende rust en pensioen in aanmerking te brengen.

In verband met de ter zake door haar gedane voorstellen werd deze onderwijzer eervol uit 'slands dienst ontslagen met behoud van regt op pensioen. (4)

Gouvernements tweede lagere school.

De opkomst der leerlingen ter schole ging naar wensch. Hun getal bleef nagenoeg onveranderd.

De uitslag van het op 23 December gehouden exæmen kan in algemeenen zin bevredigend genoemd worden.

Van het onderwijzend personeel zijn op een paar uitzonderingen na, geene klagten ingekomen.

In verband met de ziekte van den onderwijzer aan de school op het Marine Etablissement *J. K. Leclerq de Courcelles*, welke hem geruimen tijd buiten staat stelde om zijne funktiën naar behooren te vervullen, werd de derde onderwijzer *S. C. van der Bent* door de Subcommissie tijdelijk aangewezen om, met behoud van de aan zijne eigene betrekking verbondene voordeelen, de leiding van het onderwijs aan die

---

(1) Besluit der H. C. V. O. dd. 25 Januarij 1862 no. 6/145.
(2) Besluit der H. C. V. O. dd. 30 Junij 1862 no. 24/148.
(3) » » » » 6 September 1862 no. 88/151.
(4) Gouvernements besluit dd. 28 November 1862 no. 18.

school op zich te nemen, terwijl hem gedurende dien tijd als schadeloosstelling, voor het gebruik van vervoermiddelen eene toelage boven zijne inkomsten werd toegekend van *f* 3 (*drie gulden*) daags. (1)

Gouvernements derde lagere school.

Volgens dagelijks gehoudene aanteekeningen, was doorgaans het één vierde gedeelte der leerlingen, meestal tengevolge van ziekte en uit gebrek aan voegzame kleeding en schoeisel, van de school afwezig.

Ondanks deze absentiën welke op een geregeld onderwijs immer van nadeeligen invloed zijn, waren de vorderingen der leerlingen, afgaande op den uitslag van het den 23 December gehouden openbaar examen over het algemeen bevredigend.

Het getal leerlingen bleef onveranderd.

De *eerste* onderwijzer *C. F. Sloot* werd in gelijkstandige betrekking overgeplaatst naar de Gouvernements *tweede* lagere school te *Samarang*, terwijl in zijne plaats werd benoemd de *eerste* onderwijzer aan laatstgenoemde inrigting *J. W. Sloot*. (2)

De *tweede* onderwijzer *P. C. van Ghert* werd benoemd tot onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Padang Pandjang*, terwijl ter zijner vervanging werd aangewezen de van verlof uit *Nederland* teruggekeerde onderwijzer *J. E. van der Wijk* (3)

Laatstgenoemde werd in de maand November benoemd tot eersten onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Pekalongan*, terwijl de daardoor ontstane vakature van *tweeden* onderwijzer werd aangevuld door de benoeming van *J. W. P. Rasens* onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Banjoemaas*, (4) die echter zijne funktiën onder ultimo December 1862 nog niet had aanvaard.

---

(1) Gouvernements besluit dd. 11 December 1862 no, 75.
(2) Gouvernements besluit dd. 17 Augustus 1862 no. 2.
(3) Besluit der H. C. V. O, dd. 25 Januarij 1862 no. 6/145.
(4) » » » » » » 29 November 1862 no. 73/153.

Gedurende 1862 werden de traktementen van de ondermeesters *R. E. A. Callewaerd* en *J. A. van Orssagen* en van den kweekeling *J. A. Steeversz* verhoogd; voor de twee eerstgenoemden van *f* 50 (*vijftig gulden*) tot *f* 75 (*vijf en zeventig gulden*) 's maands ieder, en voor laatstgenoemden van *f* 15 (*vijftien gulden*) tot *f* 25 (*vijf en twintig gulden*) 's maands. (1)

Gouvernements vierde lagere school gelegen in de nabijheid van het Marine Etablissement.

De leiding van het onderwijs aan deze school was even als ten vorige jare toevertrouwd aan den onderwijzer *J. K. Leclerq de Courcelles*, die deze taak, ondanks zijne ziekelijke omstandigheden met den meesten ijver vervulde.

Tengevolge van zijne aanhoudende ziekte, welke hem noodzaakte zich in de maand September naar het hospitaal te begeven en later een tweejarig verlof naar Nederland tot herstel van gezondheid aan te vragen, werd zooals hiervoren is gezegd de *derde* onderwijzer aan de Gouvernements tweede lagere school *S. C. van der Bent*, tijdelijk en in afwachting dat op eene andere wijze in die betrekking zou zijn voorzien door de Subcommissie met de waarneming zijner funktiën belast.

Het getal leerlingen bleef nagenoeg gelijk aan het vorige jaar.

Gouvernements lagere school te Grissee.

In de eerste maanden van het verslagjaar was de opkomst der scholieren, tengevolge van ziekte als anderzins, minder bevredigend. Later evenwel kwam hierin eene gunstige verandering, terwijl de zindelijkheid en gehoorzaamheid weinig te wenschen lieten.

De toestand van het onderwijs aan deze school kon beter zijn.

Het op den 30 Augustus 1862 gehouden openbare examen gaf althans blijken dat de leerlingen weinig vorderingen hadden gemaakt.

---

(1) Besluit der H. C. V. O. dd. 30 October 1862 no. 73/153.

Deze minder gunstige stand van zaken, waarvan een slecht toezigt van de zijde der ouders over hunne kinderen een der voornaamste oorzaken is, kan evenwel in billijkheid niet aan het onderwijzend personeel worden geweten.

De school verminderde met *drie* leerlingen.

Partikuliere scholen te Soerabaija.

1. De school van *C. C. Werner*, waarvan in vorige verslagen werd melding gemaakt, en welke, volgens het beweren van belanghebbende sedert het jaar 1818 zou hebben bestaan, werd in den aanvang van 1862 ingetrokken.

De hooge ouderdom van dien onderwijzer was daarvan de oorzaak.

2. De meisjesschool van Mevrouw *Kocken* geboren *Gersom* telde in den aanvang van 1862, *35* leerlingen, welk getal op ultimo December was aangegroeid tot *veertig*.

Aan deze inrigting genoten *drie* kinderen het onderwijs *gratis*.

Even als ten vorigen jare, bepaalde het onderwijs zich ook nu tot de Nederlandsche en Fransche talen, het rekenen, de geschiedenis, de aardrijkskunde en tot de vrouwelijke handwerken.

3. de meisjesschool van Mevrouw *van Ghert* geboren *Kriesfeld* hield in verband met de overplaatsing van haren echtgenoot als onderwijzer naar *Padang Pandjang* in den aanvang van het jaar op te bestaan.

4. op de school van Mejufvrouw *Azia van Timor* had geene andere verandering plaats dan dat het onderwijs instede van door den partikulieren onderwijzer *C. Valkenburg*, werd gegeven door den ondermeester van de Gouvernements *derde* lagere school *F. C. de Graaff*.

Het aantal leerlingen bepaalde zich even als in *1861* slechts tot *zes* meisjes.

5. de bewaarschool van Mejufvrouw *Emde* had in den aanvang van *1862 tien* kinderen, welk cijfer onder ultimo van dat jaar echter tot *zes* verminderd was.

6. op de bewaarschool van *Dinsbach* waren een *vijftiental*

kinderen, welke door hem persoonlijk werden onderwezen in het lezen, rekenen en schrijven.

7. de meisjesschool van Mevrouw de Weduwe *Tormijn* geboren *J. M. C. Vermaasen*, welke krachtens daartoe verleende magtiging (1) in de maand Augustus werd geopend bevatte onder ultimo December *25* leerlingen, waaronder *acht* kostkinderen.

Het onderwijs, waarin zij werd bijgestaan door Mejufvrouw *Sandman*, bepaalde zich tot de Nederlandsche en Fransche talen, het rekenen, de geschiedenis, de aardrijkskunde en tot vrouwelijke handwerken.

8. de jongensschool van *W. P. Cranen* geëxamineerd onderwijzer van den derden rang, had tijdens hare oprigting in de maand Julij (2) slechts een *vijftal* leerlingen, welk cijfer op het einde des jaars evenwel tot *63* was aangegroeid.

Het onderwijs aan deze inrigting gegeven, bepaalde zich hoofdzakelijk tot de vakken van het lager onderwijs, het zingen en teekenen.

De vorderingen welke door de leerlingen dezer school in korten tijd gemaakt werden zijn buitengewoon.

De orde en tucht, welke op deze school heerschen, zoomede de liefderijke en verstandige wijze waarop de lee lingen zoowel door den heer *Cranen* als door de hem ter hulp staande *drie* geëxamineerde onderwijzers werden behandeld, worden zeer geroemd.

Deze school staat meer algemeen bekend onder den naam van »*School der geestelijke broeders.*"

MADURA.

In den aanvang van 1862 bestonden in dit gewest *twee* Gouvernementsscholen, als:

een te *Bangkallan*, de andere te *Sumanap*.

Te *Bangkallan* bedroeg het getal leerlingen op 1 Januarij 1862 *twaalf*.

Van die leerlingen vertrokken er *elf* van de school, terwijl er geen enkel bijkwam.

(1) Besluit der H. C. V. O. dd. 18 Februarij 1862 no. 9/145.
(2) » » » » » 10 September 1862 no. 58/151.

Daar het alzoo bleek dat het niet noodzakelijk was om de Gouvernements lagere school langer te laten bestaan, zoo werd zij op voorstel der Subcommissie van onderwijs gesloten, met bepaling dat de weder-opening zal plaats vinden zoodra een getal van *twintig* leerlingen aanwezig zal zijn. (1)

De onderwijzer *H. F. J. Camauer* werd naar *Sumanap* overgeplaatst.

SUMANAP.

De opkomst der leerlingen ter schole liet niets te wenschen, daar nagenoeg alle te *Sumanap* aanwezige kinderen van Europeanen en daarmede gelijkgestelden aan de Gouvernements lagere school onderwijs genoten.

De uitkomst der examens zoowel van het openbaar als van het in December gehouden besloten examen was naar wensch.

Op verzoek werd eervol uit 's lands dienst ontslagen de onderwijzer *J. B. Coenraad* (2) en in zijne plaats benoemd de onderwijzer *H. F. J. Camauer*. (3)

J. G. Vink (4) werd als kweekeling aangesteld.

PASOEROEAN.

De opkomst der leerlingen, ofschoon beter dan in *1861*, liet toch nog over het algemeen te wenschen. Gratis onderwijs genietende leerlingen bleven meermalen weg, om hunne behoeftige ouders in de zorgen der huishouding bijtestaan.

Eene valsche schaamte om hunne schamel gekleede kinderen naar school te laten gaan bezielt die ouders zoo zeer, dat weinige dier kinderen in den regel de jaarlijksche examens bijwonen, te meer is dit te betreuren omdat onder hen vatbare leerlingen worden aangetroffen.

Het openbaar examen had volgens de bestaande voorschriften in Julij, en het besloten examen in December plaats.

Over het algemeen werden goede vorderingen bespeurd.

De ondermeester *L. Jollij* werd benoemd tot *tweeden* onderwijzer. (5)

(1) Gouvernements besluit dd, 12 Julij 1862 no. 12.
(1) » » » 28 Mei 1863 no. 10.
(3) Besluit der H. C. V. O. dd. 11 Junij 1862 no. 10/149.
(4) » » » » » 5 Maart 1862 no. 5/146.
(5) » » » » » 10 September 1862 no. 69/151.

MALANG.

Ten aanzien van de opkomst der leerlingen bij de twee examens, die in Julij en December plaats hadden, zoowel als over de vorderingen der leerlingen kan hetzelfde vermeld worden, wat daarover in het verslag over de school van *Pasoeroean* is gezegd.

PROBOLINGO.

Aan den vorigen onderwijzer *J. W. P. Rasens*, die gedurende zijn verblijf te *Probolingo* wegens ziekte zijne gewone ambtspligten niet heeft kunnen vervullen, werd in de eerste dagen van de maand Januarij een tweejarig verlof naar *Nederland* verleend (1) waarvan hij echter geen gebruik heeft gemaakt.

Inmiddels werd in diezelfde maand tot zijn vervanger benoemd de tegenwoordige onderwijzer *J. van Hout* (2), destijds te *Makasser* geplaatst, die op den 1sten April 1862 zijne betrekking aanvaardde.

Gedurende de ziekte van den onderwijzer *Rasens* en ook na zijn vertrek tot de komst van den onderwijzer *van Hout* was de ondermeester *C. F. Rabé* met de leiding van het onderwijs belast en mogt bij die gelegenheid zoo zeer de tevredenheid der Subcommissie verwerven, dat op hare voordragt aan genoemden ondermeester eene gratificatie van *f 150* (*een honderd vijftig gulden*) uit 'slands kas werd toegelegd. (3)

Aan den kweekeling *G. H. Scholten* werd op zijn verzoek in de maand Julij een eervol ontslag als zoodanig verleend, (4) terwijl in de maand September daaraanvolgende in zijne plaats tot kweekeling werd benoemd *H. J. Jansen*, destijds buiten betrekking, doch voormalig leerling van de school. (5)

Den 21 Julij had het besloten examen en den 22 December daaraanvolgende het openbaar examen der leerlingen plaats.

(1) Gouvernements besluit dd. 7 Januarij 1862 no. 2.
(2) Besluit der H. C. V. O. dd. 25 Januarij 1862 no. 9/150.
(3) Gouvernements besluit dd. 12 Julij 1862 no. 20.
(4) Besluit der H. C. V. O. dd. 5 Julij 1862 no. 9/150.
(5) » » » » » 30 September 1862 no. 6/153.

De Subcommissie vermeende het openbaar examen niet op het gewone tijdstip te moeten houden, daar de toestand van het onderwijs zooals in vorige jaarlijksche verslagen herhaaldelijk werd te kennen gegeven, òf door ontstentenis, òf door ziekte van het onderwijzend personeel, in den laatsten tijd niet zoo gunstig was geweest, als zij dit had gewenscht en de onderwijzer *van Hout* nog te kort in zijne tegenwoordige betrekking werkzaam was, om van zijn arbeid, die voornamelijk ook verbetering van het onderwijs ten doel had, belangrijke uitkomsten te kunnen verwachten.

Het resultaat, zoowel van het besloten als van het openbaar examen, was dan ook alleen dán gunstig te noemen, wanneer met het oog op den toestand, waarin het onderwijs gedurende de laatste jaren heeft verkeerd, de eischen niet te hoog werden gesteld.

Partikuliere school van Mevrouw A. M. M. Wijsman geboren Goedhuijs.

Buiten de Gouvernementsschool ter hoofdplaats *Probolingo* bestaat aldaar nog eene partikuliere inrigting van openbaar onderwijs, onder de leiding van Mevrouw *Wijsman* geboren *Goedhuijs*.

Aan het bestaan dezer inrigting schijnt voornamelijk de vermindering van het getal leerlingen der Gouvernementsschool te moeten worden toegeschreven.

BEZOEKIE.

De mutatie onder de scholieren is in het afgeloopen jaar sterker geweest dan in de *vier* voorgaande jaren.

De geregelde voortgang van het onderwijs is daardoor wel min of meer belemmerd.

Het onderwijs werd echter door de leerlingen, in zooverre zij niet door ziekte verhinderd waren, geregeld bijgewoond.

De ijver, vlijt en gehoorzaamheid der meeste leerlingen is naar wensch.

Het openbaar en besloten examen had op den 30 Junij en 21 December plaats.

In de plaats van den in October 1861 op verzoek ontslagen ondermeester *H. Jansen* is tot kweekeling benoemd de

jongeling *H. L. Pieters* op een traktement van *f 25* (*vijf en twintig gulden*) 's maands. (1)

BANJOEWANGI.

Het onderwijs is in 1862 een drietal maanden gestaakt geweest, vermits de onderwijzer *J. H. Beer*, benoemd tot postkommies tevens pakhuismeester te *Palembang* (2), verpligt is geworden zijne betrekking in het laatst van Januarij neder te leggen; terwijl zijn opvolger de benoemde onderwijzer *G. W. van Ligten* (3) het onderwijs op den 5 Maart weder heeft voortgezet tot Julij, als wanneer hij uit zijne betrekking als onderwijzer aan deze school eervol ontslagen en weder geplaatst werd als ondermeester aan de Gouvernements *eerste* lagere school te *Soerabaija*. (4)

In de laatste dagen van September kwam de voor deze plaats benoemde onderwijzer *H. E. van der Woerd* aan (5) en opende op den 1 October weder de school met twintig leerlingen.

De kinderen kwamen geregeld ter schole, enkele werden slechts door ziekte verhinderd.

Het openbaar examen had den 20 Julij en het besloten den 24 December plaats, en gaven deze examens bevredigende uitkomsten.

Partikuliere school van K. N. Heijligers.

Door de Subcommissie werd in Julij op bekomen magtiging (6) aan *K. N. Heijligers* uitgereikt eene akte van toelating als onderwijzer van den derden rang, en hem vergunning verleend tot het oprigten te *Soekaradja* (*Banjoewangie*) van eene partikuliere school en het geven van onderwijs in al de vakken van dien rang bepaald.

---

(1) Besluit der H. C. V. O. dd. 10 September 1862 no. 10/152.
(2) Gouvernements besluit dd. 1 Januarij 1862 no. 6.
(3) Besluit der H. C. V. O. dd. 25 Januarij 1862 no. 6/145.
(4) » » » » » 30 Junij 1862 no. 24/148.
(5) » » » » » 7 Augustus 1862 no. 17/151.
6) » » » » » 23 April 1862 no. 49/146.

BANJOEMAAS.

Bij het gehouden examen op den 18 December is gebleken dat de leerlingen vrij goede vorderingen hadden gemaakt.

Hun gedrag gaf voortdurend reden tot tevredenheid.

De onderwijzer *G. ter Marsch* die gedurende *drie* jaren op deze plaats als onderwijzer is werkzaam geweest, vertrok in het begin van Julij naar zijne nieuwe bestemming te *Batavia* en werd opgevolgd door den onderwijzer *J. W. P. Rasens* (1), die eerst met het begin der maand Augustus daaraanvolgende zijnen werkkring heeft kunnen aanvaarden, doch wegens overplaatsing (2) naar *Soerabaija* het onderwijs op den 22 December heeft moeten staken.

TJILATJAP.

De opkomst van de leerlingen ter schole liet weinig te wenschen, alleen in het laatst van het jaar waren vele kinderen verpligt te huis te blijven, aangezien zij lijdende waren aan de heerschende koortsepidemie.

Het openbaar examen heeft den 19 Julij plaats gehad; de Subcommissie had alle redenen om tevreden te zijn over de gemaakte vorderingen der leerlingen.

Het besloten examen dat in December zoude plaats hebben is uitgesteld om reden van ziekte der kinderen en van de leden van de Subcommissie van onderwijs.

Het onderwijzend personeel heeft geene verandering ondergaan.

Het zal thans noodig worden dat aan den onderwijzer een kweekeling of ondermeester worde toegevoegd, wanneer door de Subcommissie een geschikt persoon kan aangewezen worden.

POERBOLINGO.

Het onderwijs op de Gouvernements lagere school aldaar is onafgebroken kunnen gegeven worden onder de leiding van den onderwijzer *H. Plantema*.

De opkomst der leerlingen op de school alsmede hun gedrag en hun lust voor het onderwijs gaven over het algemeen redenen tot tevredenheid.

(1) Besluit der H. C. V. O. dd. 10 Julij 1862 no. 40/150.
(2) » » » » » 29 November 1862 no. 14/155.

Het openbaar examen werd den 26 Julij gehouden.

Wegens ziekte van het Lid der Subcommissie en door de veelvuldige werkzaamheden van den President kon er in December geen besloten examen gehouden worden. Echter werd de kontroleur door den President uitgenoodigd om eene schoolles te willen bijwonen en daarna zijn gevoelen over het onderwijs (omdat hij ook het openbaar examen had bijgewoond) aan de Subcommissie kenbaar te maken.

De uitkomst daarvan was dat de Subcommissie zeer was ingenomen met de vorderingen der leerlingen en met de wijze waarop het onderwijs gegeven werd.

POERWOREDJO.

De school wordt bijna uitsluitend bezocht door kinderen van behoeftige ouders.

De meer gegoeden in de gemeente zenden hunne kinderen naar *Samarang* ter school, of voorzien op andere wijze in het onderwijs.

Het toelaten van kinderen uit de mindere klasse der Europesche gemeente wier opvoeding hoogst verwaarloosd is, en die niets dan maleisch of javaansch spreken, moet volgens de Subcommissie als de vermoedelijke oorzaak worden aangemerkt waarom de meer welgestelde ouders hunne kinderen de school niet laten bezoeken.

Aan dit bezwaar kan evenwel des verlangd worden tegemoet gekomen door het nemen van partikuliere lessen, hetzij bij den besturenden onderwijzer, hetzij bij den ondermeester, die daarvoor tegen matige betaling gaarne hunne middag- of avonduren ten beste geven.

Het besloten en openbaar examen had op de daarvoor gestelde tijdstippen behoorlijk plaats en gaf aan de Subcommissie reden van tevredenheid over den gang van het onderwijs.

De gezondheidstoestand der kinderen liet evenwel te wenschen, vooral gedurende de twee laatste maanden des jaars, toen ongeveer een derde wegens ziekte de school moest verzuimen.

Behoudens deze ziekte-gevallen was de opkomst vrij goed.

Op het daartoe door hem gedaan verzoek is de ondermees-

ter *G. H. Piekhaar* naar *Samarang* overgeplaatst en vervangen door den ondermeester *W. H. A. Harbrink.* (1)

WONOSOBO.

Den 4 Julij had het openbaar en den 24 December het besloten examen plaats.

De Subcommissie heeft met genoegen de gemaakte vorderingen der leerlingen gadegeslagen.

De lessen worden ook dikwerf bijgewoond door een der ter plaatse woonachtige Leden der Subcommissie.

MAGELANG.

De opkomst ter schole had dit jaar minder geregeld plaats, en liet dikwijls veel te wenschen, hetgeen grootendeels moet worden toegeschreven aan ziekte onder de kinderen.

De uitslag van het op den 9 Julij gehouden examen was gunstig, doch die van het besloten examen op den 24 December was minder gunstig.

Bij het laatste examen bleven van de *38* leerlingen *19* weg.

De toestand van het onderwijs vordert voorziening.

De onderwijzer *J. H. Beddigs* werd tot Edukator aan het gijmnasium *Willem III* aangesteld (2) en in zijne plaats benoemd *L. van den Bor Jr.* laatst onderwijzer op wachtgeld. (3)

DJOKJOKARTA.

Op den 29 Julij had het openbaar examen der scholieren plaats.

De eerste onderwijzer kon daarbij echter wegens zijn ziekelijken toestand niet tegenwoordig zijn, daar hij reeds den 19 Julij verlof had bekomen om herstel zijner gezondheid te beproeven in een gunstiger geacht klimaat. (4)

Het binnenlandsch verlof van *zes* maanden genoemden on-

---

(1) Besluit der H. C. V. O. dd. 5 November 1862 no. 13/154.
(2) Gouvernements besluit dd. 8 Februarij 1862 no. 16.
(3) Besluit der H. C. V. O. dd. 18 Februarij 1862 no. 43/145.
(4) Gouvernements besluit dd. 4 September 1862 no. 1.

derwijzer toegestaan, (1) is op het einde des jaars nog met *eene* maand verlengd. (2)

Volgens mededeeling van den eersten onderwijzer zelf was evenwel eene spoedige herstelling niet te verwachten; zoodat de Subcommissie zich verpligt gevoelde om aan te dringen (3) op eene spoedige vervanging, daar èn het onderwijs èn de schooltucht in de laatste tijden veel te wenschen lieten.

Verandering bij het onderwijzend personeel hebben in het afgeloopen jaar geen plaats gevonden.

De opkomst ter schole gaf geene aanleiding tot klagten.

Partikuliere school van L. M. Stumpff geboren Dufrénois.

Deze meisjesschool telde gemiddeld *achttien* leerlingen.

Het onderwijs hetwelk zich bepaalt tot de eerste gronden van het lager onderwijs en vrouwelijke handwerken, liet volgens de rapporten der leden van de Subcommissie die de school bezochten, niets te wenschen.

SOERAKARTA.

Het getal schoolgaande kinderen is dit jaar op nieuw vermeerderd en wel met *42*, zijnde het dubbele getal van dat, waarmede de vermeerdering het vorige jaar plaats had.

Mag dit als een verblijdend verschijnsel aangemerkt worden, eveneens kan gezegd worden dat de opkomst ter schole dit jaar ook minder te wenschen liet dan het vorige jaar, hetwelk moet worden toegeschreven aan de aanmaningen welke den ouders in het belang hunner kinderen gedaan werden.

Door den ziekelijken toestand en het afsterven in de maand April van den eersten onderwijzer *H. Soeters*, en het opvolgend overlijden in Julij van den toegevoegden onderwijzer van den *tweeden* rang *J. van Maaswinkel*, nog kortelings uit *Nederland* aangekomen, werd het jaarlijks te houden examen uitgesteld tot op den 23 December.

De uitkomst daarvan mag toch nog allezins bevredigend genoemd worden, en is dit voornamelijk toe te schrijven aan den ijver van den tweeden onderwijzer *C. H. Reijgers*; aan

(1) Gouvernements besluit dd 4 September 1862 no. 1.
(2) » » » 3 December 1862 no. 8.
(3) Missive S. C. V. O. dd. 27 November 1862 no, 2036/7

wien eene belooning van *f* 150 (*een honderd vijftig gulden* werd toegekend. (1)

De opmerking in het vorige jaar gedaan, om meer zorg aan de ontwikkeling van het denkvermogen te besteden, behoefde dit maal niet herhaald te worden, daar voor die ontwikkeling thans veel moeite werd gedaan.

De mutatie bij het onderwijzend personeel bestaat in:

de benoeming van *J. Kunst* (2) die den 30 Junij zijne betrekking aanvaardde.

Zoolang de voorgestelde splitsing der school, waarover bij het hoofdstuk »*Uitbreiding van het onderwijs*" is gesproken, nog geen plaats heeft, kan met het aanwezig personeel volstaan worden.

Partikuliere school van Mejufvrouw J. H. A. Wolff.

Bij het einde van het jaar was nog in stand de school, welke met 1 October 1861 werd geopend door Mejuvrouw *J. H. A. Wolff.*

Het getal leerlingen, dat met den aanvang van dit verslagjaar *23* bedroeg, verminderde na eenige maanden en bedroeg met het einde des jaars slechts *zes* leerlingen.

De reden daarvan moet gezocht worden in de omstandigheid, dat genoemde jufvrouw onderhandelingen had aangeknoopt om hare school aan eene andere dame over te doen, hetwelk door bijzondere omstandigheden echter geen plaats had, doch niettemin eenige ouders genoopt had hunne kinderen elders onderwijs te doen erlangen.

MADIOEN EN NGAWIE.

Het afgeloopen jaar leverde in deze residentie allezins reden tot tevredenheid over het onderwijs aan de leerlingen der gouvernements lagere scholen zoo te *Ngawie* als te *Madioen.*

De verstandsontwikkeling was een voornaam streven der leermeesters, en met beleid werd hierop gewerkt, zoodat op de gehouden examens bij alle kinderen die gunstige gevolgen werden opgemerkt, dat zij volkomen hadden begrepen wat hun was onderwezen.

(1) Gouvernements besluit dd. 23 October 1862 no. 51.

(2) Besluit der H. C. V. O. dd. 24 Mei 1862 no. 30/147.

De scholen werden goed bezocht en het aantal kinderen vermeerderde aan beiden.

De onderwijzer *D. S. de Jong* bleef werkzaam aan de school te *Ngawie*, terwijl de onderwijzer *C. over de Linden* (1) met bevordering werd overgeplaatst en door den onderwijzer *W. van der Lee* (2) vervangen.

PADANG.

Gedurende het jaar 1862 heeft het onderwijs op de beide gouvernements scholen, zonder eenige staking, geregelden voortgang gehad.

Gouvernements eerste lagere school.

Op het openbaar examen gehouden den 21 Julij en het besloten examen den 22 December zijn blijken gegeven van de goede vorderingen der kinderen en van de zorg waarmede het onderwijs geleid wordt.

De besturend onderwijzer *P. van Geelen*, sedert ruim *zestien* jaren aan de scholen van *Padang* werkzaam, bleef voortgaan op eene bekwame wijze met ijver de school te besturen.

In de laatste maanden liet echter de gezondheid van den onderwijzer *van Geelen* veel te wenschen, hetgeen hem genoodzaakt heeft een rekest voor verlof naar *Nederland* in te zenden.

De onderwijzer *H. Goedhart* tweede onderwijzer aan deze school werd benoemd tot onderwijzer te *Muntok* en vervangen door den ondermeester bij de Gouvernements tweede lagere school *L. F. E. Buflo*,- ook is tot kweekeling bij deze school aangesteld *A. de Turbal*, ter vervanging van *J. N. Dumont* in 1861 op verzoek ontslagen.

Gouvernements tweede lagere school.

Het openbaar examen is gehouden op den 22 Julij en het besloten examen den 24 December.

Ook over deze examina's kon de Subcommissie hare volle tevredenheid betuigen, vooral omdat de meeste leerlingen

(1 en 2) Besluit der H. C. V. O. dd. 25 Januarij 1862 no. 6/145.

dezer school in omstandigheden verkeeren, welke hunner verstandelijke ontwikkeling ongunstig zijn.

Het onderwijs wordt met veel zorg geleid, zoodat de kinderen met lust en ijver werkzaam zijn.

Er ontbreekt bij deze school nog immer een ondermeester of kweekeling; wegens het groote getal leerlingen is het meer dan wenschelijk dat die vakature worde aangevuld, doch gebrek aan personen verhindert zulks vooreerst.

De kweekeling *P. C. van Daalen* op zijn verzoek eervol ontslagen, heeft op ultimo Mei deze school verlaten, en is in de maand Junij vervangen door den kweekeling *W. G. Ros*.

Partikuliere scholen.

a. De Partikuliere middagschool van den *eersten* onderwijzer bij de Gouvernements *tweede* lagere school *J. J. de Weijer* telde in het afgeloopen jaar gemiddeld 25 leerlingen, welke behalve in de vakken van het lager onderwijs, nog onderrigt genoten in de Fransche, de Engelsche en Hoogduitsche taal, stelkunst en algemeene geschiedenis.

b. De partikuliere middagschool van Mejufvrouw *J. G. A. J. Verhoeff* wordt bezocht door *zestien* leerlingen, meestal jonge meisjes.

De kinderen worden onderwezen in de vakken van het lager onderwijs, de Fransche taal en vrouwelijke handwerken.

FORT DE KOCK.

De opkomst der leerlingen ter schole was ook dit jaar geregeld en liet, bij uitzondering van eenige geringe ongesteldheid, niets te wenschen.

De uitslag van het op den 15 December gehouden examen, hetwelk publiek plaats vond, en waarbij schier alle ingezetenen tegenwoordig waren, was bevredigend.

De zamenstelling van het onderwijzers personeel onderging eene verandering door het eervol ontslag op zijn verzoek van den ondermeester *V. A. van Os*.

PADANG PANDJANG.

De opkomst der schoolkinderen was dit jaar vrij geregeld.

Het openbaar examen heeft plaats gehad op den 3 Julij ten overstaan van de Subcommissie; het talrijk opkomen van het publiek getuigde van zijne belangstelling in het onderwijs.

De Subcommissie had alle redenen van tevredenheid over het gegeven onderrigt en de bijzonder gemaakte vorderingen der leerlingen.

Bij gelegenheid van dit openbaar examen had tevens de inwijding van het nieuwe schoolgebouw plaats en werd de plegtigheid 's avonds met eene bij inteekening gegeven kinderpartij gesloten.

Bij besluit der Hoofdcommissie van onderwijs (1) werd de onderwijzer *P. C. van Ghert* van *Soerabaija* naar *Padang Pandjang* overgeplaatst en de onderwijzer *O. E. Hansen* te *Batavia* geplaatst (2)

De jongeling *O. W. G. Stich* werd aangesteld tot kweekeling. (3)

BENKOELEN.

Gedurende de laatste helft van dit schooljaar heerschten op de hoofdplaats *Benkoelen* de pokken; hierdoor bleven vele leerlingen te huis, één kind overleed aan die ziekte.

Ten gevolge dezer omstandigheid besloot de Subcommissie om het besloten examen bij het einde van het jaar niet te doen plaats vinden.

Het openbaar examen was gehouden den 19 Julij.

De uitkomst hiervan was zeer voldoende. De leerlingen hadden aanmerkelijke vorderingen gemaakt en gedroegen zich goed.

De toestand van het onderwijs was, bovengenoemde omstandigheden in aanmerking genomen, voldoende.

PALEMBANG.

Er heeft geen openbaar examen plaats gehad, doordien het onderwijs gedurende dit jaar zeer gestoord werd door eene besmettelijke huidziekte der kinderen, waardoor het meeren-

(1) dd. 25 Januarij 1862 no. 6/145.

(2) Besluit der H. C. V. O. dd. 28 December 1861 no. 57/144.

(3) » » » » 14 Mei 1862 no. 97/147.

deel is aangetast geworden. Het gevolg daarvan was dat verscheidene leerlingen voor langeren of korteren tijd de school moesten verlaten, en zich onder geneeskundige behandeling stellen.

Intusschen zijn de maatregelen om die huidziekte te weren en te doen ophouden, door de tusschenkomst van den Eerstaanwezenden officier van gezondheid met een gunstig gevolg bekroond geworden.

Op den 3 December had het besloten examen plaats, hetgeen altijd in verband met de omstandigheden, voldoende uitkomsten nopens de vorderingen der leerlingen opleverde.

De behoefte aan een kweekeling liet zich steeds gevoelen.

MUNTOK.

Deze nieuwe school werd geopend met *tien* leerlingen.

Het getal gratis leerlingen bedroeg acht, meest kinderen van militairen beneden den rang van officier.

Hoewel het getal kinderen dat op dezen oogenblik van het onderwijs gebruik maakt, gering is, bestaat er reden om voor het volgend jaar op eene toename der betalende leerlingen, en alzoo op uitbreiding van het onderwijs te hopen.

Eenige ouders die hunne kinderen nog niet ter schole zenden, om de ondoelmatigheid van het gebouw, tijdelijk tot school gebezigd wordende, hebben het voornemen daartoe te kennen gegeven, zoodra het nieuw schoolgebouw en de onderwijzerswoning gereed is. Ook zullen alsdan eenige kinderen van de distrikten van de school kunnen gebruik maken, indien de onderwijzer namelijk genegen bevonden wordt, hen onder zijn dagelijks opzigt te nemen, waartoe zijne vrij ruime woning de gelegenheid zal aanbieden.

De opkomst ter schole van de leerlingen is zeer geregeld, en hoewel de meeste hunner slechts eerstbeginnenden zijn, toonen ze veel lust en ijver, zoodat het geringe aantal daardoor eenigzins wordt vergoed.

Daar de school nog zoo kort is geopend heeft het voorgenomen examen bij het einde des jaars nog niet plaats gehad, doch de President en Leden der Subcommissie bezochten van

tijd tot tijd de school, en mogten de overtuiging erlangen, dat de onderwijzer zich naar behooren kwijt van zijne taak, en dat de leerlingen, zooals hiervoren reeds is aangemerkt, het onderwijs met lust en ijver bijwonen.

Aanvankelijk ondervond de onderwijzer eenige moeijelijkheid door zijne volslagen onkunde van de maleische taal; doch langzamerhand verdwijnt die moeijelijkheid, daar onderwijzer en leerlingen elkander allengskens beter leeren begrijpen, ook zonder het maleisch als hulpmiddel bij het onderwijs te bezigen.

RIOUW.

De kinderen hebben, even als ten vorigen jare, de school met ijver bezocht, en de Subcommissie van onderwijs heeft zich bij het gehouden examen kunnen vergewissen van de vorderingen door de scholieren gemaakt.

Verandering in het onderwijzend personeel vond geen plaats.

BANDJERMASIN.

Het onderwijs aan de Gouvernements lagere school te *Bandjermasin* werd gedurende *1862* geregeld voortgezet.

Ofschoon de scholieren over het algemeen nog zeer jong zijn, maken zij goede vorderingen, de opkomst ter schole laat weinig te wenschen.

De onderwijzer *G. van Mill* wordt bijgestaan door den kweekeling *A. R. Twijsel*, die in de maand April ter vervanging van den kweekeling *H. G. A. van Hennevelt* als zoodanig werd aangesteld. (1).

Het openbaar examen met prijsuitdeeling had plaats op den 4 Julij, terwijl het besloten onderzoek den 28 November werd gehouden.

Beide examens leverden zeer bevredigende uitkomsten.

MAKASSAR.

Gouvernements eerste lagere school.

In het begin des jaars was de onderwijzer *H. R. van Heekeren* aan deze school werkzaam.

(1) Besluit der H. C. V. O. dd. 19 April 1862 no. 43/147.

Bij zijne benoeming als onderwijzer te *Banda* (1) werd hij vervangen door den *tweeden* onderwijzer aan de Gouvernements *derde* lagere school te *Weltevreden* *J. C. Tamson* (2) die zijne nieuwe funktie op den 29 Januarij aanvaard heeft.

Overigens hadden er onder het personeel geene mutatiën plaats.

De ondermeester en kweekeling maakten vlijtig gebruik van de lessen, die hun eenige uren 's weeks door den onderwijzer worden gegeven.

Het openbaar examen hetwelk tamelijk bevredigend was en de prijsuitdeeling aan de leerlingen, hadden op den 9 Julij plaats, en werd op den avond van dien dag aan de kinderen van beide scholen een feest gegeven, waarvan de kosten bestreden werden uit inteekeningen der gemeente te *Makassar*.

Het besloten examen vond op den 22 December plaats.

De opkomst ter schole der leerlingen was, enkele ziektegevallen uitgezonderd, het geheele jaar door geregeld, ook lieten hun ijver en goede wil weinig of niets te wenschen.

Wat hunne vorderingen betreft mag het niet verzwegen worden, dat deze bij den aanvang des jaars, tengevolge van de ziekten en de aanhoudende mutatiën van het onderwijzend personeel in de laatste *drie* jaren, op geen zeer gunstig standpunt waren.

Gouvernements tweede lagere school.

Deze school is gesteld onder de leiding van den onderwijzer *L. C. Polderman*, die afgescheiden van de hulp des ondermeesters *A. A. J. Niels* en van den kweekeling *A. C. Cramer* in het begin des jaars werd bijgestaan door den *tweeden* onderwijzer *J. van Hout*.

Door benoeming van dezen tot onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Probolingo* werd hij vervangen door

---

(1) Gouvernements besluit dd. 20 December 1861 no. 34.

(2) Besluit der H. C. V. O. dd. 23 December 1861 no. 57/144.

den onderwijzer op wachtgeld *J. A. A. van Zölingen.* (1)

Aan deze school is nog tijdelijk toegevoegd de kweekeling aan de Gouvernements lagere school te *Maros C. F. Bax*, omdat zijne dienst aldaar in verband met het verminderd getal leerlingen minder noodig werd geacht. (2)

Overigens hadden er onder het personeel geene mutatiën plaats.

Het openbaar examen en de prijsuitdeeling hebben op den 9 Julij en het besloten examen op den 22 December plaats gehad, en waren de uitkomsten dier examina niet ongunstig.

Het schoolverzuim zonder wettige redenen was dit jaar gering.

Veelvuldige ongesteldheden waren echter nog al eens oorzaak, dat enkele leerlingen soms geruimen tijd van het onderwijs verstoken bleven, — vooral was dit het geval in de maanden Ootober en November toen eenige kinderen de waterpokken kregen. Gelukkig heeft zich deze ziekte maar tot een betrekkelijk gering aantal bepaald.

Op het gedrag der leerlingen viel op zeer enkele uitzonderingen na niets aan te merken.

MAROS.

Het openbaar examen had plaats den 12 Julij en het besloten op 10 December.

De uitkomst gaf reden tot tevredenheid.

De opkomst ter schole was bevredigend en het gedrag der leerlingen goed.

BONTHAIN.

De school staat onder de leiding van den zendeling van het Nederlandsch zendeling genootschap *A. Goudswaard.*

Het onderwijs vond in het afgeloopen jaar geregeld plaats.

De opkomst der kinderen liet weinig te wenschen.

De vorderingen der leerlingen gaven over het geheel reden tot tevredenheid.

---

(1) Besluit der H. C. V. O. dd. 25 Januarij 1862 no. 6/145.

(2) » » S. » » 29 Maart 1862 no. 22.

BIMA.

De school staat onder de leiding van een christen schoolmeester, die gebleken is volstrekt geene geschiktheid te bezitten.

De slechte toestand van het onderwijs alhier gaf de Subcommissie aanleiding om de Hoofdcommissie een voorstel te doen (1), hetwelk bij het sluiten van dit verslagjaar in behandeling was.

AMBOINA.

Gouvernements eerste lagere school.

De opkomst der schoolkinderen is vrij geregeld geweest.

Het voorgeschreven besloten examen, dat bevredigend was, heeft in dit jaar plaats gevonden op den 25 Julij, terwijl het openbaar examen tegen het laatst van December zou worden gehouden.

De toestand van het onderwijs mag als bevredigend worden aangemerkt.

Het personeel bij deze school is, sedert het indienen van het laatste verslag onveranderd gebleven, zijnde alleen de kweekeling *B. J. Lans*, die inmiddels den *vierden* rang heeft verkregen (2) tot ondermeester bevorderd.

Gouvernements tweede lagere school.

De opkomst der leerlingen ter schole liet weinig te wenschen.

Het voorgeschreven besloten examen, dat in deze school mede zeer bevredigend is geweest, heeft in dit jaar plaats gevonden op den 26 Julij, terwijl het openbaar examen tegen het laatst van December zou worden gehouden.

De toestand van het onderwijs in deze school mag als zeer bevredigend worden aangemerkt.

Het personeel is sedert het indienen van het laatste verslag vermeerderd met een kweekeling terwijl de kweekelingen *A. H. van Gent* en *B. Soumokil*, die inmiddels den

(1) Missive dd. 20 November 1862 no. 34.

(2) Besluit der H. C. V. O. dd. 7 Junij 1862 no. 26/143.

vierden rang hebben verkregen (1) tot ondermeesters zijn bevorderd.

Een der ondermeesters dienstdoende bij de *tweede* school heeft tot herstel van gezondheid *twee* maanden binnenlandsch verlof gevraagd en verkregen.

BANDA.

Onder de *89* betalende leerlingen op deze school zijn begrepen *19* kinderen van inlandsche christenen en *drie* van chinezen, die achtereenvolgende door de Subcommissie op de school toegelaten, en bij toepassing van het bepaalde bij Gouvernements besluit dd. 2 Mei 1819 no. 27, haar weder zouden hebben moeten verlaten, doch waaromtrent de Subcommissie het voorstel deed hen op de school te laten verblijven, uithoofde van den hoogen prijs dien de ouders dier leerlingen op het ontvangen van onderwijs stellen, en de noodzakelijkheid welke er te *Banda* bestaat onder de beide opgemelde klassen der bevolking jongelingen te vormen, die door kennis van de Nederlandsche taal als mindere beambten te bezigen zijn.

Op dit voorstel is ontvangen het Gouvernements besluit (2), waarbij de Hoofdcommissie werd aangeschreven de Subcommissie van onderwijs te *Banda* te kennen te geven dat, de Regering niet kon goedkeuren dat door de Subcommissie eigenmagtig was afgeweken van het Gouvernements besluit van 7 Mei 1819 no. 27, met uitnoodiging aan de in dat besluit vervatte voorschriften voortaan stipt de hand te houden, zullende nogthans de bereids op de Gouvernements lagere school te *Banda* toegelaten kinderen van inlandsche Christenen en Chinezen daarop mogen verblijven tot zij wegens volbragten leeftijd vrijwillig de school verlaten.

Bij het sluiten van het vorig verslag waren op de school te *Banda* slechts aanwezig *88* leerlingen, zoodat er eene vermeerdering van *32* kinderen in één jaar plaats had. De vermeerdering is volgens mededeeling der Subcommissie te dan-

(1) Besluit der H. C. V. O. dd. 3 Junij 1862 no. 26/148.

(2) Gouvernements besluit dd. 21 Augustus 1862 no. 12.

ken aan de meerdere bekwaamheid en den meerderen ijver van den tegenwoordigen onderwijzer *H. R. van Heekeren*, als vervanger benoemd (1) van den vorigen onderwijzer *H. Obertop*, onder wiens leiding de school, zooals uit het aangeteekende in het vorig verslagjaar blijkt, in zeer ongunstige omstandigheden was geraakt.

Op den 22 December heeft een openbaar examen plaats gehad, hetwelk door vele belangstellende ouders en voogden der leerlingen werd bijgewoond.

Hoezeer de sporen nog niet geheel verdwenen waren van het verval waaraan de school gednrende langen tijd leed, zoo was niettemin bij alle takken van het onderwijs groote vooruitgang zigtbaar. Orde en tucht werden overal aangetroffen, en verkeerde het onderwijs in eenen sedert jaren niet gekenden staat van bloei.

Het onderwijzend personeel werd nog vermeerderd door de aanstelling van een *tweeden* onderwijzer (2) *D. Visser*, o langs als onderwijzer voor de Oost-Indische dienst uit *Nederland* aangekomen.

TERNATE.

Het onderwijs aan deze school heeft gedurende dit jaar onafgebroken en zonder eenige stoornis voortgang gehad.

De kinderen kwamen over het algemeen redelijk trouw ter school, en bleven zelden dan wegens ongesteldheid te huis.

Het openbaar jaarlijksch examen zou als gewoonlijk in de maand December plaats vinden, doch daar, wegens gebrek van latere gelegenheid ter verzending, het schoolverslag vóór dien tijd moest worden ingediend, zoo kan van den uitslag daarvan hier geene melding gemaakt, en zulks even als vroeger, eerst in het verslag over *1863* worden opgenomen, doch daarentegen wordt aangeteekend, dat het jaarlijksch openbaar examen gehouden op den 22 December 1861 en het gewoon halfjaarlijksch besloten examen op den 20 Junij is gehouden, en de uitkomsten allezins bevredigend waren.

Niettegenstaande er groote moeijelijkheid voor den onder-

(1) Gouvernements besluit dd. 20 December 1361 no. 34.

(2) Besluit der H. C. V. O. dd. 29 November 1362 no. 63/154.

wijzer bestaat door dat vele, ja bijna al de ouders de Nederlandsche taal niet kunnen spreken, en de huiselijke opvoeding der kinderen zeer veel te wenschen laat, was de toestand van het onderwijs toch bevredigend en toonde aan, dat de onderwijzer met ijver werkzaam is.

Bij de hoogere klasse vooral bespeurde de Subcommissie blijken van vooruitgang in het lezen en rekenen.

Op verzoek van den onderwijzer om hem eenige hulp toetevoegen door het plaatsen van eenen kweekeling op de school, vermits het hem op den duur onmogelijk was alleen het onderwijs in de verschillende klassen en afdeelingen geregeld te kunnen besturen, werd bij besluit der Subcommissie te zijner beschikking gesteld *W. T. U. Kreeuwseler*, welke plaatsing nader is goedgekeurd. (1)

MENADO.

Gedurende de maanden Maart en April was de opkomst der leerlingen zeer ongeregeld, hetgeen toeteschrijven was aan heerschende koortsen, waaraan één leerling overleed.

In de laatste helft des jaars was de opkomst zeer goed.

De Subcommissie van onderwijs had alle reden van tevredenheid over den goeden gang van het onderwijs.

Het zoude volgens de Subcommissie evenwel zeer wenschelijk zijn, dat ook nog een Europeesch ondermeester aan die school werd werkzaam gesteld.

In Augustus had het openbaar examen met prijsuitdeeling plaats.

Het gaf ruime stof tot tevredenheid; vooral de hoogste klasse gaf bewijzen van de onvermoeide vlijt en den ijver des onderwijzers, als ook van den gunstigen aanleg van vele leerlingen.

Het besloten examen had plaats in December.

TIMOR.

De leerlingen op deze school worden onderwezen in de gewone vakken van het lager onderwijs.

Zangoefeningen worden geregeld gehouden.

(1) Besluit der H, C. V. O. dd. 26 Mei 1862 no. 29/128.

Het jaarlijksch openbaar examen vond plaats den 30 Junij en het besloten den 30 December.

Van belangstelling der ouders is dit jaar voor het eerst bij het openbaar examen iets gebleken door de tegenwoordigheid van enkele hunner.

Een kweekeling is toegestaan met name *J. M. Holliger*. Hij geniet dagelijks afzonderlijk onderrigt van den besturenden onderwijzer.

HOOFDSTUK III.

STAAT van het Schoolwezen onder de Inlandsche Christenen, ontleend aan de rapporten van de onderscheidene Subcommissiën van Onderwijs.

Inlandsche Christenschool te Depok.

De school te *Depok* werd in 1862 door *58* leerlingen getrouw bezocht; over het geheel genomen hebben zij bevredigende vorderingen gemaakt.

De vakken van onderwijs waren voor de hoogste klasse, *12* leerlingen tellende, het maken van opstellen, het schrijven met arabische en latijnsche karakters, de overbrenging van het eene in het andere letterschrift en het rekenen tot en met eenvoudige voorstellen uit den regel van drieën.

Verder zijn, bij wijze van proefneming, aan de meest ontwikkelden eenige grondbeginselen van wiskunde en natuurkundige aardrijksbeschrijving onderwezen, en de door hen, die vakken betreffende gemaakte opstellen, gaven de overtuiging dat zij voor degelijk onderwijs niet onbevattelijk schenen.

In de tweede klasse, met *24* leerlingen, bepaalde zich het onderwijs tot lezen, schrijven, rekenen en beginselen van aardrijkskunde.

De derde klasse ontving onderwijs voor de letterkast.

De meester *A. P. Laurens* en de ondermeester *J. Laurens* vervulden behoorlijk hun pligt; echter blijft hun onderwijs hoogst werktuigelijk, en zonder de leiding en het toezigt van den zendeling-leeraar *J. R. P. F. Gongrijp* zoude het weinig vruchten opleveren.

AMBOINA.

Uit het verslag van den schoolopziener te *Amboina*, den heer *B. N. J. Roskott*, wordt kortelijk het navolgende overgenomen:

Instituut van het Nederlandsch Zendeling Genootschap.

Aangaande het Instituut ter opleiding van Inlandsche onderwijzers valt mededeelen, dat in den loop van dit jaar *12* kweekelingen tot onderwijzers werden aangesteld, en wel een *vijftal* voor rekening van het Gouvernement, voor de Zuid-Wester eilanden; *zes* anderen op aanvrage van den resident van *Timor-Koepang*, almede voor rekening van het Gouvernement en één voor de Genootschaps-school te *Waaij* op *Ambon* ter vervanging van een genootschaps-meester, die op zijn verzoek in 's lands dienst overging. Zes en twintig leerlingen uit de voorbereidingsschool vielen in de termen om te mogen mededingen naar de daardoor in het Instituut ontstane vacatures. Een in alle opzigten streng en onpartijdig vergelijkend examen, hetwelk niet minder dan *13* volle dagen werd voortgezet, deed uitspraak omtrent degenen die konden worden opgenomen.

In het Instituut zelf was de gezondheidstoestand geheel bevredigend; onder de adspirant-kweekelingen echter heerschte in vrij hevige mate de zoogenaamde berrie-berrie, waaraan één hunner bezweek, en vele anderen in meerdere of mindere mate werden aangetast. Het waren vooral jonge menschen van het eiland *Noussalaut* afkomstig, die meer dan anderen van deze gevaarlijke ziekte hadden te lijden.

Het aantal kweekelingen op het Instituut bedroeg in het afgeloopen jaar *120*, waarvan *30* geheel voor rekening van het Zendeling Genootschap.

Bij besluit van Zijne Excellentie den Gouverneur Generaal dd. 16 Augustus 1862 no. 8, werd aan den hoofdonderwijzer van het Instituut toegekend eene premie van *f 600* voor het zamenstellen van een maleisch leesboek, hetwelk thans voor 's lands rekening, onder den titel van: *Kitab pembatja-an guna sakalijen anakh-anakh midras di puluw-puluw Molukko,*

etc. wordt gedrukt. Op verzoek van den schrijver zal deze premie worden uitbetaald in lijnwaden, om door den hoofdonderwijzer tevens schoolopziener voor de Inlandsche Christenscholen, bij gelegenheid zijner inspectie-reizen aan de meest ijverige leerlingen te worden uitgedeeld.

Drukpers van het Nederlandsch Zendeling Genootschap.

In het belang van het volks-onderwijs bewijst deze drukpers, hoezeer dan ook tot dusverre bekrompen ingerigt, voortdurend goede diensten.

Aan het Hoofdbestnur van het Nederlandsch Zendeling Genootschap zijn inmiddels de noodige voorstellen gedaan om aan deze zoo nuttige inrigting belangrijke uitbreiding te geven, hetgeen vooral dringend noodig zal wezen, indien goedkeuring wordt verleend op het daartoe gedane voorstel om eene nieuwe Bijbelvertaling, thans door een der Ambonsche Zendelingen ondernomen, voor rekening des Genootschaps te dezer plaats te drukken.

Het werk door deze boekdrukkers geleverd, hoezeer aanvankelijk gebrekkig, wordt gaandeweg beter, en zal bij meer voldoende hulpmiddelen langzamerhand beter worden.

Gouvernementsschool te Hative-besaar.

Over het geheel genomen valt ook weder dit jaar over deze school veel goeds te berigten. Blijkens het gehouden examen waren de voortdurende vorderingen der geregeld schoolgaande kinderen geheel bevredigend.

Gelijk in vele andere gemeenten liet echter ook in deze de opkomst der kinderen veel te wenschen, en is er in dit opzigt blijkbaar achteruitgang te bespeuren. Door den schoolopziener wordt bij voortduring geklaagd over het schoolverzuim der kinderen, waaromtrent hij het volgende meent te moeten aanteekenen.

Het is ongetwijfeld voor de ambtenaren, belast met de handhaving van het schoolreglement, eene allezins onaangename taak om geduriglijk en telkens op nieuw te moeten straffen en boeten opteleggen, ook van de zoodanigen waaromtrent de overtuiging bestaat, dat ze bezwaarlijk kunnen

worden voldaan. Maar zoo ergens dan is het vooral hier noodig.

Toen in het jaar 1856 het nieuwe Schoolreglement werd ingevoerd en aanvankelijk met ernst gehandhaafd, viel er weldra niet meer te straffen en te beboeten. De kinderen kwamen geregeld ter school en alles ging den ordelijken geregelden gang; naauwelijks echter werd de strenge toepassing der schoolwet meer of min losgelaten, of er kwam verslapping, verflaauwing en merkbare achteruitgang.

Doch opdat het blijken moge hoe dringend noodig de zorgvuldige handhaving van eenmaal ingevoerde reglementen is, zoo zal het niet overbodig wezen dit eenigzins nader te omschrijven en met cijfers aan te wijzen.

Blijkens de door den schoolopziener naauwkeurig nagegane aanteekeningen van den schoolmeester *W. Noija*, waren in den regel niet meer dan $\frac{3}{4}$ der schoolpligtige kinderen aanwezig.

Vermits nu bij het reglement zekere boeten zijn bepaald voor de kinderen, welke zonder verlof van de school afwezig blijven, zoo is het gemakkelijk nategaan, dat de geldsom als zoodanig verschuldigd, tot een cijfer is gestegen te hoog, dan dat de ambtenaar daarmede belast die strengelijk zoude hebben kunnen invorderen. Immers van af de maand des vorigen jaars tot en met heden beloopt deze boete niet minder dan *f* 476.21 volgens de lijsten van den eersten onderwijzer alleen, en deze gevoegd bij die van den tweeden onderwijzer in diezelfde school ten bedrage van *f* 441.61 geeft eene som van niet minder dan *f* 917.82.

Het ligt derhalve geheel voor de hand, dat het schier ondoenlijk is om zoo belangrijke geldsommen op eens van eene arme bevolking in te vorderen, en desniettemin heeft de ondervinding sinds eene reeks van jaren overtuigend bewezen, dat het beginsel in art. 30 van het schoolreglement gehandhaafd, onmogelijk kan worden losgelaten. Ware er derhalve naauwlettend voor gezorgd geworden, om met het einde van iedere maand de schoolboeten strengelijk intevorderen, dan zouden de scholen er ongemeen bij hebben gewonnen, en de schoolboeten geen bezwaar zijn geweest. Immers wordt iedere ook maar eenigzins aannemelijke reden, om eenig kind

niet ter school te zenden, gereedelijk aangenomen en de vader of voogd wetende, dat hij bij nalatigheid zonder verschooning beboet wordt, zou er voor zorgen zich niet aan pligtverzuim schuldig te maken. Hetgeen omtrent de school van *Hative* is medegedeeld, kan als maatstaf beschouwd worden voor schier alle anderen, weshalve ook op deze omstandigheid opzettelijk door den schoolopziener is gewezen geworden, in de hoop dat zulks de gewenschte verandering voor de invordering der schoolboeten ten gevolge moge hebben.

Naar omstandigheid is overigens de school van *Hative* in bevredigenden toestand.

Gouvernements school te Noussanive.

Aan het hoofd dezer school staat de onderwijzer *Ch. L. Huwaè.* Hij had voor zijn aandeel in het onderwijs over het afgeloopen jaar 131 leerlingen. De opkomst dezer leerlingen was over het algemeen bevredigend en zelfs beter dan voorheen.

Volgens de schoolrol bedroeg de verschuldigde boete van af Januarij tot en met September *f* 287.25.

De medehelper dezer school *Pattiasina*, in der tijd op zijn verzoek bij deze school geplaatst, werd benoemd als besturend onderwijzer voor de school te *Amaheij* op *Ceram* en vervangen door den onderwijzer der *4e* klasse *J. Pelamonia.*

Deze heeft *114* kinderen te onderwijzen.

De verschuldigde boete voor de leerlingen van den 2den onderwijzer bedroeg over het loopende jaar *f* 219.20, dus te zamen voor deze school *f* 506.45.

Deze school almede geheel onder het bereik liggende van den schoolopziener, werd zoo dikwerf mogelijk bezocht, en kan aangaande den ijver der beide onderwijzers de beste getuigenis worden afgelegd.

Gouvernements school te Mardika.

Deze school is voortdurend in den meest bloeijenden toestand, en de onderwijzer der *3e* klasse *Risa kotta* een uitmuntend onderwijzer. De opkomst der leerlingen liet weinig te wenschen, zoodat deze school, die voorheen zooveel moeite

veroorzaakte, thans tot eene der beste mag worden gerekend. In ieder vak van onderwijs kunnen van maand tot maand verblijdende vorderingen worden opgemerkt en naar het schijnt werkt de school tevens gunstig op de ouden van dagen terug. Immers was voorheen de halsstarrigheid van de burgers van *Mardika* tot spreekwoord geworden, terwijl thans daarentegen alles ordelijk in zijn werk gaat, en de avond godsdienst oefeningen druk worden bezocht.

Niet slechts werd geheel op kosten der bevolking eene ruime en zindelijke school gebouwd, maar ook eene nieuwe schoolmeesters woning geheel voltooid.

Wegens de voortdurende ziekelijkheid van den onderwijzer werd hem op kosten van Nederlandsch Zendeling Genootschap door den schoolopziener toegevoegd één der oudste leerlingen van het Instituut, die onder de leiding van *Risa kotta* tevens gelegenheid vindt om zich te oefenen in het practisch onderwijs. Er zijn onder de leerlingen dezer school, die eene meesterlijke hand schrijven.

Gouvernements school te Soja di atas.

Een schooltje van weinig beteekenis, onder den onderwijzer der *3e* klasse *J. M. Matahitimual*, tellende over het afgeloopen jaar slechts *16* leerlingen.

De opkomst der kinderen was over het geheel goed, en de gemaakte vorderingen tamelijk wel.

Gouvernements school te Hatalaai.

De onderwijzer *J. H. Soumokil* werd van de vierde tot de derde klasse bevorderd. Onder de *81* leerlingen zijn er *33* die goed en vloeijend lezen en ook in de andere vakken van onderwijs vorderingen hebben gemaakt.

Gouvernements school te Nakoe.

In de maand Maart werd de onderwijzer der *4e* klasse van *Hoetoemoerie* als besturend onderwijzer in deze school geplaatst. De school telde over het afgeloopen jaar *66* leerlingen, waaronder slechts *18* die goed en *16* die nog eenigzins gebrekkig lazen. De opkomst der kinderen liet te wenschen, zoodat volgens de schoolrol de verschuldigde boete over de laatste 7 maanden bedroeg *f* 47.11.

Gouvernements school te Kilang.

Deze school heeft in den loop des jaars een groot verlies geleden, door het overlijden van den onderwijzer der *1ste* klasse *S. J. Kaijadoe.* Door den schoolopziener werd tijdelijk in de opengevallen vacature voorzien, en heeft dus de geregelde loop van zaken niet geleden.

Onder de leerlingen waren er *30* die zeer goed lazen.

Gouvernements school te Ema.

De school staat onder de leiding van den onderwijzer der *2e* klasse *A. S. Makatita* en is voortdurend in goeden toestand.

Gouvernements school te Hoekoerila.

Een onbeduidend schooltje onder den onderwijzer der *2e* klasse *L. P. Talahatu*, tellende slechts *12* leerlingen. Een zevental dezer kinderen leest redelijk wel, in alle andere vakken zijn ze bij andere scholieren vergeleken, zeer ten achteren.

Gouvernements school te Leaharij.

Deze school, almede van weinig beteekenis, staat onder de leiding van den onderwijzer der *2e* klasse *M. P. Latuasan.*

Onder de *19* kinderen worden er *12* gevonden die vrij goed lezen. Al het andere is te gebrekkig om er melding van te maken.

Gouvernements school te Roetong.

Aan het hoofd dezer school staat de onderwijzer *J. E. Risakotta*, die in den loop van dit jaar tot schoolmeester der *2e* klasse werd bevorderd.

Als schoolmeester, tevens belast met de leiding der openbare godsdienstoefeningen en de verdere zorg der gemeente heeft hij onder de zedelijk diep gezonken bevolking eene zware en tot dusverre ondankbare taak te vervullen, en vee te lijden van den tegenstand en geheime tegenwerking va het kampongs-hoofd.

Van de *40* leerlingen, die in het afgeloopen jaar de schoo bezochten, zijn er *19* die goed lezen en is over het gehee genomen de school in goeden staat.

Gouvernementsschool te Hoetoemoerie.

Deze school staat onder de leiding van den onderwijzer der *3e* klasse *J. R. Nanlohij*, bijgestaan door een hulp-onderwijzer.

Niet minder dan *75* kinderen hebben catechetisch onderwijs volgens de handleiding van *Brink*.

In het vierstemmig gezang zijn de kinderen almede goed geoefend, niet alleen dat zij de gezangen goed en naauwkeurig uitvoeren, maar ook in het practisch gedeelte zijn ze vrij goed op de hoogte, beter dan de schoolopziener dit ooit in eenige volksschool in *Europa* heeft gezien. Ook het koraalgezang gaat uitmuntend.

In de rekenkunde zijn de kinderen gevorderd tot de behandeling van den regel van drieën.

Door den schoolopziener zijn uit *Nederland* ontboden leijen en griffels, die voor rekening van het Gouvernement aan alle Inlandsche scholen ten geschenke gegeven worden.

Niet alleen de school maar ook de gemeente zelve te *Hoetoemoerie* is in uitmuntenden toestand; de meesters roemen zeer de medewerking en den goeden wil van schier alle ingezetenen ten opzigte van kerk en school, en worden de godsdienst-oefeningen niet slechts des zondags maar ook in de week druk bezocht.

Scholen in den omtrek van de baai van Ambon.

Langs den zoom van de baai van *Ambon* zijn *elf* inlandsche scholen, als volgt:

Gouvernementsschool te Amahoesoe.

De school te *Amahoesoe* verkeert onder den onderwijzer der *2e* klasse *E. P. Soumokil* in bloeijenden toestand, Zijn helper *Nanlohij* werd in den loop des jaars overgeplaatst naar de Zuid-Ooster-eilanden, en vervangen door den onderwijzer der *4e* klasse *A. J. Tanasa'e*.

In schier ieder opzigt hebben de kinderen goede vorderingen gemaakt, hetwelk onder anderen daaruit blijkt, dat van de *118* kinderen *91* lezen. Zonder dat het noodig zal wezen, om van alles te dezer plaatse aanteekening te houden, kan

worden medegedeeld, dat deze school almede tot de zeer goede des eilands kan worden gerekend.

Genootschapsschool te Galala.

Ofschoon het door den schoolopziener gehouden examen niet in alle deelen voldeed en den meester eenige opmerkingen moesten worden gemaakt, zoo is toch over het geheel genomen de school in vrij goeden toestand, en de opkomst der kinderen nog al vrij goed.

Gouvernementsschool te Halong.

De onderwijzer der *3e* klasse *P. D. Lilipalij* houdt zijne school in vrij gunstigen toestand; wel is waar liet de opkomst der kinderen vooral gedurende den regentijd veel te wenschen, doch kan men ouders noch kinderen deswege al te hard vallen, daar toch ten deele de leerlingen tot deze school behoorende op vrij grooten afstand wonen, en de school, vooral bij hoog water, niet kunnen bereiken dan langs een moeijelijk en niet gevaarloos pad.

Er waren *20* leerlingen die goed lazen, en naar evenredigheid gevorderd zijn in alle andere vakken van onderwijs, overeenkomstig de tafel van werkzaamheden.

Genootschapsschool te Lata.

Onder de leiding van den door het Nederlandsch Zendeling-Genootschap in deze gemeente bezoldigden onderwijzer *L. Manusama* is de school en gemeente zeer vooruitgegaan. Onder de *95* leerlingen zijn er *55* die goed lezen.

Genootschapsschool te Negerij-lama.

Eene zeer goede school onder de leiding van den onderwijzer *J. D. Nendissa.*

Genootschapsschool te Waaijhero.

Aan den onderwijzer *J. Tanamal* is het tot dusverre nog niet willen gelukken om zijne school op de hoogte te brengen van die zijner ambtgenooten. Vermits ook het laatst gehouden examen onbevredigend afliep, werd den onderwijzer toegevoegd een kweekeling van het Instituut des Genootschaps,

en alhoewel sints dien tijd nog geen geregeld examen werd gehouden, schijnen toch de zaken veel beter te gaan.

Genootschaps school te Poka.

Deze school staat onder den meester *J. Manusama* en is, hoezeer dan ook op lang na geen uitmuntende, nogtans in goede orde. In weerwil van de twisten en kibbelarijen, waarmede de onderwijzer van tijd tot tijd te kampen heeft, gaat toch de school en gemeente eer vóór dan achteruit. Waar het den onderwijzer aan voldoende bekwaamheid ontbreekt, wordt daarin door de toevoeging van eenen kweekeling voorzien, die er dan natuurlijk zijne eer in stelt, om zoodanige school met de anderen op zijn minst gelijken tred te doen houden. Wetende dat de schoolopziener hen onverwacht overvalt om examen te houden, wordt er gezorgd dat men ten allen tijde gereed is.

Gouvernements school te Roemah tiga.

Gelijk reeds meermalen werd berigt, had men voorheen gedurende eene reeks van jaren veel te worstelen met de school te *Roemah tiga;* alle aansporing, alle naauwgezet toezigt van den schoolopziener scheen op de botheid en stompheid dezer kinderen af te stuiten. Door eene gelukkige keus van eenen meester (*C. Mustamu*) kwam in dezen staat van zaken eindelijk de gewenschte verandering, zoodat thans deze school niet meer achterstaat bij anderen, die tot de zeer goede geacht worden te behooren.

Gouvernements school te Hatoe.

De meester *J. H. Mustamu* werd op daartoe gedaan verzoek overgeplaatst naar *Kamarian* op *Ceram*, en de schoolmeester *S. Hukom* als zijn vervanger aangewezen.

Door de gedurige ziekelijkheid van den vorigen onderwijzer had de school blijkbaar geleden. Onder de *72* leerlingen waren slechts *11* die vrij goed konden lezen, en zoo alles naar evenredigheid.

Gouvernements school te Lilibooi.

Gelijk in het vorige verslag werd bekend gesteld hadden er verwikkelingen plaats tusschen het kamponghoofd en den

schoolmeester, zoodat deze laatste verplaatst moest worden.

De onderwijzer *D. P. Tomasauw* nu is in den loop van dit jaar gepensioneerd en vervangen door den onderwijzer der *3e* klasse *Matulapelwa*, aan wien werd toegevoegd de hulponderwijzer *W. Simauw*.

De school was merkbaar achteruitgegaan, zoodat van de *303* kinderen slechts *24* konden lezen, en nog op lang na niet onberispelijk.

Van de twee jeugdige onderwijzers, thans aldaar werkzaam, wordt verwacht, dat zij de noodige inspanning niet zullen ontzien, om zich behoorlijk van hunnen pligt te kwijten en de school op hare vroegere hoogte van bloei terug te brengen.

Eene Gouvernements- en eene Genootschaps school te Allang.

Over beide scholen valt niet veel te roemen. Ook thans nog, gelijk voorheen, zijn er vele kinderen, die zeer onregelmatig de school bezoeken.

De uitgebreide bosschen tot deze negorij behoorende, met velerlei vruchtboomen, hebben meer aantrekkelijks voor hen, dan de negorij scholen; van daar dat de klagten der beide meesters over onregelmatig school gaan steeds voortduren, en de vorderingen der kinderen geen gelijken tred houden met betere scholen.

Er waren op de Gouvernementsschool slechts *30* kinderen die tamelijk goed konden lezen. De Genootschapsschool telde slechts *22* leerlingen die goed lazen.

Scholen op het Oostelijk gedeelte van het eiland Ambon.

Gouvernementsschool te Passo.

De schoolmeester dezer negorij *M. Tallani* vertrok naar *Banda*, om door één der onderwijzers van dáár vervangen te worden. De gehoudene examens waren minder bevredigend dan voorheen.

Gouvernementsschool te Soelie.

De opkomst der kinderen was over het geheel genomen vrij goed; slechts eene enkele maal bereikte de maande-

lijksche boete *f 9,50;* in den regel was dit veel minder en 5 maanden lang in het geheel niets.

Gouvernementsschool te Tial.

Een onbeduidend schooltje met slechts *39* leerlingen onder den onderwijzer *D. M. Lokolloh.* Van de *39* leerlingen konden evenwel meer dan de helft tamelijk vlug lezen, hoezeer dan ook de vorderingen in andere vakken niet veel te beduiden hadden.

Eene Gouvernements- en eene Genootschapsschool te Waaij.

Aangaande deze scholen valt aanteteekenen, dat beide de onderwijzers door anderen werden vervangen. De meester *Manupassa* erlangde zijn welverdiend pensioen en *Ririmasse* werd overgeplaatst naar de Genootschapsschool te *Hila.* In plaats van den eersten werd aangesteld de onderwijzer der eerste klasse *Mustammu.* Het laatst gehouden examen in de Gouvernementsschool, toen nog onder de leiding van *Manupassa,* voldeed in geenen deele; dat in de Genootschapsschool daarentegen was in hooge mate goed.

De schoolopziener hoopte op zijne inspectie-reis andermaal deze negorij aantedoen, om zich te overtuigen of vooral de Gouvernementsschool onder de leiding van *Mustammu* ditmaal is vooruitgegaan.

Residentie Hila (eiland Ambon.)

In de residentie *Hila,* voor het overige geheel door Mohamedanen bevolkt, zijn twee kleine scholen aanwezig, uitsluitend voor de kinderen van inlandsche burgers.

De Genootschaps-onderwijzer *J. Pattipilohij* was gedwongen, wegens gedurige ziekelijkheid, zijne overplaatsing naar het eiland *Saparoea* te verzoeken, hetgeen hem werd toegestaan. Hij werd vervangen door *Ririmasse.*

Gouvernementsschool te Larieke.

Aangaande het schooltje te *Larieke* onder den onderwijzer *P. A. Lalopoea* valt zeer weinig medetedeelen. De meester heeft niet te klagen over de opkomst der kinderen. Even als van eenige andere bejaarde onderwijzers dezer afdeeling kan van den meester niet veel worden gevergd; — ten behoeve van eenige kleine onbeduidende schooltjes kunnen zij aangehouden worden, om hen dan eerlang een welverdiend pensioen toeteleggen.

Inlandsche Christenscholen op het eiland Haroeko.

Het eiland *Haroeko* bezit in het geheel zes Christenscholen, allen voor rekening van het Gouvernement. Zij zijn:

ten *1*e eene school voor de twee negorijen *Haroeko* en *Sameth* met *2* onderwijzers, zijnde de opperschoolmeester *C. M. Haullussij* met den hulponderwijzer *W. M. Manuhutu.*

Het daar ter plaatse door den schoolopziener gehouden examen gaf getuigenis van bevredigende vorderingen.

ten *2*e de school te *Wassoe* met *58* leerlingen onder den ondermeester der *2*e klasse *J. S. Noija.*

ten *3*e de school te *Aboroe* met *131* leerlingen onder den onderwijzer der *2*e klasse *L. J. Reawaruw*, bijgestaan door den hulponderwijzer *F. A. Tentua.*

ten *4*e de school te *Hoelalioe* met *181* leerlingen onder den onderwijzer der *3*e klasse *C. Mustamu*, bijgestaan door den hulponderwijzer *P. Nikijuluw.*

ten *5*e de school te *Karioe* onder den onderwijzer der *3*e klasse *J. L. Wattimena* met *52* leerlingen.

ten *6*e de school te *Oma* met *138* leerlingen, onder den onderwijzer der *4*e klasse *M. W. Matakupan*, bijgestaan door den hulponderwijzer *P. D. Leihitoe.*

Uit deze opgave blijkt dus dat het eiland *Haroekoe* in zijne *6* scholen heeft *755* leerlingen met *10* onderwijzers. Aan die onderwijzers wordt 's maands voor 's lands rekening uitbetaald *f 162*, ongerekend hetgeen ieder jaar aan schoolbehoeften en geschenken in kleedingstukken wordt verstrekt.

Inlandsche Christenscholen op de eilanden Saparoea en Noessalaut en op de Zuidkust van Ceram.

Ten aanzien van deze scholen wordt verwezen naar den staat Lett. H.

Alleen de volgende bijzonderheden verdienen vermelding.

Saparoea met *273* leerlingen onder *drie* onderwijzers, zijnde de opperschoolmeester *J. H. Nanlohij* bijgestaan door de hulponderwijzers *H. Manuhutu* en *D. P. Siahaija*.

Het daar ter plaatse door den schoolopziener bij gelegenheid zijner dienstreis gehouden examen viel in meer dan één opzigt niet gunstig uit. De onderwijzers deswege ernstig onderhouden wordende, klaagden over de slechte opkomst der kinderen, waarvan dan trouwens de schoolrol ook maar al te zeer getuigenis droeg.

De vorige onderwijzer in de negorij *Booij* moest tot ontslag uit de dienst worden voorgesteld. Op zijn daartoe strekkend verzoek werd hij met voorkennis der Subcommissie onder bepaald toezigt geplaatst van den schoolopziener.

Behalve deze *twaalf* meestal sterk bevolkte Gouvernementsscholen met een gezamenlijk getal van *2240* leerlingen, en *25* onderwijzers is er te *Saparoea* nog een schooltje te *Kampon Mahoe* waar een *30*tal kinderen onderwijs ontvangt.

Het eiland Noussalaut.

Het eiland *Noussalaut* met eene bevolking van p. m. *3000* zielen, die uitsluitend uit Christenen bestaan, bezit in het geheel *6* scholen met *7*2*5* leerlingen en een *achttal* schoolmeesters.

Scholen op de Zuidkust van Ceram.

Op de Zuidkust van *Ceram* zijn aanwezig *tien* inlandsche Christenscholen, vermeld op den achter het verslag gevoegden staat Lett. H.

Alleen de volgende bijzonderheden nopens die scholen verdienen vermelding.

Op zijne jongste inspectiereis vond de schoolopziener den onderwijzer *Mustamu* te *Kaaijbobo* ernstig krank; de dienst werd vervuld door zijnen medehelper *Pattij*, doch gaf de school niet veel redenen tot tevredenheid.

In den loop van dit jaar werd de onderwijzer *S. Floris* met bevordering tot schoolmeester *4e* klasse van *Sorrij Sorrij* overgeplaatst als besturend onderwijzer te *Amaheij* in de plaats van *Tanasale*, die op zijn daartoe strekkend verzoek gepensioneerd werd. Deze *Floris* moest na vele en herhaalde waarschuwingen uit de dienst worden verwijderd; hij werd vervangen door *Pattiasina*, zoodat de school te *Amaheij* binnen den tijd van één jaar reeds haren derden besturenden onderwijzer heeft. Dat zulks niet bevorderlijk kan zijn voor den goeden gang van het onderwijs, is ligt nategaan. Van dáár dan ook dat de schoolopziener de school in zeer verachterden toestand vond, toen met 's lands stoomschip *Telegraaph* gelegenheid werd aangeboden om zijne bezoekreis tot deze verwijderde gemeente uit te strekken. Alsnu van *twee* goede meesters voorzien, is het te verwachten, dat deze talrijke school tot meerderen bloei zal geraken.

Het Nederlandsch Zendeling Genootschap heeft, na het verlies zijner school te *Waaijsamoe* nog slechts *ééne* enkele school op de Zuidkust van *Ceram* overgehouden.

In de *negen* overblijvende Gouvernementsscholen worden onderwezen *322* leerlingen, door *14* schoolmeesters.

Het eiland Boano.

De school te *Boano* heeft in den laatsten tijd niet veel stof tot tevredenheid gegeven; gedurige kibbelingen van den schoolmeester met den regent maakten herhaalde overplaatsingen noodig. De schoolmeester *Hukom* werd er vervangen door *M. Matakupan*, en deze ook al spoedig in oneenigheid met het kampongshoofd geraakt zijnde, werd op zijne beurt vervangen door den schoolmeester van *Oma J. W. Pattinasaranij*.

De school telt thans weer *116* leerlingen.

Het eiland Manipa.

Het eiland *Manipa* heeft eene Gouvernementsschool met *31* leerlingen onder den onderwijzer *J. P. Pelupessij*.

De laatstelijk van dáár ontvangene berigten waren ongunstig. De meester met zijne familie leden veel aan ziekte en de regent der negorij *Tumalehie*, van vroeger ongunstig be-

kend, maakte het den onderwijzer door allerlei beschuldigingen en aanklagten zeer benaauwd.

Een dezer aanklagten onder anderen bestond daarin, dat de schoolmeester het reglement overtreden zou hebben door het stellen van een toea agama op eigen gezag. Deze zaak, door den Adsistent-Resident van *Hila* in de maand Julij onderzocht zijnde, bleek geheel bezijden de waarheid te zijn. Den schoolmeester is aangeraden om tot herstel van gezondheid verlof te vragen, zullende alsdan door den schoolopziener gezorgd geworden, dat school- en kerkdienst gedurende dien tijd door een geschikt persoon worden waargenomen.

Het eiland Boeroe.

Het mogt den schoolopziener gelukken zijne inspectiereis tot het eiland *Boeroe* uittestrekken en vond hij de school aldaar in uitmuntende orde. Zij staat onder de leiding van den onderwijzer der *4e* klasse *R. Wakkano.* De school telt *29* leerlingen, zijnde alle kinderen van inlandsche burgers.

Aroe-Eilanden.

Op de *Aroe-Eilanden* onderhoudt het Gouvernement voortdurend *drie* inlandsche Christenscholen, die volgens de getuigenis van den ambtenaar, belast met de jaarlijksche commissiereizen, over het geheel in zeer bevredigenden toestand zijn.

Bij ondervinding gebleken zijnde, dat op plaatsen, waar geen gedurig toezigt over de school kan worden gehouden, het geheel in het belang van het onderwijs, zoowel als in dat der schoolmeesters zelven is, om dezen laatsten om de *twee jaar* door andere ambtgenooten te doen vervangen, zoo werden dan ook in dit jaar op voorstel der Subcommissie de *drie* onderwijzers op de *Aroe-eilanden* vervangen.

Zuid-Wester Eilanden.

Even als op de *Aroe-Eilanden* werden ook op de *Zuid-Wester-Eilanden* de *vijf* schoolmeesters door anderen vervangen.

Volgens de mededeeling van den ambtenaar, belast met de inspectie-reizen voor deze eilanden, waren de scholen op de

Zuid-Wester-Eilanden in bevredigenden toestand en liet alleen die te *Jeroesoe* op het eiland *Roma* iets te wenschen.

Ten slotte nu kan aangaande het volksonderwijs in deze gewesten wederom eene goede getuigenis worden afgelegd en gezegd worden dat onder de inlandsche Christenscholen er eenigen zijn, die in billijkheid niets te wenschen laten, en in sommige opzigten de vergelijking met de volksscholen in *Europa* best kunnen doorstaan. Er zijn er ook, gelijk boven reeds is aangestipt, die op lang na niet zijn wat zij wezen moeten, doch daarvoor bestaan dan ook redenen en oorzaken, die zijn aangewezen.

Even als bij het schoolverslag over het jaar *1861* trekt het ook thans de aandacht, dat nopens de opteleggen boeten voor het schoolverzuim der kinderen, bepaalt bij artikel *30* van het reglement voor het inlandsch schoolwezen in de Residentie *Amboina* en *onderhoorigheden*, en de bij artikel *11* van dat reglement bepaalde straffen welke de meesters mogen toepassen, eene wijziging van dat reglement noodig is. De aandacht der Regering is dan ook op die aangelegenheid gevestigd geworden, zoodat bij missive van den eersten Gouvernements Secretaris dd. 24 September 1862 no. 2387 *g* aan den Gouverneur der *Molukkse eilanden* is te kennen gegeven:

dat blijkens het algemeen verslag van den staat van het Schoolwezen in *Nederlandsch Indië* over het jaar *1861*, in de negorij *Noussanive* in niet meer dan negen maanden tijds naar aanleiding van art. *30* van het reglement voor het inlandsch Schoolwezen in de Residentie *Amboina* en *onderhoorigheden*, gearresteerd bij het besluit van het toenmalige hoofd van dat gewest van 28 December 1855 no. 2, aan boeten op het niet getrouw schoolgaan der scholieren is geheven een bedrag van *f 334.10*, zoodat sommige ouders eene grootere som te betalen hadden, dan hunne beperkte middelen toelieten;

dat de Regering vreest dat, wanneer ouders niet kunnen worden verpligt om hunne kinderen ter school te zenden, het gevaar van de boete te verbeuren genoeg is om hen van

het aangeboden onderwijs voor hunne kinderen geen gebruik te doen maken;

dat volgens datzelfde verslag verder de betrokken schoolopziener van gevoelen is, dat de bij art. *11* van het aangehaald reglement bepaalde straffen, welke de meesters mogen toepassen, ook ondoelmatig en niet zelden de oorzaak zijn van allerlei klagten en twisten tusschen den regent en den schoolmeester, waarom het dien schoolopziener wenschelijk voorkwam in dezen staat van zaken eenige wijziging te brengen;

dat voorts de Regering het overdreven acht, dat een kind uit den stand, die door handenarbeid den kost moet verdienen, genoodzaakt wordt van het *6*e tot het *14*e jaar dagelijks, zon- en feestdagen uitgezonderd, van *8* tot *12* ure op school doortebrengen (art. *15* en *28* van voornoemd reglement);

dat het schoolbezoek toch naar het oordeel der Regering niet dient te beletten, dat de kinderen zich in handenarbeid oefenen, vermits het anders aanleiding geeft tot lediggang en ongeschiktheid voor ligchamelijke inspanning instede van nuttig te zijn;

dat uit het gemeld verslag al verder blijkt, dat op vele plaatsen in de *Molukkche Eilanden* de minder goede verstandhouding tusschen de inlandsche Christen schoolmeesters en de regenten, waarop bij de Gouvernements missive van den 28 Julij 1859 no. 1699*b* bereids de aandacht van den toenmaligen Gouverneur der *Molukkche Eilanden* is gevestigd, nog steeds oorzaak is dat òf het onderwijs geen voldoende vruchten oplevert, òf de onderwijzer zelf, hoezeer uitnemend voor zijne taak berekend, naar elders moet worden overgeplaatst;

dat eindelijk het verslag de mededeeling inhoudt dat van de Gouvernements schoolmeesters op de eilanden *Moa* en *Makisser* (*Zuidwester eilanden*) in het afgeloopen jaar geene berigten zijn ingekomen, en deze onderwijzers verstoken zijn gebleven van de gelegenheid om eenig tractement te ontvangen.

Dientengevolge werd voornoemden hoofd-ambtenaar opgedragen:

a. te willen dienen van consideratien en advies door tusschenkomst van de Hoofdcommissie van Onderwijs in *Nederlandsch-Indië* omtrent de wijziging, met het oog op de daarop gemaakte bemerkingen, van het bij het besluit van den Gouverneur der *Molukksche Eilanden* van den 28 December 1855 no. 2, gearresteerde reglement voor het inlandsche schoolwezen in de Residentie *Amboina* en *Onderhoorigheden;*

b. met het oog op de Gouvernements missive van den 28 Julij 1859 no. 1699*b* alles aantewenden of voortestellen wat strekken kan om te voorkomen dat de schoolmeesters der inlandsche Christenscholen in zijn gebied door onwettige gezagoefeningen, de Regenten door misbruiking van hunne magt en door weerstreving van de onderwijzers aan de zaak van het onderwijs schaden;

c. zooveel mogelijk zorg te dragen, dat aan de schoolmeesters der inlandsche Christenscholen op de *Zuidwester-* en andere eilanden geregeld hunne bezoldiging worde uitgekeerd.

In een volgend verslag zal eerst kunnen worden vermeld, wat verder ter zake is voorgesteld of beslist.

MENADO.

Inlandsche Christenscholen in de Minahassa.

A. SCHOOLINRIGTINGEN.

Deze scholen worden verdeeld in:

a. Gouvernements-,

b. Genootschaps- en

c. Negorij-scholen.

De kweekschool voor Inlandsche onderwijzers is gevestigd te *Tanawangko* onder de leiding van den Zendeling-Leeraar *N. Graafland.*

In den loop van *1862* telde zij *23* kweekelingen.

Zeer wenschelijk zoude het volgens de Subcommissie van onderwijs zijn, indien aan die inrigting eenige uitbreiding konde gegeven worden, om zoodoende meer geschikte personen aan het hoofd van sommige scholen te plaatsen.

Gedurende de *10* jaar, dat genoemde inrigting bestaat,

heeft zij reeds menig geschikt onderwijzer geleverd, doch op verre na niet voldoende om in de behoefte aan goede meesters genoegzaam te voorzien.

B. PERSONEEL.

Aan het hoofd van elke school staat één meester die, naar gelang van het aantal kinderen, door één of meer der verstgevorderden wordt bijgestaan.

Het gedrag van de meeste onderwijzers is goed te noemen. Zij, die redenen tot klagen geven, hetzij wegens gedrag, gebrek aan voldoenden ijver of anderzins, worden ontslagen.

C. MATERIEEL.

Op sommige scholen vindt men een voldoend aantal tafels, banken en borden.

Dit staat naauw in verband met de goede gezindheid van het betrokken hoofd.

D. LEERLINGEN.

Alle kinderen die den leeftijd van *6* jaren bereikt hebben worden op de scholen toegelaten zonder eenige betaling.

In vroegere jaren waren op de scholen bijna uitsluitend jongens, geen meisjes.

Zulks begint echter te verbeteren, daar ouders, die vroeger meenden, dat meisjes niet behoefden te leeren lezen en schrijven, tot andere inzigten schijnen te komen.

Gedurende het jaar 1862 vooral de eerste helft was de opkomst der leerlingen op bijna alle scholen zeer slecht, en was dit toeteschrijven aan verregaande onverschilligheid.

De laatst ingekomen rapporten melden echter dat de opkomst der leerlingen maandelijks verbetert.

E. VAKKEN VAN ONDERWIJS.

Er wordt onderwijs gegeven in de hoofdvakken van het lager onderwijs, het lezen, schrijven, rekenen en den zang.

Hier en daar wordt ook bijbelsche geschiedenis geleerd.

Voor het onderrigt in de beginselen van het lezen is eene

reeks van *drie* spel en leesboekjes, geheel ingerigt naar de klankmethode.

Daarna wordt gebruik gemaakt van het leesboek van *Wester*, vertaald door *le Bruijn*, dat meer naar de behoeften van *Indië* door den zendeling leeraar *Graafland* omgewerkt is.

Bovendien heeft men het leesboek getiteld: »*over den mensch, de dieren en de planten*," zamengesteld door den bestuurder der kweekschool *N. Graafland*.

Voor de verst gevorderde leerlingen is aanwezig de »*bijbelsche geschiedenis*" naar *Barth*, vertaald door den zendeling leeraar *N. P. Wilken* van *Tomohon*.

Als rekenboeken worden gebezigd eene serie van *vier* stukjes bewerkt door *N. Graafland*.

Voor den zang heeft men een werkje »*Parindu*" getiteld.

Het schrijven wordt onderwezen naar de methode van *Gouka*.

Geen kind dat de school geregeld bezoekt en niet geheel zonder aanleg is, zal haar verlaten zonder in meerdere of mindere mate in genoemde vakken van onderwijs vrij wel bedreven te zijn.

F. STAND VAN HET ONDERWIJS.

Het onderwijs in de *Minahassa* is nog steeds in zijne kindschheid en ofschoon er, met het oog op de wijze van onderrigt, jaarlijks vooruitgang is op te merken, zoo is die vooruitgang echter gering en slechts langzaam toenemende.

De oorzaken van die langzame ontwikkeling echter opmerkende, kan de toestand van het onderwijs in het algemeen bevredigend genoemd worden.

Het onderwijs vindt in de *Minahassa* nog weinig steun in de huisselijke opvoeding; langzamerhand zal dit evenwel kunnen beteren door de voortgaande ontwikkeling van het volk.

G. EXAMENS.

Werkelijke examens hadden dit jaar geen plaats door de slechte opkomst der leerlingen.

De zendeling leeraars bezochten echter op hunne reizen telkens de in hunnen werkkring liggende scholen.

Inlandsche Christenscholen op de Sangir-eilanden.

Van de *Sangir-eilanden* kwam alleen berigt in van den zendeling werkman *Kelling* van *Tanguladang*.

Op genoemd eiland bevinden zich 3 scholen, waarin *330* leerlingen ingeschreven en 's maands gemiddeld *170* opgekomen zijn.

Genoemde zendeling schrijft het gering getal schoolgaande kinderen toe aan de onverschilligheid der ouders en radja's.

De vakken van onderwijs zijn dezelfde als die welke in de *Minahassa* onderwezen worden.

Hoewel de vorderingen der leerlingen niet groot zijn, is er toch voornitgang te bespeuren.

De schoollocalen zijn tamelijk in orde, maar het materieel in slechten staat.

Het gedrag der onderwijzers is onberispelijk; hunne bekwaamheid zeer middelmatig.

Inlandsche Christenschool te Gorontalo en school voor kinderen van Inlandsche hoofden.

Omtrent de eerstgenoemde school zijn de berigten, door den zendeling *Linemann* medegedeeld, niet gunstig.

Het getal ingeschreven kinderen bedroeg *50*, waarvan gemiddeld *20* à *25* trouw opkwamen; ongeveer de helft der leerlingen zijn meisjes.

De ijver en het zedelijk gedrag van den onderwijzer lieten in den laatsten tijd nog al te wenschen.

Van daar dan ook de geringe vorderingen der leerlingen.

Gunstiger staat het met de school voor kinderen van inlandsche hoofden.

Het getal ingeschreven leerlingen bedroeg in 1862, *80* waarvan gemiddeld *50* leerlingen 'smaands geregeld school kwamen.

Het schoolgebouw met daaraan grenzende onderwijzerswoning is in goeden staat.

Het gedrag van den onderwijzer was goed, zijne geschiktheid en zijn ijver lieten niets te wenschen.

Op beide scholen worden dezelfde vakken onderwezen als op de scholen in de *Minahassa*, met dien verstande dat op

de school voor inlandsche hoofden geene bijbelsche geschiedenis behandeld wordt.

Aan het slot van haar verslag wordt door de Subcommissie van onderwijs nog opgemerkt, dat het verschil in het aantal scholen in de *Minahassa*, met het vorige jaar, schijnbaar *4* is.

In de werkelijkheid is zulks echter het geval niet; het hooger cijfer van het vorige jaar is eene misvatting, voortspruitende daaruit: dat *4* negorij scholen gedeeltelijk ook door het Nederlandsch Zendeling genootschap onderhouden worden, en ten vorigen jare dubbel waren opgebragt, terwijl de school voor kinderen van inlandsche hoofden te *Gorontalo* abusivelijk niet genoteerd was.

BANDA.

Gouvernements inlandsche Christenscholen.

Neira.

De *73* leerlingen op deze school genieten gratis onderwijs, aangezien op deze en de overige inlandsche christenscholen in dit gewest geene schoolgelden worden betaald.

De opkomst der leerlingen laat nog altijd veel te wenschen. Enkele kinderen weten zich aan het geregeld ter schole komen heimelijk te onttrekken en verscheidene ouders houden van tijd tot tijd hunne kinderen terug van het schoolgaan, om ze te huis voor kleine diensten of wel tot het doen van verkoop van goederen op den bazaar te bezigen. De boeten wegens het niet ter schole komen aan die ouders op te leggen, was volgens de Subcommissie te gering om afdoende te werken; van daar dat zij voorstelde om die voor iedere absentie instede van *10* cents op *25* cents te stellen.

Gelijk in vroegere verslagen is medegedeeld, hadden op de inlandsche christenscholen in dit gewest geene openbare examens plaats gehad.

De Subcommissie heeft echter eene proeve willen nemen, in hoeverre de invoering daarvan tot opwekking van meerdere belangstelling in het onderwijs bij de inlandsche christen bevolking strekken kon en dientengevolge op den 23 December op deze school een openbaar examen gehouden, met be-

paling voorts dat in 1863 ook op de *drie* andere scholen dergelijk examen zal plaats hebben.

De uitslag van dat examen, zoomede van hetgeen de Subcommissie door de maandelijksche bezoeken harer leden in deze school omtrent den toestand van het onderwijs kon mededeelen, was, dat die toestand over het algemeen gunstig, en de vorderingen in het lezen, schrijven en rekenen voldeden; vooral wanneer gelet werd op de weinige ontwikkeling der inlandsche christen onderwijzers zelven, de mindere vatbaarheid der leerlingen en het gebrekkige der leermiddelen.

In het laatst des jaars heeft in het onderwijzend personeel eene mutatie plaats gehad.

De schoolmeester *P. J. de Queljoe* is uithoofde van den minder gunstigen staat zijner gezondheid overgeplaatst naar de residentie *Amboina*, en vervangen door den onderwijzer *J. C. Sepanija* tot heden te *Rozengain* werkzaam.

Lonthoir.

De toestand van het onderwijs op deze kleine school is gunstig.

De onderwijzer *J. S. Sijahanenia* is om redenen van gezondheid overgeplaatst naar de residentie *Amboina*, en vervangen door den onderwijzer *J. M. Tallani.*

Aij.

De toestand van het onderwijs op deze school kon beter zijn.

De onderwijzer valt in de termen om, volgens de gunstige bepalingen van het Gouvernements besluit van den 25 April 1857 no. 12, te worden gepensioneerd, en zal ter zijner vervanging aanvrage gedaan worden om eenen kweekeling uit de school van den hoofdonderwijzer *Roskott* te *Amboina.*

Rosengain.

De toestand van het onderwijs op dit schooltje is gunstig.

Ook hier is de onderwijzer *Sepania* verplaatst en aan het hoofd der school te *Neira*, gesteld en vervangen door eenen uit de residentie *Amboina* overgeplaatsten schoolmeester met name *J. C. Nanlohij.*

TERNATE.

Maleische school.

De uitslag van het gewoon halfjaarlijksch openbaar examen, dat op den 23 December 1861, en van dat van het gewoon halfjaarlijksch besloten examen, dat op den 22 Junij 1862 gehouden is, was, dat op nieuw blijken gegeven zijn, dat deze school het goede standpunt blijft behouden waarop zij stond.

Het onderwijs onderging geene verandering en bleef zich bij dezelfde vakken als vroeger bepalen.

Over de opkomst ter school valt niet te roemen.

Bij het onderwijzers personeel hebben geene mutatiën plaats gehad.

De scholieren genieten gratis onderwijs.

TIMOR.

Omtrent de scholen op *Rotti* heeft de Subcommissie nog geen verslag ontvangen.

Aan den posthouder is opgedragen die scholen te inspecteren, vermits de president der Subcommissie door gebrek aan communicatie middelen dit eiland niet heeft kunnen bezoeken.

Het lid *Donselaar* zal zulks in het volgende jaar kunnen doen, ten gevolge van het gouvernements besluit van den 9 September 1862 no. 16, bij hetwelk is toegestaan, dat een lid der Subcommissie voor het twee malen 'sjaars bezoeken der scholen reiskosten kan declareren.

Op *Rotti* zijn thans *twee* Ambonsche meesters geplaatst, waarvan voor een paar scholen iets goeds te verwachten is.

Het getal scholen op *Rotti* bedraagt *18* van het gouvernement, en *9* van de gemeenten, te zamen tellende *2433* kinderen, waarvan *905* meisjes.

Op het eiland *Timor* zijn dit jaar *twee* nieuwe scholen opgerigt, en wel een te *Djeneloe* en een te *Fialarang*, nog te kort in werking om er een bepaald oordeel over te kunnen vellen. Deze scholen zullen volgens berigt van den gezaghebber te *Djeneloe 100* en te *Fialarang 200* kinderen tellen. De Subcommissie is echter van oordeel, dat het getal

zich vooreerst wel zal bepalen tot de kinderen der inlandsche hoofden.

De *drie* scholen in de afdeeling *Babaoe* ter hoofdplaats *Babaoe* en te *Olio* en *Oesauw* tellen te zamen *300* ingeschrevene kinderen, of *64* meer dan in 1861.

Te *Babaoe* is de opkomst goed, te *Olio* redelijk, te *Oesauw* vrij slecht.

Deze scholen zijn thans voorzien van *Ambonsche* onderwijzers, die er nog te kort zijn om over de uitkomsten van hun onderwijs met grond te kunnen oordeelen. Aanvankelijk bestaat daarvan bij de bevolking gunstige verwachting.

De school te *Oeboefoe* is dit jaar verplaatst naar *Polla*, meer in het middenpunt der bevolking, terwijl de vorige onderwijzer is overgeplaatst in eene andere betrekking en vervangen door den onderwijzer *Makatita*, vroeger te *Babaoe*. Het getal kinderen is door deze verandering geklommen tot circa *20*, nadat het te *Oeboefoe* was gedaald tot een tiental.

Een der *Ambonsche* onderwijzers is afgestaan aan de radjas van het eiland *Savoe*, die op eigen kosten een onderwijzer wenschen te onderhouden.

Verder is aan het Opperbestuur in *Nederland* voorgesteld magtiging te verleenen tot het oprigten eener school te *Parittij*, te *Amara* en te *Monobait*. (1)

Er zal nog eene school noodig zijn tusschen de kampongs *Daoe* en *Namsain* bij *Koepang*, terwijl de radja van *Bilba* (*Rotti*) dringend aan den waarnemend Resident heeft verzocht zijne onderdanen in de afdeeling *Koepang* en *Parittij* wonende op eene plaats te verzamelen, ten einde hunne kinderen ter schole zouden kunnen gaan, opdat niet een deel van zijn volk achterlijk zij bij het andere.

De Subcommissie heeft zoo veel mogelijk voorzien in de dringende behoefte aan meubilair en schoolboeken, en gaat daarmede steeds voort, terwijl zij heeft ontvangen de besluiten van het Gouvernement van:

a. dd. 14 April 1862 no. 24, waarbij de door brand geledene schade aan schoolboeken ad. *f* 221.25 is vergoed;

---

(1) Gouvernements besluit dd. 25 Julij 1862 no. 8.

b. van 4 December 1862 no. 19, blijkens hetwelk de gelden voor schoolbehoeften van *f* 250 zijn gebragt op *f* 500;

c. van 17 Junij 1862 no. 25, waarbij een geschenk ten behoeve der scholen is gegeven van 1000 exemplaren van het maleisch leesboek van *Roskott*.

De Subcommissie betreurt verder geen maleisch boekje over de aardrijkskunde te hebben kunnen krijgen, zijnde dat van *de Bruin* uitverkocht.

Blijkens het Gouvernements besluit van den 14 November 1862 no. 17, is aan het Opperbestuur voorgesteld *eene kweekschool voor onderwijzers* op te rigten, terwijl op de goeroes in deze residentie, blijkens besluit van het Gouvernement dd. 1 November 1862 no. 43, is toepasselijk verklaard het besluit van 25 April 1857 no. 12, regelende het pensioen der goeroe's van *Ambon*.

De invoering van een schoolreglement, geregeld naar dat van *Ambon*, maakt het onderwerp uit van de overweging der Subcommissie.

Schoon de moeijelijkheid wordt erkend van het vaststellen van regelen voor de maleische taal, wordt hier evenwel door de Subcommissie betreurd het Gouvernements besluit van 20 Junij 1862 no. 17, bij hetwelk van die vaststelling voor geheel *Indië* is afgezien, daar althans voor de zoogenaamde groote Oost, het uniform bezigen eener vaste spelling niet onmogelijk scheen.

Onder de goeroe's vonden de volgende mutatien plaats:

Ontslagen wegens wangedrag of ongeschiktheid:

L. Nalli, *L. Marhello*, *D. R. Louis*, *J. Thei*, *M. Johannes Liskoir*.

Bevorderd tot 1ste klasse *W. J. Makatita*, *A. Tomodokh* *D. Johannes*, *J. Taudij*.

tot 2de klasse: *A. Thei*.

tot 3de klasse: *S. Noleman*, kweekeling, tot kweekeling op *f* 15 'smaands *Izaak Tameloeroe*.

Benoemd tot de eerste klasse: *Mesak Wairesal*, *Marcus Lopelisa*, *Jacob Hitarihoe*, *O. L. L. Manuhutu*, *J. Leijmena*, *P. Matahula* allen van *Ambon*.

Het lid van den Raad van Nederlandsch-Indië,
President der Hoofdcommissie van onderwijs:

H. C. v. d. WIJCK.

Ter ordonnantie van de Commissie:

J. A. PATTIJN, *Secretaris.*

BIJLAGEN.

Lett. A.

STAAT der Gouvernements-scholen onder ultimo December 1862.

Doorloopend No.	SCHOLEN.	Getal der bij iedere school in dienst zijnde of dienst doende.			Getal leerlingen.			Inkomsten.		Uitgaven.		Nadeelig verschil.		Of voor ieder leerling.	
		Onderwijzers.	Ondermeesters.	Kweekelingen.	Tegen betaling van het schoolgeld.	Gratis.	Totaal.								
	JAVA EN MADURA.														
1	1ste lagere school te Weltevreden	5	—	—	75	—	75	5581	75	17533	80	11952	05	159	36
2	2de » » » »	5	—	—	8	98	106	195	57	14842	90	14647	33	138	18
3	3de » » » »	5	—	—	32	95	127	760	71⁵	12571	76	11811	04⁵	93	—
4	Lagere school te Batavia	2	1	—	33	65	98	668	—	9547	47⁵	8879	47⁵	90	51
5	» » » Meester Cornelis	1	1	—	22	11	33	1109	50	2385	41	1275	91	38	66
6	» » » Buitenzorg	1	1	—	25	24	49	672	50	4587	05	3914	55	79	89
7	» » » Poerwakarta	1	—	—	11	5	16	481	42	1688	70	1207	28	75	45⁵
8	» » » Serang	1	—	—	10	11	21	327	25	1912	09⁵	1584	84⁵	75	47
9	» » » Cheribon	1	—	2	23	12	35	817	—	3747	82⁵	2930	82⁵	83	74
10	» » » Tagal	1	1	—	20	23	43	854	—	2605	—	1751	—	40	72
11	» » » Pekalongan	2	1	—	37	39	76	1226	52⁵	3296	85	2070	32⁵	27	25
12	1ste lagere school te Samarang	3	2	1	81	—	81	5260	—	17940	—	12680	—	156	50
13	2de » » » »	2	1	—	67	53	120	2194	50	10970	—	8775	50	73	13
14	3de » » » »	2	2	—	30	90	120	1224	—	10454	—	9230	—	76	92
15	Herv. Weeshuis-school te Samarang	3	3	—	—	154	154	—	—	8976	73	8976	73	58	22⁵
16	R. C. » » »	4	3	—	—	160	160	—	—	10260	—	10260	—	64	12⁵
17	Particuliere school te Salatiga, waar van Gouvernementswege onderwijs aan de gratis leerlingen wordt gegeven.	—	—	—	51	24	75	—	—	1200	—	1200	—	50	—
18	1ste lagere school te Ambarawa	2	—	—	20	—	20	1291	—	6360	—	5069	—	253	45
19	2de » » » idem	1	—	—	11	48	59	68	—	2160	—	2092	—	35	46
20	Lagere school te Kadoe (Magelang)	1	1	—	31	7	38	1028	60	2720	—	1691	40	44	51
21	» » » Poerworedjo	1	1	—	7	24	31	313	—	3075	43	2762	43	89	12
22	» » » Wonosobo	1	—	—	12	1	13	280	—	1720	—	1440	—	110	77
23	» » » Banjoemaas	1	—	—	15	7	22	566	82⁵	1613	55	1046	72⁵	47	58
24	» » » Poerbolingo	1	—	—	17	2	19	613	—	1781	30	1168	30	61	49
25	» » » Tjilatjap	1	—	—	19	13	32	762	91⁵	1378	66⁵	615	75	19	24
26	» » » Soerakarta	2	1	1	69	94	163	1780	50	6752	20	4971	70	30	50
27	» » » Djokdjokarta	2	1	1	39	43	82	1253	68	6983	37	5729	69	69	87
28	» » » Pattie	1	—	—	8	12	20	86	—	2549	64⁵	2463	64⁵	123	18
29	» » » Japara	1	—	—	9	14	23	272	70	1296	65⁵	1023	95⁵	44	52
30	» » » Madioen	1	—	—	23	4	27	560	—	1626	43	1066	43	39	50
31	» » » Ngawie	1	—	—	19	9	28	535	50	1921	15	1385	65	49	49
32	» » » Rembang	1	—	1	10	27	37	381	25	3353	84	2972	59	80	34
33	1ste lagere school te Soerabaija	3	1	1	94	—	94	8775	49	15990	76	7215	27	76	75⁵
34	2de » » » »	4	1	—	76	55	131	1499	50	13324	98	11825	48	90	27
35	3de » » » »	2	3	1	35	90	125	830	—	10597	76⁵	9767	76⁵	78	14
36	4de » » » »	1	—	—	16	10	26	630	98	1483	91	852	93	32	80⁵
37	Lagere school te Grissee	1	—	1	7	17	24	169	20	2160	—	1990	80	82	95
38	» » » Sumanap	1	—	2	8	26	34	156	91⁵	1666	24⁵	1509	33	44	39
39	» » » Pasoeroean	2	2	—	48	45	93	2212	50	6330	95	4118	45	44	28
40	» » » Malang	1	—	1	19	13	32	487	37	1735	16	1247	79	38	99
41	» » » Probolingo	1	1	2	31	22	53	975	37⁵	2435	16⁵	1459	79	27	54
42	» » » Bezoekie	1	—	1	21	11	32	860	—	2345	—	1485	—	46	40⁵
43	» » » Banjoewangie	1	—	—	14	5	19	433	—	1228	93	795	93	41	89⁵
	BUITENBEZITTINGEN.														
44	1ste lagere school te Amboina	1	2	—	42	20	62	1296	50	6449	65	5153	15	83	11⁵
45	2de » » » »	1	3	1	62	84	146	1300	—	4735	—	3435	—	23	53
46	Lagere school te Banda	2	1	2	89	31	120	2132	—	6275	20	4143	20	34	53
47	» » » Ternate	1	—	1	15	14	29	567	—	2017	54	1450	54	50	02
48	» » » Menado	1	1	—	52	14	66	1750	99	3258	50	1507	51	22	84
49	1ste lagere school te Makassar	1	1	1	40	—	40	2426	—	4115	80	1689	80	42	24⁵
50	2de » » » »	2	1	1	37	63	100	957	50	5714	08	4756	58	47	56⁵
51	Lagere school te Maros	1	—	1	4	13	17	174	60	1819	86⁵	1645	26⁵	96	78
52	» » » Timor Koepang	1	—	1	18	15	33	378	—	3174	63	2796	63	84	74⁵
53	1ste lagere school te Padang	1	—	1	50	—	50	2820	—	6984	—	4164	—	83	28
54	2de » » » »	3	—	1	15	140	155	476	07	9707	57	9231	50	59	56
55	Lagere school te Padang-Pandjang	1	—	1	4	28	32	376	—	3686	63	3310	63	103	45⁵
56	» » » Fort de Kock	1	—	1	4	10	14	628	50	3890	15	3261	65	232	97⁵
57	» » » Benkoelen	1	1	—	21	14	35	742	84	4018	83⁵	3275	99⁵	93	60
58	» » » Palembang	1	—	—	6	22	28	389	—	2405	90	2016	90	72	03
59	» » » Muntok	1	—	—	2	8	10	12	—	515	87	503	87	50	38
60	» » » Bandjermassin	1	—	1	13	24	37	361	—	1629	—	1268	—	34	27
61	» » » Riouw	1	—	—	19	4	23	639	50	1360	—	720	50	31	32⁵
	Op wachtgeld	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Met verlof in Nederland	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Onderwijzer O.-I. dienst	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	TOTAAL	104	39	28	1696	1967	3663	65623	53	311868	91⁵	246245	38	67	22⁵
	SCHOLEN NOG NIET IN WERKING.														
	School te Kedirie » » Salatiga » » Bangkallang	zullen in 1863 in werking komen.													

Litt. B.

STAAT *vermeldende den toestand:*

a. van de schoollocalen en onderwijzerswoningen.

b. de schoolmeubelen en leermiddelen der gezamenlijke Gouvernements lagere scholen in *Nederlandsch-Indie.*

NAMEN DER PLAATSEN.	Schoollocalen met onderwijzerswoningen.	Schoolmeubelen en leermiddelen.
SERANG.	Het schoolgebouw voldoet in allen opzigten en is in uitmuntenden staat.	Het meubilair wordt goed onderhouden. Leermiddelen en schoolbehoeften zijn voldoende aanwezig.
BATAVIA, 1e school.	De gebouwen, meubelen en leermiddelen bleven in voldoenden staat.	
Idem, 2e »	Het schoolgebouw en de meubelen verkeeren in goeden staat.	
Idem. 3e »	In de maand December is een begin gemaakt met het leggen van eene houten zoldering in het schoollocaal. Het van Gouvernementswege ingehuurde gebouw op *Goenong Sahurie* gelegen, diende dit jaar nog altijd voor schoollocaal en tevens tot woning voor den 1sten onderwijzer. Er bestaat echter thans gegronde hoop dat het geprojecteerde schoolgebouw op *Kramat* spoedig tot stand zal komen.	
Idem stadsschool,	De school wordt gehouden in eene pendoppo van het diakonie huis op *Molenvliet.*	Het schoolmeubilair en de leermiddelen zijn in voldoenden staat.
Idem Meester Cornelis.	De school wordt gehouden in een gehuurd locaal tevens dienende tot onderwijzerswoning. Een nieuw Gouvernements locaal is echter in aanbouw. Schoolmeubelen vereischen vernieuwing. Leermiddelen zijn voldoende aanwezig.	
BUITENZORG.	Het schoollocaal, de meubelen en leermiddelen bevinden zich in goeden staat.	
KRAWANG.	Het tijdelijk schoollocaal voldoet voortdurend aan de behoefte en bevindt zich even als het meubilair en de leermiddelen in goeden staat.	
CHERIBON.	De school wordt even als vroeger gehouden in een daarvoor gehuurd huis, dat tevens dient tot onderwijzerswoning. Voor het aantal leerlingen is de localiteit voldoende,	Het meubilair vordert geene voorziening.
TAGAL.	Het schoollocaal en het huis van den onderwijzer verkeeren thans, ten gevolge van de door den eigenaar daaraan gebragte kapitale reparatien in eenen uitmuntenden toestand, ook de schoolmeubelen laten niets te wenschen.	

NAMEN DER PLAATSEN.	Schoollocalen en onderwijzerswoningen.	Schoolmeubelen en leermiddelen.
PECALONGAN.	Het schoollocaal verkeert in goeden staat en de schoolmeubelen zijn voldoende.	
SAMARANG 1e school.	Het schoolgebouw is uitmuntend geworden sedert de daarstelling van scheidingsmuren ter vervanging van de vroeger in dat gebouw geplaatste houten beschotten. De bedoelde muren hebben glazen deuren, zoodat de hoofdonderwijzer die in het middenlocaal werkt, gemakkelijk de andere klassen kan overzien.	De schoolmeubelen bevinden zich in eenen vrij goeden staat, enkelen daarvan vereischen door nieuwe vervangen te worden, terwijl de leermiddelen met eenige uitzonderingen weinig te wenschen laten.
Idem 2e »	Ten gevolge van de aangevangen verbouwing van het schoollocaal wordt sedert 24 November school gehouden in de zijlocalen der vrijmetselaarsloge.	De staat der meubelen is over het algemeen vrij goed, terwijl die der leermiddelen veel te wenschen laat. Voorstellen zijn evenwel gedaan om daarin te voorzien.
Idem 3e »	Het schoolgebouw is nieuw en voldoet uitmuntend.	De zes nieuwe schooltafels waarvan de aanmaak is toegestaan bij Gouvernements besluit dd. 2 November 1861 no. 12, werden in het begin dezes jaars aangemaakt. Zij werden tot eene proef voorzien van leuningen en afgescheiden zitplaatsen, door middel van kleine beschotten, en voldoen zeer goed aan het oogmerk. De leermiddelen zijn over het algemeen in zeer goeden staat.
Idem Protestansch Weeshuis.	Het schoollocaal in drie vertrekken verdeeld is ruim en luchtig. Door het verplaatsen van de deuren naar het midden der muren, die de vertrekken van elkander scheiden, en het aanbrengen daarin van glasruiten, voldoet het gebouw nog beter dan vroeger aan het doel. Bij Gouv. besluit dd. 23 Nov. 1862 no. 3, is magtiging verleend, om onder anderen ten behoeve van het Prot. Weeshuisbestuur een voorschot uit 's lands kas te verleenen van ƒ 6,000.— voor het leggen van eenen nieuwen vloer in het Protestansche Weeshuis.	De meubelen en leermiddelen zijn in goeden staat.

NAMEN DER PLAATSEN,	Schoollocalen met onderwijzerswoningen.	Schoolmeubelen en leermiddelen.
SAMARANG. R. C. Weeshuis.	Het schoollocaal is ruim doch zeer vochtig. Hierin zal echter worden voorzien tengevolge van de Gouvernements beschikking dd. 23 Nov. 1862 no. 8, waarbij onder anderen een voorschot uit 's lands kas van *f* 6000 aan het R. C. Weeshuisbestuur is toegekend voor het leggen van eenen nieuwen vloer in het R. C. Armhuis.	De schoolmeubelen zijn oud en bijna onbruikbaar zoodat voorstellen ingewacht worden tot voorziening.
AMBARAWA. 1e school.	Het schoollocaal, de meubelen en de leermiddelen zijn in goeden staat.	
Idem 2e »	Het schoollocaal blijft door zijne lage ligging, in weerwil van reparatien, nog eenigzins vochtig. Meubelen en leermiddelen zijn in goeden staat.	
JAPARA (PATTIE),	Het in gebruik zijnde school gebouw verkeert in goeden staat.	Schoolmeubelen en leermiddelen zijn voldoende aanwezig.
JAPARA.	Het schoollocaal en de woning van den onderwijzer verkeeren in goeden staat.	De leermiddelen en schoolmeubelen zijn voldoende voorhanden.
REMBANG.	Het schoollocaal is zeer doelmatig ingerigt en bevat voldoende ruimte voor 60 leerlingen. Er ontbreekt eene plaats waar de kinderen het speeluur kunnen doorbrengen en zal het noodige worden verrigt tot den aanbouw eener daarvoor geschikte pendoppo op de tot het gebouw behoorende binnenplaats.	
SOERABAIJA. 1e school.	Het locaal alsmede het schoolmeubilair en verdere leermiddelen verkeeren in goeden staat.	
Idem 2e »	Het schoollocaal bevindt zich in goeden toestand, meubelen en verdere leermiddelen laten niets te wenschen.	
Idem 3e »	Het schoollocaal vereischt eenige noodzakelijke herstellingen en verbeteringen, waartoe eerlang het noodige zal worden verrigt of voorgesteld.	Het meubilair en de overige leermiddelen verkeeren in eenen redelijk goeden staat.
Idem 4e »	Voor deze inrigting was onder ultimo December nog geen gebouw in gereedheid gebragt, zoodat even als in 1861 het onderwijs werd gegeven in eene daarvoor tijdelijk ingehuurde woning.	
GRISSEE.	Het schoolgebouw voldoet aan zijne bestemming.	Schoolmeubelen en leermiddelen waren in goeden staat en was de voorraad voldoende.

NAMEN DER PLAATSEN.	Schoollocalen en onderwijzerswoningen.	Schoolmeubelen en leermiddelen.
SUMANAP.	De algemeene toestand van het schoollocaal, laat veel te wenschen, daar het locaal in bouwvalligen staat verkeert. Tot voorziening zijn echter voorstellen in behandeling.	De aanwezige meubelen en leermiddelen zijn voldoende voor de behoefte.
PASOEROEAN.	Het schoollocaal beantwoordt aan het doel. Het is thans afgescheiden in drie vakken door zeilen, waarvan de aanmaak werd bekostigd uit de *f* 100 's jaars.	De schoolmeubelen laten nog veel te wenschen en daar de toegestane som van *f* 100 dit jaar niet voldoende is om een en ander in eenen behoorlijken staat te brengen zullen daaromtrent voorstellen worden gedaan.
MALANG.	Het schoollocaal en de onderwijzerswoning verkeeren in eenen slechten staat. Het schoollocaal is te klein voor het getal leerlingen, dat thans onderwijs geniet. De nederzetting van onderscheidene industrieëlen te *Malang*, waardoor het te voorzien is dat het getal schoolgaande kinderen zal vermeerderen, maakt eene uitbreiding van het locaal noodzakelijk. Voorstellen zijn ter dier zake aan de Regering gedaan.	Voor het thans nog aanwezige getal leerlingen zijn de meubelen en leermiddelen voldoende,
PROBOLINGO.	Het schoollocaal en de meubelen zijn in goeden staat en voldoende voor de behoefte.	
BEZOEKIE.	Het schoollocaal, de schoolmeubelen en leermiddelen laten niets te wenschen.	
BANJOEWANGIE.	Het schoollocaal, de meubelen en de leermiddelen waren in goeden staat en kwamen een en ander voldoende voor voor de behoefte der plaats.	
BANJOEMAAS.	Het schoolgebouw tevens onderwijzerswoning verkeert in eenen slechten toestand, noodzakelijk moet dit gebouw eene zware herstelling ondergaan, waarvoor de bereids in het dienstjaar 1861 toegestane fondsen, die door omstandigheden niet zijn kunnen worden verwerkt, ten laste van het dienstjaar 1862 Gouv. besluit dd. 22 Augustus 1862 no. 2 zijn toegestaan ad *f* 3,433:65^{s}. Voor de uitvoering dier kapitale reparatien wordt het noodige gedaan, zullende intusschen in gevolge het Gouv. besluit van 11 December 1862 no	Het schoolmeubilair en de leermiddelen verkeeren in eenen goeden staat.

NAMEN DER PLAATSEN.	Schoollocalen met onderwijzerswoningen.	Schoolmeubelen en leermiddelen.
BANJOEMAAS.	54 een geschikt schoollocaal en onderwijzerswoning tijdelijk worden ingehuurd, waarvoor is toegestaan de som van f 60 's maands.	
TJILATJAP.	De toestand van het schoollocaal en de onderwijzerswoning is bepaald slecht te noemen; reeds in 1860 werd daarover geklaagd, doch tot eene reparatie van dit vroeger zoo slecht afgewerkte gebouw is nog niet kunnen worden overgegaan.	Het meubilair en de leermiddelen zijn voldoende.
POERBOLINGO.	Het onderwijs wordt nog in het tijdelijke schoolgebouw gegeven, het verkeert in eenen voldoenden staat.	De schoolmeubelen en de leermiddelen zijn voldoende.
POERWOREDJO.	Het schoolgebouw vereischt eenige kleine reparatien, meubilair en leermiddelen zijn in goeden staat.	
WONOSOBO.	Sinds de laatste maanden wordt de school gehouden ten huize van den onderwijzer, daar men bezig is aan het repareren van het bijgebouw der assistent-residentswoning in een der localen waarvan vroeger het onderwijs gegeven werd.	Het schoolmeubilair verkeert in redelijken staat.
MAGELANG.	De toestand der schoollocalen, meubelen en leermiddelen is voldoende.	
DJOKJOKARTA.	Het schoolgebouw, de schoolmeubelen en leermiddelen zijn in goeden staat.	
SOERAKARTA.	De schoollocalen laten te wenschen. Zoodra aan het gedaan voorstel tot splitsing der school gevolg wordt gegeven, zal eene voorziening in even bedoelden toestand daarmede gepaard dienen te gaan.	Het meubilair is voor alsnog voldoende en verkeert in goeden staat.
MADIOEN.	De schoollocalen laten veel te wenschen. Te *Madioen* is het gebouw daartoe bestemd, op verschillende plaatsen gescheurd, terwijl het Zuidelijk gedeelte, zijnde dat hetwelk tot woning van den onderwijzer was afgezonderd, geheel is vervallen, waarom dit verblijf is verlaten. De onderwijzer heeft een verzoek ingediend om hem indemniteit van huishuur toe te kennen. Tot het repareren van het gebouw is een voorstel ingediend hetwelk is toegestaan, Gouv. besl. dd. 10 December 1862 no. 41 zoo-	De schoolmeubelen en verdere inventaris waren op het einde des jaars in goeden staat.

NAMEN DER PLAATSEN.	Schoollocalen met onderwijzerswoningen.	Schoolmeubelen en leermiddelen.
MADIOEN.	dat men nu met kracht bezig is aan de herstelling.	
NGAWIE.	Aan den bij Gouv. besluit dd. 24 April 1861 no. 18 toegestanen bouw van een schoollocaal te *Ngawie* is tot heden nog niet begonnen, zijnde de omstandigheid, dat in deze residentie nog een aantal uittevoeren belangrijke werken bestaan, een reden, dat men aan dit werk nog eenig uitstel verleent. De school wordt te *Ngawie* derhalve nog even als vroeger gehouden in eene daartoe van wege het Gouvernement gehuurde particuliere woning, welke tevens tot verblijf strekt van den onderwijzer.	
PADANG 1e school.	Het schoollocaal en de daarbij behoorende woning van den 1sten onderwijzer zijn in goeden staat; hetzelfde kan gezegd worden van het schoolmeubilair en van de middelen van onderwijs.	
Idem 2e »	Tot schoollocaal en woning van den 1sten onderwijzer is tot de maand Mei in gebruik geweest de vroegere Gouvernements 1e lagere school. De bouwvalligheid van die localen heeft echter de Sub commissie genoodzaakt een particulier huis ad *f* 150 's maands in te huren voor school en woning tevens van den 1sten onderwijzer. Het schoolgebouw wordt nu in opvolging van 's Gouv. besluit dd. 19 October 1859 no. 23 ingerigt voor eene school van p. m. 200 leerlingen, en de werkzaamheden zijn genoegzaam gevorderd om te mogen verwachten dat het locaal in de eerste maanden van 1863 kan worden betrokken.	De schoolmeubelen zijn in voldoenden staat.
FORT DE KOCK.	Het schoollocaal bestaande uit twee vertrekjes van des onderwijzers woning, door hem zelven ingehuurd tot eigen huisvesting en schoolgebruik voor *f* 40 's maands, bezit de noodige ruimte om het geringe aantal leerlingen te plaatsen. Het nieuwe schoollocaal is zijne voltooijing nabij, en zal met de onderwijzerswoning tegen het einde van het 1e kwartaal 1863 kunnen betrokken worden.	Het meubilair en de leermiddelen bevinden zich in eenen voldoenden staat.

NAMEN DER PLAATSEN.	Schoollocalen met onderwijzerswoningen.	Schoolmeubelen en leermiddelen.
PADANG-PANDJANG.		De schoolmeubelen en leermiddelen kunnen voldoende geacht worden.
BENKOELEN.	De toestand van het schoollocaal is zeer goed. Er blijft echter behoefte bestaan aan eene overdekte speelplaats.	Het meubilair en de leermiddelen laten niets te wenschen.
RIOUW.	Het nieuwe Gouvernements schoolgebouw met onderwijzerswoning ter vervanging van het oude aan de Christengemeente alhier toebehoorende schoolgebouw is in de maand Januarij 1862 betrokken en bevindt zich in zeer goeden staat.	Het schoolmeubilair ten vorigen jare gedeeltelijk vernieuwd, verkeert in voldoenden toestand. De leermiddelen, hoewel in vrij goeden staat, laten echter wat verscheidenheid betreft te wenschen.
PALEMBANG.	Het schoolgebouw en de leermiddelen waren in goeden staat.	
MUNTOK.	Tot het daarstellen van een schoollocaal en onderwijzerswoning werd magtiging verleend bij Gouv. besl. dd. 2 April 1862 no. 16.	Bij Gouv. besluit dd. 12 December 1861 no. 63 werd magtiging verleend tot het doen aanmaken van schoolmeubelen voor de daartoe noodig geraamde som van f 200.
BANDJERMASIN.	Niet opgegeven.	
MAKASSAR 1e school.	Het nieuwe schoollocaal en de woning voor den onderwijzer zijn op den 1sten Januarij betrokken. Eerstgemeld gebouw voldoet allezins aan de vereischten, alleen wordt zeer gevoeld het gemis eener speelplaats, naardien de kinderen in de uitspanningsuren in de voorgalerij zich slechts eenigzins voor zon en regen kunnen beschutten. De woning munt door netheid en doelmatigheid uit en erlangde in het laatst van het jaar nog eene aanmerkelijke verbetering door haar met een steenen muur te omgeven.	De schoolmeubelen verkeeren met uitzondering van de meeste kaarten in goeden staat.
Idem 2e »	De onderwijzerswoning is vol tooid en werd betrokken op den 1sten December, zoodat van af die maand de uitbetaling aan den onderwijzer van de indemniteit voor huishuur ad f 50 's maands verviel.	Het schoolmeubilair is in goeden staat; ook de leermiddelen zijn in goede orde behalve eenige kaarten die door langdurig gebruik nagenoeg onbruikbaar zijn.
MAROS.	Het schoollocaal, de meubelen en leermiddelen verkeeren in den besten staat.	
AMBOINA 1e school.	De school wordt gehouden in een van Gouvernements wege gebouwd schoollocaal, dat voor het tegenwoordig	

NAMEN DER PLAATSEN.	Schoollocalen met onderwijzerswoningen.	Schoolmeubelen en leermiddelen.
AMBOINA 1e school.	aantal kinderen genoegzame ruimte aanbiedt en doelmatig is ingerigt; eene spoedige reparatie van het gebouw zelf, dat op enkele plaatsen door witte mieren is aangetast, is echter noodzakelijk, waartoe de noodige voorstellen zijn gedaan. De toestand der schoolmeubelen en leermiddelen laat niets te wenschen.	
Idem 2e »	De school wordt nog gehouden in een gehuurd locaal; met den opbouw van een schoollocaal van Gouvernementswege is nu een begin gemaakt; dat werk zal waarschijnlijk in den loop van het volgende jaar kunnen worden voltooid.	De schoolmeubelen en leermiddelen bevinden zich in den besten staat.
BANDA.	De toestand van het schoollocaal is goed, maar het toenemend getal leerlingen heeft den resident van *Banda* aanleiding gegeven om onder aanbieding van begrooting en teekeningen, de noodige voorstellen te doen tot den opbouw van een ruimer locaal.	Het schoolmeubilair heeft almede uitbreiding bekomen. Leermiddelen zijn voldoende aanwezig.
TERNATE.	Het schoolgebouw is ruim en luchtig, heeft dit jaar eene zware reparatie ondergaan, en verkeert thans in eenen goeden staat.	De schoolmeubelen zijn oud en ongeschikt en moeten aanhoudend gerepareerd worden.
MENADO.	Het schoollocaal is zeer ondoelmatig zoowel wat ligging als inrigting betreft. De spoedige daarstelling van een nieuw gebouw op een meer geschikt terrein is hoogst wenschelijk en worden de vereischte voorstellen daartoe ingewacht.	Het schoolmeubilair is vrij goed te noemen; mogt echter een nieuw schoolgebouw tot stand komen, dan zoude ook daarin voorziening noodig zijn.

Litt. B 1.

STAAT *vermeldende den toestand:*

a. van de Schoollocalen met schoolmeesterswoningen;

b. de schoolmeubelen en leermiddelen der *Inlandsche Christenscholen.*

NAMEN DER PLAATSEN.	Schoollocalen met schoolmeesterswoningen.	Schoolmeubelen en leermiddelen.
DEPOK (BUITENZORG).	Het nieuw daargesteld schoollocaal, dat in den aanvang van 1862 voltooid is, voldoet allezins aan de behoefte, is zeer net en voorzien van zeer goed meubilair.	
NOUSSANIVE (AMBOINA).	Het schoolgebouw tevens voor kerk dienende is tamelijk ruim en in goeden staat, doch zal even als de woning des schoolmeesters van een nieuw dak moeten worden voorzien.	
MARDIKA.	Op kosten der bevolking werd niet slechts een ruim en zindelijk schoolgebouw, maar ook eene nieuwe schoolmeesterswoning geheel voltooid.	
NAKOE.	De schoolmeesterswoning in deze gemeente is hoogst bouwvallig en genoegzaam geheel door witte mieren verteerd; het schoolgebouw is in goeden staat, doch het ameublement gebrekkig en onvoldoende.	
ROETONG.	Het schoolgebouw is in verwaarloosden staat en heeft vooral het dak dringend geheele vernieuwing noodig.	
KALONG.	De schoolmeesterswoning ziet er zeer onoogelijk en verwaarloosd uit.	
SAPAROEA.	Het oude bouwvallige school gebouw in der tijd afgebroken zou door een nieuw en ruim gebouw vervangen worden, maar tot dus verre komen de kinderen nog in eene zoogenaamde saboa bijeen, die alle geschiktheid mist om er behoorlijk onderwijs te kunnen geven, en waar de kinderen niet beschut zijn tegen de onguurheden van den regenmousson. Er was een aanvang met den aankap van het noodige materiaal voor eene nieuwe school gemaakt; maar alles ging lusteloos en traag in zijn werk, zoodat het nog lang zal duren, alvorens dit gebouw in gereedheid zal zijn.	

NAMEN DER PLAATSEN.	Schoollocalen met schoolmeesterswoningen.	Schoolmeubelen en leermiddelen.
CERAM.	Het oude schoolgebouw, veel te klein voor een getal van 200 leerlingen, werd tijdelijk tot een ander doel gebezigd, zoodat alsnu van de kerk gebruik werd gemaakt als schoollocaal. Deze kerk hoezeer van steen opgetrokken is een vorm looze klomp, donker en onbehagelijk De controleur voor dit gedeelte van *Ceram* zou echter met den meesten spoed een aanvang doen maken met den opbouw van een luchtig en doelmatig schoolgebouw.	
MENADO.	De schoolgebouwen worden daargesteld en onderhouden door de negorijen. Hier en daar treft men er aan die vrij geschikt zijn, doch op vele plaatsen laat zich nog al wat wenschen. Zoo treft men verscheidene plaatsen aan, zonder andere bevloering dan de hobbelige en soms vochtige kleiaarde of het stuivend zand. Ook missen vele scholen eene zoldering, waardoor het spreken zeer moeijelijk wordt gemaakt. Veel hangt in dezen af van de meerdere of mindere belangstelling der hoofden in het onderwijs.	
BANDA.	Het schoollocaal is nog steeds hetzelfde tijdelijke gebouw, waarvan in vorige verslagen gewaagd is; het is ruim en luchtig, maar zal weldra grootendeels moeten worden vernieuwd.	De schoolmeubelen hebben gedeeltelijk eene vernieuwing ondergaan en zijn thans in goeden staat; ook de leermiddelen hebben door de ontvangst van eenige boekwerken van de Subcommissie te *Amboina* eene wenschelijke vermeerdering ondergaan. Overigens zijn die leermiddelen nog altijd dezelfde welke in het verslag over 1857 zijn genoemd.
AIJ.	Het locaal dienende tot school en onderwijzerswoning vereischt verbetering.	Het schoolmeubilair daarentegen is in goeden staaat.
ROZENGAIN.	Het tot school dienende kerkgebouw, is in goeden staat evenals de daarin voorhanden schoolmeubelen.	

NAMEN DER PLAATSEN.	Schoollocalen met schoolmeesterswoningen.	Schoolmeubelen en leermiddelen.
SANGIR EILANDEN.	De schoollocalen zijn tamelijk in orde, maar het materieel in slechten staat.	
GORONTALO.	Het schoolgebouw en de meubelen zijn in den besten staat.	
TERNATE.	Hoezeer bij Gouv. besluit dd. 14 September 1859 no. 3 tot den aanbouw van een schoollocaal een geldelijk bedrag van ƒ 4.181.— is beschikbaar gesteld, zoo kon wegens gebrek aan materialen die opbouw nog geen voortgang hebben.	De leermiddelen zijn bij deze school voldoende.
TIMOR.	Over het algemeen is de staat der schoolgebouwen redelijk. Te *Koepang* is de kerk nog steeds voor school bestemd. Van de school te *Babaoe* is het dak vernieuwd; het gebouw te *Ollio* vereischt belangrijke verbetering.	

Litt. B II.

AANTOONING der fondsen, ten laste van het dienstjaar 1862 beschikbaar gesteld voor gebouwen in het belang van het schoolwezen van *Nederlandsch-Indie*.

BESTEMMING DER FONDSEN.	Gouvernements beschikkingen.			Gereedgeld.		Materialen van den Lande.		*Totaal.*	
Maken van afdaken rondom de pendoppo en van eenen overdekten gang naar de bijgebouwen bij de woning van den 2den onderwijzer der 1e Gouvernements lagere school te *Weltevreden* (*Batavia*).	22 Maart	1862	n. 5	*f* 2092	—	*f* 433	—	*f* 2525	—
Eenige herstellingen aan het dak der achtergalerij van en het maken van afdaken bij de woning van den 1sten onderwijzer der 1e Gouvernements lagere school te *Weltevreden*	»	»	» » »	930	—	300	—	1230	—
Aanbrengen van houten plafonds in de 2e Gouvernements lagere school te *Weltevreden*.	»	»	» » »	1919	—	361	—	2280	—
Daarstelling van een schoolgebouw met onderwijzerswoning te *Meester Cornelis* (*Batavia*).	17 Sept.	»	» 49	19400	—	4626	—	24026	—
Inhuur van een gebouw voor schoollocaal te *Meester Cornelis* (*Batavia*).	18 Maart	»	» 10	175	—	's mds.		1750	—
Inhuur van een gebouw voor school en onderwijzerwoning te *Tagal*.	2 Junij	»	» 23	60	—	's mds.		420	—
Verwen van de Gouvernements lagere school te *Pekalongan*.	22 Maart	»	» 5	610	—	223	—	833	—
Reparatien aan het schoolgebouw met onderwijzerswoning ter hoofdplaats *Banjoemaas*.	22 Aug.	»	» 4	3433	65	—	—	3433	65
Inhuur van een gebouw voor school en onderwijzerswoning ter hoofdplaats *Banjoemaas* (gedurende de reparatien boven bedoeld).	11 Dec.	»	» 54	60	—	's mds.		60	—
Optrekken van twee afscheidingsmuren ter vervanging van de bestaande houten beschotten in het 1e Gouvernements lagere schoolgebouw te *Samarang*.	17 Julij	»	» 11	587	—	67	—	654	—
Verbeteringen aan de 2e Gouvernements lagere school te *Samarang*.	17 Sept.	»	» 18	2561	—	1043	—	3609	—
Huishuur indemniteit aan den onderwijzer te *Soerakarta*.	21 Nov.	»	» 41	80	—	's mds.		160	—
Vernieuwen van den rollaagvloer van het schoolgebouw te *Pasoeroean*.	23 Sept.	»	» 23	487	—	758	—	1245	—
Transportere . .								*f* 42725	65

BESTEMMING DER FONDSEN.	Gouvernements beschikkingen.	Gereedgeld.	Materialen van den Lande.	*Totaal.*
Per Transport . .				f 42725 65 s
Daarstelling van een nieuw schoolgebouw met onderwijzerswoning te *Fort de Kock* (*Sumatra's Westkust*).	22 Maart 1862 n. 5	f 7325 —	f 919 —	8244 —
Huishuurindemniteit aan den 1en onderwijzer bij de 2e Gouvernements lagere school te *Padang* (*Sumatra's Westkust*).	26 Aug. » » 24	70 —	's mds.	350 —
Maken van een pagger om het erf van de onderwijzerswoning te *Palembang*.	22 Maart » » 5	238 —	— —	238 —
Bouw van een schoollocaal met onderwijzerswoning te *Palembang*.	6 April » » 27	6414 —	443 —	6857 —
Bouw van een school met onderwijzerswoningen te *Muntok* (*Banka*).	2 » » » 16	12368 —	1628 —	13996 —
Bouw van schoollocalen met onderwijzerswoningeu te *Makassar* (*Celebes en Onderhoorigheden*) voltooijing.	22 Maart » » 5	12309 —	1964 —	14273 —
Zware reparatien aan het kerktevens schoolgebouw te *Bonthain* (*Celebes*).	10 April » » 36	822 —	168 —	990 —
Daarstelling van ring en scheidsmuren rondom en tusschen de schoollocalen en onderwijzerswoningen te *Makassar* (*Celebes*).	10 Maart » » 62	5740 —	— —	5740 —
Bouw van schoollocalen met onderwijzerswoningen te *Makasser* (*Celebes*) suppletie.	7 Aug, » » 7	3796 —	— —	3796 —
Aankoop van een stukje grond en daarstelling daarop van een gebouw voor 2e Gouvernements lagere school te *Amboina* (*Molukkos*).	27 Junij » » 72	9004 —	2175 —	11179 —
				f 108388 65 s

Lett. C.

NOMINATIVE STAAT der op ultimo December 1862 in Gouvernements dienst zijnde onderwijzers, ondermeesters en kweekelingen.

ONDERWIJZERS.

Van welk jaar in dienst.	NAMEN.	Onderwijzers-rang.	*Betrekking onder ult. December 1862.*
1829	J. Wilkens.	1	Hoofdonderwijzer, 1ste school te Samarang.
1832	H. W. C. de Roock.	2	Met verlof naar Nederland.
1834	B. Andeweg.	2	Hoofdonderwijzer, 1ste school te Weltevreden.
1835	P. C. Mierop.	3	2de onderwijzer, 2de school te Samarang.
1837	D. C. de Bruin.	2	1ste idem, 2de » » Weltevreden.
1838	W. Retgers.	2	1ste idem, 1ste » » Soerabaija.
1840	C. Pieck.	2	2de idem, 1ste » » Weltevreden.
1840	C. H. Reijgers.	3	2de idem, aan de school te Soerakarta.
1841	R. Sleeswijk Veenstra.	2	1ste idem. » » 3e » » Weltevreden.
1841	J. L. A. Mierop.	3	2de idem, R.C. Weeshuis-school te Samarang.
1841	G. F. R. Portier.	3	2de idem, aan de school te Djokdjokarta.
1842	J. W. Sloot.	2	1ste idem, 3de school te Soerabaija.
1843	P. van Geelen.	2	Met verlof naar Nederland.
1843	F. W. S. von Staedel.	3	1ste onderwijzer 1ste school te Ambarawa.
1844	H. R. van Heekeren.	2	Onderwijzer aan de school te Banda.
1844	J. A. Mierop.	3	3de idem, R.C. Weeshuis-school te Samarang.
1844	J. A. A. van Zolingen.	3	2de idem, 2de school te Makassar.
1845	P. R. Marcks.	2	2de idem, 1ste » » Samarang.
1845	P. Jansen.	3	Onderwijzer aan de school te Rembang.
1845	H. van der Wulp.	3	Idem, » » » » Buitenzorg.
1845	J. G. van der Geugten.	3	2de idem, 1ste school te Ambarawa.
1846	C. F. Sloot.	2	1ste idem, 2de » » Samarang.
1846	F. Orth.	3	4de idem, 2de » » Weltevreden.
1846	G. F. Seeman.	3	Onderwijzer aan de school te Maros.
1847	H. C. A. Cornelius.	2	Idem, 2de school te Ambarawa.
1847	A. G. van Velthuijzen.	2	1ste idem, 3de school te Samarang.
1848	W. Meijer.	2	2de idem, 2de » » Weltevreden.
1848	H. J. Scheffer.	3	3de idem, 1ste » » Samarang.
1848	J. J. de Weijer.	2	1ste idem, 2de » » Padang.
1849	P. C. van Gnert.	2	Onderwijzer, aan de school te Padang Pandjang
1849	H. L. le Bruijn.	3	Idem, » » » » Timor Koepang.
1849	J. C. Stoltenbach.	3	Met verlof in Nederland.
1850	N. P. L. Boijer.	3	4de onderwijzer, 2de school te Soerabaija.

Van welk jaar in dienst.	NAMEN.	Onderwijzers-rang.	*Betrekking onder. ult. December 1862.*
1850	L. A. de la Croix.	3	Onderwijzer, aan de school te Bezoekie.
1850	J. O. Boulet.	2	2de idem, 3de school te Weltevreden.
1850	J. Schoonderbeek.	2	1ste idem stads-school te Batavia.
1850	J. J. W. Abell.	3	Onderwijzer, aan de school te Cheribon,
1850	L. E. Boijer.	2	Idem, 2de school te Amboina.
1851	J. H. Retel.	2	1ste idem, 2de school te Soerabaija.
1851	A. Coupaerus.	2	Onderwijzer, 1ste school te Amboina.
1851	J. P. W. Rasens.	2	2de idem, 3de school te Soerabaija.
1851	S. C. van der Bent.	3	3de idem, 2de » » idem.
1852	L. van den Bor, sr.	2	1ste idem, school te Djokdjokarta.
1852	H. Obertop.	2	Onderwijzer aan de school te Pattie.
1852	J. E. van der Wijk.	2	1ste idem, » » » » Pekalongan.
1852	J. L. Bloemhard.	2	2de idem, 1ste school te Soerabaija.
1852	A. de Bruin, Mz.	2	1ste idem, tevens binnenregent in het Prot. Weeshuis te Samarang.
1852	J. van der Veer.	3	Onderwijzer, aan de school te Banjoemaas.
1852	W. Beerekamp.	2	Met verlof in Nederland.
1853	J. M. Rosskopf.	2	3de onderwijzer, 1ste school te Weltevreden.
1853	L. van den Bor, jr.	3	Onderwijzer, aan de school te Magelang.
1853	B. A. Willems.	3	Idem, aan de school te Palembang.
1854	A. van Oijen.	2	Met verlof in Nederland.
1854	M. J. J. op de Laeij.	3	Onderwijzer aan de school te Grissee.
1854	J. A. Immink.	2	Idem, » » » » Fort de Kock.
1854	J. A. P. de Visser.	2	Idem, » » » » Pasoeroean,
1854	J. Kunst, jr.	2	1ste idem, » » » » Soerakarta.
1854	C. L. Plasberg.	2	Onderwijzer, aan de school te Benkoelen.
1854	C. over de Linden.	2	2de idem. 3de school te Samarang.
1854	D. Feikema.	3	Idem, aan de school te Tjilatjap.
1854	L. G. van der Hoek.	2	Idem, » » » » Menado.
1854	R. Burg.	3	Idem, » » » » Malang.
1854	J. H. Toorop.	3	Idem, » » » » Wonosobo.
1855	A. Gossiaux.	3	3de idem, 2de school te Padang.
1855	L. F. Buflo.	3	2de idem, 1ste » » idem.
1857	B. A. Brassinga.	2	Onderwijzer, aan de school te Serang.
1857	W. J. Leijds.	2	2de idem, 2de school te Soerabaija.
1857	H. Schoemaker.	2	3de idem, 1ste » » idem.
1857	W. Wilmes.	2	1ste idem, R. C. Weeshuisschool te Samarang.
1857	J. C. Tamson.	2	Onderwijzer, 1ste school te Makassar.
1857	O. E. Hansen.	2	3de onderwijzer, 2de school te Weltevreden.
1857	H. Goedhart.	3	Met verlof naar Nederland.
1857	T. J. C. Klaar.	3	Onderwijzer aan de school te Poerworedjo.
1859	G. ter Marsch.	2	2de idem, stadsschool te Batavia.

Van welk jaar in dienst.	NAMEN.	Onderwijzers-rang.	*Betrekking onder ult. December 1862.*
1859	A. J. L. Lempe.	2	Onderwijzer, aan de school te Poerwakarta.
1859	L, C. Polderman.	2	Idem, » » 2de » » Makassar.
1859	J. C. le Clerq de Courcelles.	3	Idem, school bij het Marine-établissement te Soerabaija.
1859	L. W. van Buel.	3	Onderwijzer voor de O. I. dienst.
1860	H. F. J. Camauer.	2	Idem, aan de school te Sumanap.
1860	J. Bekbergen.	2	3de idem, Herv. Weeshuis-school te Samarang.
1860	J. van Hout.	2	Onderwijzer, aan de school te Probolingo.
1860	J. A. Vermeulen.	2	Idem, » » » » Rioauw.
1860	H. Plantema.	2	Idem, » » » » Poerbolingo.
1860	A. C. Uljee.	2	2de idem, Herv. Weeshuis-school te Samarang,
1860	D. S. de Jong.	2	Onderwijzer, aan de school te Ngawie.
1860	G. van Mill.	3	Idem, aan de school te Bandjermassin.
1860	L. Jollij.	3	2de idem, » » Pasoeroean.
1861	C. F. Julius.	2	Onderwijzer, » » Tagal.
1861	IJ. Ruitenschild.	2	Idem, » » Japara.
1861	F. C. Willemsz.	3	Idem, » » Ternate.
1861	L. Bogtstar.	2	2de idem, 2de school te Padang.
1862	W. van der Lee.	2	Onderwijzer, aan de school te Madioen.
1862	J. C. de Wit.	2	Idem, voor de O. I, dienst.
1862	N. Laseur.	2	Idem, aan de school te Muntok.
1862	F. L. H. Goossens.	2	2de idem, » » Pekalongan.
1862	G. H. B. Hofman.	2	Onderwijzer voor de O. I. dienst.
1862	H. P. Julsing.	2	Idem, idem.
1862	J. A. Broos.	2	Idem, idem.
1862	H. E. van der Woerd.	3	Idem, aan de school te Banjoewangie.
1862	J. de Quant.	3	Idem, voor de O. I. dienst.
1862	F, J. Bosch.	3	Idem, idem.
1862	H. F. Aukes.	3	Idem, idem.
1862	D. Visser.	3	2de idem, aan de school te Banda.
1862	J. P. Freijss.	3	Onderwijzer, aan de school te Meester-Cornelis.

ONDERMEESTERS.

1840	F. C. de Graaff.	—	Aan de 3de school te Soerabaija.
1848	F. Daijers.	3	» » R. C. Weeshuis-school te Samarang.
1850	K. F. Rabé.	4	» » school te Probolingo.
1852	J. H. H. de Bell.	4	» » » » Banda.
1852	G. Nitzschke.	4	» » 1e school te Macassar.
1853	C. L. Koch.	4	» » Prot. Weeshuis-school te Samarang.

Van welk jaar in dienst.	NAMEN.	Onderwijzers-rang.	*Betrekking onder ult. December 1862.*
1854	A. A. J. Niels.	4	Aan de 2de school te Makassar.
1854	H. J. Hicks.	3	» » 3de » » Samarang.
1854	W. A. H. Harbrink.	—	» » » » Poerworedjo.
1854	F. Risa.	—	» » » » Magelang.
1855	G. H. Piekhaar.	3	» » 3de » » Samarang.
1855	F. H. Evers.	4	» » » » Pasoeroean.
1856	H. W. Doeve.	3	» » 2de » » Samarang.
1856	C. Barrett.	—	» » » » Benkoelen.
1856	C. E. Doelitzsch.	3	» » 1ste school te Samarang.
1856	J. A. Boijer.	3	» » Prot. Weeshuis-school te Samarang.
1856	E. A. Pieters.	—	» » R. C. idem » idem.
1856	G. A. Robert.	—	» » » idem » idem.
1857	A. H. van den Worm.	3	» » 1ste school te Samarang.
1858	J. F. E. Jorissen.	3	Op wachtgeld.
1858	B. J. Lans.	4	Aan de 1ste school te Amboina.
1858	B. Soumokil.	4	» » 2de » » idem.
1859	G. W. van Ligten.	3	» » 1ste » » Soerabaija.
1859	J. C. Claeijs.	4	» » » » Tagal.
1859	W. L. E. J. Waltman.	—	» » 2de » » Soerabaija.
1859	J. A. van Orssagen.	4	» » 3de » » idem.
1860	C. H. L. Croes.	4	» » » » Meester-Cornelis.
1860	E. J. Nijhoff.	3	» » » » Buitenzorg.
1860	J. Strijkers.	—	» » » » Pekalongan.
1860	J. Smit.	4	» » » » Djokdjokarta.
1860	L. A. Allan.	—	» » » » Pasoeroean.
1860	H. W. Beck.	3	» » 1ste » » Amboina.
1860	J. F. Benz.	3	» » 2de » » idem.
1860	A. H. van Gent,	4	» » » » idem.
1861	R. E. A. Callewaerd.	4	» » 3de » » Soerabaija.
1861	L. Mangindaan.	3	» » » » Menado.
1862	W. C. Brans.	3	» » stadsschol te Batavia.
1862	W. K. Enserinck.	3	» » Herv. Weeshuis-school te Samarang.

KWEEKELINGEN.

P. A. Robijn,	. .	aan	de		school	te Malang.
C. G. Godfried,	.	»	»		»	» Probolingo.
C. Broekhuizen,	.	»	»		»	» Banda.
A. Niels,	. . . .	»	»	1ste	»	» Makassar.
C. Franz,	. . . .	»	»		»	» Sumanap.
C. F. Bax,	. . .	»	»		»	» Maros.
J. F. Muller,	. .	»	»	1ste	»	» Soerabaija.
A. C. Cramer,	. .	»	»	2de	»	» Makassar.
J. Birsak,	. . .	»	»		»	» Djokjokarta.
J. A. Steeversz,	.	»	»	3de	»	» Soerabaija.
H. P. de Vries,	.	»	»		»	» Banda.
C. F. Erentreich,	.	»	»		»	» Grissee.
A. Ehrencron,	. .	»	»		»	» Rembang.
C. L. Reijgers,	.	»	»		»	» Soerakarta.
E. Souhoka,	. .	»	»	2de	»	» Amboina.
J. M. Holliger,	.	»	»		»	» Timor Koepang.
J. G. Vink,	. .	»	»		»	» Sumanap.
O. W. G. Stich,	.	»	»		»	» Padang-Pandjang.
A. R. Twijsel,	. .	»	»		»	» Bandjermasin.
W. Kreeuwseler,	.	»	»		»	» Ternate.
A. de Torbal,	. .	»	»	1ste	»	» Padang.
W. G. Res,	. .	»	»	2de	»	» idem.
H. A. F. Budach,	.	»	»		»	» Cheribon.
J. W. Simon,	. .	»	»		»	» idem.
H. L. Pieters,	. .	»	»		»	» Bezoekie.
H. E. Böck,	. .	»	»	1ste	»	» Samarang.
H. F. Jansen,	. .	»	»		»	» Probolingo.
N. Chevalier,	. .	»	»		»	» Fort de Kock.

Litt. D.

AANTOONING *der veranderingen, welke onder het personeel bij de Gouvernements scholen zijn voorgevallen, gedurende het jaar* 1862.

OVERLEDEN:

H. Soeters, laatst 1e onderwijzer aan de school te *Soerakarta*.
J. van Maaswinkel, laatst onderwijzer voor de O. I. dienst, tijdelijk werkzaam aan de school te *Soerakarta*.

EERVOL ONTSLAGEN:

J. van der Tang, laatst 1e onderwijzer aan de 1ste school te *Soerabaija*, onder toekenning van pensioen.
J. B. Coenraad, laatst onderwijzer aan de school te *Sumanap*.
J. F. E. Jorissen, » ondermeester » » 2de » » *Samarang*, onder toekenning van wachtgeld.
N. Jordan, laatst ondermeester aan de 2e school te *Ambarawa*.
A. Christina'szoon, laatst » » » school te *Fort de Kock*.
G. H. Scholten, » kweekeling » » » *Probolingo*.
J. N. Dumont, » » » » 1ste school te *Padang*.
P. C. van Daalen, » » » » 2de » » idem.
H. G. A. Hennevelt, » » » » school te *Bandjermasin*.

MET VERLOF IN NEDERLAND:

P. van Geelen, laatst 1e onderwijzer aan de 1e school te *Padang*.
H. Goedhart, » onderwijzer aan de school te *Muntok*.

OVERGEPLAATST IN ANDERE BETREKKINGEN.

J. van der Meijden, laatst onderwijzer te *Pattie*, benoemd tot 2den commies bij de Burgerlijke Openbare Werken.
J. H. Beer, laatst onderwijzer aan de school te *Banjoewangie*, benoemd tot postkommies tevens pakhuismeester te *Palembang*.
H. Veuger Kuiper, laatst onderwijzer op wachtgeld, benoemd tot Boekhouder bij de Wees- en Boedelkamer te *Soerabaija*.

H. Velu, laatst onderwijzer op wachtgeld, benoemd tot 3den kommies bij de Algemeene Rekenkamer.

J. H. Beddigs, laatst onderwijzer aan de school te *Magelang*.

A. Klasing, » ondermeester op wachtgeld, benoemd tot opziener bij het zoutpakhuis te *Tratee*.

AANGESTELD:

J. de Quant, onderwijzer voor de O. I. dienst, tijdelijk werkzaam aan de 1ste school te *Weltevreden*.

H. P. Julsing, idem » » 1ste » » idem.

J. A. Broos, idem » » 2de » » idem.

L. W. van Buel, idem » » 3de » » idem, laatst ondermeester aan die school.

G. H. B. Hofman, idem aan de 3de school te *Weltevreden*.

H. F. Aukes, idem » » 3de » » idem.

F. L. H. Goossens, idem als 2e onderwijzer aan de 1ste school te *Pekalongan*.

F. J. Bosch. idem. tijdelijk werkzaam aan de R. C. Weeshuis-school te *Samarang*.

J. C. de Wit. idem, als onderwijzer aan de school te *Poerbolingo*.

H. E. van der Woerd, idem, als onderwijzer aan de school te *Banjoewangie*.

D. Visser, idem, als 2e onderwijzer aan de school te *Banda*.

N. Laseur, idem, » onderwijzer » » » » *Muntok*.

J. P. Freijss, als onderwijzer aan de school te *Meester Cornelis*.

W. van der Lee, idem » » » » *Madioen*.

H. Obertop, laatst onderwijzer op wachtgeld, als onderwijzer aan de school te *Pattie*.

J, A. A. van Zolingen, laatst onderwijzer op wachtgeld, als 2e onderwijzer aan de 2de school te *Makassar*.

W. C. Brans, als ondermeester aan de stadsschool te *Batavia*.

W. K. Enserinck, idem aan de Herv. Weeshuisschool te *Samarang*.

H. E. Böck, als kweekeling aan de 1ste school te *Samarang*.

C. L. Reijgers, » » » » school te *Soerakarta*.

A. Ehrencron, » » » » » » *Rembang*.

C. F. Erentreich	als	kweekeling	aan	de	school	te	*Grissee.*
J. G. Vink,	»	»	»	»	»	»	*Sumanap.*
H. A. F. Budach,	»	»	»	»	»	»	*Cheribon,*
J. W. Simon,	»	»	»	»	»	»	idem.
H. F. Jansen,	»	»	»	»	»	»	*Probolingo.*
H. L. Pieters,	»	»	»	»	»	»	*Bezoekie.*
E. Souhoka,	»	»	»	»	2e	»	*Amboina.*
W. Kreeuseler,	»	»	»	»	school	»	*Ternate.*
J. M. Holliger,	»	»	»	»	»	»	*Timor Koepang.*
A. de Torbal,	»	»	»	»	1e	»	*Padang.*
W. G. Ros,	»	»	»	»	2e	»	idem.
O. W. G. Stich,	»	»	»	»	school	»	*Padang-Pandjang.*
N. Chevalier,	»	»	»	»	»	»	*Fort de Kock.*
A. R. Twijsel,	»	»	»	»	»	»	*Bandjermasin.*

Lett. E.

STAAT der onder ultimo December 1862 aanwezige particuliere schoolinrigtingen.

SCHOOLINRIGTINGEN.	VAKKEN VAN ONDERWIJS.	Aantal kinderen.
JAVA.		
BATAVIA.		
G. Verhulp.	Gewoon lager onderwijs, bevevens de wis- en natuurkunde, voorts de Fransche, Engelsche, en de Hoogduitsche talen.	24
R. J. L. Weijhenke.	Idem, benevens de Fransche en de Engelsche talen.	80
G. Warnar en W. H. Snethlage.	Idem, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen.	49
Mej. A. C. Verhuijght en J. A. G. F. van Gemert.	Idem, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen en alle vrouwelijke handwerken.	169
Mej, A. C. H. Gaijmans en C. M. C. Begemann.	Idem, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen en vrouwelijke handwerken.	—
Mej. L. H. Brusse.	Idem, benevens de Engelsche taal.	30
Mevr. E. A. d'Arnaud Gerkens geb. Groebell.	Idem, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen en vrouwelijke handwerken.	9
Mevr. W. A. Benier, geb. van Vliet Harsveldt.	Idem, idem.	—
Mevr. P. Roelofs, geb. de Weijer.	Bewaarschool.	—
Mevr. M. C. van der Meijden, geb. Frank.	Gewoon lager onderwijs, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen en vrouwelijke handwerken.	—
TJIANDJOER (Preanger Regentschappen).		
H. C. Klinkert.	Gewoon lager onderwijs.	—
CHERIBON.		
Mevr, M. M. J. A. van der Meulen, geb. Meijners.	Gewoon lager onderwijs, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen.	30
	Transportere : :	391

SCHOOLINRIGTINGEN.	VAKKEN VAN ONDERWIJS.	Aantal kinderen.
	Per Transport . .	391
JNDRAMAIJOE.		
A. B. Dupper.	Gewoon lager onderwijs.	—
SAMARANG.		
Mevr. Mendes da Costa, geb. Roesing van Iterson.	Idem, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen en vrouwelijke handwerken.	26
A. G. van Velthuijzen.	Gewoon lager onderwijs.	17
A. Collings.	Het Italiaansche boekhouden, benevens de Fransche, de Engelsche en de Hoogduitsche talen.	34
Mevr. E. Mierop, geb. Mühlenfeldt.	Gewoon lager onderwijs.	46
Mej. B. Evers.	Idem, benevens de Fransche en de Engelsche taal.	3
Mejufvr. M. C. Barlage.	Idem. benevens de Fransche taal.	—
SALATIGA.		
H. Hildering.	Gewoon lager onderwijs.	51
J. C. Voorneman.	Idem.	44
Mevr. Sloot, geb. Brouwer.	Idem, benevens de Fransche, de Engelsche en de Hoogduitsche talen en vrouwelijke handwerken.	4
REMBANG.		
Mevr. de Wed. Catenius, geb. Frank,	Idem, benevens de Fransche taal.	20
Mevr. C. J. P. Maurenbrecher, geb. Stolze.	Gewoon lager onderwijs.	6
SOERABAIJA.		
Mevr. J. J. Kocken, geb. Gersom.	Idem, benevens de Fransche en Engelsche talen.	40
Mej. Azia van Timor.	Bewaarschool.	6
Mej. J. W. Emden.	Idem.	6
Dinsbach.	Idem.	15
	Transportere . .	709

SCHOOLINRIGTINGEN.	VAKKEN VAN ONDERWIJS.	Aantal kinderen.
	Per Transport . .	709
Mevr. de Wed. J. M. C. Tormijn, geb. Vermaasen.	Gewoon lager onderwijs, benevens de Fransche taal en vrouwelijke handwerken	25
W. P. Cranen.	Idem, benevens de Fransche, Hoogduitsche en de beginselen der Engelsche taal.	61
PROBOLINGO.		
Mevr. A. M. M. Wijsman, geb. Goedhuijs.	Gewoon lager onderwijs, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen.	—
SOERAADJA (Banjoemaas).		
K. N. Heijligers.	Gewoon lager onderwijz.	—
DJOKDJOKARTA.		
Mevr. L. M. Stumpff, geb. Dufrénoi-	Idem.	18
Mejuffvr. J. H. Hekmeijer.	Idem, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen.	—
SOERAKARTA.		
Mej. J. H. A. Wolff.	Idem, benevens de beginselen van de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen.	6
BUITENBEZITTINGEN.		
PADANG.		
J. J. de Weijer.	Idem, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen.	25
Mevr. J. G. A. J. Verhoef.	Idem, benevens de Fransche taal, en vrouwelijke handwerken.	16
	Totaal . .	860

Lett. F.

STAAT aantoonende de zamenstelling der Hoofdcommissie en Subcommissiën van onderwijs in *Nederlandsch-Indië*, op ultimo December 1862.

HOOFDCOMMISSIE VAN ONDERWIJS.

Jhr. Mr. H. C. van der Wijck, Lid van den Raad van *Nederlandsch-Indië*, *President*.
D. F. Schaap, Resident van Batavia, *Vice-President*.
J. W. C. Diepenheim,
G. W. Fredzess,
H. P. Barkmeijer,
H. van der Grinten,
Ds. A. van Davelaar,
J. van Lennep,
Mr. F. M. C. Pels Rijcken,
J. C. de Lannoij, } *Leden*.
J. A. Pattijn, *Secretaris*.
H. Perrison, *Commies*.

SUBCOMMISSIËN VAN ONDERWIJS.

BANTAM.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter*.
» » Militaire kommandant,
J. L. G. Le Rutte, } *Leden*.
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris*.

BUITENZORG.

De tijdelijke Assistent-Resident, *Voorzitter*.
Dr. P. Swart,
J. R. P. F. Gonggrijp,
H. van Ameijden van Duijn,
J. Dekker, } *Leden*.
De tijdelijke Commies, *Secretaris*.

KRAWANG.

De tijdelijke Assistent-Resident, *Voorzitter.*
A. de Serière,
A. C. Vogler, } *Leden.*
De tijdelijke Commies, *Secretaris.*

CHERIBON.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. G. W. Krol, *Lid.*
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

TAGAL.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
C. van den Brink,
M. J. Schram, } *Leden.*
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

PEKALONGAN.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
Dr. J. M. Z. Bruinier,
H. M. Dibbetz, } *Leden.*
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

SAMARANG.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
» » Assistent Resident van *Salatiga*,
» » Predikant van *Salatiga*,
» » Controleur der landelijke inkomsten en Cultures,
» » Militaire kommandant van *Ambarawa*,
» » Eerstaanwezend genie officier van *Ambarawa*, } *Leden.*
» » Controleur der landelijke inkomsten en Cultures belast met de uitoefening der policie,
Mr. F. L. Anthing,

J. Nieuwveen,
W. J. Brouwer,
J. Dixon,
A. M. van Deinse,
Ds. F. U. Hengel,
J. Lijnen,
Ds. A. F. Gerlach,
Leden.

De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

PATTIE (JAPARA).

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
» » Assistent Resident van *Japara*,
A. Sonius,
C. L. Rosemeier,
J. C. A· Scharff,
Leden.

De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

REMBANG.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
F. Ketting Olivier,
J. J. Adriaans,
J. C. Fraissinet,
Leden.

De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

SOERABAIJA.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
» » Assistent Resident van *Grissee.*
J. M. Kuip,
J. C. R. Steinmetz,
Mr. W. H. 's Jacob,
R. van Noord Borski,
Ds. A. A. F. Mounier,
Mr. M. P. A. Coster,
J. L. van Gennep,
M. van der Elsen,
H. L. Rademaker,
J. D. Halewijn,
Leden.

De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

MADURA.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
» » Assistent Resident van *Madura*,
» » » » » *Sumanap*,
F. Bovens,
Ds. B. Braams,
Leden.
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

PASOEROEAN.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
S. Beijers van der Vlugt,
De tijdelijke assistent resident van *Malang*,
G. Lebret,
W. H. Wijnmalen,
A. Graaf van Limburg Stirum,
J. G. van Henveldop,
Leden.
C. N. H. Lawick van Pabst, *Lid* en *Secretaris.*

PROBOLINGO.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. A. Potter,
J. F. N. Bruinier,
Leden.
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

BEZOEKIE.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
G. van Beest Holle,
Jhr. H. K. F. A. van Raders,
C. H. Eekhout,
C. de Roon Swaan,
Leden.
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

BANJOEWANGIE.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
» » Geneesheer, *Lid.*
» » Commies, *Secretaris.*

BANJOEMAAS.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
G. W. M. van der Kaa,
J. W. van Barneveld,
C. Overdijk,
L. J. F. Ellinghuisen,
P. J. Siedenburg,
A. W. Egter van Wissekerke, } *Leden.*
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

POERWOREDJO (BAGELEN).

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
» » Militaire kommandant,
M. H. J. Kollmann,
A. Abeleven,
H. A. Stein Parvé,
A. A. Boers,
J. R. Depmer,
IJ. Gaade,
Th. Heijting,
Ds. F. C. M. Hanegraat, } *Leden.*
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

KADOE.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
M. H. de Vogel,
F. C. A. Jeekel, } *Leden.*
De tijdelijke Commies, *Secretaris.*

DJOKJOKARTA.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. F. Kramer,
J. Helmers,
C. G. A. Begemann,
F. G. Beckman, } *Leden.*
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

SOERAKARTA.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. A. Wilkens,
Dr. W. Palmer van den Broek,
C. A. L. van Troostenburg de Bruin. } *Leden.*
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

MADIOEN.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
» » Assistent Resident van *Ngawie*,
Ch. L. van der Voort,
Ds. J. K. Kam,
D. H. Buijs,
C. H. G. van Zijll de Jong,
C. van Berkel
J. A. James, } *Leden.*
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

PADANG.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. Verheij,
J. Verhaagh,
Mr. P. J. Roosegaarde Bisschop,
Ds. B. J. Ovink, } *Leden.*
De tijdelijke 1ste Commies, *Secretaris.*

PADANGSCHE BOVENLANDEN.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
F. Schenck,
S. Locker de Bruin,
J. C. Boijle,
E. R. Goteling Vinnis,
A. J. M. Hageman,
G. B. F. Wiggers van Kerchem, } *Leden.*
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

BENKOELEN.

De tijdelijke Assistent-Resident, *Voorzitter.*
J. R. Lewis, *Lid.*
E. A. R. L. Baron van Hoëvell, *Lid* en *Secretaris.*

RIOUW.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
IJ. L. J. H. Pel,
Ds. A. H. C. van Leeuwen, } *Leden.*
De tijdelijke Commies, *Secretaris.*

PALEMBANG.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
» » Assistent Resident,
Mr. J. J. Schneither, } *Leden.*
P. J. G. Sem,
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

BANKA.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
L. J. W. van Rouveroij,
Dr. C. L. Vlaanderen, } *Leden.*
W. E. F. van Heemskerck,
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

ZUID- EN OOSTER-AFDEELING VAN BORNEO (BANDJERMASIN).

De tijdelijke Resident *Voorzitter.*
J. H. Barnstein,
C. A. Schuak, } *Leden.*
J. F. Stoll,
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

MAKASSAR.

De tijdelijke Gouverneur, *Voorzitter.*
A. W. Bethbeder,
P. N. Goetzee, } *Leden.*
Ds. P. L. de Gaaij Fortman,

E. C. van Daalen,
Ds. B. G. Matthes,
Mr. U. J. Huber Noodt,
P. C. Wijnmalen,
L. O. de Visser,
} *Leden.*

De tijdelijke Secretaris van het Gouvernement, *Secretaris.*

AMBOINA.

De tijdelijke Assistent-Resident, *Voorzitter.*

B. N. J. Roskott,
Mr. R. van Goens,
G. van Gerrevinck,
} *Leden.*

De Commies ter Gouvernements Secretarie, *Secretaris.*

BANDA.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*

M. Lantzius,
P. C. L. Hartog,
R. F. F. von Buggenhagen,
C. G. Heijligers,
} *Leden.*

De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

TERNATE.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*

M. D. van Renesse van Duivenbode,
J. E. Höveker,
J. van Leijden,
} *Leden.*

De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

MENADO.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*

H. C. Dirks,
F. H. Linemann,
} *Leden.*

De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

TIMOR.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*

J. W. C. Kern,
W. M. Donselaar,
} *Leden.*

De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

Lett. G.

HOOFDSTUK IV.

KOSTEN van het lager onderwijs aan Europeanen en Inlandsche Christenen in *Nederlandsch-Indië*.

A. Geraamde kosten over 1862.

I. Hoofdcommissie van Onderwijs.

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
BATAVIA.	Tractement aan een secretaris	ƒ 8950.—
	Tractement aan een kommies	2400.—
	» » klerken	1200.—
	» » een boodschapper . . .	120.—
	» » twee loopers	300.—
	Voor schrijf- en kantoorbehoeften voor het bureau	1300.—
	» verlichting van het bureau-locaal . .	264.—
		ƒ 14534.—

II. Onderwijs aan Europeanen en daarmede gelijkgestelden.

BANTAM.	Tractement aan een onderwijzer . . .	ƒ 1200.—
	Indemniteit van huishuur aan idem . . .	540.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van meubelen . .	100.—
		ƒ 1900.—
BATAVIA.	*1ste lagere school te Weltevreden.*	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	ƒ 4200.—
	» » » tweeden » . .	2400.—
	» » » derden » . .	1800.—
	Transporteren ..	ƒ 8400.—

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
	Per Transport .	ƒ 8400.—
BATAVIA.	Indemniteit van huishuur aan den derden onderwijzer	960.—
	Tractement aan twee schoolbedienden . .	100.—
	Voor het schoonhouden van het gebouw . .	40.—
	2de lagere school te Weltevreden.	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	3000.—
	» » » tweeden » . .	2400.—
	» » » derden » . .	1500.—
	» » » vierden » . .	1200.—
	Indemniteit van huishuur aan een derden onderwijzer	960.—
	Idem aan een vierden onderwijzer . . .	960.—
	Tractement aan twee schoolbedienden . .	100.—
	Voor het schoonhouden van het schoolerf .	40.—
	3de lagere school te Weltevreden.	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	2400.—
	» » » tweeden » . .	1500.—
	» » » schoolbediende . . .	120.—
	» » » teekenmeester bij de gezamenlijke Gouv. lagere scholen over Oct. t/m Dec, 1862	300.—
	Stads-school te Batavia.	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	2400.—
	» » » tweeden » . .	1500.—
	Indemniteit van huishuur aan een eersten onderwijzer	1200.—
	Idem aan een tweeden onderwijzer . . .	960.—
	Tractement aan twee schoolbedienden . .	100.—
	Particuliere schooloprigting te Tangkee (Batavia).	
	Tractement aan een leermeester . . .	120.—
	Lagere school te Meester-Cornelis.	
	Tractement aan een onderwijzer . . .	1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen voor de 1ste, 2de en 3de lagere school te *Weltevreden*, de stads-school te *Batavia* en de school te *Meester-Cornelis* à ƒ 100 ieder . . .	500.—
		ƒ 32020.—
BUITENZORG.	Tractement aan een onderwijzer . . .	ƒ 1200.—
	Indemniteit van huishuur aan idem, . . .	720.—
	Tractement aan een bediende	60.—
	Aanmaak en onderhoud van meubelen . .	100.—
		ƒ 2080.—

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
KRAWANG.	Tractement van een onderwijzer te *Poerwakarta*	ƒ 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 1360.—
CHERIBON.	Tractement aan een onderwijzer . . .	ƒ 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 1360.—
TAGAL.	Tractement aan een onderwijzer . . .	ƒ 1200.—
	Indemniteit van huishuur aan idem . . .	300.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Huur van een schoollocaal	300.—
	Aanmaak en onderhoud van meubelen . .	100.—
		ƒ 1960.—
PEKALONGAN	Tractement aan een onderwijzer van 1 Januarij t/m ultimo Augustus 1862	ƒ 800.—
	Tractement aan een eersten onderwijzer van 1 September t/m ultimo December 1862 . .	500.—
	Idem aan een onderwijzer van idem t/m idem	400,—
	Huishuur aan een onderwijzer van 1 Januarij t/m ultimo Augustus 1862	240.—
	Idem aan de 2 onderwijzers over September t/m December 1862 à ƒ 30 's maands ieder . .	240,—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 2340.—
SAMARANG.	1*ste lagere school.*	
	Tractement aan een eersten onderwijzer .	ƒ 3600.—
	» » » tweeden » .	1800.—
	» » » derden » . .	1500.—
	Huishuur » » eersten » . .	900.—
	» » » tweeden » . .	600.—
	» » » derden » over Januarij t/m Mei 1862	150.—
	Idem aan den derden onderwijzer over Junij t/m December 1862	350.—
	Tractement aan twee schoolbedienden . .	160.—
	2*de lagere school.*	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	2400.—
	» » » tweeden » . .	1500.—
	Huishuur » » eersten » . .	900.—
	» » » tweeden » . .	600.—
	Tractement aan twee schoolbedienden . .	120.—
	3*de lagere school.*	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	2400.—
	» » » tweeden » . .	1500.—
	Transportere .	ƒ 18430.—

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
	Per Transport .	ƒ13480.—
SAMARANG.	Huishuur aan den eersten onderwijzer . .	900.—
	» » » tweeden » . .	600.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	120.—
	Hervormde Weeshuis-school.	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	1800.—
	» » » tweeden » . .	1200.—
	Huishuur » » » » . .	1600.—
	Tractement aan een derden onderwijzer . .	1200.—
	Huishuur » » » » . .	360.—
	» » » » » verhoogd met ƒ 20 's maands van Junij t/m December 1862	140.—
	R. C. Weeshuis-school.	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	1800.—
	» » » tweeden » . .	1200.—
	» » » derden » . .	1200.—
	Huishuur » » eersten » . .	900 —
	» » » tweeden » . .	600.—
	» » » derden » . .	360.—
	» » » idem verhoogd met ƒ 20 's maands van Junij t/m December 1862 . .	140.—
	Particuliere school te Salatiga.	
	Toelage aan een onderwijzer	1200.—
	1*ste lagere school te Ambarawa.*	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	1800.—
	» » » tweeden » . .	1200.—
	Huishuur » » eersten » . .	900.—
	» » » tweeden » . .	600.—
	Tractement aan een schoolbediende . . . (Bij besluit dd. 16 Julij 1860 no. 55 voor 3 jaren toegestaan.)	60.—
	2*de lagere school te Ambarawa.*	
	Tractement aan een onderwijzer . . .	1200.—
	Huishuur aan idem	360.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen voor de 1ste, 2de en 3de lagere school te *Samarang*, en de 2de lagere school te *Ambarawa* . .	500.—
	Idem der Weeshuis-scholen à ƒ 100.— ieder .	200.—
	Tractement aan een onderwijzer te *Salatiga* over December 1862.	100.—
	Huishuur aan idem over idem	50.—
	Tractement aan een schoolbediende over idem .	5.—
	Aanmaak en onderhoud van meubelen over idem	8.33⅓
		ƒ39843.33⅓

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
JAPARA.	Tractement aan een onderwijzer te *Pattie* .	*f* 1200.—
	» » » bediende » » .	60.—
	Voor aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen	100.—
	Tractement aan een onderwijzer te *Japara* .	1200.—
	» » » bediende » » .	60.—
	Voor aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen	100.—
		f 2720.—
REMBANG.	Tractement aan een onderwijzer . . .	*f* 1200.—
	Huishuur aan idem	600.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	Tractement aan een bediende	60.—
		f 1960.—
SOERABAIJA.	*1ste lagere school.*	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	*f* 3600.—
	» » » tweeden » . .	1800.—
	» » » derden » . .	1500.—
	Huishuur » » eersten » . .	960.—
	» » » tweeden » . .	720.—
	» » » derden » . .	720.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	80.—
	2de lagere school.	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	2400.—
	» » » tweeden » . .	1500.—
	» » » derden » . .	1200.—
	» » » vierden » . .	1200.—
	Huishuur » » eersten » . .	960.—
	» » » tweeden » . .	720.—
	» » » derden » . .	720.—
	» » » vierden » . .	720.—
	Tractement » » schoolbediende . . .	80.—
	3de lagere school.	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	2400.—
	» » » tweeden » . .	1500.—
	Huishuur » » eersten » . .	960.—
	» » » tweeden » . .	720.—
	Tractement » » schoolbediende . . .	80.—
	Afdeeling Grissee.	
	Tractement aan een onderwijzer . . .	1200.—
	Huishuur aan idem	360.—
	Huur van een schoollocaal	120.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Transporteren .	*f* 26280.—

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
	Per Transport .	ƒ 26230.—
SOERABAIJA.	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen voor de drie lagere scholen te *Soerabaija* en de school te *Grissee* à ƒ 100.— ieder . .	400.—
	Lagere school op het Marine-Etablissement.	
	Tractement aan een onderwijzer . . .	1200.—
	Huishuur aan idem	360.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	80.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 28420.—
MADURA.	Tractement aan een onderwijzer te *Bangkallang*	ƒ 1200.—
	Huishuur aan idem	360.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	Tractement aan een onderwijzer te *Sumanap* .	1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 3080.—
PASOEROEAN.	Tractement aan een onderwijzer te *Pasoeroean* .	ƒ 1800.—
	» » » tweeden onderwijzer te idem over September t/m December 1862 . .	400.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Huishuur aan den onderwijzer te idem . .	600.—
	» » » tweeden onderwijzer te idem over September t/m December 1862 . .	200.—
	Tractement aan een onderwijzer te *Malang* .	1200.—
	» » een schoolbediende . . .	60.—
	Voor aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen bij de scholen te *Pasoeroean* en te *Malang* .	200.—
		ƒ 4520.—
PROBOLINGO.	Tractement aan een onderwijzer . . .	ƒ 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 1360.—
BEZOEKIE.	Tractement aan een onderwijzer . . .	ƒ 1200.—
	Huishuur aan idem	600.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 1960.—
BANJOEWANGIE.	Tractement aan een onderwijzer . . .	ƒ 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 1360.—

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
BANJOE-MAAS.	Tractement aan een onderwijzer te *Banjoemaas*	ƒ 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	Tractement aan een onderwijzer te *Tjilatjap* .	1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	Tractement aan een onderwijzer te *Poerbolingo*	1200.—
	Huishuur aan idem	360.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 4440.—
BAGELEN.	Tractement aan een onderwijzer te *Poerworedjo*	ƒ 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Huishuur aan een onderwijzer	600.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	Tractement aan den onderwijzer te *Wonosobo* .	1200.—
	Huishuur aan idem	360.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 3630.—
KADOE.	Tractement aan een onderwijzer . . .	ƒ 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Huishuur aan den onderwijzer	360.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 1720.—
DJOKDJO-KARTA.	Tractement aan een onderwijzer . . .	ƒ 1800.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Huishuur aan een onderwijzer	600.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	Tractement aan een tweeden onderwijzer . .	1200.—
	Huishuur aan idem	360.—
		ƒ 4120.—
SOERAKAR-TA.	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	ƒ 1800.—
	» » » tweeden » . .	1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 3160.—
MADIOEN.	Tractement aan een onderwijzer te *Madioen* .	ƒ 1200.—
	Huishuur aan idem	—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	Tractement aan een onderwijzer te *Ngawie*	1200.—
	Huishuur aan idem	480.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 3200.—

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
KEDIRIE.	Tractement aan een onderwijzer . . .	*f* 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		f 1360.—
	1ste lagere school te Padang.	
SUMATRA'S WESTKUST.	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	*f* 2400.—
	» » » tweeden » . .	1200.—
	Huishuur » » » » . .	600.—
	Tractement » » schoolbediende . . .	120.—
	2de lagere school te Padang.	
	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	1800.—
	» » » tweeden » . .	1200.—
	» » » derden » . .	1200.—
	Huishuur » » tweeden » . .	600.—
	» » » derden » . .	360.—
	Tractement » » schoolbediende . . .	120.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen voor de 1ste en 2de lagere school à *f* 100,— ieder	200.—
	Lagere school te Padang-Pandjang.	
	Tractement aan een onderwijzer . . .	1800.—
	» » » schoolbediende . . .	120.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	Lagere school te Fort de Kock.	
	Tractement aan een onderwijzer . . .	1800.—
	» » » schoolbediende . . .	120.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		f 13340.—
BENKOELEN.	Tractement aan een onderwijzer . . .	*f* 1800.—
	Huishuur aan idem	480,—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60 —
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		f 2440.—
PALEMBANG.	Tractement aan een onderwijzer . . .	*f* 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		f 1360.—
BANKA.	Tractement aan een onderwijzer . . .	*f* 1200.—
	Huishuur aan idem	360.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Aanschaffing en onderhoud van schoolmeubelen	100.—
		f 1720.—

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
RIOUW.	Tractement aan een onderwijzer . . .	ƒ 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Huishuur aan een onderwijzer	—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 1360.—
ZUID- EN OOSTER-AFDEELING VAN BORNEO.	Tractement aan een onderwijzer te *Bandjermasin*	ƒ 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Indemniteit van schrijfbehoeften aan den onderw.	88.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 1448.—
CELEBES EN ONDERHOORIGHEDEN.	*1ste lagere school te Makassar.*	
	Tractement aan een onderwijzer . . .	ƒ 1800.—
	Huishuur aan idem	720.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Huur van een schoollocaal , . . .	720.—
	Tractement aan een tweeden onderwijzer . .	1200.—
	2de lagere school te Makassar.	
	Tractement aan een onderwijzer . . .	1200.—
	Huur van een schoollocaal	1080.—
	Tractement aan een schoolbediende . . .	60.—
	Huur voor onderwijzerswoning 2de lagere school .	600.—
	Afdeeling Maros.	
	Tractement aan een onderwijzer . . .	1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen voor de drie scholen à ƒ 100.— ieder . . .	300.—
		ƒ 9000.—
AMBOINA.	*1ste lagere school te Amboina.*	
	Tractement aan een onderwijzer . .	ƒ 2400.—
	» » » schoolbediende . . .	95.—
	Huishuur aan den onderwijzer . . .	600.—
	2de lagere school te Amboina.	
	Tractement aan een onderwijzer . . .	1200.—
	» » twee onderwijzers der 3de klasse	360.—
	» » een schoolbediende . . .	60.—
	Huishuur aan een onderwijzer	600.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	200.—
		ƒ 5515.—

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
BANDA.	Tractement aan een eersten onderwijzer . .	ƒ 2400.—
	» » » tweeden » over December 1862	100.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Huishuur aan een onderwijzer	600.—
	Idem aan den tweeden idem over December 1862.	50.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 3310.—
TERNATE.	Tractement aan een onderwijzer . . .	ƒ 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Huishuur aan een onderwijzer	360.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
		ƒ 1720.—
MENADO.	Tractement aan een onderwijzer . . .	ƒ 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	Huishuur aan een onderwijzer	600.—
		ƒ 1960.—
TIMOR.	Tractement aan den onderwijzer . . .	ƒ 1200.—
	» » » schoolbediende . . .	60.—
	Huishuur aan een onderwijzer	360.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	100.—
	Schrijfbehoeften	246.—
		ƒ 1966.—
IN HET ALGEMEEN.	Voor bezoldiging aan ondermeesters en kweekelingen	ƒ 50400.—
	Idem bij de Herv. en de R. C. Weeshuisschool	5400.—
	Voor vijf- en tienjarige tractementsverhoogingen aan de onderwijzers, zoomede gratificatien :	
	In Indie ƒ 44000.—	
	In Nederland » 2000.— : : : : .	46000.—
	Aandeel in de schoolgelden	5400.—
	Voor schrijfbehoeften, boeken, schoolmeubelen en transport van boeken en goederen . .	4000.—
	Voor transport- en verblijfkosten van verplaatst wordende onderwijzers, enz.	6000.—
	Voor uitgaven voor aanbouwen, reparatie van schoollocalen en onderwijzers woningen .	voormemor.
	Totaal . .	ƒ 117200.—
	RECAPITULATIE.	
	Bantam	ƒ 1900.—
	Batavia	32020.—
	Buitenzorg	2080.—
	Krawang	1360.—
	Cheribon	1360.—
	Transporteren .	ƒ 38720.—

Per Transport .	ƒ 33720.—
Tagal	1960.—
Pekalongan	2340.—
Samarang	39843.33⅓
Japara	2720.—
Rembang	1960.—
Soerabaija	28420.—
Madura	3080.—
Pasoeroean	4520.—
Probolingo	1360.—
Bezoekie	1960.—
Banjoewangie	1360.—
Banjoemaas	4440.—
Bagelen	3680.—
Kadoe	1720.—
Djokdjokarta	4120.—
Soerakarta	3160.—
Madioen	3200.—
Kedirie	1360.—
Sumatra's Westkust	13340.—
Benkoelen	2440.—
Palembang	1360.—
Banka (Muntok)	1720.—
Riouw	1360.—
Zuid- en Ooster-afdeeling van Borneo . .	1448.—
Celebes en onderhoorigheden . . .	9000.—
Amboina	5515.—
Banda	3310.—
Ternate	1720.—
Menado	1960.—
Timor	1966.—
In het algemeen	117200.—
Totaal . .	ƒ 312762.33⅓

III. Onderwijs onder de Inlandsche Christenen.

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
BUITENZORG.	Tractement aan een eersten onderwijzer te *Depok*	ƒ 300.—
	» » » tweeden » » »	120.—
	Toelage aan den eersten onderwijzer » » *J. Laurens* (personele toelage) . . .	204.—
	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	50.—
		ƒ 674.—
AMBOINA.	Tractement aan een opperschoolmeester te *Amboina*	ƒ 384.—
	» » twee » te *Saparoea* en *Haroekoe*	768.—
	Zeven onderwijzers 1ste klasse à ƒ 25 's mds. ieder	2100.—
	Zeventien » 2de » » » 20 » »	4080.—
	Een-en-twintig » 3de » » » 15 » »	3780.—
	Twaalf » 4de » » » 12 » »	1728.—
	Twee omloopende onderwijzers te *Saparoea* en *Haroekoe* à ƒ 6 's maands ieder . . .	144.—
	Twee idem idem à ƒ 6 's maands ieder . .	144.—
	Transporteren .	ƒ 13128.—

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
	Per Transport .	ƒ 13123.—
AMBOINA.	Inlandsche onderwijzers op de *Z. O.* en *Z. W. Eilanden*	1440.—
	Een idem op de Zuidkust van *Ceram* . .	300.—
	Toelage aan *B. N. J. Roskott* als opziener van de inlandsche scholen in het ressort van *Amboina*	1200.—
	Voor de voorziening in leermiddelen . . .	3000.—
	Voor hulppersoneel	5760.—
		ƒ 24823.—
BANDA.	Tractement aan 1 schoolmeester te *Banda-Neira*	ƒ 300.—
	» » 1 » » *Lonthoir* .	240.—
	» » 1 » » *Aij* . .	240.—
	» » 1 » » *Rozengain* .	180.—
	Schoolbehoeften	350.—
		ƒ 1310.—
TERNATE.	Tractement aan een inlandschen onderwijzer te *Ternate*	ƒ 420.—
	Tractement aan een tweeden onderwijzer te *Ternate*	300.—
	» » » derden » » »	120.—
	» » » onderwijzer te *Batjan* . .	240.—
	Voor schrijfbehoeften voor beide scholen . .	150.—
		ƒ 1230.—
MENADO.	Tractement aan 5 inlandsche onderwijzers in de *Minahassa*	ƒ 500.—
	Tractement aan 3 idem te idem . . .	240.—
	» » 8 » » » . . .	400.—
	Voor opleiding van inlandsche onderwijzers .	500.—
	Tractement aan een inlandschen onderwijzer te *Gorontalo*	240.—
	Tractement aan een onderwijzer bij de school voor kinderen van inlanders	240.—
	Voor schrijfbehoeften op de Gouvernements inlandsche Christenscholen in de *Minahassa* en te *Gorontalo*	500.—
	Bezoldiging van 29 inlandsche onderwijzers op de *Sangir-* en *Talaut-Eilanden* . . .	2976.—
		ƒ 5596.—
TIMOR.	Tractement aan een inlandschen onderwijzer .	ƒ 360.—
	Toelage aan een onderwijzer over October t/m December 1862.	90.—
	Voor de oprigting van 18 scholen voor de inlandsche Christenen op het eiland *Rotti* .	4380.—
	Idem voor 5 scholen op het eiland *Timor* .	1500.—
	Tractement aan een hulponderwijzer . . .	180.—
	Voor schoolbehoeften en andere leermiddelen .	250.—
		ƒ 6760.—
IN HET ALGEMEEN.	Transportkosten van den opziener over de inlandsche Christenscholen in het ressort van *Amboina*	ƒ 250.—
	Voor aanbouw of reparatie van schoollocalen .	—.—
		ƒ 250.—

	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
	RECAPITULATIE.	
	Buitenzorg	ƒ 674.—
	Amboina	24828.—
	Banda	1310.—
	Ternate	1230.—
	Menado	5596.—
	Timor	6760.—
	In het algemeen	250.—
		ƒ 40648.—
	ALGEMEENE RECAPITULATIE.	
	Hoofdcommissie van onderwijs	ƒ 14534.—
	Voor onderwijs aan Europeanen en hunne afstammelingen	312762 33½
	Voor onderwijs aan inlandsche Christenen .	40648.—
	Totaal . .	ƒ367944.33½
	Hiervan aftrekkende het bedrag, waarop bij de begrooting van 1862 is gerekend voor de ontvangen schoolgelden gedurende dat jaar .	54140.—
	Rest voor vermoedelijke kosten gedurende 1862 van het lager onderwijs in *Nederlandsch-Indië*	ƒ313804.33½

B. Werkelijke kosten over 1861.

I. Hoofdcommissie van Onderwijs.

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
BATAVIA.	Tractement aan een secretaris	ƒ 3350.—
	» » » kommies	2400.—
	» » » boodschapper . . .	120.—
	» » twee loopers	300.—
	Voor klerken en schrijfloonen	—
	» schrijf- en kantoorbehoeften . . .	1300.—
	» verlichting van het bureaulocaal . .	264.—
	» huur van een locaal	600.—
	Totaal . .	ƒ 13334.—

II. ONDERWIJS AAN EUROPEANEN EN DAARMEDE GELIJKGESTELDEN.

Residentiën.	Uitgaven.		Ontvangsten.		Werkelijke kosten.		*Aanmerkingen.*
Bantam . .	*f* 1550	18	*f* 422	—	*f* 1128	18	
Batavia . .	67706	75	3028	63	59678	12	
Buitenzorg .	5105	07	608	41	4496	66	
Krawang . .	1380	87	540	06	840	81	
Cheribon . .	2218	94	325	36	1893	58	
Tagal . . .	2576	02	574	48	2001	54	
Pekalongan .	3334	90	1389	76	1945	13	
Samarang .	56229	33	8142	34	48086	99	
Salatiga . .	6249	50	433	16	5816	34	
Japara . .	4464	88	454	50	4010	38	
Rembang . .	2250	56	267	—	1983	56	
Soerabaija .	43108	44	12077	67	31030	76	
Grissee . .	2120	92	135	18	1935	74	
Madura . .	1717	22	115	71	1601	50	
Sumanap . .	1502	93	213	90	1289	03	
Pasoeroean .	8059	02	2278	16	5780	86	
Probolingo .	2946	22	1210	27	1735	95	
Bezoekie . .	2397	37	637	41	1759	96	
Banjoewangie	1283	30	336	94	946	35	
Banjoemaas .	4626	50	1639	17	2937	33	
Bagelen . .	4607	04	708	46	3898	58	
Kadoe . . .	2484	77	984	18	1500	58	
Djokdjokarta	5710	58	1525	51	4185	07	
Soerakarta .	7494	69	1477	50	6017	19	
Madioen . .	2976	98	1099	06	1877	92	
Kediri . .							
Padang en onderhoorigh.	19148	04	2948	40	16199	64	
Benkoelen .	4066	88	558	66	3508	22	
Palembang .	1935	37	406	—	1529	37	
Riouw . .	1799	70	720	83	1078	86	
Bandjermasin	1518	46	359	50	1158	96	
Celebes en onderhoorigh.	12313	15	3638	02	8675	12	
Amboina en onderhoorigh.	10366	28	3572	50	6793	78	
Banda . . .	5345	81	2387	12	2958	69	
Ternate . .	2348	98	325	—	2023	98	
Menado . .	2964	25	1993	77	970	48	
Timor . . .	3780	56	382	53	3397	98	
Voor het repareren, daarstellen, vernieuwen en den inhuur van schoollocalen en onderwijzerswoningen enz. . . .	50186	42	—	—	50186	42	
Totaal. .	359376	97	63017	27	296359	70	

III. ONDERWIJS ONDER DE INLANDSCHE CHRISTENEN.

Residentiën.	Uitgaven.		Ontvangsten.		Werkelijke kosten.		*Aanmerkingen.*
Buitenzorg .	ƒ 471	—	—	—	ƒ 471	—	
Amboina en onderhoorigh.	13296	83	—	—	13296	83	
Banda . . .	288	—	—	—	288	—	
Ternate . .	1230	—	—	—	1230	—	
Menado en Gorontalo .	2627	10	—	—	2627	10	
Timor . . .	6475	—	—	—	6475	—	
Tagal . . .	108	95	—	—	108	95	
	ƒ 24496	88	—	—	ƒ 24496	88	

RECAPITULATIE.

OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Werkelijke kosten.	
Hoofdcommissie van onderwijs	ƒ 13334	—
Onderwijs aan Europeanen en daarmede gelijkgestelden .	296859	70
Onderwijs onder de Inlandsche Christenen	24496	88
Totaal . .	ƒ 334690	58

C. Werkelijke kosten sedert 1848.

I. HOOFDCOMMISSIE VAN ONDERWIJS.

Jaren.	Uitgaven.		Ontvangsten.		Werkelijke kosten.		*Aanmerkingen.*
1848	ƒ —	—	—	—	ƒ —	—	Werd vóór 1850 uit het geldelijk schoolfonds bestreden.
1849	400	—	—	—	400	—	
1850	7200	—	—	—	7200	—	
1851	7020	—	—	—	7020	—	
1852	6180	—	—	—	6180	—	
1853	8891	—	—	—	8891	—	
1854	8538	08	—	—	8538	08	
1855	6408	—	—	—	6408	—	
1856	6390	—	—	—	6390	—	
1857	7890	—	—	—	7890	—	
1858	9666	69	—	—	9666	69	
1859	11244	—	—	—	11244	—	
1860	12934	—	—	—	12934	—	
1861	13334	—	—	—	13334	—	

II. ONDERWIJS AAN EUROPEANEN EN DAARMEDE GELIJK-GESTELDEN.

Jaren.	Uitgaven.		Ontvangsten.		Werkelijke kosten.		*Aanmerkingen.*
1848	ƒ 93561	64	ƒ —	—	ƒ 93561	64	
1849	63101	37	—	—	63101	37	
1850	158706	40	39179	106	119526	54	
1851	186270	70	45536	116	140733	74	
1852	186283	77	49669	17	136614	60	
1853	201679	35	51861	25	149818	10	
1854	229879	71	54814	01	175065	70	
1855	238586	99	58988	109	179597	110	
1856	268573	30	59702	108	208870	42	
1857	265624	32	58209	27	207415	05	
1858	302821	16	56069	55	246751	81	
1859	308067	52	55468	44	252599	08	
1860	319259	04	54473	59	264785	45	
1861	359876	92	63017	27	290859	70	

III. ONDERWIJS ONDER DE INLANDSCHE CHRISTENEN.

1848	ƒ 9380	—	—	—	ƒ 9380	—	
1849	11119	—	—	—	11119	—	
1850	10068	40	—	—	10068	40	
1851	9835	—	—	—	9835	—	
1852	15411	—	—	—	15411	—	
1853	13288	—	—	—	13288	—	
1854	14283	—	—	—	14283	—	
1855	14533	46	—	—	14533	46	
1856	16489	—	—	—	16489	—	
1857	20447	35	—	—	20447	35	
1858	25063	—	—	—	25063	—	
1859	29012	85	—	—	29012	85	
1860	31001	94	—	—	31001	94	
1861	24496	88	—	—	24496	88	

D. Vermeerdering van uitgaven,

TOEGESTAAN GEDURENDE 1862.

I. HOOFDCOMMISSIE VAN ONDERWIJS.

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
BATAVIA.	6de tractements-verhooging aan den secretaris .	ƒ 600.—

II. ONDERWIJS AAN EUROPEANEN EN DAARMEDE GELIJK-GESTELDEN.

BATAVIA.	Tractement aan een teekenmeester bij de Gouvernements lagere scholen te *Weltevreden* over October t/m December 1862 à ƒ 100 's maands.	ƒ 300.—

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
PEKALONGAN	Verhooging van het tractement van den eersten onderwijzer over September t/m December 1862 met ƒ 25 's maands	ƒ 100.—
	Tractement aan een onderwijzer over September t/m December 1862 à ƒ 100 's maands . .	400.—
	Huishuur aan den onderwijzer over idem à ƒ 30 's maands	120.—
		ƒ 620.—
SAMARANG.	Verhooging van huishuur indemniteiten van de derde onderwijzers bij de Gouvernements eerste lagere school en de beide Weeshuisscholen met ƒ 20 's maands voor elk onderwijzer over Junij t/m December 1862	ƒ 420.—
	Tractement aan een onderwijzer te *Salatiga* over December 1862	100.—
	Huishuur aan idem over idem	50.—
	Tractement aan een schoolbediende over idem .	5.—
	Aanmaak en onderhoud van meubelen over idem	8.33⅓
		ƒ 583.33⅓
PASOEROEAN	Tractement aan een tweeden onderwijzer over September t/m December 1862 à ƒ 100 's maands	ƒ 400.—
	Huishuur aan idem over idem à ƒ 50 's maands .	200.—
		ƒ 600.—
BANJOEMAAS.	Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen .	ƒ 4,—
BANDA.	Tractement aan een tweeden onderwijzer over December 1862	ƒ 100.—
	Huishuur aan idem over idem	50.—
		ƒ 150.—
TIMOR.	Voor schrijfbehoeften meerder toegestaan . .	ƒ 221. —
IN HET ALGEMEEN.	Voor bezoldiging van ondermeesters en kweekelingen	ƒ 100.—
	Idem bij de Hervormde Weeshuisscholen en de R. C. Weeshuisschool	5400.—
	Voor transport en verblijfkosten van verplaatst wordende onderwijzers enz	6000.—
		ƒ 11500.—

Residentiën.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Bedragen.
	RECAPITULATIE.	
	Batavia	ƒ 600.—
	Pekalongan	620.—
	Samarang	583.33
	Pasoeroean	600.—½
	Banjoemaas	4.—
	Banda	150.—
	Timor	221.—
	In het algemeen	11500.—
		ƒ 14278.33½

III. ONDERWIJS ONDER DE INLANDSCHE CHRISTENEN.

TIMOR.	Toelage aan een onderwijzer over October tot en met December 1862	ƒ 90.—
	Tractement aan een hulponderwijzer . . .	180.—
		ƒ 270.—
	RECAPITULATIE.	
	Hoofdcommissie van onderwijs	ƒ 600.—
	Onderwijs aan Europeanen en daarmede gelijkgestelden	14278.33
	Onderwijs onder de Inlandsche Christenen .	270.—
		ƒ 15148.33½

E. Vermindering van uitgaven, gedurende 1861.

I. HOOFDCOMMISSIE VAN ONDERWIJS.

Nihil . . . . . .

II. ONDERWIJS AAN EUROPEANEN EN DAARMEDE GELIJKGESTELDEN.

Voor 5 en 10jarige tractementsverhoogingen aan de onderwijzers zoomede gratificatien, en aandeelen in de schoolgelden	ƒ 600.—

III. ONDERWIJS ONDER DE INLANDSCHE CHRISTENEN.

Nihil . . . . . .

Bett. B.

STAAT houdende aantooning van de verbruikte fondsen, ten laste van het dienstjaar 1861 beschikbaar gesteld voor gebouwen in het belang van het schoolwezen in *Nederlandsch-Indie*.

OMSCHRIJVING.	Beschikbaar gesteld		Verbruikt.		*Aanmerkingen.*
Gedeeltelijk vernieuwen van den tegelvloer in de *2e* gouvernements lagere school te *Weltevreden*	*f* 313	—	*f* 313	—	
Gedeeltelijk vernieuwen van den tegelvloer van het schoolgebouw en van den rollaagvloer van de galerij van de *1e* gouvernements lagere school te *Weltevreden*	1895	—	1895	—	
Gedeeltelijk vernieuwen van het dak der achtergalerij van de woning van den *1en* onderwijzer der *2e* lagere school te *Weltevreden*	460	—	861	83	meer verbruikt *f* 401,83.
Bouw van een nieuw schoollokaal met onderwijzerswoning te *Fort de Kock* (*Padangsche Bovenlanden*)	14000	—	13023	71½	
Aanbrengen van zonneblinden tusschen de stijlen en het afdak langs de Oostzijde van woonhuis en schoollokaal *1e* gouvernements lagere school te *Padang*	377	—	376	67	
Bouw van eene school voor *40* kinderen met onderwijzerswoning te *Rioww*	9701	—	7714	48	
Bouw van een schoollokaal voor *250* leerlingen en *twee* onderwijzerswoningen te *Makasser*.	20000	—	20000	—	de specificatie hiervan is nog niet ontvangen.
Transportere . .	*f* 46779	—	*f* 44211	69½	

OMSCHRIJVING.	Beschikbaar gesteld		Verbruikt.		*Aanmerkingen.*
Per Transport . .	*f* 46779	—	*f* 44214	69½	
Vernieuwen van het dak van de schoolmeesterswoning en bijgebouwen te *Lonthoir* (*Banda*)	447	—	445	70	
Reparatien aan het sluitwerk en schilderen van het schoolgebouw en de onderwijzerswoning te *Banjoemaas* . .	40	50	40	50	de specificatie hiervan is nog nietontvangen.
Bouw van een schoollokaal met onderwijzerswoning te *Makasser*. (Overschrijving) . . .	103	46½	103	46½	
Maken en plaatsen van *twee* deuren en *vier* glasramen in de gouvernementsschool te *Amboina*	350	—	345	27½	
Voorziening aan de schoolmeesterswoning op het eiland *Aij* (*Banda*)	291	—	286	30	
Aanbrenging van planken plafonds in de woning van den *1e* onderwijzer aan de *2e* gouvernements lagere school te *Weltevreden*	1490	—	1214	01	
Voorzieningen aan de gouvernementsschool te *Amboina* . .	56	45	50	45	de specificatie hiervan is nog nietontvangen.
Inhuur van een gebouw voor school en onderwijzerswoning te *Poerbolingo* (*Banjoemaas*)	360	—	270	—	
Indemniteit voor huishuur aan den onderwijzer te *Palembang*	480	—	480	—	
Idem als boven te *Banjoemaas* .	360	—	360	—	
Idem als boven te *Ngawie* (*Madioen*)	360	—	360	—	
Idem als boven te *Buitenzorg* .	720	—	540	—	
Inhuur van een huis voor schoollokaal te *Meester-Cornelis* .	1500	—	1500	—	
	f 53337	41½	*f* 50186	42½	

Lett. I.

STAAT der onder ultimo November 1861 in dienst zijnde Inlandsche Schoolmeesters in de Residentie *Amboina* en *Onderhoorigheden*.

Doorloop. Nummer.	NAMEN.	RANGEN.	Standplaatsen.	Getal kinderen.
1	P. F. Sosilisa.	Opperschoolmeester.	Amboina.	—
2	W. Noija.	Schoolmeester 2e klasse.	Hative-besar.	103
3	J. M. Samallo.	Idem 4e »	Idem.	107
4	Ch. L. Huwaë.	Idem 1e »	Noussanive.	131
5	J. Pelamonia.	Idem 4e »	Idem.	114
6	P. P. Risakotta.	Idem 3e »	Mardika.	105
7	M. Matahelimual.	Idem 3e »	Soja di atas..	16
8	J. H. Soumokil.	Idem 4e »	Hatalaai.	81
9	M. A. Lilipalij.	Idem 4e »	Nakoe.	66
10	. . . . .	. . . . . overl.	Kilang.	73
11	A. S. Makatita.	Idem 2e »	Ema.	106
12	L. P. Talahatu.	Idem 2e »	Hukurila.	12
13	M, P. Latuasan,	Idem 2e »	Lejharie.	19
14	J. E. Risekotta.	Idem 2e »	Roetong.	40
15	J. R. Nanlohij.	Idem 3e »	Hoetoemoerij.	168
16	J. Ch. Nanlohij.	Idem 4e »	Idem.	—
17	E. P. Soumokil.	Idem 2e »	Amahoesoe.	118
18	A. J. Tanasale.	Idem 4e » tijdel.	Idem.	—
19	A. Z. Latumanuweij	Idem van het N. Z. G.	Galala.	44
20	P. D. Lilipalij.	Idem 3e klasse.	Hallong.	32
21	L. Manusama.	Idem van het N. Z. G.	Lata.	95
22	J. D. Nendissa.	Idem idem.	Negeri lama.	42
23	J. W. A. Tanamal.	Idem idem.	Waaijheroe.	90
24	J. D. Manusama.	Idem idem.	Poka.	50
25	B. Lainsamputij.	Idem 3e klasse.	Roemah tiga.	40
26	S. Hukom.	Idem 2e »	Hatu.	72
27	H. P. Matulapelwa.	Idem 3e »	Lilibooi.	103
28	W. Ch. Simouw.	Idem 4e » tijdel.	Idem.	—
29	Th. Lilipalij.	Idem 4e »	Allang.	130
30	J. Metekohij.	Idem van het N. Z. G.	Idem.	102
31	J. M. Tallane.	Idem 3e klasse,	Passo.	78
32	J. A. Siwalette.	Idem 2e »	Soelie.	124
33	D. M. Lokollo.	Idem 2e »	Tial.	19
34	A. A. Mustamu.	Idem 1e »	Waaij.	92
			Transportere :	2374

Doorloop. Nummer.	NAMEN.	RANGEN.	Standplaatsen;	Getal kinderen.
			Per Transport .	2374
35	A. Tanamal.	Schoolmeester van het N. Z, G.	Waaij.	126
36	N. Ririmassij.	Idem 2e klasse.	Hila.	27
37	P. A. Lalopua.	Idem 1e klasse.	Lariekie.	21
38	C. M. Haulussij.	Opperschoolmeester.	Haroekoe en Sameth.	195
39	W. M. Manuhuta.	Schoolmeester 4e klasse.		
40	J. S. Noija.	Idem 2e »	Wassoe.	58
41	L. J. Reawaruw.	Idem 2e »	Aboroe.	131
42	F. A. Tentuwa.	Idem 4e »	Idem.	
43	Th. C. Mustamu.	Idem 3e »	Hoelalioe.	181
44	P. J. Nekejaluw.	Idem 4e »	Idem.	
45	J. L. Wattimena.	Idem 3e »	Karioe.	52
46	M. W. Metakupan.	Idem 4e »	Oma,	138
47	P. D. Leihitu.	Idem 4e »	Idem.	
48	J. H. Nanlohij.	Opperschoolmeester.	Saparoea en Thiouw.	273
49	D. P. Siahaija.	Schoolmeester 4e klasse.		
50	H. Manuhutu.	Idem 4e »	Idem.	
51	S. Sarimanella.	Idem 3e »	Ouw.	174
52	S. J. Manuputij.	Idem 4e »	Idem,	
53	A. M. Soplanit.	Idem 3o »	Oelath.	136
54	P. M. Delima.	Idem 4e »	Idem.	
55	S, H. Pattij.	Idem 4e »	Sirrij Sorrij.	133
56	A. L. Hitipeuw.	Idem 4e »	Idem.	
57	D. F. Siahaija.	Idem 1e »	Paperoe.	120
58	E. A. Titaleij.	Idem 4e »	Idem.	
59	P. Pastora.	Idem 1e »	Booij.	177
60	J. Lekahena.	Idem 4e »	Idem.	
61	M. S. Nahumurij.	Idem 1e »	Tohaka.	231
62	J. A. Latumanuweij.	Idem 4e »	Idem.	
63	J. Pattipilohij.	Idem 4e »	Ihamakoe.	205
64	P. Peilou.	Idem 4e »	Idem.	
65	F. A. Manuhutu.	Idem 3e »	Nolloth.	189
66	S. L. Tanamal.	Idem 4e »	Idem.	
67	J. H. F. Sahupala.	Idem 2e »	Itawaka.	145
68	J. J. Lekahena.	Idem 4e »	Idem.	
69	H. J. Kuhuwael.	Idem 4e »	Porto.	146
70	Ch.M. Rensampessij	Idem 4e »	Idem.	
71	J. Picaulij.	Idem 3e »	Haria.	320
72	A. A. de Fretes.	Idem 4e »	Idem.	
73	Wed.F.Latumahina.	Particuliere school.	Kampong Mahu,	30
74	J. A. Hekanussa.	Schoolmeester 2e klasse.	Sela en Leinitoe.	88
			Transportere .	5670

Doorloop. Nummer.	NAMEN.	RANGEN.	Standplaatsen.	Getal kinderen.
			Per Transport	5670
75	J. Huliselan.	Schoolmeester 4e klasse.	Titawaai.	196
76	O. Lestunij.	Idem 4e »	Idem.	
77	P. J. Anakotta.	Idem 3e »	Aboeboe.	121
78	M. Hukom.	Idem 2e »	Akoon.	82
79	J. Latuheru.	Idem 2e »	Ameth.	214
80	Ph. Simatauw.	Idem 4e »	Idem.	
81	J, Lopulisa.	Idem 3e »	Nalahia.	84
82	P. Huka.	Idem van het N. Z. G.	Lokkie.	36
83	P. R. Hukum.	Idem 4e klasse.	Pieroe, Tanoenoe en Ettij.	87
84	J. L. Wattimena.	Idem 2e »	Kaaijbobo.	309
85	H. J. Lopulalan.	Idem 4e »	Idem.	
86	M. Picaulij.	Idem 4e »	Idem.	
87	J. H. Mustamu.	Idem 3e »	Kamarian en Seruawan.	150
88	F. F. H. Pattij.	Idem 4e »		
89	Ph. Rikumahu.	Idem 2e »	Tihulale,	64
90	B. Wattimena.	Idem 3e »	Roemah kaai.	92
91	J. J. Hettarija.	Idem 3e »	Elpapoetie dat is Paulohij en Samasoeroe.	242
92	E. A. Tapiheru.	Idem 4e »		
93	J. L. Reawaruw.	Idem 3e »	Makariki.	100
94	C. E. Pattiasina.	Idem 1e »	Amaheij.	210
95	F. Saparuwej.	Idem 4e »	Idem.	—
96	M. Anakotta.	. . . . .	Awahija, Waraka, Apisano en Tananahu.	68
97	J. W. Pattinasaranij.	Idem 3e klasse.	Boana.	116
98	P. Pelupessij.	Idem 4e »	Manipa.	31
99	R. L. Wakanna.	Idem 4e »	Boeroe,	29
100	G. Nanlohij.	. . . . .	Durdjella.	27
101	. . . . .	om per eerste gelegenheid	Wokam.	16
102	. . . . .	hunne bestemming te volgen.	Wangel.	—
103	Th. Sapakuwa.	. . . . .	Makisser.	107
104	M. Rugebregt.	. . . . .	Moa op Pattij.	—
105	H. Ruhukaaij.	. . . . .	Jeroesoe op Roma.	—
106	P. Pajis.	. . . . .	Seroai op Lettij.	66
107	L. Letaai.	. . . . .	Serwaroe op Lettij.	101
			Totaal .	8218

Lett. K.

STAAT der Gouvernements Inlandsche Christen-scholen in de *Minahassa* onder ultimo 1862.

Doorloopend Nummer.	Plaatsen, waar deze scholen zich bevinden.		Getal kinderen.
	DISTRICT.	NEGORIJ.	
1	Menado	Menado	61
2	Kakas kassang	Lotta	19
3	Idem	Tatelie	56
4	Tombaririj	Tanawangko	33
5	Klabat di bawah	Panikie di bawah . . .	33
6	Tonsea	Kema	57
7	Likoepang	Likoepang	42
8	Tondano	Tondano	108
9	Idem	Kapataran	47
10	Kakas	Kakas	123
11	Langowang	Langowang	71
12	Amoerang	Amoerang	56
		Totaal . .	706

Lett. L.

STAAT der Inlandsche Christen-Genootschaps-scholen in de *Minahassa* onder ultimo 1862.

Doorloopend Nummer.	Plaatsen, waar deze scholen zich bevinden.		Getal kinderen.
	DISTRICT.	NEGORIJ.	
1	Tomohon. . . .	Tomohon . . .	102
2	Idem	Tataaran . . .	89
3	Idem	Rurukan . . .	27
4	Saronsong . . .	Saronsong . . .	53
5	Idem	Lahendong . . .	30
6	Idem	Tondango . . .	33
7	Idem	Ranbunan . . .	34
8	Idem	Pinares	26
9	Kakaskassan . . .	Kakaskassan . . .	48
10	Bantik	Singkel	43
11	Idem	Malalajan . . .	20
12	Idem	Bengkol	—
13	Aris	Pandoe	42
14	Idem	Sawangan . . .	39
15	Klabat di bawah . .	Kajuwragi . . .	—
16	Idem di atas . . .	Kolongan . . .	70
17	Kawankowan . . .	Kumelembuaai . .	70
18	Idem	Wuruk	25
19	Idem	Karimbo. . . .	37
20	Idem	Wakan	25
21	Idem	Tewasen. . . .	45
22	Idem	Liwason. . . .	20
23	Idem	Saut	23
24	Idem	Kawangkowan . .	62
25	Idem	Tondegessan . .	35
26	Idem	Kajuwij	25
27	Idem	Kanejan	37
28	Idem	Koreng	43
29	Idem	Pinamorongan . .	31
30	Idem	Paslaten	14
31	Tonpasso	Tompasso . . .	57
32	Idem	Pontak	35
33	Idem	Mopolo	25
34	Idem	Lampad	35
35	Idem	Raanan	22
36	Idem	Motoling. . . .	29
		Transportere .	1351

Doorloopend Nummer.	Plaatsen, waar deze scholen zich bevinden.		Getal kinderen.
	DISTRICT.	NEGORIJ.	
		Per Transport .	1351
37	Tompasso . . .	Wanga	23
38	Idem	Tokin	27
39	Idem	Tollok	42
40	Idem	Kanonang . . .	27
41	Romoon	Rumoong bawah . .	19
42	Idem	Tenga	21
43	Idem	Porgar	30
44	Idem	Tawaang. . . .	20
45	Idem	Paku	16
46	Idem	Rumoong atas . .	41
47	Idem	Wurouk	69
48	Tonbaririe . . .	Lemo	35
49	Idem	Lola	35
50	Idem	Taratara	41
51	Idem	Woloan	24
52	Tondano	Makalisung . . .	42
53	Idem	Rerer	52
54	Idem	Kolongan . . .	55
55	Idem	Sawangan . . .	35
56	Idem	Kombie	45
57	Idem	Ranowangko . . .	32
58	Idem	Lalumpej . . .	65
59	Idem	Telap	48
60	Idem	Watumea . . .	49
61	Idem	Tonlean ketjil . .	45
62	Idem	Kajuroja	45
63	Idem	Watulanej . . .	47
64	Idem	Tetap	70
65	Idem	Eris en Tandengan .	75
66	Idem	Negerij Bahauw . .	41
67	Idem	Koja	50
68	Tonsea	Treman	65
69	Idem	Kassar	83
70	Idem	Tumaluntung . . .	60
71	Idem	Talawaan . . .	22
72	Idem	Sawangan . . .	63
73	Idem	Tanggari. . . .	—
74	Idem	Sukur	28
75	Idem	Mapangit . . .	29
		Transportere .	2967

Doorloopend Nummer.	Plaatsen, waar deze scholen zich bevinden.		Getal kinderen.
	DISTRICT.	NEGORIJ.	
		Per Transport .	2967
76	Tonsea	Tetej	45
77	Idem	Tatelu	53
78	Idem	Matungkas . . .	62
79	Idem	Tandjong merah . .	16
80	Idem	Lansot	20
81	Idem	Lilang	34
82	Langowang . . .	Lompias	33
83	Idem	Paslaten	52
84	Langowan . . .	Atep	30
85	Idom	Palamba	20
86	Idem	Talawatu	15
87	Kakas	Passo	37
88	Idem	Panassen	46
89	Idem	Toulejan	28
90	Idem	Sombokej	6
91	Idem	Kajuwatoe . . .	34
92	Idem	Karor	22
93	Remboken . . .	Remboken . . .	87
94	Idem	Kasuratan . . .	14
95	Tombasian . . .	Tombassaian atas . .	65
96	Idem	Poudang . . .	32
97	Idem	Ritej	28
98	Ratahan	Ratahan	40
99	Idem	Pangoe	10
100	Idem	Sumampouw . . .	22
101	Idem	Tatengessan . . .	28
102	Passan	Sasakulan . . .	—
103	Idem	Watulani . . .	—
104	Sonder	Sonder	93
105	Idem	Lejlem	31
106	Idem	Kijawa	68
107	Idem	Tintjep	36
108	Idem	Kapoja	25
109	Idem	Tumpaan	36
110	Idem	Talaitad	35
111	Tansawang . . .	Tombatu	27
112	Idrm	Mundung	24
113	Idem	Silian	19
		Totaal .	4240

Lett. M.

STAAT der Inlandsche Christen-negorijscholen in de *Minahassa* onder ultimo 1862.

Doorloopend Nummer.	Plaatsen, waar deze scholen zich bevinden.		Getal kinderen.
	DISTRICT.	NEGORIJ.	
1	Kakaskassang	Koka	8
2	Idem	Tinoor	18
3	Idem	Waremboengan	10
4	Tonbaririe	Sendoekh	29
5	Idem	Maäsing	18
6	Idem	Popareng	14
7	Tonsea	Aijer madidi	82
8	Idem	Tonsea lama	53
9	Klabat di atas	Maoembie	64
10	Idem	Koewil	50
11	Tomohon	Pangolombian	27
12	Idem	Kembes	37
13	Sonder	Tankoenej	16
14	Idem	Soeloehoen	46
15	Idem	Popontalen	20
16	Idem	Lelema leler	17
17	Idem	Moente	18
18	Idem	Pakoe	27
19	Idem	Tengah	39
20	Romohon	Tawaän	42
21	Idem	Eloesan	30
22	Tonbassian	Malikoe	48
23	Tonpasso	Pinalin	21
24	Idem	Popoh	28
25	Tonsawang	Loboe	23
		Totaal	785

SCHOOLWEZEN

VOOR

DEN INLANDER

IN

NEDERLANDSCH-INDIË.

VERSLAG

OVER

HET SCHOOLWEZEN VOOR DEN INLANDER

IN

NEDERLANDSCH-INDIË,

OVER

HET JAAR 1862.

I. KWEEKSCHOOL TE SOERAKARTA.

In het afgeloopen schooljaar (van 1 Julij 1862 tot 30 Junij 1863) heeft er geene verandering plaats gehad in het personeel van de onderwijzers. De cursus is geopend met 34 kweekelingen van den vorigen cursus en met 2 nieuw benoemden. Daarvan zijn er 8 tot onderwijzers benoemd, te weten: *Sadiroen*, onder den naam van *Prawiro Sentiko*, te *Wonosobo* (residentie *Bagelen*); *Raden Bawadiman*, onder den naam van *Raden Patmo Dirdja*, te *Koedoes* (residentie *Japara*); *Mas Soendjojo*, onder den naam van *Mas Reno Atmodjo*, te *Patjitan*, (adsistent-residentie van dien naam); *Mas Goerisa*, onder den naam van *Mas Merto Diwirjo*, te *Soerabaija*, (residentie van dien naam); *Mas Bi*, onder den naam van *Wirjo Atmodjo*, te *Poerwakarta*, (adsistent-residentie *Krawang*); *Soeradi*, onder den naam van *Mangoen Sentiko*, te *Pekalongan* (residentie van dien naam; *Mas Kanang*, onder den naam van *Mas Tondo Soedirdjo*, te *Bangkalan* (residentie *Madura*) en *Abdoelah*, onder den naam van *Mangoen Soebroto*, te *Samarang* (residentie van dien naam).

De twee laatstgenoemden tot onderwijzers benoemde kweekelingen woonden den cursus tot aan het einde toe bij; terwijl in plaats van de zes eerstgenoemden tot kweekelingen zijn benoemd de jongelingen *Tamardi* van *Banjoemas*; *Raden Abdoel Samen* en *Raden Achmat*, beiden van *Madura*; *Mas*

Markoen en *Tangok*, beiden van *Krawang* en *Mas Soedjono* van *Patjitan*.

Van de kweekelingen *Ambijah*, *Sabil*, *Soera Krama*, *Moengsa*, *Osmin*, *Soepingi*, *Tarman*, *Semoedjo* en *Abas* is de maandelijksche toelage wegens gemaakte vorderingen tot *f* 15 verhoogd.

Het aantal leerlingen in de eerste of hoogste klasse heeft gemiddeld 18 bedragen. Zij zijn onderwezen in het lezen van de Javaansche en Maleische talen, het vertalen van de eene taal in de andere; het toepassen van de leer der evenredigheden, de aardrijkskunde van *Europa* en *Azie*, de grondslagen van de wiskundige aardrijkskunde; de landmeetkunde, zoo theoretisch als practisch en de Javaansche spraakkunst. Op het einde van den cursus zijn 5 kweekelingen met het geven van onderwijs belast; 2 in de school op het gebied van den prins *Mangkoe Negoro* en 3 in de externenschool, die aan de kweekschool is toegevoegd.

Over het algemeen was de aanleg van de leerlingen in de eerste klasse zeer middelmatig.

Op het einde van den cursus bevonden zich in de tweede klasse 13 kweekelingen. Zij hebben onderrigt ontvangen in het lezen en schrijven van de Javaansche en Maleische talen; het vertalen van de eene taal in de andere, de beschrijving van den *Indischen Archipel* in het algemeen en van *Java* in het bijzonder; de grondbeginselen van de wiskundige aardrijkskunde en de beginselen der rekenkunde; terwijl allen in die vakken goede vorderingen hebben gemaakt.

De oefeningen in het Madureesch, het Soendaasch, het Maleisch met Arabische karakters en het handteekenen zijn met gunstig gevolg voortgezet.

De externen-school bevatte op het einde van den cursus 24 leerlingen, waaronder 3 zonen van den *Soesoehoenan;* zij waren in drie afdeelingen verdeeld; terwijl in ieder van die afdeelingen door een der kweekelingen van de kweekschool onderrigt is gegeven in het lezen en schrijven van Javaansch en Maleisch; de behandeling van geheele en gebroken getallen en de aardrijkskunde van den *Oost Indischen Archipel.*

Velen van hen zijn niet geregeld ter school gekomen, ten

gevolge waarvan hunne vorderingen niet aan de verwachting hebben beantwoord; daarentegen heeft het onderwijs bij die leerlingen, welke zich aan geen schoolverzuim hebben schuldig gemaakt, goede vruchten gedragen.

Kweekschool te Bandong.

De voorbereidende maatregelen tot oprigting van eene kweekschool tot opleiding van inlandsche onderwijzers, ten dienste van de inlandsche jeugd in de *Soenda-landen* zijn in het afgeloopen jaar met kracht doorgezet. Men is dan ook reeds zoover gevorderd, dat met de oprigting der benoodigde gebouwen spoedig een begin zal kunnen worden gemaakt.

Bij gouvernements besluit van 27 Augustus 1862 no. 1 is aan den ambtenaar der 1ste klasse, mr. *D. Koorders* opgedragen, zich naar *Bandong* te begeven, ten einde aldaar onder de leiding van den heer *K. F. Holle* zich de kennis der Soendasche taal eigen te maken en, voor zooveel noodig, dezen behulpzaam te zijn in het beramen van hetgeen tot bevordering van het onderwijs onder de inlandsche bevolking in de *Soenda-landen* dienstig zijn zal.

II. PROVINCIALE SCHOLEN.

De volgende bijzonderheden omtrent de inlandsche scholen op en buiten *Java* zijn ontleend aan de verslagen der hoofden van gewestelijk bestuur over 1862.

BANTAM.

In het afgeloopen jaar is in deze residentie de school niet geopend geweest.

BATAVIA.

In deze residentie bestonden gedurende 1862 geene inlandsche scholen, zooals die, welke in dit verslag behandeld worden.

BUITENZORG.

Als voren.

KRAWANG.

School te Poerwakarta.

Men trof onder de leerlingen, die deze school bezochten, één zoon van den regent, één van den hoofd-panghoeloe en één van den demang van het district *Sindang-kasi* aan; de overigen waren kinderen van mindere beambten, gepensioneerden, dessa-hoofden en onbeambte inlanders.

Behalve in het lezen en schrijven der Javaansche, Maleileische en Soendasche talen, zijn de leerlingen nog onderwezen in de beginselen der rekenkunde en in de aardrijkskunde van *Java*. Hunne vorderingen in die vakken zijn, blijkens het gehouden examen, middelmatig geweest.

Van de leerlingen, die de scholen gedurende het afgeloopen jaar verlaten hebben, zijn er eenigen geplaatst als hulpschrijvers op het adsistent-residentie kantoor, bij den regent, den hoofd-djaksa en de demangs, ten einde zich verder voor eene plaatsing in 's lands dienst te bekwamen.

Het toezigt over het onderwijs is gehouden door den adsistent-resident, den kommies-kashouder en den ter hoofdplaats aanwezigen controleur bij de landelijke inkomsten en kultures.

PREANGER REGENTSCHAPPEN.

Scholen te Tjiandjoer, Bandong, Soemedang, Garoet en Manoendjaja.

De afkomst der leerlingen was als volgt:

	KINDEREN VAN						
	Regenten.	Patihs en hoofdgecommitteerden.	Djaksa's.	Wedono's.	Priesters en hadji's.	Mindere hoofden.	Partikulieren.
Tjiandjoer .	1	»	»	5	4	25	1
Bandong .	8	3	4	9	10	61	34
Soemedang .	5	10	2	10	»	17	2
Garoet . .	»	3	1	»	2	15	11
Manoendjaja	»	1	4	7	1	6	13

Velen daarvan waren op gevorderden leeftijd en reeds gehuwd, welke omstandigheden ongunstig hebben gewerkt op de resultaten van het onderwijs.

De ouders, die op grooten afstand wonen van de plaats, waar de school gevestigd is, zien er tegen op hunne kinderen op jeugdigen leeftijd van zich te verwijderen. Ook de kosten, aan zulk eene verwijdering verbonden, leveren geen gering bezwaar daartegen op. Aan deze omstandigheden is het dan ook voor een groot deel toe te schrijven, dat het aantal leerlingen in het afgeloopen jaar niet is toegenomen. De oprigting van districtsscholen, waartoe het voornemen opgevat en door de Regering de noodige voorlichting ingewonnen is, zal ongetwijfeld de deelname aan het onderwijs meer algemeen maken.

De leerlingen zijn onderwezen in:

het lezen en schrijven van de Soendasche taal en het stellen van brieven in die taal;

het lezen en schrijven van de Maleische taal en het stellen van brieven in die taal, zoowel met Arabische als met Latijnsche karakters;

de rekenkunde tot en met den regel van drieën, de leer der gewone en tiendeelige breuken, de herleiding der maten en gewigten, het berekenen van transportloonen, de interestrekening en het Mahomedaansche erfregt;

het handteekenen en het teekenen van kaarten;

de eerste beginselen van het landmeten, zoo theoretisch als practisch;

het gewone boekhouden;

de aardrijkskunde van *Java* en omliggende landen.

De examina, in de maand December gehouden, hebben, de omstandigheden hierboven vermeld in aanmerking genomen, over het algemeen redenen tot tevredenheid gegeven. Vooral was zulks te *Tjiandjoer* het geval, waartoe de ijver en geschiktheid van het onderwijzers-personeel niet weinig heeft bijgedragen.

Te *Bandong* zijn drie scholieren, wegens wangedrag en al te geringe vorderingen van de school aldaar verwijderd. Een leerling van de school te *Tjiandjoer* en één van die te *Ban-*

dong zijn als hulponderwijzers bij scholen benoemd; terwijl één leerling van de school te *Garoet* als letterzetter bij 's lands drukkerij geplaatst is. Het meerendeel der overige leerlingen, die de scholen verlaten hebben, zijn als schrijvers of in andere lage landsbetrekkingen geplaatst.

Het toezigt over het onderwijs is uitgeoefend door de betrokken adsistent-residenten, controleurs en regenten; terwijl ook de resident van tijd tot tijd de scholen bezocht heeft.

CHERIBON.

Onder de leerlingen, die deze school bezoehten, bevonden zich twee kinderen van districtshoofden, terwijl de overigen voor het meerendeel tot den minderen stand behoorden.

Er werd onderwijs gegeven in het lezen en schrijven van de Javaansche en Soendasche talen met eigenaardige en van de Maleische taal met Latijnsche karakters; het overzetten van die talen onderling en het rekenen tot en met den regel van drieën met breuken; terwijl twee leerlingen onderrigt ontvingen in het practische landmeten en het teekenen van landkaarten.

Het examen heeft bevredigende resultaten opgeleverd.

TAGAL.

Scholen te Tagal, Pamalang en Brebes.

Onder de leerlingen op de school te *Tagal* trof men aan 1 zoon van den patih van *Tagal* en 5 zonen van districtshoofden; de overigen waren kinderen van inlandsche ambtenaren van minderen rang en van gegoede handelaren.

Het meerendeel der leerlingen, die de scholen te *Pamalang* en *Brebes* bezochten, waren zonen of aanverwanten van inlandsche ambtenaren en hoofden.

Op de drie bovengenoemde scholen is onderwijs gegeven in het lezen en schrijven der Javaansche en Maleische talen, de laatste met Latijnsche karakters, de rekenkunde tot en met den regel van drieën en de aardrijkskunde van *Java:* te *Tagal* en *Brebes* bovendien in het vertalen van Javaansch in Maleisch en omgekeerd en de beginselen van landmeetkunde.

In die vakken hebben de leerlingen voldoende vorderingen gemaakt, waartoe de geschiktheid der onderwijzers niet weinig heeft bijgedragen.

Het toezigt over het onderwijs is gehouden te *Tagal* door den regent, den controleur en den patih van *Tagal*; te *Pamalang* door den adsistent-resident, den regent en den controleur van de afdeeling en te *Brebes* door den regent en den controleur aldaar.

PEKALONGAN.

De maatregel, dien men genomen heeft om, namelijk, ter vervulling van ondergeschikte gouvernements betrekkingen bij voorkeur diegenen te kiezen, welke bewijzen kunnen geven, dat zij de lessen op de inlandsche school met vrucht hebben bijgewoond, is oorzaak, dat het aantal leerlingen eene vrij belangrijke vermeerdering heeft ondergaan.

Men trof onder hen aan 7 zonen van mantri's en mindere inlandsche hoofden, 2 van dessa-hoofden en 25 van gegoede Javanen.

Zij zijn onderwezen in het lezen en schrijven van de Javaansche en Maleische talen, ook met Latijnsche karakters; het rekenen tot en met den regel van drieën met gewone en tiendeelige breuken; de beginselen der landmeetkunde en de aardrijkskunde van *Nederlandsch-Indië*.

Het examen, dat in tegenwoordigheid van de regenten en controleurs van *Pekalongan* en *Batang* gehouden is, heeft slechts zeer middelmatige resultaten opgeleverd, welk verschijnsel voornamelijk is toe te schrijven aan de ongeschiktheid van den onderwijzer *Mas Raksa Tenaja*.

De school staat onder onmiddelijk toezigt van den resident.

SAMARANG.

School te Samarang.

De leerlingen dezer school, die, op eene enkele uitzondering na, tot den minderen stand behoorden, zijn onderwezen in het lezen en schrijven der Javaansche en Maleische talen met Latijnsche karakters, het stellen van brieven in die talen; de rekenkunde tot en met den regel van drieën; de aardrijks- en landmeetkunde. Het onderwijs heeft zich ech-

ter slechts tot de beginselen kunnen bepalen, daar er onophoudelijk mutatiën onder de leerlingen hebben plaats gehad. De ouders, namelijk, namen hunne kinderen, na eenige maanden onderrigt te hebben genoten, wederom van de school, ten einde hen in de uitoefening van hun beroep behulpzaam te zijn.

Dat zulks, gevoegd bij de omstandigheid, dat de regenten en andere inlandsche hoofden de bevolking niet voorgaan met hunne kinderen naar de school te zenden, ongunstig op den gang van zaken terug moet werken, ligt voor de hand en heeft het gehouden examen dan ook bewezen.

Het toezigt over het onderwijs was opgedragen aan den adsistent-resident voor de policie, zooveel mogelijk daarin bijgestaan door den regent en den controleur der afdeeling.

School te Salatiga.

Ook hier hebben onder de leerlingen onophoudelijk mutatiën plaats gehad, zoodat van de 21, die in den aanvang van dit jaar de school bezochten, op het einde daarvan slechts 7 over waren. Dit verschijnsel is te meer te betreuren, daar het den kinderen der Javanen over het algemeen niet ontbreekt aan vatbaaarheid en ijver.

Het op den 31sten December gehouden examen heeft dan ook aangetoond, dat de vorderingen der leerlingen, die slechts een paar maanden onderrigt hadden genoten, betrekkelijk goed waren te noemen, maar uit den aard der zaak te gering, om van eenigen invloed te zijn op hunne volgende bestemming.

De leerlingen, welke bestonden uit 6 zonen van inlandsche hoofden en 15 van handelaren, zijn onderwezen in het lezen en schrijven van de Javaansche taal, met eigenaardige en Latijnsche karakters; de rekenkunde tot en met den regel van drieën en de aardrijkskunde van *Java*.

Het toezigt over het onderwijs is gehouden door den adsistent-resident, den regent en den controleur der afdeeling.

Inlandsche Christenschool van den zendeling-leeraar S. Kruijt.

Niettegenstaande de onvermoeide pogingen van den zendeling *Kruijt* en den ijver en geschiktheid van den inlandschen onderwijzer *Asa Kiman* is deze school wederom niet voor-

uit gegaan. Waaraan dit verschijnsel is toe te schrijven, valt moeijelijk met zekerheid te bepalen. De onverschilligheid der ouders, om hunne kinderen te laten onderwijzen, is zeker daaraan voor een groot deel schuld.

De leerlingen hebben onderwijs ontvangen in het lezen en schrijven der Javaansche en Maleische talen, de laatste ook met Latijnsche karakters, de beginselen der rekenkunde, de bijbelsche geschiedenis en het zingen.

JAPARA.

School te Pati.

De leerlingen bestonden uit 8 zonen van geringe inlandsche beambten en 1 zoon van eenen geestelijke. De voornaamste inlandsche hoofden in deze afdeeling hebben geene zonen.

Zij zijn onderwezen in het lezen en schrijven der Javaansche en Maleische talen, ook met Latijnsche karakters; het vertalen van Javaansch in Maleisch; de beginselen der rekenkunde en de aardrijkskunde van den *Oost-Indischen Archipel.*

Blijkens het in de maand December gehouden examen hebben de leerlingen hoegenaamd geene vorderingen gemaakt.

De ongeschiktheid van den onderwijzer *Mas Sasmi Tardjo* is daarvan, evenals van de belangrijke vermindering in het aantal leerlingen, oorzaak.

Het toezigt over het onderwijs is gehouden door den resident, den regent, den secretaris en de beide ter hoofdplaats aanwezige controleurs bij de landelijke inkomsten en cultures.

School te Japara.

Op ultimo December 1862 bevonden zich op deze school 1 zoon van den regent van *Japara*, 1 van den gepensioneerden patih van *Joana*, 1 van den djaksa van *Japara*, 1 van den gewezen djaksa van *Toeban*, 1 van den gewezen wedono van *Mergatoehoe*, 1 van den geldteller van 's lands kas te *Japara*, 8 zonen van mantri's, 2 van schrijvers, 4 van pradjoerits, 3 van dessahoofden en 13 van onbeambte Javanen, die tot den goeden stand behoorden. Daarvan voerden 10 den titel van *Raden* en 21 dien van *Mas*.

Het onderwijs liep over dezelfde vakken als op de school te *Pati*; terwijl de beginselen der landmeetkunde ook onderwezen zijn.

Blijkens het gehouden examen hebben de leerlingen goede vorderingen gemaakt. Op den ijver en geschiktheid van den onderwijzer viel dan ook niets af te dingen.

Het toezigt over het onderwijs was opgedragen aan den regent en den controleur; terwijl de adsistent-resident zich nu en dan persoonlijk van den gang van het onderwijs overtuigd heeft.

School te Koedoes.

Deze school, waarvan de oprigting bepaald is bij gouvernements besluit van 18 Julij 1862 no. 32 en waarbij tot onderwijzer benoemd is een kweekeling van de kweekschool te *Soerakarta*, is den 29sten December 1862 met een aantal van 11 leerlingen geopend, waaronder zonen van inlandsche hoofden tot en met den rang van mantri.

Het dagelijksch toezigt over het onderwijs is opgedragen aan den regent en den controleur; terwijl de adsistent-resident zich van tijd tot tijd van den geregelden gang van zaken zal overtuigen.

REMBANG.

Scholen te Rembang, Toeban, Blora en Bodjo-negoro.

Behalve te *Blora*, heeft het aantal leerlingen op de bovengenoemde scholen eene vermeerdering ondergaan. De belangstelling, zoowel van het Europesche als van het inlandsche bestuur in het onderwijs, heeft daartoe krachtig medegewerkt. Ook de verwachting der ouders om hunne kinderen, door hen naar school te zenden, later in 's lands dienst geplaatst te zullen zien, heeft tot die vermeerdering veel bijgedragen. Slechts zelden evenwel kan aan die verwachting beantwoord worden. Het afgeloopen jaar heeft zulks wederom bewezen.

Van de school te *Rembang* alleen zijn twee leerlingen in 's lands dienst geplaatst; terwijl de overigen, zoowel van deze als van de drie andere genoemde scholen, in particuliere betrekkingen gegaan of als schrijvers bij ambtenaren in dienst getreden zijn.

Onder de leerlingen op de school te *Rembang* trof men aan 1 zoon van eenen wedono, 1 van eenen kliwon, 4 zonen van mantri's; terwijl de overigen kinderen waren van post- en dessa-hoofden en van gewone inlanders.

De leerlingen te *Toeban* bestonden uit 4 zonen van den regent, 2 van den patih, 11 van den djaksa, districts-hoofden en mantri's en 51 van mindere ambtenaren, dessa-hoofden en eenvoudige Javanen.

Te *Blora* en *Bodjo-negoro* waren de scholieren alleen kinderen van geringe inlandsche ambtenaren en dessa-bewoners.

Op deze scholen is onderrigt gegeven in het lezen en schrijven der Javaansche en Maleische talen, de laatste met Latijnsche karakters en de rekenkunde tot en met den regel van drieën. Te *Rembang* bovendien in de landmeetkunde en de zedeleer; te *Toeban* in de aardrijkskunde van den *Oost-Indischen Archipel;* te *Blora* in het vertalen van Javaansch in Maleisch en omgekeerd, de landmeetkunde, de aardrijkskunde van *Java* en te *Bodjo-negoro* in de aardrijkskunde, voornamelijk van de residentiën *Batavia en Soerakarta.*

Over het algemeen waren de vorderingen der leerlingen, blijkens het gehouden onderzoek, voldoende. Op de geschiktheid en bekwaamheid der onderwijzers viel niets af te dingen.

SOERABAJA.

Onder de leerlingen trof men aan 11 zonen van inlandsche hoofden, die den titel voerden van *Raden* of *Mas;* terwijl de overigen van geringe geboorte waren.

De jongste der scholieren telde reeds 13 jaren.

Vele ouders, namelijk, geven er de voorkeur aan, om hunne kinderen, zoolang zij dien ouderdom nog niet bereikt hebben, door hadji's uit de kampongs te doen onderwijzen.

Dat het aantal leerlingen in het afgeloopen jaar niet is toegenomen, moet men voor een groot deel toeschrijven aan de onverschilligheid der ouders ten aanzien van het onderwijs. Ook de groote afstanden, waarop velen van de hoofdplaats wonen, maken het moeijelijk hunne kinderen daar heen te zenden.

Er is onderwijs gegeven in het lezen en schrijven der Javaansche en Maleische talen, de elementaire spraakleer der

inlandsche talen, de beginselen der rekenkunde, het maten- en gewigtenstelsel, de aardrijkskunde van *Java* en omliggende eilanden en de practische landmeetkunde met waterpassen.

Het examen heeft aangetoond, dat al de leerlingen redelijke vorderingen hebben gemaakt in het lezen en schrijven der Javaansche en Maleische talen, de reken- en de aardrijkskunde; maar dat de vorderingen in de landmeetkunde slechts van enkele leerlingen voldoende waren.

Het toezigt over het onderwijs is gehouden door eene commissie bestaande uit Europeanen en inlandsche grooten.

MADURA.

School te Pemakasan.

De leerlingen, die deze school bezochten, waren allen nagenoeg van aanzienlijke afkomst. Behalve zonen van den regent en verdere inlandsche ambtenaren, telde men onder de scholieren ook kinderen van de leden der vroegere vorstelijke familie.

De vermeerdering van het aantal leerlingen is toe te schrijven aan de omstandigheid, dat bij het kiezen van personen ter vervulling van de eene of andere betrekking bekwaamheid op den voorgrond wordt gesteld.

Op deze school is onderwijs gegeven in het lezen en schrijven der Javaansche en Maleische talen, de rekenkunde tot en met den regel van drieën met breuken en de aardrijkskunde.

Het examen heeft over het algemeen bevredigende resultaten opgeleverd. Van de 11 leerlingen, die de school verlaten hebben, zijn er 5 benoemd tot schrijvers bij den controleur der landelijke inkomsten en cultures en bij districtshoofden; terwijl de 6 overigen buiten bezwaar van 's lands kas aan inlandsche ambtenaren bij het districts-bestuur zijn toegevoegd.

Het toezigt over het onderwijs is gehouden door den resident en den regent.

PASOEROEAN.

Scholen te Pasoeroean, Bangil en Malang.

De leerlingen, allen zonen van inlandsche hoofden en be-

ambten en van gegoede inlanders, zijn onderwezen in het lezen en schrijven van de Javaansche en Maleische talen, de laatste met Latijnsche karakters; de beginselen der reken- en landmeetkunde en de aardrijkskunde van den *Oost Indischen Archipel*. In die vakken hebben zij voldoende vorderingen gemaakt, welke uitkomst voor een groot deel is toe te schrijven aan de geschiktheid van het onderwijzers-personeel.

Van de school te *Pasoeroean* zijn wederom 6 leerlingen in 's lands dienst geplaatst.

Het oppertoezigt over het onderwijs is te *Pasoeroean* en *Bangil* uitgeoefend door den resident en het onmiddelijk toezigt door den regent en den controleur der afdeeling. Te *Malang* is zulks geschied door den adsistent-resident, daarin bijgestaan door den regent en den controleur.

BEZOEKI.

Onder de leerlingen telde men 2 zonen van den regent van *Bezoeki*, 2 van den hoofdpanghoeloe, 2 van wedono's, 1 zoon van den patih van *Panoeroekan*, 1 van den djaksa en 1 van den onder-collecteur van *Bezoeki*; de overigen waren kinderen van ambtelooze personen.

Zij hebben onderrigt ontvangen in het lezen en schrijven der Javaansche en Maleische talen, zoowel met eigenaardige als met Latijnsche karakters; de rekenkunde tot en met den regel van drieën en de beginselen der landmeetkunde.

Het examen is zeer bevredigend afgeloopen. De onderwijzer is dan ook zeer geschikt voor zijne betrekking; terwijl zijn ijver en vlijt niets te wenschen overlaten.

BAGELEN.

School te Poerworedjo.

Onder de leerlingen, die deze school bezochten, waren 5 zonen van gepensioneerde regenten, 1 zoon van eenen patih, 2 zonen van eenen panghoeloe, 2 van eenen onder-collecteur, 2 van wedono's, 2 van mantri's, 5 van schrijvers, 37 van dessa-hoofden en 96 van particulieren.

Zij zijn onderwezen in het lezen en schrijven der Javaansche en Maleische talen, de laatste ook met Latijnsche ka-

rakters; het vertalen van Javaansch in Maleisch en omgekeerd; de rekenkunde tot en met den regel van drieën met breuken, de aardrijkskunde van *Java* en de beginselen der landmeetkunde.

Het examen heeft aangetoond, dat de leerlingen met vrucht de lessen hebben bijgewoond.

De lust, om onderwijs te ontvangen, neemt dan ook ontegenzeggelijk toe. De ouders, zoowel als de kinderen, beginnen het nut daarvan hoe langer hoe meer in te zien. Het blijft echter een bezwaar, dat vele kinderen op te groote afstanden wonen, om de school te bezoeken.

Het toezigt over het onderwijs is gehouden door den regent, den controleur, den hoofd-djaksa en den kliwon.

School te Ambal.

Onder de leerlingen trof men aan 1 zoon van den regent, 1 van den patih en 40 zonen van dessa-hoofden; terwijl de overigen kinderen waren van mindere beambten en gepensioneerden.

Er is onderwijs gegeven in dezelfde vakken als op de school te *Poerworedjo* en in het stellen van brieven.

Over het algemeen hebben de leerlingen in die vakken goede vorderingen gemaakt.

De onderwijzer *Raden Poespo Koesoemo* is dan ook voor zijne betrekking geschikt; terwijl hij goed met kinderen weet om te gaan.

Het toezigt over het onderwijs berust in den regel bij den adsistent-resident.

School te Keboemen.

De leerlingen bestonden uit 10 zonen van ambtenaren, 43 van dessa-hoofden, 3 van leden van het dessa-bestuur en 15 van den kleinen man.

Er is onderwijs gegeven in dezelfde vakken als in de school te *Ambal*, met uitzondering evenwel van de landmeetkunde.

De vorderingen der leerlingen waren blijkens het examen, zeer uiteenloopend.

Het toezigt over het onderwijs is gehouden door den controleur, onder oppertoezigt van den adsistent-resident.

School te Wonosobo.

Den 1sten October 1862 is deze school met 80 leerlingen geopend, waarvan 7 den 30sten December die inrigting wederom verlaten hebben. Zij bestonden uit zonen van inlandsche beambten, dessa-hoofden en gewone inlanders.

Er is onderrigt gegeven in het lezen en schrijven der Javaansche en Maleische talen, het vertalen van de eene taal in de andere en de beginselen der reken- en aardrijkskunde.

Met het oog op het kort bestaan van deze school valt het moeijelijk de vorderingen der leerlingen nu reeds te beoordeelen. Er heeft dan ook nog geen examen plaats gehad.

Bij gouvernements besluit van 27 Augustus 1862 no. 39 is de kweekeling van de kweekschool voor inlandsche onderwijzers te *Soerakarta*, *Sadiroen*, onder den naam van *Prawiro Sentika*, tot onderwijzer bij deze school benoemd.

Het toezigt over het onderwijs is opgedragen aan den regent, den controleur, den patih en den panghoeloe; terwijl de adsistent-resident de school bezocht heeft.

BANJOEMAS.

Scholen te Banjoemas, Poerbolingo en Poerwokerto.

Deze scholen zijn in den loop van het jaar zeer in bloei toegenomen; terwijl de leerlingen, blijkens gehouden examina, getoond hebben met vrucht van het onderwijs gebruik te hebben gemaakt. De onderwijzers, allen afkomstig van de kweekschool te *Soerakarta*, hebben wederom het hunne tot die resultaten bijgedragen.

Onder de scholieren te *Banjoemas* telde men 1 zoon van den regent aldaar, 2 zonen van inlandsche ambtenaren, 12 van gepensioneerde en gewezen inlandsche ambtenaren, 11 van dessa-hoofden en 26 kinderen van geringe afkomst.

Onder de leerlingen te *Poerbolingo* bevonden zich zoowel zonen van regenten en mindere inlandsche ambtenaren, die den titel voerden van *Raden* of *Mas*, als van dessa-hoofden en gewone inlanders.

De kinderen, die de school te *Poerwokerto* bezochten, bestonden uit 20 zonen van inlandsche ambtenaren, 5 van

gepensioneerde en gewezen inlandsche ambtenaren, 17 van dessa-hoofden en 14 van Javanen van geringe geboorte.

De leerlingen hebben onderwijs ontvangen in het lezen en schrijven der Javaansche en Maleische talen, zoowel met eigenaardige als met Latijnsche karakters, alsmede in de reken- en aardrijkskunde. Op de school te *Poerbolingo* zijn zij bovendien onderwezen in het teekenen van kaarten.

Het dagelijksch toezigt over het onderwijs te *Banjoemas* is opgedragen aan den controleur aldaar; te *Poerbolingo* en te *Poerwokerto* aan den betrokken regent en controleur.

BANJOEWANGI.

De vermindering van het aantal leerlingen is voor een deel toe te schrijven aan de weinige belangstelling der ouders in het onderwijs en voor een ander deel aan de omstandigheid, dat vele kinderen, wier ouders op grooten afstand van de school wonen, door gebrek aan huisvesting, onderhoud enz. op de hoofdplaats, van daar terug zijn moeten keeren.

Men trof onder de scholieren aan 2 zonen van regenten; de overigen waren kinderen van mindere hoofden en gegoede ambtelooze burgers.

Zij zijn onderwezen in het lezen en schrijven der Javaansche en Maleische talen, het vertalen van Javaansche opstellen in het Maleisch, de rekenkunde tot en met den regel van drieën met gewone breuken en de landmeetkunde.

Er heeft nog geen examen plaats gehad. De school is evenwel door den adsistent-resident en den regent herhaaldelijk bezocht, bij welke bezoeken gebleken is, dat de vorderingen der leerlingen voldoende waren. De onderwijzer *Soemo Dirdjo* heeft dan ook wederom veel ijver en geschiktheid aan den dag gelegd.

KADOE.

Scholen te Magelang en te Temangoeng.

Zooals de achter dit verslag gevoegde staat aantoont, is het aantal leerlingen aanmerkelijk toegenomen, hetgeen te *Magelang* is toe te schrijven aan de toenemende belangstelling der hoofden in het onderwijs en te *Temangoeng* aan het ver-

beterd toezigt en de toenemende geschiktheid van den onderwijzer *Soerio Sentiko*.

Er is onderwijs gegeven in het lezen en schrijven van Javaansch en Maleisch met Latijnsche karakters, het rekenen tot en met den regel van drieën, de beginselen der meetkunde, het landmeten en het in kaart brengen van opgemeten terrein; te *Temangoeng* bovendien in het vertalen van Javaansch in Maleisch en omgekeerd en de beginselen der aardrijkskunde. In die vakken zijn door de leerlingen vrij goede vorderingen gemaakt.

Het toezigt over het onderwijs is gehouden door den resident en eene permanente commissie, bestaande te *Magelang* uit den regent, den controleur der hoofdplaats en dien van *Probolingo*, den patih en den onder-collecteur van *Magelang*; te *Temangoeng* uit den regent, de controleurs van *Djettis* en *Prapak*, den patih van *Temangoeng* en den onder-collecteur van *Djettis*.

SOERAKARTA.

De Javaansche school, door *Pangeran Adipati Mangkoe Negoro* opgerigt, is zeer aanmerkelijk vooruitgegaan. Het aantal leerlingen is vermeerderd met 35 en bedroeg op ult. December 106. Tegen 19 leerlingen, die de school verlaten hebben, zijn er 54 nieuwe bijgekomen.

De afkomst der leerlingen is verschillend; allen behooren tot de familie of tot de onderdanen van genoemden *Pangeran;* hun leeftijd is van 8 tot 15 jaren.

De gunstige gevolgen, die het onderwijs gehad heeft, vallen den *Pangeran* zoo zeer onder de aandacht, dat hij nog meer dan vroeger zijne familie en onderdanen aanspoort, hunne zonen het onderwijs te doen genieten. Van daar die aanzienlijke vermeerdering van scholieren, die welligt nog grooter zou zijn, indien het schoollokaal meer kinderen kon bevatten.

Er is onderwijs gegeven in het lezen en schrijven der Javaansche en Maleische talen, de laatste ook met Latijnsche karakters; het vertalen van Javaansch in Maleisch; de Javaansche spraakkunst en de reken- en aardrijkskunde.

Hoewel er geen examen gehouden is, heeft men toch bevonden, dat de vorderingen der leerlingen beter waren dan vroeger, vooral wat de kennis van het Maleisch aangaat.

De onderwijzer heet *Mas Ngabehi Sastro Wijata*. Hij was niet in staat eene zoo talrijke verzameling van leerlingen te leiden en te onderwijzen. Sedert de maand Augustus wordt hij dan ook geadsisteerd door twee van de verst gevorderde kweekelingen van de Javaansche kweekschool. Van dien tijd af aan is de school bijzonder vooruitgegaan en zijn de resultaten gunstiger dan vroeger; terwijl het vooruitzigt bestaat, dat de school van duurzamen bloei zal zijn.

MADIOEN.

Scholen te Madioen, Magetan, Ponorogo, Ngawi en Poerwodadi.

Men trof onder de leerlingen aan kinderen van allerlei rangen en standen, zooals zonen van regenten, patih's, djaksa's, districtshoofden, mantri's, dessa-hoofden en ambtelooze inlanders. Zij zijn onderwezen in het lezen, schrijven, spreken en vertalen van de Javaansche en Maleische talen; de rekenkunde tot en met den regel van drieën en de aardrijkskunde van den *Indischen Archipel;* op de scholen te *Ponorogo* en *Ngawi* bovendien in de beginselen der practische landmeetkunde. Behalve in het rekenen hebben de leerlingen in bovengenoemde vakken vrij goede vorderingen gemaakt.

De onderwijzers aan de scholen te *Madioen*, *Ponorogo*, *Ngawi* en *Poerwodadi* zijn allen afkomstig van de kweekschool voor inlandsche onderwijzers te *Soerakarta* en hebben zeer goed voldaan.

Het onmiddelijk toezigt over het onderwijs is gehouden door de betrokken regenten, controleurs en adsistent-residenten en het oppertoezigt door den resident.

PATJITAN.

In het afgeloopen jaar is de school, gevestigd te *Patjitan*, aanmerkelijk vooruitgegaan.

Het aantal leerlingen is met 18 vermeerderd en bedroeg onder ultimo December 34, allen zonen van inlandsche hoof-

den. Zij zijn onderwezen in het lezen en schrijven van de Javaansche en Maleische talen, de laatste met Latijnsche karakters; het vertalen van Javaansch in Maleisch en omgekeerd; de vier hoofdregels der rekenkunde; de aardrijkskunde van *Java;* het stellen van brieven en het maken en invullen van staten.

Bij gouvernements besluit van 5 December 1862 is tot onderwijzer bij deze school benoemd de kweekeling van de kweekschool voor inlandsche onderwijzers te *Soerakarta*, *Mas Soendjojo*, en wel ter vervanging van den onderwijzer *Mas Soemo Dimedjo*, op wiens geschiktheid veel viel af te dingen. Het is te verwachten, dat het onderwijs onder de leiding van den nieuw benoemde beter resultaten zal opleveren, dan tot nog toe het geval is geweest.

Het oppertoezigt over het onderwijs is gehouden door den resident en het dagelijksch toezigt door den regent.

KEDIRI.

Scholen te Kediri, *Toeloeng-agoeng*, *Berbek en Blitar.*

Evenals in het vorige jaar kan ook nu weder omtrent deze scholen eene gunstige getuigenis worden afgelegd. De examina toch hebben aangetoond, dat de leerlingen goede vorderingen hebben gemaakt en dat het hun niet ontbrak aan goed oordeel en verstand.

De onderwijzers hebben zich wederom met lof van hunne taak gekweten.

De leerlingen, wier ouders tot allerlei rangen en standen der maatschappij behoorden, zijn onderwezen in het lezen en schrijven der Javaansche en Maleische talen, de laatste met Latijnsche karakters; het vertalen van Javaansch in Maleisch en omgekeerd; de rekenkunde tot en met den regel van drieën met breuken en de aardrijkskunde van den *Oost Indischen Archipel.* Te *Toeloeng-agoeng* hebben de meest ontwikkelde leerlingen bovendien onderwijs ontvangen in het landmeten.

Het toezigt over het onderwijs is gehouden door den resident, in overleg met den plaatselijken regent en geadsisteerd door den controleur; te *Toeloeng-agoeng* door den ad-

sistent-resident van *Ngrowo*, bijgestaan door den controleur en den Europeschen pakhuismeester.

GOUVERNEMENT VAN SUMATRA'S-WESTKUST.

Normaalschool van inlandsche onderwijzers te Fort de Kock.

Ook nu weder kan men omtrent deze school eene gunstige getuigenis afleggen. Het in de maand December gehouden examen heeft over het algemeen bevredigende resultaten opgeleverd; terwijl sommige leerlingen zelfs zeer goede vorderingen hebben gemaakt, waartoe de ijver en geschiktheid van den onderwijzer *Abdoel Latif* niet weinig hebben bijgedragen.

Van de twee leerlingen, die in den loop van het jaar de school verlaten hebben, is er één te *Ajerbangis* als onderwijzer geplaatst.

De daardoor ontstane vacatures zijn wederom aangevuld, zoodat in het aantal leerlingen, dat op 10 bepaald is, geene verandering is gekomen.

De leerlingen zijn onderwezen in het lezen en schrijven der Maleische taal, zoowel met Arabische als met Latijnsche karakters, het rekenen tot en met den regel van drieën, de beginselen der aardrijkskunde, de eerste beginselen van het landmeten, het boekhouden op eenvoudige wijze, het stellen van brieven, volgens den gebruikelijke officiëlen stijl en vorm, het stellen van rapporten en het opmaken van staten.

De onderwijzer geniet een tractement van *f* 40 's maands; terwijl de leerlingen ieder eene toelage ontvangen van *f* 10 's maands, waarvan zij *f* 1,50 's maands moeten afstaan, ter bestrijding der kosten van schrijfbehoeften.

Inlandsche scholen in het Gouvernement van Sumatra's Westkust.

Blijkens den staat, gevoegd achter dit verslag, is het aantal scholen met 3 en het aantal leerlingen met 46 vermeerderd. Bovendien bestaat er te *Boengabandar* (district *Sipirok*) eene school, onder de leiding van den zendeling *Beiz*, die 25 leerlingen telde.

Uit het vorenstaande blijkt, dat de belangstelling in het onderwijs wel is toegenomen, hetgeen voornamelijk is toe te

schrijven aan de bemoeijenis der ambtenaren met het onderwijs, zonder welke de scholen in dit gewest spoedig ontvolkt zouden zijn. Slechts die ouders zenden hunne kinderen uit eigen beweging naar school, welke het vooruitzigt hebben hen later in eene landsbetrekking of in den handel geplaatst te zullen zien.

De leerlingen zijn onderwezen in het lezen en schrijven der Maleische taal, met Arabische en Latijnsche karakters en de vier hoofdregels der rekenkunde; terwijl uitsluitend op de scholen in de residentie *Tapanoeli* onderrigt is gegeven in het lezen en schrijven der Battasche taal, met oorspronkelijke en Latijnsche karakters. Op eenige scholen hebben de leerlingen bovendien onderwijs ontvangen in den regel van drieën met gewone breuken en de beginselen der aardrijkskunde.

Geregelde examina zijn niet gehouden. De ambtenaren, belast met het onmiddelijk toezigt, hebben zich echter op hunne inspectie-reizen van de vorderingen der leerlingen overtuigd en goede uitkomsten verkregen.

BENKOELEN.

Scholen te Benkoelen, Tallo, Manna, Kroë en Moko-Moko.

In April 1862 is de school ter hoofdplaats met een aantal van 228 leerlingen geopend. Op die school en op de andere bovengenoemde is onderrigt gegeven in het lezen en schrijven der Maleische taal met Arabische en Latijnsche karakters.

Bij onderzoek is gebleken, dat de leerlingen met vrucht de lessen hebben bijgewoond.

De onderwijzers bij de vier eerstgenoemde scholen hebben getoond voor hunne betrekking geschikt en goed van gedrag te zijn.

LAMPONGSCHE-DISTRICTEN.

School te Telok-Betong.

Deze school is in het afgeloopen jaar door leerlingen bezocht, waarvan het meerendeel zonen waren van kampong-, marga- en soekoe-hoofden; terwijl allen woonachtig waren in de afdeeling *Telok-Betong*.

Zij zijn onderwezen in het lezen en schrijven der Maleische

en Lampongsche talen, zoowel met eigenaardige als met Latijnsche karakters; de rekenkunde tot en met den regel van drieën en de beginselen der aardrijkskunde.

In die vakken zijn, blijkens het examen, door bijna alle leerlingen goede vorderingen gemaakt; terwijl de onderwijzer *Abdoel Amin* getoond heeft voor zijne betrekking zeer geschikt te zijn.

Met vertrouwen kan men dan ook de toekomst dezer inrigting te gemoet zien.

Het toezigt over het onderwijs is opgedragen aan den controleur der afdeeling *Telok-Betong*.

BANKA.

School te Muntok.

In het afgeloopen jaar is op deze school het beginsel aangenomen, om geene jongelingen boven 16jarigen leeftijd toe te laten. Dezen, namelijk, bezoeken de school zeer ongeregeld, verstoren den goeden gang van zaken, onderwerpen zich moeijelijk aan de schooltucht en strekken daardoor voor de andere scholieren tot schadelijke voorbeelden.

Er is onderwijs gegeven in het lezen en schrijven van de Maleische taal met Arabische en Latijnsche karakters; de vier hoofdregels der rekenkunde en het oplossen van eenvoudige rekenkundige voorstellen, zoowel uit het hoofd als op het bord of op de lei; het Nederlandsche munten-, maten- en gewigtenstelsel en de beginselen der aardrijkskunde.

In al deze vakken hebben de leerlingen belangrijke vorderingen gemaakt.

Hoewel het onderwijs op deze school nog gebrekkig en zeer primair is, kan het hooge nut, door die inrigting bereids gesticht, niet ontkend worden. Onderscheidene gewezen leerlingen zijn thans in dienst van het gouvernement of bekleeden betrekkingen bij het inlandsche bestuur en onderscheiden zich door geschiktheid en bruikbaarheid.

CELEBES.

School te Makasser.

Het meerendeel der kinderen, die de school bezochten, wa-

ren aanverwanten van den kapitein en luitenant der Chinezen voorts bevonden zich onder hen 2 zonen van *Aroe Oedjoeng* van *Tanette* en 1 zoon van *Aroe Lompengan* van *Soppeng*.

Zij zijn onderwezen in het lezen en schrijven met Latijnsche, Maleische en Makassaarsche karakters; het vertalen van Makassaarsch in Boegineesch en Maleisch; de rekenkunde tot aan den regel van drieën en de aardrijkskunde van den *Oost Indischen Archipel.*

De vorderingen der leerlingen waren bevredigend, tot welk resultaat de onderwijzer *Sitoea* veel bijdroeg.

School te Maros.

Onder de leerlingen bevonden zich afstammelingen van regenten, onderhoofden en gegoede inlanders.

Zij zijn onderwezen in het lezen en schrijven der Makassaarsche en Maleische talen, met eigenaardige en Latijnsche karakters; het vertalen van Makassaarsch in Maleisch en omgekeerd; de rekenkunde tot aan den regel van drieën en de aardrijkskunde van den *Oost Indischen Archipel.*

De schoolbezoeken, die geregeld plaats hadden, gaven stof tot tevredenheid; terwijl op de geschiktheid van den onderwijzer *Raden Sasmita* niets viel af te dingen.

Het toezigt over het onderwijs is gehouden door den adsistent-resident.

III. SCHOOLBOEKEN.

In den loop van het jaar 1862 zijn van Regeringswege de volgende schoolboeken uitgegeven:

a. voor het Soendaasch:

1e. *K. F. Holle*, Soendaasch spel- en leesboekje voor eerstbeginnenden en Soendaasch spel- en leesboekje met Latijnsche karakters (1).

2e. *Raden Hadji Moehamad Moesa* tjarita Abdoerahman djěng Abdoerahim (2).

---

(1) Besluit 23 Februarij 1862 no. 3.

(2) » 10 Maart 1862 no. 16.

3e. Idem, zedegedicht, getiteld: *Wawatjan radja Soedibja* (1).

4e. *J. Micola*, Soendasche verhalen, getiteld: Tjerios Raden Lara Koesoema sareng saderekna istri Raden Lara Sari (4).

5e. *Hadji Mohamad Rias*, Kitab dongeng isi woelang betjik (2).

6e. *Raden Adi Widjaja*, zedegedicht, getiteld: Wawatjan woelang poetra (3).

b. voor het Maleisch:

1e. *J. G. F. Riedel*, Korte schets van de theoretische plantenkunde, eerste beginselen van de staathuishoudkunde en korte schets van de oude geschiedenis der Minahassa (4).

2e. *F. K. Voorneman*, Saridin (5).

3e. *J. G. F. Riedel*, 14e. deel van de pintu gerbang pengatahuwan itu (6).

c. voor het Javaansch: *T. A. F. van der Valk*, handleiding in de Javaansche taal voor de aardrijkskunde van den *Indischen Archipel* (7).

---

(1) » 24 Februarij 1862 no. 10.
(2) » 10 Maart 1862 no. 15.
(3) » 15 Augustus 1862 no 33.
(4) » 15 Januarij 1862 no. 19.
(5) » 4 April 1862 no. 9.
(6) » 13 Junij 1862 no. 32.
(7) » 4 September 1862 no. 12.

GYMNASIUM

WILLEM III.

VERSLAG van het Collegie van Curatoren van het Gymnasium Willem III.

Het jaar 1862 was voor het Gymnasium *Willem III* een tijdperk van rustige ontwikkeling.

De moeijelijkheden, waarmede men ten vorigen jare in den boezem der inrigting te worstelen had, en die in het vorig verslag onbewimpeld zijn blootgelegd, herhaalden zich niet, hetgeen, behalve aan eenige omstandigheden van ondergeschikten aard, grootendeels te danken was aan het beleid van den nieuw opgetreden Directeur, den heer *P. van Swieten*, die zijne organiserende bekwaamheden aan den gang van zaken met veel belangstelling dienstbaar maakte en zich hierin door de eendragtige zamenwerking van het gansche personeel gerugsteund mogt zien.

De bezwaren, die het Gymnasium thans nog te bekampen heeft, zijn niet aan de inrigting zelve inhaerent doch staan buiten haar.

In de eerste plaats moeten wij wijzen op den s'agboom, door het radicaal-stelsel aan de vooruitzigten der *Nederlandsch-Indische* jongelingschap in den weg gelegd, waardoor aan vele ouders, en wel vooral aan hen, die slechts over beperkte middelen de beschikking hebben, de prikkel wordt ontnomen om hun kroost de voordeelen eener geheel voltooide opvoeding te doen deelachtig worden.

In eene vermeerdering zijner wetenschappelijke kennis zien zij toch voor de toekomst geen nut of voordeel, geëvenredigd althans aan de geldelijke opofferingen, die men zich daarvoor te getroosten heeft, zoodat zij het meest in het belang van hunne zonen denken te handelen, met hen, zoodra zij den kinderschoenen slechts even ontwassen zijn, de maatschappij te doen binnentreden, zich vleijende, dat eene lange reeks van dienstjaren en door de praktijk verworven geschiktheid voor hunne verdere carrière genoegzaam tot aanbeveling zullen strekken.

Daar komt nog bij, als een tweede niet minder groot bezwaar, de onbestendigheid onzer Nederlandsch-Indische zamenleving, die op de belangen van ons Gymnasium en niet minder op de geleidelijke ontwikkeling der jongelingschap zelve zeer nadeelig terug moet werken.

De omstandigheden der ouders veranderen hier zoo dikwerf en zoo onverwacht, dat een voortdurend gaan en komen van leerlingen daaruit als van zelve voortvloeit.

Behalve dus, dat men er niet op mag rekenen de helft der leerlingen hunne vorming aan het Gymnasium, voor zoover het daartoe de middelen bezit, te zien voltooijen, en dus ook schoone resultaten hier schaarscher zullen zijn dan bij gelijksoortige instellingen in het moederland, zal men in de lagere klassen ook steeds stuiten op eene gestadige mutatie onder de leerlingen: nu eens toevloed, dan weer stilstand of achteruitgang in het aantal, zonder dat het een of het ander iets voor of tegen de inrigting zelve bewijzen mag.

Intusschen zijn de omstandigheden, die aan den bloei onzer koninklijke stichting afbreuk doen, grootendeels in onze Indische maatschappij zóó ingeweven, dat het ons streven moet zijn de inrigting meer en meer naar hare soms grillige eischen te ordenen, daar aan het hervormen van maatschappelijke toestanden niet kan worden gedacht.

Het is slechts het radicaalstelsel, gelijk het thans werkt, dat ons ter bekamping overblijft, wijl niet zoozeer de eigenaardige toestand der maatschappij, waarin wij ons bewegen, als wel staatkundige inzigten daaraan ten grondslag liggen.

Tot dien strijd, waartoe de ons toevertrouwde belangen ons oproepen, eigent zich echter niet dit verslag.

Collegie van Curatoren.

In den loop van dit jaar verloren wij twee onzer medeleden den heer *G. Suermondt*, die naar *Nederland* vertrok, en den heer Mr. *W. Rappard*, die wegens zijn veelvuldige ambtsbezigheden zich genoodzaakt zag zijn ontslag aan te vragen.

Eerstgenoemde werd vervangen door den heer *J. M. Tiedeman*, lid der firma *Reijnst en Vinju*, en de heer *Rappard* door den heer *G. W. Fredress*, Luitenant-Kolonel, 2de Directeur der Genie, die, even als zijn voorganger, ook in de hoofd-commissie van onderwijs zitting heeft. (1)

Het collegie was alzoo bij het eind van het jaar, onder het Eere-voorzitterschap van den Vice-President van den Raad van *Nederlandsch-Indie* Mr. *A. Prins*, zamengesteld uit de heeren: *T. Ament*, voorzitter, *N. H. W. Stumphius Whitton G. F. de Bruijn Kops*, *J. W. C. Diepenheim*, Mr. *T. H. der Kinderen*, Jhr. Mr. *F. Junius van Hemert*, Mr. *H. Klein*, *H. de Bruijn*, *W. van Ommeren*, Dr. *J. A. C. Oudemans*, *J. M. Tiedeman* en *G. W. Fredzess*, terwijl Mr. *H. D. Levijssohn Norman* als Secretaris bleef toegevoegd.

Door Curatoren werden aan de Regering inlichtingen verzocht omtrent de bij hen gerezen vraag, of niet aan hunne voordragten eene hoogere waarde, een meer bindend karakter moet worden toegekend, dan aan de gebruikelijke adviezen van facultatief door de regering gehoorde autoriteiten, en zulks hoofdzakelijk met het oog op het besluit van 24 Maart 1859 no. 1, waarbij o. a. ten aanzien van den werkkring van het Collegie van Curatoren is bepaald, dat zij belast zijn met de oprigting, de inrigting, de keuze, bestelling en voordragt van het personeel, enz.

Hiertoe had aanleiding gegeven een van de Regering ontvangen schrijven, de mededeeling bevattende, dat de kandidaat, door het Collegie voor eene der aan het Gymna-

---

1) Besluiten van 4 en 19 Maart 1862 no. 4 en 16, 8 Mei 1862 no. 7 en 10 Junij 1862 no. 7

sium verbonden betrekkingen voorgesteld, op grond van de daarbij vermelde motieven daarvoor niet in aanmerking kon komen, zoodat het tot het doen eener andere voordragt was uitgenoodigd.

Namens de Regering werd daarop aan Curatoren te kennen gegeven, dat hoezeer Zij ongaarne afwijkt van de door het Collegie gedane voordragten tot benoeming van het onderwijzend personeel bij de bedoelde inrigting, Zij nogtans daartoe verpligt is, wanneer redenen aan 's lands of aan het algemeen belang ontleend, zulks gebieden, in welk geval Zij zich blijft voorbehouden het Collegie, hetwelk niet immer geacht kan worden die redenen te kennen of uit het hetzelfde oogpunt als de Regering te beoordeelen, daarmede in wetenschap te stellen. (1)

Personeel.

In de eerste dagen van dit jaar mogt het Gymnasium zich in eene belangrijke aanwinst verheugen, in de benoeming namelijk tot 1sten docent in de wis- en natuurkunde van den Heer Dr. *N. J. Hoorweg*, die daartoe door den Minister van Koloniën was aangewezen.

Hierdoor werd in eene dringende behoefte voorzien. (2)

Het onderwijzend personeel, behalve uit den Heer *Hoorweg*, uit de Heeren Dr. *J. Meuleman*, Dr. *L. W. G. de Roo*, *W. Schwertzel*, *A. N. Clavier*, *Th. Gezelschap*, *C. C. Homburg*, en *N. Pol*, zamengesteld, onderging nog eene tweede versterking, door de benoeming van den Heer *J. H. Beddigs*, onderwijzer aan de Gouvernements school te *Magalang*, tot docent in de Nederlandsche taal, ten einde ingevolge de formatie meer speciaal bij het Pro-Gymnasium werkzaam te zijn. (3)

In de drie educatorsplaatsen, gecreëerd bij het Besluit

---

(1) Missive van den 1sten Gouvernements Secretaris van 27 Maart 1862 no. 766.

(2) Besluit 29 Januarij 1862 no. 4,

(3) Besluit 3 Februarij 1862 no. 16.

van 21 October 1861 no. 2, waarvan in het vorig verslag reeds omstandig gewag is gemaakt, werd in den aanvang van het jaar op voordragt van Curatoren door de Regering voorzien, door daartoe te benoemen de heeren *J. M. H. Marin Gouaij*, vroeger onderwijzer aan het Parapattan-Weezengesticht en *J. Valette*, laatstelijk kostschoolhouder te *Salatiga*, en met de waarneming van dat ambt voorloopig te belasten den heer *F. Schliep*, reeds als onderwijzer bij het Gymnasium werkzaam, wien de verpligting werd opgelegd om zonder eenige buitengewone belooning te blijven voortgaan met het geven van onderwijs in het teekenen en de gymnastiek. (1)

De administrateur *R. F. Alberts* ging wegens ziekte met verlof naar *Nederland*, dat hij echter niet meer bereiken mogt, en werd vervangen door den heer *J. Muller*, laatstelijk scheepsgezagvoerder, die zich verbond om zonder remuneratie aan de leerlingen onderwijs te geven in het Italiaansch boekhouden. (2)

Leerlingen.

Het nieuwe schooljaar begon den 1sten September 1861 met een aantal van *70* leerlingen; in den loop van hetzelve zijn *26* daarbij gekomen, terwijl *20* het Gymnasium hebben verlaten, waarvan *8* om naar *Europa* te vertrekken, *3* om in militaire dienst te treden, *3* wegens onvermogen, *2* om in eene burgelijke dienstbetrekking te treden en *4* om redenen aan het Collegie niet bekend.

Eene nominatieve opgave der leerlingen naar hunne klassen zooals zij bij het eind van den cursus onderwijs genoten, zal men aan het eind van dit rapport als bijlage aantreffen.

De gezondheidstoestand der leerlingen is zeer bevredigend geweest.

De verpleging der zieken laat niets te wenschen over, waartoe ook de omstandigheid bijdraagt, dat een zeer geschikte sergeant-ziekenoppasser in de dienst van het Gymnasium is overgegaan.

(1) Besluit 12 Februarij 1862 no 1.

(2) Besluit 19 September 1862 no. 31.

Bij de betrekkelijk weinige ziektegevallen, die zich dit jaar voordeden, liet zich de behoefte aan eene nieuwe ziekenzaal, die nog moet worden aangebouwd, in mindere mate gevoelen, dan men aanvankelijk gevreesd had.

De meeste leerlingen gaven dit jaar blijken van een zeer voldoenden aanleg.

Van sommigen moet men echter erkennen, dat zij op 15 of 16 jarigen leeftijd op het Gymnasium opgenomen, met eene primaire opleiding, die hen ter naauwernood tot het afleggen van het admissie-examen had in staat gesteld, zich weinig eigenden tot gezette studiën. Evenmin aan geregeld onderwijs als aan tucht gewend, maar vroegtijdig ligchamelijk ontwikkeld, gevoelden zij zich misplaatst te midden van een aantal jeugdige makkers, die hun in aanleg of kennis vooruit waren, en gaven zij door hun onwil aan dezen een kwaad voorbeeld. Van die schadelijke elementen is het Gymnasium in den loop van het jaar van lieverlede gezuiverd geraakt.

Een nieuwe maatregel de leerlingen betreffende, waartoe de Directeur *van Swieten* kort na zijne optreding is overgegaan, vereischt hier nog bespreking.

Om de drie maanden namelijk doet ZEd. aan de ouders of voogden der leerlingen getuigschriften toekomen, waarin van hunnen leerlust, vorderingen, gedrag en gezondheidstoestand gerapporteerd wordt.

Voor het Gymnasium ligt hierin het voordeel opgesloten, dat wanneer men met ondeugende, onwillige of achterlijke knapen te doen heeft, de ouders of voogden hun zedelijken steun aan opvoeders en onderwijzers kunnen schenken.

Bovendien strekt dit ook tot tempering van misplaatste verwachtingen, die anders maar al te zeer tot smartelijke teleurstelling zouden leiden en tot ongegronde veroordeeling der stichting.

Ook treedt de Directeur met de ouders in nadere correspondentie, zoo dikwerf als het belang der leerlingen hem daartoe aanleiding geeft.

Onderwijs en Opvoeding.

Door het beschikbaar komen van Dr. *Meuleman*, die tot

weinige dagen vóór den aanvang van den nieuwen jaarkring het Directeurschap tijdelijk had waargenomen, de komst van Dr. *Hoorweg*, de benoeming van den Heer *Beddigs* en het achtereenvolgens in functie treden van de educatoren *Marin Gouaij* en *Valette*, die den leerlingen bij de eigene oefening ter zijde staan, is aan het onderwijs eene krachtige impulsie gegeven.

Het onderwijs in de mathesis werd uitgebreid; ook dat in de Fransche taal door den specialen docent den heer *Clavier* greep verder om zich heen; een cursus in de natuurkunde werd door Dr. *Hoorweg* geopend; de werkdadige meetkunst, het situatie teekenen, het Italiaansch boekhouden en de declamatie als zooveel nieuwe leervakken aan het onderwijs toegevoegd.

De regeling der lessen maakte herhaaldelijk tusschen den Directeur en de commissie van opvoeding en onderwijs een punt van overweging uit.

Meer en meer werd men van de wenschelijkheid overtuigd, om de studiën, die eene algeheele inspanning van verstand en geheugen eischen, in den voormiddag te doen afloopen, en het verdere onderwijs, zooals in de muziek, het teekenen, dansen, landmeten, de gijmnastiek, enz. waarbij ligchamelijke vaardigheid meer op den voorgrond staat, te doen geven in den namiddag.

Deze regeling schijnt het meest in overeenstemming met de eischen van het Indisch klimaat.

In den voormiddag mag men van de leerlingen de meeste opgewektheid verwachten, welke de oefeningen, waarvoor de achtermiddag bestemd wordt, hun zooveel mogelijk doen behouden.

De heeren *Homburg*, *Pol* en *Beddigs*, ofschoon ook aan de hoogere klassen eenige lessen gevende, hadden tot aan den vacantietijd, ieder eene klasse van het zoogenaamd Pro-Gymnasium onder hunne bijzondere leiding. Bij de hervatting der lessen werd dit deel der inrigting tot twee klassen beperkt, en ging dientengevolge de heer *Homburg* geheel tot het andere over.

De klassieke studien telden slechts enkele beoefenaars,

eene teleurstelling, die te grooter was wegens het voortreffelijk onderwijs, dat daarin door den Conrector en den Praeceptor gegeven wordt. De heer Dr. *Meuleman* zag zich hierdoor den tijd gegund om het onderwijs in de geschiedenis in de meeste klassen op zich te nemen.

Door den Directeur werd het nuttig geoordeeld, dat het docerend personeel zich om de 3 of 4 maanden door het afnemen van een huishoudelijk examen van de vorderingen vergewiste, door de leerlingen in dien tijd gemaakt. Curatoren konden met dit denkbeeld geheel instemmen, zoodat daaraan uitvoering gegeven werd.

Het openbaar examen, bedoeld bij art. 13 van het reglement, vond op den 9den, 10den 11den en 12den Julij plaats, en wel in dier voege, dat de lessen, waartoe een ieder toegelaten werd, haar gewonen gang gingen doch hoofdzakelijk bestonden in eene herhaling van het geleerde in het afgeloopen jaar.

Deze regeling kwam wenschelijk voor, omdat zij een juisteren maatstaf geeft omtrent de vorderingen der leerlingen en de leerwijs der docenten dan een examen, dat in weinige onrustige uren afloopt.

De prijsuitdeeling volgde op den 14den Julij. Men had zich daarbij tot regel gesteld, dat ieder bekroond leerling slechts één prijs zou ontvangen, maar dat het getuigschrift in het boekwerk bevestigd, de vakken zou vermelden, waarin de leerling zich onderscheiden had.

Door het optreden der educatoren werden de docenten van de bezwarende dag- en nachtwachten ontheven, waardoor eene niet ongegronde grief uit den weg werd geruimd.

De educatoren hebben, volgens getuigenis van den Directeur, hunne taak met ijver en belangstelling vervuld.

Hunne benoeming beschouwt hij als eene gelukkige toevoeging aan het personeel des Gymnasiums.

Ook wij zijn die meening toegedaan en verheugen ons, wat ook omtrent het minder eigenaardige eener afscheiding van opvoeding en onderwijs in het midden moge zijn gebragt

hier te kunnen constateren, dat die maatregel, op de wijze waarop hij ten uitvoer wordt gelegd, geheel aan zijn doel beantwoordt.

Door den heer *van Swieten* werd, na verkregen goedkeuring van Curatoren, een Reglement voor de opvoeders vastgesteld, waarvan een afschrift hierbij wordt overgelegd.

Volgens dat reglement zijn twee hunner met de dienst over dag belast, terwijl aan den derde, door een of meer suppoosten bijgestaan, de nachtwacht is opgedragen. Omtrent de waarneming van een en ander is het hun vrijgelaten zich onderling te verstaan, mits de dienst stiptelijk plaats hebbe.

De heeren *Marin Gouaÿ* en *Valette* hebben in het afgeloopen jaar den Directeur ook in het bureauwerk ter zijde gestaan.

De educator *Schliep* is, gelijk hiervoren reeds is aangestipt, als onderwijzer in het teekenen en de gijmnastiek werkzaam gebleven, waardoor de uitgaaf aan onderwijzers in die vakken bespaard en eenheid in het toezigt bevorderd wordt.

Aan de educatoren werd eene indemniteit van huishuur van *f* 150 'smaands toegekend, zoolang geene geschikte gelegenheid bestaat hun vrije woning op het erf van het Gymnasium te verschaffen. (1)

Ook werd op voorstel van Curatoren door de Regering de magtiging des Konings gevraagd om te bepalen, dat de zonen van de opvoeders even als die van den Directeur, de docenten en den administrateur, bij het Gymnasium zonder betaling van schoolgeld als externe leerlingen kunnen worden toegelaten, na overigens aan de vereischten van het admissie-examen voldaan en den leeftijd van 10 jaren bereikt te hebben. (2)

De dag der eerste steenlegging (27 November) werd door de leerlingen op aangename wijs gevierd. In den avond van dien dag gaven zij een paar tooneelstukjes ten beste, afgewisseld door muziek en koraal-gezang onder leiding van den heer *Rijckmans*.

(1) Bt. 5 Februarij 1862 no. 18.
(2) Bt. 13 December 1862 no. 8.

Bij die gelegenheid werden door Curatoren ook eenige prijzen en getuigschriften uitgereikt aan de leerlingen, die het beste vacantiewerk hadden ingeleverd.

Gebouwen.

Het was eerst tegen het eind van het jaar dat de overname van het hoofdgebouw plaats vond. Geschillen tusschen den aannemer en het civiel bouw-departement waren de hoofdredenen van deze vertraging.

Het vroeger vastgestelde distributie-plan voor de bij het Gymnasium nog op te rigten gebouwen onderging eenige wijziging op voorstel van den Directeur, die daarover met den Ingenieur *Krafft* in overleg was getreden.

Op dezerzijdsch voorstel werden door de Regering de noodige fondsen beschikbaar gesteld voor het maken eener zeer uitgestrekte, met pannen bedekte pendoppo tusschen de woning des Directeurs en het hoofdgebouw, en tot dat einde eene overeenkomst met de heeren *E. Chaulan, Deeleman en Co.* aangegaan. (1)

Dit lokaal, dat tot eet- en speelzaal gebezigd wordt, voldoet uitnemend.

Het was eerst in het volgend jaar dat voor de nog ontbrekende gebouwen fondsen werden toegestaan, met name voor de 3 educators-woningen, de ziekenzaal, de gijmnastie loods met wapenkamer en timmermans-werkplaats, en een blok bedienden-woningen.

Huishouding en Financien.

Het administratief beheer des Gymnasiums, dat vroeger met den op 1° September aanvangenden cursus in overeenstemming was, werd dit jaar geregeld naar de gewone kwartaal verdeeling, die zich schikt naar den loop van het jaar.

Later bleek het, dat ook de regeling van den cursus, gelijk die voorkomt in art. 11 van het reglement, in de praktijk tot velerlei moeijelijkheden aanleiding gaf, waarom dit artikel in dier voege werd gewijzigd, dat elke cursus, ook

(1) Bt. 24 Julij 1862 no. 38.

die der laagste klasse voortaan met 1° October van ieder jaar een aanvang zou nemen, om met den 15den Augustus van het daaropvolgende te eindigen.

Aan deze wijziging van het reglement werd door de Regering Hare goedkeuring gehecht. (1)

De voortdurend sukkelende toestand van den administrateur *Alberts* heeft niet alleen nadeelig gewerkt op het tijdig indienen der verantwoordingstukken, die voor zoo ver zij het dienstjaar 1861 betreffen, eerst in de maand Augustus aan de Algemeene Rekenkamer, zijn kunnen worden aangeboden, maar is ook aan de inwendige dienst des Gymnasiums niet bevorderlijk geweest. De educatoren hebben dientengevolge hierin de behulpzame hand moeten bieden.

Voor de levering der levensmiddelen (vleesch en brood uitgezonderd) werd na gehouden uitbesteding een contract aangegaan met een Chineesch tokohouder, die zeer goed aan zijne verpligtingen voldeed. Bij de duurte der levensmiddelen in dit jaar mogt het Gymnasium zich gelukkig rekenen van tot die uitbesteding te zijn overgegaan.

In de bewassching werd eene belangrijke verbetering gebragt door den aanbouw van eene droogloods en de aanschaffing van de noodige kookketels. Gemiddeld worden maandelijks *30,500* stuks gewasschen, de paren voor een stuk gerekend.

Wij weten dit verslag niet beter te eindigen, dan door met erkentelijkheid gewag te maken van het bezoek, dat door Zijne Excellentie den Gouverneur Generaal op den 26sten Februarij 1862 aan het Gymnasium gebragt werd, waarin wij een nieuw blijk mogten zien van ZExcs. belangstelling in deze Koninklijke stichting.

Het Collegie van Curatoren:

De Voorzitter,

AMENT.

Ter ordonnancie van hetzelve:

De Secretaris,

LEVYSSOHN NORMAN.

---

1) Bt. 12 Augustus 1862 no. 46.

VERZAMELINGS-STAAT. Opgave der ten behoeve van den inlander in de natenoemen residentiën verstrekte en verkochte schoolboeken, enz. over het jaar 1862.

Volgnummers.	OMSCHRIJVING DER BOEKEN.	NAMEN DER RESIDENTIEN.																							Totaal.	*Aanmerkingen.*
		Bantam.	Batavia.	Krawang.	Preanger Regentschappen.	Cheribon.	Samarang.	Japara.	Soerabaja.	Madura.	Bezoeki.	Banjoewangi.	Banjoemas.	Bagelen.	Djokjokarta.	Soerakarta.	Kediri.	Sumatra's Westkust.	Lampongsche districten.	Riouw.	Pontianak.	Bandjermasin.	Celebes.	Menado.		
1	Ardjoeno Wiwoho.	—	1	—		—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	4	
2	Arabische 1001 nacht vertellingen (Jav. vertaling, van Winter, 2 deelen.	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	
3	Aardrijkskundig overzigt van het eiland Celebes	—	27	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	29	
4	Broto IJoedo, Romo en Ardjoeno Sosro (Jav.)	—	3	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	
5	Brieven in het Javaansch, door T. Roorda	—	2	—	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	
6	Dharmo Wasitho	—	2	—	—	21	—	10	—	—	—	—	20	—	—	47	—	—	—	—	—	—	—	—	100	
7	Dietrich C., Soerathikaijat hikaijat jang baik, lagipoen bergoena di batja oleh anak anak (Rom. kar.)	6	16	—	—	10	21	10	—	—	—	—	—	—	—	63	101	1	—	—	—	1	—	—	229	
8	Daijaksch Wörterbuch	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	9	—	—	27	
9	Evangelie van Johannes	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	44	—	—	—	—	—	—	44	
10	Fabelen, (Javaansche vertaling van 57	—	6	—	—	1	20	10	—	—	—	—	20	18	—	50	—	—	—	—	—	—	—	—	125	
11	Gonggrijp J. R. P. F., Maleisch theoretisch practisch rekenboek, (Rom. karakter.)	6	126	—	—	10	21	20	—	2	2	5	10	10	—	41	—	—	10	2	—	1	—	—	266	
12	Idem, Bagei bagei hikaijat dholo kala, (Rom. karakter)	—	62	—	—	5	1	10	—	—	4	—	—	4	2	1	—	—	3	—	—	1	—	—	94	
13	Idem, Idem (Arab. karakter)	—	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	10	
14	Graafland N., Kitab batja enz., (Rom. karakters)	6	8	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2880	2896	
15	Holle, K. F., Handleiding voor de teelt van zoetwatervisch, in de Soendasche taal, (Jav. karakter)	—	387	—	16	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21	—	—	—	—	—	—	—	—	425	
16	Handleiding der landmeetkunde, door dr. Palmer van den Broek	—	4	—	—	—	2	—	—	—	—	4	—	—	—	91	—	—	—	—	—	—	—	—	101	
17	Javaansche spraakleer, door Winter en Wilkens	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
18	Landbouwkundig vraagboekje, door dr. Fromberg	—	3	—	—	—	1	—	—	2	—	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	9	
19	Leesboek in Ngoko (Javaansch)	—	12	—	—	—	50	—	—	—	20	—	—	—	—	11	50	—	—	—	—	—	—	—	143	
20	Idem » Kromo (idem)	—	12	—	—	—	40	—	—	—	20	—	—	—	—	11	—	—	—	—	—	—	—	—	83	
21	Lees- en spelboekje (Maleisch), door C. F. Winter Sr., § *c*	—	359	—	10	—	40	—	—	—	30	—	90	—	—	164	100	24	—	—	—	100	25	—	942	
22	Idem (Javaansch), » idem § *d*	—	207	—	—	—	40	—	—	—	60	—	40	—	—	399	—	—	—	—	—	—	—	—	746	
23	Idem (Soend.), » idem § *e*	—	53	—	—	—	40	—	—	—	2	—	—	—	—	15	—	—	—	—	—	—	—	—	110	
24	Idem (Maleisch), I stukje	—	70	15	—	20	20	20	—	—	20	—	—	18	—	1	—	28	—	—	—	50	—	—	262	
25	Idem (idem), II »	—	69	15	—	20	20	20	—	—	20	—	—	18	—	1	—	28	—	—	—	50	—	—	261	
26	Leesboekjes, door Gonggrijp	—	19	—	—	—	20	2	1	—	—	—	10	—	1	30	—	2	—	—	—	—	—	—	85	
27	Idem (Soendaasch), Jav. karakter	—	4	—	—	20	—	5	—	—	—	—	—	—	—	15	—	—	—	—	—	—	—	—	44	
28	Matthes, Makassaarsche crestomatie, enz.	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	
29	Martens, J. L., Babrapa perkara dari sekalian alam.	3	18	—	—	—	11	10	—	—	54	—	—	2	—	50	21	—	1	2	—	1	—	—	119	
30	Makassaarsch Hollandsch woordenboek	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
31	Maleisch boekje, getiteld Saridin	—	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	
32	Netscher E., Ilmoe boemi.	—	40	—	16	2	1	—	1	11	—	—	10	12	—	131	—	24	10	—	—	100	—	—	358	
33	Ophuijzen J. A. W., Kitab tjonto soerat roepa roepa (Rom. karakter)	—	1	—	—	—	—	10	—	—	10	—	—	—	—	1	—	445	—	—	—	1	—	—	468	
34	Idem, Kitab menarangkan (Rom. karakter)	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	3	—	1	1	445	—	—	—	1	—	—	461	
35	Idem, Idem (Arab. karakter)	—	2	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	—	—	1	445	—	—	—	1	—	—	459	
36	Idem, Kitab tjonto soerat (idem.	—	2	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	3	—	1	—	445	—	—	—	1	—	—	462	
37	Idem, Kitab oendang oendang (Rom. karakter)	—	3	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	—	1	1	445	—	—	—	1	—	—	461	
38	Idem, idem (Arab. karakter)	—	2	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	—	1	1	445	—	—	—	1	—	—	460	
39	Idem, Kitab oendang chatieb, (Rom. karakter)	—	3	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	—	1	1	445	—	—	—	1	—	—	461	
40	Idem, idem (Arab. karakter)	—	1	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	—	1	1	445	—	—	—	1	—	—	459	
41	Paladjaran hadat, enz. door P. A. Voorneman	—	84	15	—	20	—	20	—	—	5	—	—	—	—	—	—	6	10	—	—	—	—	—	166	
42	Radja Pirangon, door T. Roorda	—	3	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	6	1	—	—	—	—	—	—	—	6	
43	Romo, Jav. tekst	—	5	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	8	
44	Rekenboekje (Javaansch), door Wilkens	—	1	—	—	20	20	10	—	—	—	—	40	30	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	174	
45	Idem idem door Dr. van den Broek	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	1	51	—	—	—	—	—	—	—	—	37	
46	Idem » (Soendaasch,) » Wilkens	—	3	—	—	20	—	5	—	—	—	—	—	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	43	
47	Idem » (Maleisch) » E. Netscher.	—	28	15	—	—	12	10	—	—	—	—	—	—	—	15	—	24	—	—	—	100	25	—	214	
48	Radhen Bagoes Moedjarat, 57 fabelen	—	36	—	—	20	1	10	—	—	5	—	—	3	02	—	101	1	—	—	—	1	—	—	183	
49	Idem. Gemakkelijke oefeningen	—	8	—	—	1	10	20	—	22	5	—	10	15	02	2	—	—	—	—	—	1	—	—	136	
50	Spraakkunst, (Javaansch) 2 deelen	—	5	—	—	—	3	2	—	—	—	—	—	—	—	42	—	—	—	—	—	—	—	—	10	
51	Spraakkunst (Makassaarsch)	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	—	12	
52	Soendaasch spel- en leesboekje, door K. F. Holle	—	23	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23	
53	Soendaasch spel- en leesboekje met Latijnsche karakters	—	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26	
54	Tjeritera dari satoe anak lakie lakie, door A. A. Voorneman	—	74	15	—	20	20	20	—	—	—	—	—	—	—	1	—	6	—	—	—	—	—	—	156	
55	Verzameling, 2e van zedelijke verhalen, Jav. vertalingen	—	31	—	—	12	12	10	—	—	—	—	10	24	—	34	—	—	—	—	—	—	—	—	136	
56	Wawatjan Djaka Miskin	—	57	—	250	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20	—	—	—	—	—	—	—	—	327	
57	Wiwoho Djarwo	—	3	—	—		1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	7	
58	Woelang tani	—	34	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	—	—	—	—	—	—	—	—	64	
59	Zamenspraken, (Jav.) door C. F. Winter	—	5	—	—	3	11	2	—	—	—	10	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	32	
60	Idem, idem (1e deel)	—	4	—	—	2	1	2	—	—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	
61	Idem, idem (2e deel)	—	2	—	—	2	1	2	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	

NAMEN DER GEWESTEN.	NAMEN DER PLAATSEN, WAAR DE SCHOOL GEVESTIGD IS.	Aantal leerlingen onder ult. December 1861.	Aantal leerlingen onder ult. December 1862.	Ouderdom der leerlingen.	Maandelijksche subsidie van het Gouvernement aan tractement voor eenen onderwijzer.	Maandelijksche subsidie van het Gouvernement aan schoolbehoeften.	Ontvangen aan schoolgelden.	Uitgegeven van de schoolgelden.	Batig saldo onder ultimo December 1861.	Batig saldo onder ultimo December 1862.	AANMERKINGEN.
KRAWANG.	Poerwakarta . .	25	26	8—18	*f* 20 83	*f* 8 33	*f* 214 —	*f* 52 36	*f* 2601 82	*f* 2763 46	
PREANGER REGENTSCHAPPEN.	Tjiandjoer . .	33	34	7—20	30 —	— —	179 04	294 92	225 81	109 93	Het schoolgebouw te *Tjiandjoer*, met de oprigting waarvan men in het vorige jaar een begin heeft gemaakt, is in het laatst van 1862 voltooid. — Na het examen zijn aan de leerlingen tot aanmoediging prijzen en getuigschriften uitgereikt.
	Bandong . . .	130	116	10—24	8 66	— —	1055 —	934 61	387 76	508 15	
	Soemedang . .	50	46	idem	25 —	— —	404 50	385 25	60 07	79 32	De regent van *Bandong* komt in de ontoereikendheid van het tractement der beide onderwijzers aldaar (welke het maandelijksche tractement van *f* 8,66 te zamen deelen) te gemoet, door aan ieder *f* 6 's maands toe te leggen en 5 tjains padi 's jaars. — Te *Garoet*, waar de school nog steeds gehouden wordt in een gebouw van den regent en dat daartoe onvoldoende is, wordt een nieuw schoollokaal aangebouwd.
	Garoet . . .	22	26	7—20	8 66	— —	61 62	88 65	60 28	33 25	
	Manoendjaja .	29	32	10—24	8 66	— —	177 30	163 06	3 —	17 21	
CHERIBON.	Cheribon . . .	44	25	10—17	30 —	13 33	207 37	403 57	1063 —	866 80	
TAGAL.	Tagal	36	32	8—16	30 —	10 —	331 —	163 72	1366 46	1533 74	
	Pamalang . .	37	27	idem	30 —	— —	357 —	330 35	2047 31	2073 96	
	Brebes . . .	33	34	12—16	*a* —	— —	534 —	267 50	2060 30	2326 80	*a*. De onderwijzer geniet eene bezoldiging uit het schoolfonds, ten bedrage van *f* 12 's maands.
PEKALONGAN.	Pekalongan . .	22	34	12—20	30 —	3 33	39 50	— —	1884 11	1923 61	
SAMARANG.	Samarang . .	*a'* 34	21	6—16	30 —	— —	214 75	440 80	1085 57	859 52	*a*.' Aantal leerlingen op primo April.
	Salatiga . . .	24	21	8—16	30 —	— —	215 50	91 84	278 16	401 82	
JAPARA.	Pati	28	9	13—20	30 —	6 —	66 50	255 10	287 19	98 59	
	Japara . . .	44	37	11—19	35 —	5 —	114 25	— —	496 14	610 39	
	Koedoes . . .	—	11	7—17	30 —	*b* —	— —	— —	— —	— —	*b*. Het gouvernement heeft eene som van *f* 153 verleend tot aankoop van schoolbehoeften en meubilair.
REMBANG.	Rembang. . .	14	23	15—26	30 —	6 —	65 50	52 25	883 64	896 89	
	Toeban . . .	61	68	8—23	30 —	— —	452 50	694 16	791 08	549 42	44 leerlingen hebben gratis onderwijs ontvangen.
	Blora	32	24	10—23	30 —	— —	170 —	76 50	500 15	593 65	
	Bodjo-negoro .	67	82	13—22	35 —	— —	250 12	60 12	620 —	810 —	
SOERABAJA.	Soerabaja . .	54	53	13—17	30 —	— —	444 75	449 72	289 09	284 12	De onderwijzer geniet boven zijn tractement 1/10 van de schoolgelden; terwijl den ondermeester *f* 15 's maands van die gelden worden toegelegd. Aan de leerlingen, die gedurende het schooljaar het best voldaan hebben, zijn prijzen uitgedeeld, bestaande in sarongs en stukken laken.
MADOERA.	Pemakasan . .	45	57	10—18	30 —	— —	285 75	154 90	553 98	666 83	
PASOEROEAN.	Pasoeroean . .	51	32	7—15	35 —	— —	330 —	381 50	284 15	232 65	De onderwijzer geniet boven zijn tractement eene toelage uit het schoolfonds, ten bedrage van *f* 15 's maands.
	Bangil . . .	52	29	10—20	30 —	— —	*c* —	33 —	800 50	767 50	*c*. Met het oog op den gunstigen stand van het schoolfonds zijn, tot opheffing van het bezwaar, dat dikwijls in het betalen van schoolgelden gelegen is, alle kinderen gratis onderwezen.
	Malang . . .	48	45	10—18	30 —	— —	261 50	287 50	444 —	418 —	
BEZOEKI.	Bezoeki . . .	30	*d* 34	9—17	25 —	— —	354 83	335 04	471 41	491 20	*d*. Gemiddeld aantal leerlingen, die de school in het afgeloopen jaar bezocht hebben.
BAGELEN.	Poerworedjo. .	137	150	10—20	30 —	— —	581 05	674 85	1327 24	1233 44	Na het examen zijn aan hen, die zich door vlijt en goed gedrag onderscheiden hebben, prijzen uitgedeeld.
	Ambal . . .	29	64	11—24	10 —	— —	448 —	346 03	*e* 10 34	*e* 112 31	De onderwijzer ontvangt boven zijn tractement eene toelage uit het schoolfonds, ten bedrage van *f* 25 's maands. *e*. Op ultimo April zijn de boeken afgesloten.
	Keboemen . .	*f* 76	*f* 71	12—22	*f'* —	— —	672 41	669 65	66 —	68 76	*f*. Getal leerlingen, die de school in de jaren 1861 en 1862 bezocht hebben. *f*.' De onderwijzer geniet eene bezoldiging uit het schoolfonds, ten bedrage van *f* 25 's maands.
	Wonosobo . .	—	81	8—18	30 —	*g* —	206 50	13 02	— —	193 48	*g*. Het gouvernement heeft eene som van *f* 150 verleend, tet aankoop van schoolbehoeften en meubilair.
BANJOEMAS.	Banjoemas . .	39	61	7—20	30 —	= —	579 75	315 08	7 10	271 77	Onder ultimo December genoot 1 leerling gratis onderwijs.
	Poerbolingo . .	57	55	8—18	35 —	10 —	500 37	262 —	870 74	1109 11	
	Poerwokerto .	—	46	14—20	30 —	— —	952 29	757 29	— —	195 —	Onder ultimo December genoten 2 leerlingen gratis onderwijs.
BANJOEWANGI.	Banjoewangi .	33	12	10—16	30 —	6 66	188 —	— —	656 —	841 —	
KADOE.	Magelang . .	*i* 39	*i* 54	10—18	*h* —	— —	485 50	428 50	— —	57 —	*h*. De onderwijzer geniet eene bezoldiging van *f* 30 uit het schoolfonds.
	Temangoeng. .	*i* 17	*i* 28	8—18	35 —	— —	486 68	169 50	397 82	715 —	*i*. Gemiddeld aantal leerlingen.
MADIOEN.	Madioen . . .	55	38	11—18	30 —	— —	306 75	*k* 103 41	997 07	1200 41	*k*. Daaronder is begrepen *f* 29 voor schoolbehoeften voor de school te *Magétan*, benevens *f* 7 voor den onderwijzer aldaar.
	Magetan . . .	29	35	10—19	*l* —	— —	297 25	285 70	3 50	15 05	*l*. De onderwijzer geniet eene bezoldiging van *f* 20 uit het schoolfonds.
	Ponorogo . . .	34	33	8—28	30 —	— —	284 50	59 87	375 78	600 41	
	Ngawi . . .	41	41	7—16	30 —	— —	287 75	70 —	681 95	899 70	
	Poerwodadi . .	45	52	12—18	*m* —	— —	374 75	320 18	14 46	69 02	*m*. De onderwijzer ontvangt eene bezoldiging van *f* 20 uit het schoolfonds.
PATJITAN.	Patjitan . . .	16	34	10—25	25 —	— —	383 50	— —	1739 10	2122 60	
KEDIRI.	Kediri . . .	41	40	10—20	— —	— —	544 —	684 85	317 06	176 21	
	Toeloeng-agoeng	45	46	idem	— —	— —	653 —	1142 —	690 06	201 06	
	Berbek . . .	42	38	idem	— —	— —	548 —	508 18	68 77	108 59	
	Blitar	39	36	idem	— —	— —	494 —	540 10	69 36	23 26	
PADANGSCHE BENEDENLANDEN.	Padang . . .	135	121	6—14	— —	— —	— —	— —	— —	— —	De leerlingen der scholen in de *Padangsche boven-* en *benedenlanden* zijn bijna allen vermaagschapt aan hoofden of zijn zonen en neven van inlandsche beambten, met uitzondering van 36 leerlingen op de school te *Priaman*, die tot de mindere volksklasse behooren. In de scholen van *Tapanoeli* treft men 80 kinderen aan uit de landbouwende klasse en 13 uit den handelstand. Bijna alle leerlingen behooren tot de oorspronkelijke bewoners van het gouvernement van *Sumatra's Westkust*. Door dezen worden geene schoolgelden betaald; slechts de kinderen van vreemde oosterlingen betalen te *Padang* *f* 0,33½ en te *Priaman* *f* 0,50 's maands, welke gelden gebezigd worden tot aankoop van schoolboekjes. De jaarlijksche gouvernements subsidiën bedragen voor de school te *Padang* *f* 1440 en voor de scholen in de residentie *Tapanoeli* *f* 1014, van welke laatste som *f* 696 onbeschikt is gebleven.
	Painan . . .	33	34	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
	Plangei . . .	34	35	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
	Troesan . . .	55	69	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
	Asam-Koempang	20	18	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
	Batang-Kapas .	38	52	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
	Indrapoera . .	12	14	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
	Priaman . . .	57	49	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
	Ajer-Bangis. .	32	21	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
	Taloe	23	17	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
	Rau	21	21	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
	Loeboe Sikaping	32	26	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
	Panti	4	4	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
	Poeloe Tello .	16	12	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
PADANGSCHE BOVENLANDEN.	Fort de Kock .	26	33	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
	Paja Koemba .	56	43	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
	Poea Datar . .	—	21	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
	Halaban . . .	—	20	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
	Fort v. d. Capellen	24	32	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
	Solok	56	48	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
TAPANOELI.	Penjaboengan .	9	17	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
	Kota Nopan. .	19	25	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
	Moeara Sipongi	8	10	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
	Pekanten. . .	9	11	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
	Oetarim-Baroe .	25	—	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
	Sipirok . . .	19	37	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
	Baringin . . .	27	19	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
	Baros	20	20	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
	Pagaroetan . .	—	20	idem	— —	— —	— —	— —	— —	— —	
BENKOELEN.	Tallo	38	36	5—18	20 —	5 —	*n* —	— —	— —	— —	*n*. Door het onvermogen van vele leerlingen heeft men nog geene schoolgelden kunnen heffen.
	Manna . . .	31	32	8—16	20 —	5 —	— —	— —	— —	— —	Als voren.
	Kroé	25	29	6—15	20 —	5 —	*o* —	— —	— —	— —	*o*. Op deze school worden geene schoolgelden geheven.
	Moko-Moko. .	45	40	8—15	20 —	5 —	*p* —	— —	— —	— —	*p*. Als voren.
	Benkoelen . .	—	194	8—16	20 —	15 —	*q* —	— —	— —	— —	*q*. Als voren.
LAMPONGSCHE DISTRICTEN.	Telok-Betong .	35	39	7—18	30 —	20 —	*r* —	— —	— —	— —	*r*. Als voren.
BANKA.	Muntok . . .	53	42	8—16	50 —	8 33	*s* —	— —	— —	— —	*s*. Als voren. Het gouvernement verleent bovendien eene som van *f* 100 's jaars tot onderhoud van het schoolgebouw. Daaronder waren 3 inlandsche en 19 chinesche kinderen.
CELEBES.	Makasser . .	22	20	6—14	30 —	— —	— —	— —	— —	— —	De jaarlijksche gouvernements subsidiën bedragen voor de school te *Makasser* *f* 700 en voor die te *Maros* *f* 500.
	Maros. . . .	14	16	10—16	— —	— —	— —	— —	— —	— —	